

CEDAW

**Загальні рекомендації,
ухвалені Комітетом ООН
з ліквідації дискримінації
щодо жінок
№1-37**

*Конвенція
про ліквідацію
всіх форм дискримінації
щодо жінок
(CEDAW)*

*ПОПЕРЕДНЯ НЕРЕДАГОВАНА ВЕРСІЯ
Мова оригіналу: англійська*

Зміст

Коротко про Конвенцію та Загальні рекомендації	I
Загальна рекомендація №1: Подання доповідей державами-сторонами	1-1
Загальна рекомендація №2: Подання доповідей державами-сторонами	2-1
Загальна рекомендація №3: Виховання і проведення кампаній з поширення суспільної інформації	3-1
Загальна рекомендація №4: Застереження	4-1
Загальна рекомендація №5: Тимчасові спеціальні заходи	5-1
Загальна рекомендація №6: Ефективні національні механізми та інформування громадськості	6-1
Загальна рекомендація №7: Ресурси	7-1
Загальна рекомендація №8: Виконання статті 8 Конвенції	8-1
Загальна рекомендація №9: Статистичні дані про становище жінок	9-1
Загальна рекомендація №10: Десята річниця ухвалення Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	10-1
Загальна рекомендація №11: Технічні консультативні послуги щодо виконання зобов'язань із подання доповідей	11-1
Загальна рекомендація №12: Насильство над жінками	12-1
Загальна рекомендація №13: Рівна винагорода за рівноцінну працю	13-1
Загальна рекомендація №14: Обрізання в жінок	14-1
Загальна рекомендація №15: Недопущення дискримінації жінок у національних стратегіях попередження та контролю за поширенням СНІДу та боротьби з ним	15-1
Загальна рекомендація №16: Жінки, які безоплатно працюють на міських і сільських сімейних підприємствах	16-1
Загальна рекомендація №17: Вимірювання і кількісне визначення обсягу неоплачуваної праці жінок, які працюють удома, і його врахування у валовому національному продукті	17-1
Загальна рекомендація №18: Жінки з інвалідністю	18-1
Загальна рекомендація №19: Насильство щодо жінок	19-1
Загальна рекомендація №20: Застереження до Конвенції	20-1
Загальна рекомендація №21: Рівноправність у шлюбі та сімейних відносинах	21-1
Загальна рекомендація №23: Політичне та суспільне життя	23-1
Загальна рекомендація №24: Стаття 12 Конвенції (жінки та здоров'я)	24-1
Загальна рекомендація №25: пункт 1 статті 4 Конвенції (тимчасові спеціальні заходи)	25-1
Загальна рекомендація №26 щодо питання про трудящих жінок-мігрантів	27-1
Загальна рекомендація №28, що стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	28-1
Загальна рекомендація №29 за статтею 16 Конвенції (Економічні наслідки взяття шлюбу, сімейних відносин та їх розірвання)	29-1
Загальна рекомендація № 30 щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, в конфліктних та постконфліктних ситуаціях	30-1
Спільна загальна рекомендація №31 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок/зауваження загального порядку №18 Комітету з прав дитини щодо шкідливої практики	31-1

Загальна рекомендація №32 щодо ґендерних аспектів статусу біженця, притулку, громадянства та безгромадянства жінок	32-1
Загальна рекомендація №33 по доступу жінок до правосуддя	33-1
Загальна рекомендація №34 щодо прав жінок, які проживають у сільській місцевості	34-1
Загальна рекомендація №35 з ґендерно-обумовленого насильства над жінками, що є оновленням загальної рекомендації №19	35-1
Загальна рекомендація № 36 (2017 р.) щодо права дівчат та жінок на освіту	36-1
Загальна рекомендація № 37 щодо пов'язаних з ґендерною проблематикою аспектів зменшення ризику катастроф у контексті зміни клімату	37-1

Коротко про Конвенцію та Загальні рекомендації

Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі - Конвенція) – англійською мовою Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) - часто називають «хартією про права жінок». Це один з основних міжнародних договорів у сфері прав людини в рамках системи договорів Організації Об'єднаних Націй (ООН), який покладає на держав-учасниць правові зобов'язання забезпечити повагу, захист і реалізацію прав людини жінок у різних сферах.

Конвенцію CEDAW було прийнято 18 грудня 1979 року. Станом на 2017 рік Конвенція є одним із міжнародних договорів про права людини, який ратифікувала найбільша кількість країн (189 країн)¹.

Україна підписала Конвенцію 17 липня 1980 і ратифікувала – 12 березня 1981. Ратифікувавши Конвенцію, Україна як держава взяла на себе правові зобов'язання по виконанню положень Конвенції на практиці і по періодичному звітуванню про заходи, вжиті на виконання зобов'язань.

Конвенція складається із преамбули і 30 статей, які дають визначення “дискримінації щодо жінок”, в тому числі прямої та непрямої дискримінації, принципи зобов'язань держави щодо виконання Конвенції, тимчасових спеціальних заходів, узгодження законодавства країн із Конвенцією. Статті охоплюють такі питання як подолання стереотипів, участь жінок у громадському та політичному житті, ліквідація дискримінації в реалізації різноманітних прав та звітування за виконанням Конвенції, створення та діяльності Комітету ліквідації дискримінації щодо жінок (далі - Комітет).

Держава звітує кожні чотири роки щодо виконання Конвенції. Структура звіту передбачає надання відповідей на Загальні зауваження до попереднього звіту та звіт за виконанням кожної статті Конвенції, тому важливо орієнтуватись у змісті статей.

Конвенцією також передбачено механізм подання альтернативних доповідей від громадських організацій, агентств ООН в державі та національних інституцій захисту прав людини. Альтернативні доповіді можуть подаватись по виконанню як окремих статей Конвенції, так і окремих Загальних рекомендацій.

Преамбула Конвенції:

В Преамбулі міститься нагадування про те, що згідно зі Статутом ООН та іншими міжнародними договорами ліквідація дискримінації щодо жінок та сприяння рівноправності жінок та чоловіків є одним з основних і найважливіших принципів ООН. Увага звертається на те, що незважаючи на прийняті документи, значна дискримінація щодо жінок все ще має місце, що порушує принципи рівноправності та поваги до людської гідності.

Також в Преамбулі наголошується, що дискримінація щодо жінок перешкоджає їх участі нарівні з чоловіками в політичному, соціальному, економічному та культурному житті своєї країни, перешкоджає зростанню добробуту суспільства і сім'ї, ускладнює досягнення розвитку країн, та утвердження миру.

¹ <http://indicators.ohchr.org/>

Частина I (статті 1-6)

- Стаття 1 – визначає поняття «дискримінація щодо жінок»
- Статті 2 та 3 - визначають принципи зобов'язань держави щодо виконання Конвенції
- Стаття 4 - тимчасові спеціальні заходи
- Стаття 5 - подолання ґендерних стереотипів
- Стаття 6 - припинення торгівлі людьми та експлуатації проституції

Частина II (статті 7-9)

- Стаття 7 - політичне та суспільне життя
- Стаття 8 - участь на міжнародному рівні
- Стаття 9 - громадянство

Частина III (статті 10-14):

- Стаття 10 - освіта
- Стаття 11 - зайнятість
- Стаття 12 - охорона здоров'я та планування сім'ї
- Стаття 13 - економічне та соціальне життя
- Стаття 14 - жінки та дівчата, що проживають у сільській місцевості

Частина IV (статті 15-16):

- Стаття 15 - рівність перед законом
- Стаття 16 - шлюб та сімейне життя

Частина V (статті 17-24):

В статтях 17-24 передбачається створення Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок з метою нагляду за виконанням Конвенції. В цій частині врегульовано питання підготовки та подання доповідей державами-учасницями, а також встановлюється періодичність засідань Комітету, місце їх проведення та питання процедури представлення доповідей.

Частина VI (статті 25-30):

Заключні положення Конвенції: участь, застереження, механізм вирішення спорів, автентичність текстів.

Для найкращого розуміння, виконання та звітування державами під час сесій Комітету CEDAW щороку, інколи і двічі на рік, приймаються авторитетні інтерпретації відповідних статей Конвенції – Загальні рекомендації. Такий підхід робить Конвенцію живим документом, який постійно враховує нові виклики для ліквідації дискримінації щодо жінок, узагальнює попередній досвід, розширює фокус на розуміння прав жінок з врахуванням множинної дискримінації і прав вразливих груп жінок. Періодично здійснюється оновлення раніше наданих рекомендацій. Наприклад, рекомендації з протидії насильству щодо жінок (рекомендації № 12 та №19) оновлювались двічі, востаннє в 2017 році - рекомендація № 35 з ґендерно-обумовленого насильства щодо жінок.

Якщо в тексті Конвенції тільки одна стаття №14 звертає увагу держав на множинну дискримінацію сільських жінок, то в подальших Загальних рекомендаціях Комітет розширює перелік факторів, які можуть посилювати дискримінацію. У рекомендації № 35, пункт 12 стверджується: «дискримінація жінок нерозривно пов'язана з іншими факторами, які впливають на їхнє життя. Комітет підкреслює, що сюди можуть належати етнічна приналежність/раса, статус корінних народів або меншин, колір шкіри, соціально-економічний статус та/або каста, мова, релігія чи переконання, політичні погляди, національне походження, сімейний та/або материнський статус, вік, міське/сільське місце проживання, стан здоров'я, інвалідність, власність, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність та інтерсекс характеристики, неграмотність, торгівля жінками, збройний конфлікт, пошук притулку, перебування у статусі біженця, внутрішні переселення, безгромадянство, міграція, домашні господарства, вдовство, життя з ВІЛ/СНІД, позбавлення свободи, проституція, географічна віддаленість та стигматизація жінок, які борються за свої права, у тому числі правозахисники.»²

Застосування Загальних рекомендацій при виконанні Заключних зауважень до восьмої періодичної доповіді України

Текст Конвенції важливо читати разом із Загальними рекомендаціями і відповідно виконувати та звітувати з їх врахуванням.

У березні 2017 року Україна отримала перелік Заключних зауважень до восьмої періодичної доповіді України, які містять серед інших наступну рекомендацію:

21 (с) Забезпечити, щоб Конвенція, Факультативний протокол та Загальні рекомендації Комітету були в достатній мірі відомі і застосовувалися усіма гілками влади, включаючи судову систему, в якості основи для законів, судових рішень і політики щодо гендерної рівності та покращення становища жінок;

21 (d) Підвищувати рівень інформованості жінок про їхні права і доступні засоби правового захисту для відстоювання своїх порушених прав відповідно до Конвенції, і забезпечити, щоб інформація щодо Конвенції, Факультативного протоколу та Загальних рекомендацій Комітету надавалася всім жінкам, в тому числі ромам і жінкам з сільської місцевості.

Як її можна виконати? Комітет радить звернути увагу на Загальну рекомендацію №28 «Про основні зобов'язання держав-учасниць відповідно до статті 2 Конвенції». Як приклад, включити Конвенцію, Факультативний протокол та Загальні рекомендації Комітету до навчання державних службовців, суддів, працівників правоохоронних органів. Також включити компетентність з питань гендерної рівності до освітнього стандарту державних службовців, і до методології проведення гендерно-правової експертизи законодавства; створити ресурси для вивчення Конвенції та Загальних рекомендацій громадськими активістами, адвокатами та правозахисниками, які захищають права жінок, в тому числі жінок із вразливих груп.

² Загальна рекомендація 33, пар. 8 і 9. До інших загальних рекомендацій, що стосуються перехресної дискримінації, належать загальна рекомендація №15 щодо жінок та СНІДу, №18 щодо жінок з інвалідністю, №21 щодо рівності у шлюбі та сімейних відносинах, №24 щодо жінок та здоров'я, №26 щодо працівників жінок-мігрантів, №27 щодо літніх жінок та захисту їхніх прав людини, №30 щодо жінок у запобіганні конфліктам, конфліктних та постконфліктних ситуаціях, № 31 щодо шкідливих практик, №32 щодо гендерних аспектів статусу біженців, притулків, національності та безгромадянства жінок та №34 щодо прав сільських жінок. Комітет також звертався до перехресної дискримінації у своїх поглядах на комунікації (Джаллоу проти Болгарії, 2012 р., С.В.П. проти Болгарії, 2012 р.; Келл проти Канади, 2012 р.; А.С. проти Угорщини, 2006 р.; Р.П.Б. проти Філіппін, 2014 р.; М.В. проти Данії, 2016 р. та ін.) та розслідуваннях (зокрема, щодо Мексики (2005 р.) та Канади (2015 р.)).

Для виконання інших Заключних зауважень та рекомендацій Комітет закликає взяти до уваги наступні рекомендації:

- Пункти 11, 13 та 15, які стосуються виконання Конвенції під час збройного конфлікту, важливо виконувати взявши до уваги рекомендацію № 30 «Щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, в конфліктних та постконфліктних ситуаціях», що є найбільш ефективною гарантією забезпечення повного дотримання і здійснення прав жінок під час конфлікту.
- Пункт 19, що стосується забезпечення доступу жінок до правосуддя рекомендується виконувати ґрунтуючись на детальних рекомендаціях Загальної рекомендації № 33 «Доступ жінок до правосуддя».
- Пункт 25 «Про тимчасові спеціальні заходи» виконувати посилаючись на Загальну рекомендацію № 25 «Про тимчасові спеціальні заходи».
- Пункт 29 щодо протидії насильству щодо жінок важливо виконувати, взявши до уваги, Загальну рекомендацію №35 «з гендерно-обумовленого насильства над жінками», що є оновленням загальних рекомендацій №12 та №19.
- Пункт 39 про охорону здоров'я Комітет рекомендує виконувати у відповідності зі своєю Загальною рекомендацією №24 до ст. 12 Конвенції «Жінки та здоров'я».
- Пункт 41 щодо заключних зауважень про забезпечення прав сільських жінок ефективно можна виконати посилаючись на Загальну рекомендацію №34 про права жінок, які проживають у сільській місцевості.
- Пункт 49 щодо важливості збору даних державою розподіленими за ознакою статі та іншими відповідними факторами необхідно виконувати враховуючи Загальну рекомендацію № 9 «Про статистичні дані щодо становища жінок».

Станом на березень 2018 року Комітетом розроблено 37 загальних рекомендацій :

1. Загальна рекомендація № 1 – подання доповідей державами-сторонами (сесія 5, 1986 р.)
2. Загальна рекомендація № 2 – подання доповідей державами-сторонами (сесія 6, 1987 р.)
3. Загальна рекомендація № 3 – виховання і проведення кампаній з поширення суспільної інформації (сесія 6, 1987 р.)
4. Загальна рекомендація № 4 – застереження (сесія 6, 1987 р.)
5. Загальна рекомендація № 5 – тимчасові спеціальні заходи (сесія 7, 1988 р.)
6. Загальна рекомендація № 6 – ефективні національні механізми та інформування громадськості (сесія 7, 1988 р.)
7. Загальна рекомендація № 7 – ресурси (сесія 7, 1988 р.)
8. Загальна рекомендація № 8 – виконання статті 8 Конвенції «Участь у роботі на міжнародному рівні» (сесія 7, 1988 р.)
9. Загальна рекомендація № 9 – статистичні дані про становище жінок (сесія 8, 1989 р.)
10. Загальна рекомендація № 10 – десята річниця ухвалення Конвенції (сесія 8, 1989 р.)
11. Загальна рекомендація № 11 – технічні консультативні послуги щодо виконання зобов'язань із подання доповідей (сесія 8, 1989 р.)
12. Загальна рекомендація № 12 – насильство щодо жінок (сесія 8, 1989 р.)
13. Загальна рекомендація № 13 – рівна винагорода за рівноцінну працю (сесія 8, 1989 р.)
14. Загальна рекомендація № 14 – обрізання в жінок (сесія 9, 1990 р.)

15. Загальна рекомендація № 15 – недопущення дискримінації жінок у національних стратегіях попередження та контролю за поширенням СНІДу та боротьби з ним (сесія 9, 1990 р.)
16. Загальна рекомендація № 16 – вимірювання і кількісне визначення обсягу неоплачуваної праці жінок, які працюють удома, і його врахування у валовому національному продукті (сесія 10, 1991 р.)
17. Загальна рекомендація № 17 – вимірювання та підрахунок неоплачуваної домашньої праці жінок та її включення у валовий національний продукт (сесія 10, 1991 р.)
18. Загальна рекомендація № 18 – жінки з інвалідністю (сесія 10, 1991 р.)
19. Загальна рекомендація № 19 – насильство щодо жінок (сесія 11, 1992 р.)
20. Загальна рекомендація № 20 – застереження до Конвенції (сесія 11, 1992 р.)
21. Загальна рекомендація № 21 – рівність у шлюбі та сімейних відносинах (сесія 13, 1994 р.)
22. Загальна рекомендація № 22 – поправка до статті 20 Конвенції «Щорічні засідання Комітету» (сесія 14, 1995 р.)
23. Загальна рекомендація № 23 – політичне та суспільне життя (сесія 16, 1997 р.)
24. Загальна рекомендація № 24 – до статті 12 Конвенції «Жінки та здоров'я» (сесія 12, 1999 р.)
25. Загальна рекомендація № 25 – пункт 1 статті 4 Конвенції (тимчасові спеціальні заходи) (сесія 30, 2004 рік)
26. Загальна рекомендація № 26 – щодо питання трудящих жінок-мігрантів (сесія 42, 2008 р.)
27. Загальна рекомендація № 27 – щодо літніх жінок і захисту їхніх прав людини (сесія 47, 2010 р.)
28. Загальна рекомендація № 28 – стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (сесія 47, 2010 р.)
29. Загальна рекомендація № 29 – за статтею 16 Конвенції (Економічні наслідки взяття шлюбу, сімейних відносин та їх розірвання) (сесія 54, 2013 р.)
30. Загальна рекомендація № 30 – щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, в конфліктних та постконфліктних ситуаціях (сесія 56, 2013 р.)
31. Спільна загальна рекомендація № 31 – Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок та № 18 Комітету з прав дитини щодо питань шкідливої практики (сесія 59, 2014 р.)
32. Загальна рекомендація № 32 – щодо гендерних аспектів статусу біженця, притулку, громадянства та безгромадянства жінок
33. Загальна рекомендація № 33 – доступ жінок до правосуддя (сесія 61, 2015 р.)
34. Загальна рекомендація № 34 – права жінок, які проживають у сільській місцевості (сесія 63, 2016 р.)
35. Загальна рекомендація № 35 – з гендерно-обумовленого насильства щодо жінок, що є оновленням загальної рекомендації №19 (сесія 67, 2017)
36. Загальна рекомендація № 36 – право жінок та дівчат на освіту (сесія 68, 2017)
37. Загальна рекомендація № 37 – гендерні аспекти зменшення ризику стихійних лих в контексті зміни клімату (сесія 69, 2018)

Загальна рекомендація №1: Подання доповідей державами-сторонами

П'ята сесія (1986 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Початкові доповіді, подані відповідно до статті 18 Конвенції, повинні охоплювати стан справ аж до дати подання. Після цього доповіді слід подавати не рідше одного разу кожні чотири роки і зазначати в них чинники і труднощі, які впливають на ступінь виконання Конвенції, та заходи, ужиті для їх подолання.

* У документі A/41/45.

Загальна рекомендація №2: Подання доповідей державами-сторонами

Шоста сесія (1987 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Ураховуючи, що Комітет зіштовхнувся з труднощами у своїй роботі у зв'язку з тим, що деякі початкові доповіді держав-сторін, подані відповідно до статті 18 Конвенції, не відображували належним чином інформацію, наявну у відповідних держав-сторін згідно з керівними принципами,

Рекомендує:

(а) щоб під час підготовки доповідей відповідно до статті 18 Конвенції держави-сторони дотримувалися загальних керівних принципів, ухвалених у серпні 1983 року (CEDAW/C/7) щодо форми, змісту та строків подання доповідей;

(b) щоб держави-сторони дотримувалися загальних рекомендацій, ухвалених у 1986 році:

«Початкові доповіді, подані відповідно до статті 18 Конвенції, повинні охоплювати стан справ аж до дати подання. Після цього доповіді слід подавати не рідше одного разу кожні чотири роки і зазначати в них чинники і труднощі, які впливають на ступінь виконання Конвенції, та заходи, ужиті для їх подолання»;

(с) щоб додаткова документація до доповіді будь-якої держави-сторони направлялася до Секретаріату щонайменше за три місяці до початку сесії, на якій вона повинна бути розглянута.

* У документі A/42/38.

Загальна рекомендація №3: Виховання і проведення кампаній з поширення суспільної інформації

Шоста сесія (1987 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Ураховуючи, що з 1983 року Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок розглянув 34 доповіді, які надійшли від держав-сторін,

Ураховуючи також, що, хоча ці доповіді надходили від держав різних рівнів розвитку, вони містять дані, які свідчать про наявність різного ступеня стереотипних уявлень про жінок, зумовлених соціально-культурними чинниками, що закріплюють дискримінацію за статтю і заважають упровадженню статті 5 Конвенції,

Наполегливо закликає всі держави-сторони ефективно здійснювати реалізацію програм у галузі виховання та поширення суспільної інформації, які допоможуть покінчити з наявною практикою і забобонами, що перешкоджають повній реалізації на практиці принципу соціальної рівності жінок.

* У документі A/42/38.

Загальна рекомендація №4: Застереження

Шоста сесія (1987 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Розглянувши на сесіях доповіді держав-сторін,

Висловивши стурбованість у зв'язку зі значною кількістю застережень, які, як виявилось, не сумісні з метою і завданням Конвенції,

Вітає рішення держав-сторін розглянути застереження на його наступній сесії в Нью-Йорку в 1988 році і для цього пропонує всім зацікавленим державам-сторонам переглянути такі застереження з метою їх зняття.

* У документі A/42/38.

Загальна рекомендація №5: Тимчасові спеціальні заходи

Сьома сесія (1988 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Беручи до уваги, що, незважаючи на значний прогрес, як наголошено в доповіді, вступних зауваженнях і відповідях держав-сторін, у скасуванні або зміні дискримінаційних законів, необхідно, як і раніше, докладати зусилля, спрямовані на повне виконання Конвенції шляхом здійснення заходів із забезпечення фактичної рівності між чоловіками та жінками,

Посилаючись на статтю 4.1 Конвенції,

Рекомендує державам-сторонам ширше використовувати тимчасові спеціальні заходи, такі як боротьба за рівність, краще ставлення або система квот, з метою розширення участі жінок у галузях освіти, економіки, політики та зайнятості.

* У документі A/43/38.

Загальна рекомендація №6: Ефективні національні механізми та інформування громадськості

Сьома сесія (1988 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Розглянувши доповіді держав-сторін Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

Беручи до уваги Резолюцію 42/60 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 30 листопада 1987 р.,

Рекомендує державам-сторонам:

1. Створювати та/або зміцнювати ефективні національні механізми, інститути та процедури на високому урядовому рівні і з відповідними ресурсами, зобов'язаннями й повноваженнями з метою:

(а) надання консультативних послуг щодо впливу всієї політики уряду на становище жінок;

(b) ведення контролю за становищем жінок;

(c) надання допомоги в розробці нової політики та ефективному здійсненні стратегій і заходів з ліквідації дискримінації;

2. Вжити відповідні заходи для поширення тексту Конвенції, доповідей держав-сторін відповідно до статті 18 та доповідей Комітету на мовах зацікавлених держав;

3. Забезпечити сприяння з боку Генерального секретаря і Департаменту громадської інформації в перекладі Конвенції та доповідей Комітету;

4. Включити у свої початкові та періодичні доповіді інформацію про заходи з виконання цієї рекомендації.

* У документі A/43/38.

Загальна рекомендація №7: Ресурси

Сьома сесія (1988 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Звертаючи увагу на Резолюції Генеральної Асамблеї 40/39, 41/108 і, зокрема, на пункт 14 резолюції 42/60, у якому Комітету і державам-сторонам пропонується розглянути питання з проведення майбутніх сесій Комітету у Відні,

Беручи до уваги Резолюцію 42/105 Генеральної Асамблеї і, зокрема, пункт 11, у якому Генерального Секретаря просять зміцнювати координацію між Центром Організації Об'єднаних Націй з прав людини і Центром із соціального розвитку і гуманітарних питань Секретаріату із здійснення угод з прав людини й обслуговування договірних органів,

Рекомендує державам-сторонам:

1. Продовжувати підтримувати пропозиції, спрямовані на зміцнення координації між Центром з прав людини в Женеві і Центром із соціального розвитку і гуманітарних питань у Відні з обслуговування Комітету;
2. Підтримати пропозиції з проведення засідань Комітету в Нью-Йорку і Відні;
3. Вжити всі необхідні й доцільні заходи для забезпечення належних ресурсів і послуг Комітету з метою надання йому допомоги у виконанні своїх функцій відповідно до Конвенції і, зокрема, виділити постійний персонал для надання допомоги Комітету під час підготовки і проведення його сесій;
4. Забезпечувати своєчасне подання до Секретаріату додаткових доповідей і матеріалів для перекладу на офіційні мови Організації Об'єднаних Націй і поширення та розгляду їх Комітетом.

* У документі A/43/38.

Загальна рекомендація №8: Виконання статті 8 Конвенції

Сьома сесія (1988 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Розглянувши доповіді держав-сторін, подані відповідно до статті 18 Конвенції,

Рекомендує державам-сторонам вживати подальші безпосередні заходи відповідно до статті 4 Конвенції з метою забезпечення повного виконання статті 8 Конвенції та забезпечення жінкам на рівних умовах з чоловіками і без будь-якої дискримінації можливості представляти свій уряд на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій.

* У документі A/43/38.

Загальна рекомендація №9: Статистичні дані про становище жінок

Восьма сесія (1989 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Ураховуючи, що статистична інформація вкрай необхідна для розуміння реального становища жінок у кожній державі-стороні Конвенції,

Відзначаючи, що багато держав-учасниць, які подають свої доповіді на розгляд Комітету, не включають у них статистичні дані,

Рекомендує державам-сторонам докладати всіх зусиль, щоб їхні національні статистичні служби, відповідальні за перепис населення та одержання даних про інші соціальні та економічні процеси, формулювали опитувальники таким чином, щоб можна було одержати дані окремо за кожною статтю як в абсолютному вираженні, так і у відсотках, щоб користувачі могли вільно отримати інформацію про становище жінок у сфері, яка становить для них інтерес.

* У документі A/44/38.

Загальна рекомендація №10: Десята річниця ухвалення Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Восьма сесія (1989 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Ураховуючи, що 18 грудня 1989 р. відзначається десята річниця ухвалення Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

Беручи до уваги також, що за минулі десять років Конвенція дійсно стала одним з найбільш ефективних документів, ухвалених Організацією Об'єднаних Націй з метою встановлення рівності між чоловіками і жінками в її державах-сторонах,

Нагадуючи про ухвалену на її Сьомій сесії 1988 року Загальну рекомендацію №6 про створення ефективних національних механізмів та інформування громадськості,

Рекомендує державам-учасницям у зв'язку з десятою річницею ухвалення Конвенції розглянути можливість:

1. Реалізовувати програми, у тому числі проводити конференції та семінари для поширення ідей та тексту Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на основних мовах, у своїх країнах;

2. Запропонувати своїм національним жіночим організаціям брати участь у кампаніях ознайомлення громадськості з Конвенцією і в її реалізації та закликати неурядові організації поширювати інформацію про Конвенцію та її реалізацію на національному, регіональному та міжнародному рівнях;

3. Заохочувати вжиття заходів з метою забезпечення повної реалізації принципів Конвенції та, зокрема, статті 8, що стосується участі жінок на всіх рівнях діяльності Організації Об'єднаних Націй і системи Організації Об'єднаних Націй;

4. Звернутися з проханням до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй відзначити десяту річницю Конвенції опублікуванням і поширенням друкованих та інших матеріалів, що стосуються Конвенції та її реалізації, на всіх офіційних мовах Організації Об'єднаних Націй, підготовкою телевізійних передач про Конвенцію і виділенням необхідних ресурсів Відділу з питань поліпшення становища жінок Центру соціального розвитку і гуманітарних питань Відділення Організації Об'єднаних Націй у Відні, підготувати аналіз інформації, наданої державами-сторонами, з метою оновлення і підготовки доповіді для Комітету (A/CONF.116/13), яка була вперше опублікована для представлення на Всесвітній конференції для огляду та оцінки досягнень Десятиріччя жінки Організації Об'єднаних Націй: рівність, розвиток і мир, що відбулася в Найробі в 1985 р.

* У документі A/44/38.

Загальна рекомендація №1 1: Технічні консультативні послуги щодо виконання зобов'язань із подання доповідей

Восьма сесія (1989 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Ураховуючи, що станом на 3 березня 1989 р. 96 держав ратифікували Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

Беручи до уваги, що на цю дату отримано 60 первинних і 19 вторинних періодичних доповідей,

Відзначаючи, що 36 первинних і 36 вторинних періодичних доповідей повинні були надійти до 3 березня 1989 р., але ще не надійшли,

Схвалюючи звернення з проханням у пункті 9 Резолюції 43/115 Генеральної Асамблеї до Генерального секретаря організувати в межах наявних ресурсів і з урахуванням першочергових завдань програми консультативного обслуговування додаткові курси підготовки кадрів для країн, що мають серйозні труднощі з виконанням зобов'язань із подання доповідей відповідно до міжнародних договорів з прав людини,

Рекомендує державам-сторонам сприяти, підтримувати і співпрацювати в межах проектів технічних консультативних послуг, у тому числі в проведенні навчальних семінарів, з метою надання допомоги на прохання держав-сторін у виконанні ними зобов'язань із подання доповідей згідно зі статтею 18 Конвенції.

* У документі A/44/38.

Загальна рекомендація №12: Насильство над жінками

Восьма сесія (1989 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Ураховуючи, що в статтях 2, 5, 11, 12 і 16 Конвенції міститься заклик до держав-сторін вжити заходи для захисту жінок від будь-яких актів насильства в сім'ї, на роботі або в будь-якій іншій сфері суспільного життя,

Беручи до уваги Резолюцію 1988/27 Економічної і Соціальної Ради,

Рекомендує державам-сторонам включати у свої періодичні доповіді Комітету інформацію з таких питань, як:

1. Чинне законодавство, що захищає жінок від усіх форм насильства в повсякденному житті (статеве насилля, насильство в сім'ї, сексуальні домагання на роботі тощо);
2. Інші вжиті заходи з викорінення цього насильства;
3. Наявність служб з надання допомоги жінкам, які стали жертвами брутального поводження та насильства;
4. Статистичні дані про будь-які акти насильства щодо жінок і жінок, які стали жертвами насильства.

* При перекладі використано термін «жертва» як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну «особа постраждала від насильства»

Загальна рекомендація №13: Рівна винагорода за рівноцінну працю

Восьма сесія (1989 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Посилаючись на Конвенцію №100 Міжнародної організації праці про рівну винагороду чоловіків і жінок за рівноцінну працю, яка була ратифікована більшістю держав-сторін Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

Нагадуючи також, що, починаючи з 1983 року, він розглянув 51 первинний і 5 вторинних періодичних звітів держав-сторін,

Вважаючи, попри те, що в доповідях багатьох держав-сторін ідеться про визнання їхніми законодавствами принципу рівної винагороди за рівноцінну працю, ще чимало потрібно зробити для забезпечення дотримання цього принципу на практиці, щоб подолати сегрегацію за ознакою статі на ринку праці,

Рекомендує державам-сторонам Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок:

1. Для повної реалізації Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок заохочувати зробити це ті держави-сторони, які ще не ратифікували Конвенцію №100 МОП;

2. Розглянути питання вивчення, розробки та ухвалення систем оцінки роботи, в основі яких лежить критерій нейтрального ставлення до обох статей і які полегшать зіставлення цінності різного виду професій, у яких сьогодні переважають жінки, з тими професіями, у яких наразі переважають чоловіки, і включити отримані результати у свої звіти Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок;

3. Підтримати (наскільки це можливо) створення механізмів реалізації та заохочувати зусилля сторін досягти колективних домовленостей, відповідно до яких було б забезпечено застосування принципу рівної винагороди за рівноцінну працю.

* У документі A/44/38.

Загальна рекомендація №14: Обрізання в жінок

Дев'ята сесія (1990 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Будучи стурбованим через збереження практики обрізання в жінок та інших традицій і звичаїв, небезпечних для здоров'я жінок,

Із задоволенням відзначаючи, що уряди країн, у яких такі звичаї існують, національні жіночі організації, неурядові організації та органи системи Організації Об'єднаних Націй, такі як Всесвітня організація охорони здоров'я і Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй, а також Комісія з прав людини та її Підкомісія із запобігання дискримінації та захисту меншин, продовжують тримати це питання в полі зору, визнавши, зокрема, що такі традиції та звичаї, як обрізання у жінок, спричиняють серйозні наслідки для здоров'я та інші наслідки для жінок і дітей,

З інтересом відзначаючи дослідження, представлене Спеціальним доповідачем з питань традицій та звичаїв, які впливають на здоров'я жінок і дітей, і дослідження Спеціальної робочої групи з питань традицій та звичаїв,

Визнаючи, що жінки самі проводять важливі заходи з виявлення звичаїв, що завдають шкоду здоров'ю та добробуту жінок і дітей, та боротьби з ними,

Будучи переконаним у тому, що урядам необхідно надавати підтримку і сприяти жінкам і всім зацікавленим групам у проведенні таких важливих заходів,

Відзначаючи з глибокою стурбованістю, що, як і раніше, діють культурні, обумовлені традиціями, та економічні чинники, які сприяють збереженню таких небезпечних для здоров'я звичаїв, як обрізання в жінок,

Рекомендує державам-сторонам:

(а) Щоб держави-сторони вживали відповідні й ефективні заходи з метою викорінення практики обрізання в жінок. Подібні заходи могли б передбачати:

Збір і поширення в університетах, медичних або дошкільних закладах, національних жіночих організаціях або інших установах основних даних про такі традиції та практику;

Надання підтримки на національному та місцевому рівнях жіночим організаціям, які прагнуть домогтися ліквідації традиції обрізання в жінок та інших звичаїв, шкідливих для їх здоров'я;

Заохочення політичних діячів, фахівців, релігійних і громадських лідерів на всіх рівнях, включаючи засоби масової інформації та сферу мистецтв, до співпраці у викорінюванні практики обрізання у жінок;

Розробку та реалізацію відповідних освітніх і навчальних програм та проведення семінарів на основі даних наукових досліджень з проблем, що виникають унаслідок обрізання у жінок;

* У документі A/45/38 та Поправках.

(b) Щоб держави-сторони включили у свою національну політику в галузі охорони здоров'я відповідні стратегії, спрямовані на ліквідацію практики обрізання в жінок у державних службах охорони здоров'я. У межах таких стратегій можна було б спеціально покласти на працівників охорони здоров'я, зокрема акушерок, функції з роз'яснення небезпечних наслідків обрізання у жінок;

(c) Держави-сторони повинні звернутися із проханням до відповідних організацій системи Організації Об'єднаних Націй надавати допомогу, інформацію та консультації з метою сприяння зусиллям з ліквідації небезпечних для здоров'я традицій і звичаїв;

(d) Держави-сторони повинні включити у свої доповіді Комітету відповідно до статей 10 і 12 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок інформацію про заходи, які вони вживають з метою ліквідації обрізання в жінок.

Загальна рекомендація №15: Недопущення дискримінації жінок у національних стратегіях попередження та контролю за поширенням СНІДу та боротьби з ним

Дев'ята сесія (1990 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Розглянувши надану йому інформацію про потенційні наслідки як глобальної пандемії синдрому набутого імунodefіциту (СНІД), так і стратегій боротьби з ним для реалізації прав жінок,

Ураховуючи доповіді та матеріали, підготовлені Всесвітньою організацією охорони здоров'я та іншими організаціями, органами та підрозділами Організації Об'єднаних Націй з питання про вірус імунodefіциту людини (ВІЛ), та особливо представлену Комісії зі становища жінок записку Генерального секретаря про вплив синдрому набутого імунodefіциту (СНІД) на поліпшення становища жінок і підсумковий документ Міжнародних консультацій щодо СНІДу і прав людини, що проходили в Женеві 26–28 липня 1989 р.,

Відзначаючи Резолюцію WHA 41.24 Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я про недопущення дискримінації щодо осіб, інфікованих ВІЛ і хворих на СНІД, від 13 травня 1988 р., Резолюцію 1989/11 Комісії з прав людини про недопущення дискримінації в галузі охорони здоров'я від 2 березня 1989 р. й особливо Паризьку декларацію «Жінки, діти і СНІД» від 30 листопада 1989 р.,

Відзначаючи, що Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила питання «Жінки і СНІД» темою проведеного 1 грудня 1990 р. Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом,

Рекомендує:

(a) Щоб держави-сторони активізували зусилля для поширення інформації серед населення для його кращої поінформованості про ризик інфікування ВІЛ та СНІДом, особливо для жінок і дітей, і про його вплив на них;

(b) Щоб у програмах боротьби зі СНІДом особлива увага приділялася правам і потребам жінок і дітей, чинникам, що пов'язані із репродуктивною роллю жінок, та їхньому підлеглому становищу в деяких суспільствах, яке робить їх особливо вразливими до інфікування ВІЛ;

(c) Щоб держави-сторони забезпечили активну участь жінок у системі первинної медичної допомоги і вжили заходи з посилення їхньої ролі як надавачів медичних послуг, працівників охорони здоров'я і просвітителів з питань профілактики інфікування ВІЛ;

(d) Щоб усі держави-сторони включили у свої доповіді відповідно до статті 12 Конвенції інформацію про вплив СНІД на становище жінок і заходи, які вони вживають, щоб урахувати потреби інфікованих жінок і не допускати дискримінації жінок під час здійснення заходів з боротьби зі СНІДом.

* У документі A/45/38

Загальна рекомендація №16: Жінки, які безоплатно працюють на міських і сільських сімейних підприємствах

Десята сесія (1991 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Беручи до уваги статті 2 (с), 11 (с), (d) та (е) Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і Загальну рекомендацію №9 (Восьма сесія, 1989 р.) щодо статистичних даних про становище жінок,

Ураховуючи, що значна частина жінок у державах-сторонах працює безоплатно, без соціального забезпечення та соціальних пільг на підприємствах, які належать зазвичай чоловікові, що є членом цієї сім'ї,

Відзначаючи, що в доповідях, поданих до Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, проблема жінок, які безоплатно працюють на сімейних підприємствах, як правило, не розглядається,

Підтверджуючи, що безоплатна праця є однією з форм експлуатації жінок, яка суперечить Конвенції,

Рекомендує державам-сторонам:

(а) Включати у свої доповіді Комітету інформацію про правовий і соціальний стан жінок, які безоплатно працюють на сімейних підприємствах;

(b) Збирати статистичні дані про жінок, які працюють безоплатно, без соціального забезпечення та соціальних пільг на підприємствах, що належать одному із членів сім'ї, і включати ці дані у свої доповіді Комітету;

(с) Вжити необхідні заходи для гарантування оплати праці, соціального забезпечення та соціальних пільг для жінок, які працюють, не отримуючи таких пільг, на підприємствах, що належать одному із членів сім'ї.

* У документі A/46/38

Загальна рекомендація №17: Вимірювання і кількісне визначення обсягу неоплачуваної праці жінок, які працюють удома, і його врахування у валовому національному продукті

Десята сесія (1991 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Беручи до уваги статтю 11 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

Посилаючись на пункт 120 Найробійських перспективних стратегій у галузі поліпшення становища жінок,

Підтверджуючи, що вимірювання і кількісне визначення обсягу неоплачуваної праці жінок, що працюють удома, який є внеском у процес розвитку кожної країни, допоможе визначити фактичну економічну роль жінок,

Будучи переконаний, що таке вимірювання і кількісне визначення обсягу є основою для розробки майбутньої політики в галузі поліпшення становища жінок,

Відзначаючи обговорення, проведене Статистичною комісією Організації Об'єднаних Націй на її двадцять п'ятій сесії з питання про поточний перегляд Системи національних рахунків і розробки статистичних даних про жінок,

Рекомендує державам-сторонам:

(a) Заохочувати і підтримувати проведення досліджень й експериментальних аналізів з метою вимірювання та оцінки неоплачуваної праці жінок, які працюють удома, наприклад, шляхом встановлення використання часу в межах національних програм нагляду за домашніми господарствами і шляхом збору статистичних даних про час, що витрачається на діяльність у домашньому господарстві та на ринку праці, із розбивкою за статтю;

(b) Вжити заходи відповідно до положень Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Найробійських перспективних стратегій у галузі поліпшення становища жінок для визначення обсягу неоплачуваної праці жінок, які працюють удома, і його включення до валового національного продукту;

(c) Включати у свої доповіді, що подаються відповідно до статті 18 Конвенції, інформацію про дослідження та експериментальні аналізи, проведені з метою вимірювання та оцінювання неоплачуваної праці, яку виконують удома, а також про прогрес, досягнутий у справі включення неоплачуваної праці жінок, які працюють удома, у національні рахунки.

* У документі A/46/38

Загальна рекомендація №18: Жінки з інвалідністю

Десята сесія (1991 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Зважаючи, зокрема, на статтю 3 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок,

Розглянувши понад 60 періодичних доповідей держав-сторін і визнавши, що вони надають обмежену інформацію про жінок з інвалідністю,

Висловлюючи занепокоєння становищем жінок з інвалідністю, які є об'єктом подвійної дискримінації, що пов'язано з особливими умовами їхнього життя,

Посилаючись на пункт 296 Найробійських перспективних стратегій у галузі поліпшення становища жінок, в якому жінки з інвалідністю розглянуті як вразлива група населення в межах основних "сфер життя, що викликають особливе занепокоєння",

Заявляючи про свою підтримку Всесвітньої програми дій стосовно людей з інвалідністю (1982 р.),

Рекомендує державам-сторонам надавати у своїх періодичних доповідях інформацію про жінок з інвалідністю та заходи, вжиті для вирішення питань, пов'язаних з їхнім особливим становищем, у тому числі про спеціальні заходи, вжиті для забезпечення їм рівного доступу до освіти і зайнятості, охорони здоров'я і соціального забезпечення та для забезпечення їм можливості брати участь в усіх сферах соціального і культурного життя.

* У документі A/46/38

Загальна рекомендація №19: Насильство щодо жінок

1992 рік

Для оновленої рекомендації Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок по насильству щодо жінок, зверніться до Загальної рекомендації №35.

Загальна рекомендація №20: Застереження до Конвенції

Одинадцята сесія (1992 рік)*

1. Комітет нагадав про рішення четвертої Наради держав-сторін, що стосується застережень до Конвенції відповідно до статті 28.2 і схвалене в Загальній рекомендації № 4 Комітету.

2. У зв'язку з підготовкою до Всесвітньої конференції з прав людини в 1993 році Комітет рекомендував державам-сторонам:

(a) порушити питання про законність і юридичну силу застережень до Конвенції в контексті застережень до інших договорів із прав людини;

(b) переглянути ці застереження з метою посилення процесу виконання положень усіх договорів із прав людини;

(c) розглянути питання про введення процедури подання застережень до Конвенції, прирівняної до механізмів, передбачених в інших договорах із прав людини.

* У документі A/47/38

Загальна рекомендація №21: Рівноправність у шлюбі та сімейних відносинах

Тринадцята сесія (1994 рік)*

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Резолюція 34/180 Генеральної Асамблеї, додаток) гарантує рівні права для жінок і чоловіків у суспільстві та сім'ї. Конвенція посідає важливе місце серед міжнародних договорів, що стосуються прав людини.

2. В інших конвенціях і деклараціях також надається велике значення сім'ї та ролі жінки в ній. До таких належать: Загальна декларація прав людини (Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (Резолюція 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї, додаток), Конвенція про громадянство заміжньої жінки (Резолюція 1040 (XI), додаток), Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу (Резолюція 1763 А (XVII), додаток) і наступна Рекомендація до неї (Резолюція 2018 (XX), Найробіські перспективні стратегії у сфері поліпшення становища жінок.

3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок містить непорушні права жінки, вже гарантовані та надані їм вищезгаданими конвенціями і деклараціями, однак при цьому вона визнає вплив культури і традицій на поведінку і спосіб мислення чоловіків і жінок, які можуть перешкоджати жінкам користуватися їхніми основними правами.

Історія питання

4. Генеральна Асамблея у Резолюції 44/82 проголосила 1994 рік Міжнародним роком сім'ї. Комітет хотів би скористатися цією можливістю і наголосити на значенні дотримання основних прав жінок у межах сім'ї як одного із заходів на підтримку жінок і заохочення до встановлення відповідних майбутніх національних свят.

5. Вирішивши таким чином відзначити Міжнародний рік сім'ї, Комітет проаналізує три статті Конвенції, які мають особливе значення для визначення ролі жінок у сім'ї:

Стаття 9

1. Держави-сторони надають жінкам рівні з чоловіками права щодо набуття, зміни або збереження громадянства. Ними, зокрема, встановлено, що ані одруження з іноземцем, ані зміна громадянства чоловіка під час шлюбу не спричиняють автоматичної зміни громадянства дружини, не перетворюють її на особу без громадянства і не можуть змусити її прийняти громадянство чоловіка.

2. Держави-сторони надають жінкам рівні з чоловіками права щодо передання свого громадянства своїм дітям.

* У документі A/49/38

Коментарі

6. Громадянство має надзвичайно важливе значення для всебічної участі в житті суспільства. Як правило, держави надають громадянство тим, хто народжується в цій країні. Громадянство може бути також набуто у зв'язку із проживанням у цій країні або дароване з гуманістичних міркувань, наприклад, у разі безгромадянства. Жінки, які не мають статусу громадянина або підданого, позбавлені права обирати або права бути обраними на державні посади, можуть бути позбавлені права на соціальне забезпечення і на вибір місця проживання. Слід передбачити такі умови, щоб доросла жінка мала можливість змінити громадянство. Вона не повинна автоматично втрачати громадянство через взяття або розірвання шлюбу або через те, що її чоловік або батько змінює своє громадянство.

Стаття 15

1. Держави-сторони повинні визнавати за жінками рівні права з чоловіками перед законом.

2. Держави-сторони повинні надати жінкам однакову з чоловіками громадську правоздатність і однакові можливості для її реалізації, зокрема, рівні права під час укладання договорів і управління майном, гарантувати однакове ставлення до них на всіх етапах розгляду в судах і трибуналах.

3. Держави-учасниці погоджуються, що всі договори та інші офіційні документи приватного характеру, правовим наслідком яких є обмеження правоздатності жінок, недійсні.

4. Державам-сторонам слід надати чоловікам і жінкам однакові права за законодавством про переміщення осіб і свободу вибору місця проживання та фактичного місця перебування.

Коментарі

7. Коли жінка не може взагалі укласти договір чи мати доступ до фінансового кредиту або може робити це тільки за згодою чи за умови гарантії її чоловіка або родича-чоловіка, вона позбавлена правової самостійності. Будь-яке таке обмеження не дозволяє їй володіти майном як єдиний власник і позбавляє її можливості законного ведення її власних справ або укладення будь-яких інших видів договорів. Такі обмеження серйозно зменшують здатність жінки добувати засоби до існування для себе і для її утриманців.

8. У деяких країнах закон обмежує право жінки подавати позови, отримати юридичну консультацію або звернутися до суду за правовим захистом. У деяких державах свідчення жінок у суді мають меншу вагу, ніж свідчення чоловіків. Подібні закони або звичаї обмежують право жінки на отримання або збереження рівної частки майна, а також применшують її статус як незалежного, відповідального і шанованого члена суспільства. Коли країни обмежують правоздатність жінки своїми законами і дозволяють робити те ж саме приватним особам або установам, вони позбавляють жінок рівних прав із чоловіками й обмежують їхню можливість забезпечувати себе і своїх утриманців.

9. Місце проживання, згідно із звичаєвим правом, – це країна, в якій особа має намір оселитися, проживати і до юрисдикції якої буде належати. Місце проживання дитини спочатку визначається місцем проживання її батьків, однак, якщо дитина народжена в незаконному шлюбі, місцем проживання є країна, в якій ця особа проживає або в якій її мати має намір жити постійно. Щодо громадянства, то після вивчення доповідей держав-сторін виявилось, що закон не завжди дозволяє жінці обирати місце проживання на свій розсуд. Слід передбачити, щоб місце проживання, як і громадянство, змінювалося з волі дорослої жінки, незалежно від її сімейного стану. Будь-які обмеження права жінки обирати місце проживання на такий же правовій основі, як і чоловік, можуть обмежити її доступ до судів країни, в якій вона проживає, або позбавити її права вільного в'їзду в країну або виїзду з неї.

10. Жінкам-мігрантам, які проживають і працюють тимчасово в іншій країні, слід надавати такі ж права, як і чоловікам, на возз'єднання зі своїм подружжям, партнерами або дітьми.

Стаття 16

1. Держави-сторони повинні вжити всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних стосунків, і гарантувати рівні права з чоловіками:

(a) на взяття шлюбу;

(b) на вільний вибір подружжя і на шлюб, лише за своєю вільною і повною згодою;

(c) а також однакові обов'язки під час шлюбу і після його розірвання;

(d) а також однакові обов'язки щодо батьківства, незалежно від того, перебуває пара у шлюбі чи ні, та вирішення питань, що стосуються дітей пари; у будь-якому випадку інтереси дітей мають перевагу;

(e) вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їхніми народженнями; на доступ до інформації, освіти, а також засобів, які дають змогу їм реалізувати це право;

(f) а також однакові обов'язки бути опікунами, піклувальниками, довіреними особами та усиновителями дітей або здійснювати аналогічні функції, якщо вони передбачені національним законодавством; у будь-якому випадку інтереси дітей мають перевагу;

(g) на вибір прізвища, професії, вид занять;

(h) на володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном як безплатно, так і за плату.

2. Заручини та шлюб дитини не мають юридичної сили, і слід вжити всіх необхідних заходів, в тому числі законодавчих, із метою встановлення максимального шлюбного віку та обов'язкової реєстрації шлюбів в актах громадянського стану.

Коментарі

Особисте і громадське життя

11. Історично діяльність людини в суспільному та приватному житті розцінювали по-різному, і, відповідно, по-різному здійснювалось її регулювання. У всіх суспільствах діяльність жінок, роль яких традиційно обмежувалася приватною або домашньою сферою, здавна розцінювалася як підпорядкована.

12. Оскільки така діяльність має величезне значення для виживання суспільства, не може бути будь-яких виправдань для застосування дискримінаційних законів або звичаїв стосовно жінок. З доповідей держав-сторін зрозуміло, що все ще є країни, в яких на законодавчому рівні не встановлено рівноправ'я статей. Тому жінки позбавлені рівного доступу до ресурсів і не мають рівноправного становища в сім'ї та суспільстві. Навіть якщо де-юре існує рівноправ'я, у всіх суспільствах жінкам відведена переважно роль підлеглої. Через це принципи справедливості та рівноправності, встановлені у статті 16, а також 2, 5 і 24 Конвенції, порушуються.

Різні форми сім'ї

13. Форма і концепція сім'ї можуть відрізнятися в тій чи іншій державі і навіть у регіонах у межах однієї держави. Які б форми вона не набувала і незалежно від правової системи, релігії, звичаю або традицій країни, ставлення до жінки в сім'ї як за законом, так і в житті повинно відповідати принципам рівноправності та справедливості, як того вимагає стаття 2 Конвенції.

Полігамні шлюби

14. Аналіз доповідей держав-сторін свідчить про те, що у низці країн практикується полігамія. Полігамний шлюб обмежує право жінок на рівність з чоловіками і може мати серйозні емоційні та фінансові наслідки для неї та її утриманців, тому такі шлюби слід забороняти. Комітет також відзначає зі стурбованістю, що деякі держави-сторони, конституції яких гарантують рівні права, дозволяють полігамні шлюби відповідно до особистого або звичаєвого права. Це порушує конституційні права жінок і положення статті 5 (а) Конвенції.

Стаття 16 (1), пункти (а) та (б)

15. Хоча більшість країн і повідомляють, що національні конституції і закони відповідають Конвенції, проте звичаї, традиції та нездатність втілити в життя ці закони суперечать Конвенції.

16. Право жінок на вибір чоловіка і вільне укладення шлюбу є основним для збереження гідності та рівноправності. Аналіз доповідей держав-сторін свідчить про те, що є країни, які, виправдовуючись звичаями, релігійними мотивами або етнічною належністю до конкретних груп населення, допускають примусове одруження або повторний шлюб. У деяких країнах жінку можуть змусити взяти шлюб за грошову винагороду або через кар'єрні вигоди. Іноді злидні змушують жінок виходити заміж за громадян іноземних держав заради фінансового блага. За винятком розумних обмежень, як, наприклад, неповноліття дівчини або кровна спорідненість з її партнером, право жінки визначати, коли, з ким і чи взагалі брати шлюб, повинно бути захищене законом.

Стаття 16 (1), пункт (с)

17. Аналіз доповідей держав-сторін свідчить про те, що багато країн у своїх правових системах забезпечують права і обов'язки партнерів, які перебували у шлюбі, шляхом застосування принципів загального, церковного або звичаєвого права, а не шляхом дотримання принципів, викладених у Конвенції. Ці відмінності законодавства і практики стосовно шлюбних відносин спричиняють різні наслідки для жінок, проте незмінно обмежують їхні права на рівноправне становище та однаковий розподіл прав і обов'язків. Унаслідок такого обмеження прав чоловіка часто вважають головою сім'ї, який одноосібно приймає всі рішення, що суперечить положенням Конвенції.

18. Як правило, жінки не мають юридичного захисту. Щодо жінок, які живуть в умовах таких взаємин, закон повинен захищати їхнє право на рівність з чоловіками як в сімейному житті, так і в питаннях користування доходами і майном. Такі жінки повинні мати рівні права та обов'язки з чоловіками щодо піклування і виховання дітей, що перебувають на їхньому утриманні, та іншими членами сім'ї.

Стаття 16 (1), пункти (d) та (f)

19. Як визначено у статті 5 b), багато держав визнають загальні обов'язки батьків із догляду та виховання дітей. Принцип "першочергової уваги до інтересів дитини" був включений у Конвенцію з прав дитини (Резолюція 44/25 Генеральної Асамблеї, додаток) і, здається, зараз є загальноновизнаним. Однак на практиці деякі країни не дотримуються принципу надання батькам дитини рівних прав, особливо якщо вони не перебувають у шлюбі. Діти від таких союзів не завжди користуються тими ж правами, що і діти, народжені у шлюбі, і якщо матері розлучаються або проживають окремо від чоловіка, багато чоловіків не розділяють з ними обов'язків з догляду та виховання дитини.

20. Закріплені в Конвенції загальні права та обов'язки повинні мати примусовий характер і реалізовуватись належним чином через правові концепції опікунства, піклування та усиновлення. Держави-сторони повинні забезпечити, щоб відповідно до їхніх законів обоє батьків, незалежно від сімейного стану і від того, проживають вони з дітьми чи ні, мали рівні права та обов'язки щодо своїх дітей.

Стаття 16 (1), пункт (e)

21. Виконання покладених на жінок обов'язків із виховання дітей позначається на їхньому праві доступу до освіти, зайнятості та інших видів діяльності, що забезпечує їх розвиток як особистості. Крім того, на жінок лягає в зв'язку з цим непомірно важка ноша. На становище жінок, а також їхніх дітей, їхнє фізичне і психічне здоров'я мають вплив чинники, як-от кількість дітей і часові проміжки між їхніми народженнями. Таким чином, жінки мають право вирішувати, скільки і коли народжувати дітей.

22. У деяких доповідях йдеться про практику примусу, яка має серйозні наслідки для жінок, зокрема, випадки насильницьких вагітностей, абортів або стерилізації. Хоча бажано, щоб рішення мати дітей приймалися разом із чоловіком, проте такі рішення не повинні обмежуватись лише рішенням чоловіка, батька, партнера або уряду. Для ухвалення свідомого рішення щодо безпечних і надійних контрацептивних заходів жінки повинні мати інформацію про контрацептивні заходи і їх використання, а також доступ до статевого виховання і служб планування сім'ї, як це передбачено у статті 10 (h) Конвенції.

23. Усі погоджуються з тим, що вільне і добровільне регулювання народжуваності сприяє зміцненню здоров'я, розвитку і підвищенню добробуту всіх членів сім'ї. Така політика сприяє також підвищенню якості життя, впливає на загальний стан здоров'я населення, сприяє добровільному регулюванню зростання кількості населення, охороні навколишнього середовища і забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку.

Стаття 16 (1), пункт (g)

24. Міцна сім'я заснована на принципах рівності, справедливості та розвитку особистості кожного члена цього союзу. Тому кожен партнер повинен мати право на вільний вибір професії або заняття, що відповідатимуть їхнім особистим інтересам, здібностям і прагненням, як це передбачено у статті 11 а) і с) Конвенції. Крім того, кожна зі сторін має право на вибір прізвища, що зберігає індивідуальність, дає змогу ідентифікувати індивіда в суспільстві і виділити його з-поміж інших членів суспільства. Коли в силу закону або звичаю жінка змушена міняти своє прізвище під час укладення шлюбу або розлучення, вона позбавляється таких прав.

Стаття 16 (1), пункт (h)

25. Права про які йдеться у цій статті, перегукуються з правами, проголошеними у статті 15 (2), яка зобов'язує держави-сторони надавати жінкам рівні права в укладанні договорів і управлінні майном, доповнюючи ці права.

26. У статті 15 (1) гарантовано рівність жінок і чоловіків перед законом. Право щодо володіння, управління, користування і розпорядження майном має основоположне значення для здійснення права жінки на фінансову самостійність, у багатьох країнах воно визначає можливості жінки заробляти на життя, мати належне житло та забезпечувати харчуванням себе і свою сім'ю.

27. У країнах, в яких проводиться аграрна реформа або відбувається перерозподіл землі між групами населення різного етнічного походження, слід особливо дотримуватися прав жінок, незалежно від їхнього сімейного стану, на рівноправному з чоловіками володінні перерозподіленою землею.

28. У більшості країн існує велика кількість самотніх і розлучених жінок, яким доводиться утримувати родини. Будь-яка дискримінація в питанні розподілу майна в силу того, що всю відповідальність за матеріальне забезпечення дружини та дітей несе чоловік і що він може і виконуватиме цей обов'язок, є абсолютно необґрунтованою. Отже, будь-який закон або звичай, відповідно до якого чоловік має право на отримання більшої частини майна після розірвання офіційного або неофіційного шлюбу чи в разі смерті родича, є дискримінаційним за своїм характером і серйозно обмежує можливості жінки забезпечити себе та свою родину і вести гідний спосіб життя як незалежна людина.

29. Дотримання всіх цих прав має бути гарантовано, незалежно від сімейного стану жінки.

Майно подружжя

30. У деяких країнах не визнають права жінок на володіння рівною з чоловіком часткою майна в офіційному або неофіційному шлюбі або після розірвання шлюбу. У багатьох країнах це право визнається, однак на практиці можливість його реалізації жінкою може обмежуватися юридичними прецедентами або звичаями.

31. Навіть у тих випадках, коли жінки володіють такими правами, а суди забезпечують їх здійснення, майном, що перебуває у володінні жінки у період шлюбу або після його розірвання, може розпоряджатися чоловік. У багатьох державах, у тому числі в тих, де існує правовий режим спільної власності, відсутні законодавчі положення, в яких передбачалася б потреба узгоджувати з жінкою питання про продаж або інше розпорядження майном, що перебуває у володінні сторін у період офіційного чи неофіційного шлюбу. Такий стан обмежує можливості жінки розпоряджатися майном або отримуваними від нього доходи.

32. У деяких країнах під час розгляду питання про розподіл майна подружжя основна увага приділяється розміру фінансової участі сторін у придбанні такого майна за час перебування у шлюбі, у той час як значення їхньої участі у вихованні дітей, догляді за літніми родичами і виконання домашніх обов'язків применшується. Найчастіше виконання жінкою цих функцій, що не мають фінансового характеру, дає можливість чоловікові працювати і збільшити таким чином майно подружжя. Участь фінансового та нефінансового характеру слід надавати однакове значення.

33. У багатьох країнах майно, накопичене за час просто спільного проживання, розглядається в законодавстві інакше, ніж майно, придбане за час законного шлюбу. При розірванні такого союзу жінка отримує значно меншу частку майна, ніж чоловік, що проживав із нею. Закони та звичаї, які регулюють майнові права і в яких передбачена така дискримінація заміжніх або незаміжніх жінок, за наявності або без дітей, повинні бути скасовані.

Спадкування

34. Доповіді держав-сторін повинні містити коментарі щодо норм права і звичаїв, що стосуються успадкування, оскільки вони впливають на становище жінок, як це передбачено в Конвенції та Резолюції 884 D (XXXIV) Економічної і соціальної ради, в якій закликалось держави-сторони забезпечити, щоб чоловіки та жінки, які мають однаковий ступінь споріднення з покійним, мали право на рівноправні частки його майна і займали рівне становище у порядку черговості спадкування. Це положення переважно не виконувалось.

35. У багатьох країнах закони і практика, що стосуються питань успадкування та майнових відносин, призводять до серйозної дискримінації жінок. Через таке нерівноправне ставлення може скластися ситуація, коли жінки будуть отримувати меншу частку майна свого чоловіка або батька в разі їхньої смерті, ніж та, яку отримали б в аналогічній ситуації вдівці та сини. У деяких випадках жінкам надаються обмежені та регульовані права, і вони отримують лише дохід від використання майна покійного. Часто положення про спадкові права вдів не відображають принципів рівноправності щодо володіння майном, придбаним під час шлюбу. Такі положення суперечать Конвенції і повинні бути скасовані.

Стаття 16 (2)

36. У Віденській декларації і Програмі дій, ухвалених Всесвітньою конференцією з прав людини, що відбулася у Відні 14-25 червня 1993 р., державам-сторонам настійливо рекомендовано скасувати чинні закони та постанови, усунувши звичаї і практику, які допускають дискримінацію і завдають шкоди маленьким дівчаткам. Стаття 16 (2) і положення Конвенції про права дитини забороняють державам-сторонам дозволяти або узаконювати шлюби між особами, які не досягли повноліття. Згідно з Конвенцією про права дитини, "дитиною є особа віком до 18 років, якщо за законом вона не досягає повноліття раніше". Незважаючи на це визначення, Комітет, ураховуючи положення Віденської декларації, вважає, що мінімальний вік для укладення шлюбу як для чоловіка, так і для жінки повинен бути 18 років. Коли чоловіки і жінки укладають шлюб, вони беруть на себе важливі зобов'язання. Таким чином, одруження не може бути дозволено, доки вони не досягнуть повноліття і не стануть повністю дієздатними. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, коли неповнолітні, особливо дівчатка, виходять заміж і народжують дітей, це негативно впливає на їхнє здоров'я і ускладнює отримання освіти. Унаслідок цього їхня економічна самостійність обмежується.

37. Це не тільки впливає на жінку як особистість, але також обмежує розвиток її здібностей та самостійності, знижує шанси на працевлаштування, загалом негативно впливає на її сім'ю і громаду.

38. У різних країнах встановлено різний вік для укладення шлюбу для чоловіків і жінок. Такі положення, помилково засновані на припущенні про те, що розумовий розвиток жінок відрізняється від розумового розвитку чоловіків і що стан їхнього фізичного та інтелектуального розвитку на момент шлюбу не має значення, повинні бути скасовані. У деяких країнах допускається заручення дівчаток або прийняття зобов'язань від їхнього імені іншими членами сім'ї. Такі заходи суперечать не тільки Конвенції, а і праву жінки вільно обирати собі партнера.

39. Держави-сторони також повинні вимагати реєстрації всіх шлюбних союзів, незалежно від того, укладені вони на підставі цивільного права, звичаю або канонічного права. Таким чином держава зможе забезпечити дотримання Конвенції і встановити рівність партнерів, мінімальний вік для шлюбу, заборону двошлюбності і багатоженства та захист прав дітей.

Рекомендації

Насильство над жінками

40. Розглядаючи питання ролі жінок у житті сім'ї, Комітет хотів би наголосити, що положення Загальної рекомендації №19 (одинадцята сесія) щодо насильства над жінками мають величезне значення для здатності жінок реалізувати свої права і свободи на рівні

Загальна рекомендація №22: Поправка до статті 20 Конвенції

Чотирнадцята сесія (1995 рік)*

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок,

Відзначаючи, що на прохання Генеральної Асамблеї держави-сторони Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок проведуть в 1995 році нараду для розгляду питання про внесення поправки до статті 20 Конвенції,

Посилаючись на своє попереднє, ухвалене на десятій сесії рішення про те, щоб забезпечити ефективність у своїй роботі та запобігти збільшенню небажаного відставання в розгляді доповідей держав-сторін,

Нагадуючи, що Конвенція є одним із міжнародно-правових актів із прав людини, який ратифікований найбільшою кількістю держав-сторін,

Вважаючи, що у статтях Конвенції розглянуто основні права людини жінок у всіх аспектах їхнього повсякденного життя і у всіх сферах життя суспільства та держави,

Висловлюючи занепокоєння з приводу обсягу роботи Комітету в результаті збільшення кількості держав, які ратифікували Конвенцію, разом із відставанням у розгляді доповідей, як це відображено в додатку I,

Висловлюючи також занепокоєння з приводу великого розриву в часі між поданням доповідей державами-сторонами і їх розглядом, що призводить до необхідності в наданні державами додаткової інформації для оновлення їхніх доповідей,

Враховуючи, що Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок є єдиним договірним органом із прав людини, тривалість сесій якого обмежується його Конвенцією, і що тривалість його сесій є найкоротшою серед усіх, що проводять договірні органи з прав людини, як це відображено в додатку II,

Відзначаючи, що передбачене в Конвенції обмеження тривалості сесій стало серйозною перешкодою для ефективного виконання Комітетом своїх функцій за Конвенцією,

1. Рекомендує державам-сторонам розглянути питання про внесення поправки до статті 20 Конвенції щодо тривалості сесій Комітету, щоб дозволити йому щорічно збиратися на такий період, який необхідний для ефективного виконання своїх функцій за Конвенцією, без будь-якого конкретного обмеження, за винятком того, що встановить Генеральна Асамблея;

* У документі A/50/38

2. Рекомендує також Генеральній Асамблеї до завершення процесу внесення поправки санкціонувати проведення Комітетом в 1996 році як виняток двох сесій тривалістю три тижні кожна, перед кожною з яких будуть проводитися засідання передсесійних робочих груп;

3. Рекомендує також нараді держав-сторін заслухати усну доповідь Голови Комітету про труднощі, які має Комітет під час виконання своїх функцій;

4. Рекомендує Генеральному секретарю надати державам-сторонам на нараді всю інформацію, що стосується обсягу роботи Комітету, і порівняльну інформацію щодо інших договірних органів із прав людини.

Загальна рекомендація №23: Політичне та суспільне життя

Шістнадцята сесія (1997 р.)*

Держави-сторони повинні вжити всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечити жінкам на рівних умовах із чоловіками право:

(a) голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів;

(b) брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та обіймати державні пости, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління;

(c) брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського та політичного життя країни.

Довідкова інформація

1. У Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок приділено особливу увагу участі жінок у державному житті своїх країн. У преамбулі Конвенції, зокрема, зазначено:

“Нагадуючи, що дискримінація жінок порушує принципи рівноправності і поваги людської гідності, перешкоджає участі жінок нарівні з чоловіком у політичному, соціальному, економічному та культурному житті своєї країни, заважає зростанню добробуту суспільства і сім’ї та ще більше ускладнює повне розкриття можливостей жінок на благо своїх країн і людства”.

2. Далі в преамбулі Конвенції наголошується на важливому значенні участі жінок в ухваленні рішень:

“Будучи впевнені, що повний розвиток країни, добробут всього світу та справа миру вимагають максимальної участі жінок нарівні з чоловіками в усіх сферах”.

3. До того ж, у статті 1 Конвенції поняття “дискримінація щодо жінок” тлумачиться так:

“будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі”.

4. В інших конвенціях, деклараціях і міжнародних аналітичних дослідженнях відзначається важливе значення участі жінок у суспільному житті і визначаються межі міжнародних норм рівноправності. До них належать: Загальна декларація прав людини¹, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права², Конвенція про політичні права жінок³, Віденська декларація⁴, пункт 13 Пекінської декларації і Платформи дій⁵, Загальні рекомендації 5 та 8 до Конвенції⁶, ухвалене Комітетом з прав людини зауваження загального порядку №25⁷, ухвалена Радою Європейського Союзу рекомендація про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі ухвалення рішень⁸ та рекомендація Європейської комісії “Як створити гендерний баланс при ухваленні політичних рішень”⁹.

* У документі A/52/38

4. В інших конвенціях, деклараціях і міжнародних аналітичних дослідженнях відзначається важливе значення участі жінок у суспільному житті і визначаються межі міжнародних норм рівноправності. До них належать: Загальна декларація прав людини¹, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права², Конвенція про політичні права жінок³, Віденська декларація⁴, пункт 13 Пекінської декларації і Платформи дій⁵, Загальні рекомендації 5 та 8 до Конвенції⁶, ухвалене Комітетом з прав людини зауваження загального порядку №25⁷, ухвалена Радою Європейського Союзу рекомендація про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі ухвалення рішень⁸ та рекомендація Європейської комісії "Як створити гендерний баланс при ухваленні політичних рішень"⁹.

5. Відповідно до статті 7 держави-сторони зобов'язані вжити всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації жінок у політичному та суспільному житті та забезпечити їм на рівних умовах із чоловіками право брати участь у політичному і громадському житті. Це зобов'язання, передбачене у статті 7, охоплює всі сфери суспільного і політичного життя і не обмежується сферами, зазначеними у підпунктах (а), (b) і (с). Політичне і громадське життя країни є широким поняттям. Воно стосується здійснення політичної влади, а саме законодавчої, судової, виконавчої та адміністративної. Цей термін охоплює всі аспекти державного правління та здійснення політики на міжнародному, національному, регіональному і місцевому рівнях. Це поняття також містить багато аспектів життя громадянського суспільства, в тому числі громадські комісії та місцеві ради, діяльність організацій, як-от політичні партії, професійні спілки, професійні або промислові асоціації, жіночі організації, громадські організації та інші організації, що займаються проблемами громадянського та політичного життя.

6. Для забезпечення ефективності положень у Конвенції передбачено, що така рівність повинна бути забезпечена в межах політичної системи, в якій кожен громадянин користується правом голосувати і бути обраним під час справжніх періодичних виборів, що проводяться на основі загального виборчого права шляхом таємного голосування таким чином, щоб гарантувати вільне волевиявлення виборців, як передбачено в міжнародних документах із прав людини, зокрема, у статті 21 Загальної декларації прав людини і статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

7. Акцент, який робиться в Конвенції на великому значенні рівних можливостей, участі у суспільному житті та ухваленні рішень, спонукав Комітет здійснити перегляд статті 7 і запропонувати державам-сторонам під час перегляду своїх законів і політики та поданні доповідей відповідно до Конвенції враховувати нижченаведені коментарі та рекомендації.

Коментарі

8. Громадська та приватна сфери діяльності людини завжди розглядалися як відмінні, і, відповідно, їх регулювання здійснювалося по-різному. Жінкам весь час відводили місце в приватній або домашній сфері, що асоціювалося з народженням та вихованням дітей, і в усіх суспільствах ця діяльність сприймалась як менш важлива. З іншого боку, участь у громадському житті, до якого ставляться з повагою і шаную, охоплює широке коло діяльності за межами приватної та домашньої сфери. У той же час історично склалося, що чоловіки превалювали в суспільному житті та мали владу для обмеження діяльності жінок приватною сферою, де їм відводилася підпорядкована роль.

9. Незважаючи на центральну роль жінок у підтриманні добробуту сім'ї та розвитку суспільства, вони були вилучені з політичного життя і процесу ухвалення рішень, які, між іншим, визначають порядок їхнього щоденного життя і майбутнє суспільства. Зокрема, в часи криз до думок жінок не прислухалися, тож їхній внесок і досвід залишалися непоміченими.

10. У всіх країнах найбільш істотними чинниками, що обмежують можливість жінок брати участь у суспільному житті, існували культурні межі та релігійні переконання, відсутність відповідних послуг і небажання чоловіків брати участь у виконанні завдань, пов'язаних з організацією домашнього господарства, доглядом за дітьми та їх вихованням. Культурні традиції та релігійні переконання відіграють певну роль в обмеженні участі жінок діяльністю у приватній сфері та їх виключенні з активної діяльності в суспільному житті.

11. Звільнення жінок від певного тягаря домашньої роботи дало б їм змогу більш повною мірою долучатися до життя їхніх громад. Економічна залежність жінок від чоловіків часто не дає їм можливості приймати важливі політичні рішення і брати активну участь у суспільному житті. Подвійний тягар роботи та економічна залежність, разом із тривалим або негнучким графіком роботи як у громадському, так і в політичному житті, не дозволяють жінкам діяти більш активно.

12. Створення стереотипів, у тому числі і через засоби масової інформації, призводить до того, що участь жінок у політичному житті обмежується розглядом питань, як, наприклад, довілля, діти і охорона здоров'я, і їх виключають із важливих сфер, як-от фінанси, бюджетний контроль і врегулювання конфліктів. Ще однією обмежувальною обставиною, очевидно, є невелика частка жінок у професіях, представники яких стають політиками. У країнах, де жінки-керівники приходять до влади, це, швидше, результат впливу їхніх батьків, чоловіків або родичів чоловіків, а не успіх у виборах, досягнутий власними силами.

Політичні системи

13. Принцип рівноправності чоловіків і жінок закріплений у конституціях і законах більшості країн світу і всіх міжнародних документах. Проте за останні 50 років жінки так і не добилися рівноправності, і така нерівність посилюється низьким рівнем їхньої участі в суспільному та політичному житті. Політика, що розробляється тільки чоловіками, і рішення, що приймаються тільки чоловіками, відбивають лише частину досвіду і потенціалу людства. Справедлива і ефективна організація суспільства вимагає участі в ньому всіх його членів.

14. Жодна політична система не забезпечила жінкам ані прав, ані вигод від повної та рівноправної участі. Хоча демократичні системи поліпшили можливості жінок щодо їхньої участі в політичному житті, багато економічних, соціальних і культурних перешкод, з якими вони, як і раніше, продовжують стикатися, серйозно обмежували їхню участь. Навіть історично стабільні демократії не змогли забезпечити повне і рівноправне врахування думок та інтересів жіночої половини населення. Системи, в яких жінки виключені з суспільного життя і з процесу ухвалення рішень, не можна назвати демократичними. Концепція демократії матиме реальне й ефективне значення і стабільний вплив тільки в тому разі, якщо в процесі ухвалення політичних рішень одночасно братимуть участь жінки і чоловіки та враховуватимуться інтереси обох груп. Розгляд доповідей держав-сторін свідчить про те, що в країнах, де забезпечена повну і рівноправну участь жінок у суспільному житті і процесі ухвалення рішень, права жінок краще реалізовані і краще виконані положення Конвенції.

Тимчасові спеціальні заходи

15. Хоча усунення перешкод де-юре є необхідним, цього зовсім недостатньо. Відсутність прогресу в забезпеченні повної та рівноправної участі жінок може бути ненавмисним, а результатом практики і процедур, що не відповідають сучасним вимогам, які неявно орієнтовані на чоловіків. Згідно зі статтею 4, для того щоб забезпечити повне виконання положень статей 7 і 8, в Конвенції рекомендовано застосовувати тимчасові спеціальні заходи. У країнах, які розробили ефективну тимчасову стратегію, прагнучи забезпечити рівноправність з точки зору участі, здійснюється широке коло заходів, враховуючи, наймання на роботу, надання фінансової Допомоги, проведення професійної підготовки жінок-кандидатів і кампаній, спрямованих на забезпечення рівноправної участі, внесення змін у процедуру виборів, встановлення кількісних цілей і квот та відбір жінок для призначення на державні посади, в тому числі посади суддів або представників інших професійних груп, які відіграють важливу роль у повсякденному житті кожного суспільства. Офіційне усунення перешкод і застосування тимчасових спеціальних заходів щодо заохочення рівноправної участі як чоловіків, так і жінок у суспільному житті їхніх громад є важливою передумовою для забезпечення повної рівноправності в політичному житті. Однак для подолання панування чоловіків у суспільній сфері, що склалося протягом століть, жінкам потрібна також підтримка і сприяння з боку всіх секторів суспільства, щоб забезпечити їм повну і ефективну участь, при цьому керівну роль на себе повинні взяти держави-учасниці Конвенції, а також політичні партії та державні посадові особи. Держави-сторони повинні забезпечити чітку визначеність тимчасових спеціальних заходів, дотримання принципу рівноправності і, таким чином, дотримання конституційних принципів, що гарантують рівноправність усім громадянам.

Резюме

16. Надзвичайно важливе питання, якому приділяється особлива увага в Пекінській платформі дій⁵, — це питання розриву між становищем де-юре і де-факто, між правом жінок брати участь у політичній діяльності та суспільному житті і реальним станом речей. Як показують дослідження, якщо частка участі жінок становить 30–35 % (рівень, який прийнято вважати “достатньою кількістю”), то вони здійснюють реальний вплив на політику, зміст рішень і забезпечують активізацію політичного життя.

17. Для забезпечення більшої представленості жінок у суспільному житті жінки повинні бути повністю рівноправні з чоловіками у здійсненні політичних і економічних функцій; вони повинні бути повною мірою і на рівних засадах залучені у процес ухвалення рішень на всіх рівнях як у своїй країні, так і на міжнародній арені, щоб мати можливість вносити свій вклад у досягнення рівності, розвитку і миру. Для досягнення цих цілей і забезпечення справжньої демократії вирішальне значення має розв’язання ґендерних питань. З цих причин важливо залучати жінок у суспільне життя, щоб можна було використати їхній потенційний внесок, забезпечити захист їхніх інтересів і виконати гарантоване зобов’язання з надання всім можливості реалізувати свої права людини незалежно від статі. Усебічна участь жінок має велике значення не тільки з точки зору розширення їхніх прав та можливостей, а й для прогресу суспільства загалом.

Право голосувати і бути обраними (пункт (а) статті 7)

18. Конвенція зобов’язує держави-сторони закріпити у своїх конституціях і законодавстві вжиття відповідних заходів для забезпечення жінкам на рівних умовах з чоловіками права голосувати на всіх виборах і референдумах та виставляти свою кандидатуру на виборах. Потрібно забезпечити здійснення цих прав як де-юре, так і де-факто.

19. Аналіз доповідей, представлених державами-учасниками, свідчить, що, хоча майже всі країни ухвалили конституційні або інші законодавчі положення, які надають як жінкам, так і чоловікам рівні права голосувати на всіх виборах і публічних референдумах, у багатьох країнах жінки продовжують стикатися з труднощами під час спроби реалізувати це право.

20. До чинників, що перешкоджають здійсненню цих прав, належать такі:

(а) Жінки нерідко мають обмеженіший порівняно з чоловіками доступ до інформації про кандидатів, політичні платформи партій, процедури голосування та іншої подібної інформації, яку уряди і політичні партії їм не повідомляють. До інших важливих чинників, що перешкоджають повній та рівноправній реалізації жінками свого права на голосування, належать неграмотність, відсутність знань і уявлень про політичні системи або про вплив політичних ініціатив і політики на життя. Нерозуміння прав, обов'язків і можливостей, що відкриваються завдяки праву голосу, змінити своє життя також призводить до того, що жінки не завжди реєструються для участі в голосуванні;

(б) Подвійний тягар роботи, а також фінансові труднощі забирають увесь час і позбавляють жінку можливості стежити за передвиборними кампаніями і користуватися повною свободою в реалізації свого права голосу;

(в) У багатьох країнах традиції, соціальні і культурні стереотипи перешкоджають реалізації жінками свого права голосу. Багато чоловіків впливають на голосування жінок або контролюють цей процес, використовуючи методи переконання або прямі дії, у тому числі голосування від їхнього імені. Будь-яку подібну практику слід заборонити;

(г) Іншими чинниками, що обмежують у деяких країнах участь жінок у громадському чи політичному житті їхніх громад, є обмеження свободи пересування, права участі, переважно негативне ставлення до участі жінок у політиці або відсутність довіри і підтримки з боку виборців до жінок-кандидатів. Крім того, деякі жінки вважають участь у політиці непристойним заняттям і уникають політичних кампаній.

21. Ці чинники частково пояснюють парадокс, який полягає в тому, що жінки, які становлять половину всіх виборців, не мають політичної влади і не формують блоки, які відстоювали б їхні інтереси, домагалися б зміни уряду чи скасування дискримінаційної політики.

22. Кількість жінок у парламенті передусім залежить від порядку голосування, розподілу місць у парламенті, вибору виборчого округу. Політичні партії повинні дотримуватися принципів рівноправності та демократії, прагнути забезпечити баланс представництва жінок і чоловіків, що є кандидатами.

23. Реалізація жінками права голосу не повинна бути об'єктом обмежень або умов, які не поширюються на чоловіків або які здійснюють сильний вплив на жінок. Наприклад, обмеження кола осіб, що мають право брати участь у голосуванні, тими, хто має певний рівень освіти, відповідає мінімальним майновим критеріям або вміє читати і писати, не тільки нерозумно, а й може розглядатися як порушення гарантованих у всьому світі прав людини. Це також може чинити негативний вплив на становище жінок, що суперечить положенням Конвенції.

Право брати участь у формуванні політики уряду (пункт (b) статті 7)

24. Участь жінок у діяльності уряду на рівні формування політики, як і раніше, є в цілому незначною. І хоча у цій сфері досягнуто суттєвого прогресу, а в деяких країнах забезпечена рівність, у багатьох країнах ступінь участі жінок фактично знизився.

25. Стаття 7 (b) передбачає також, що держави-сторони повинні забезпечити, щоб жінки мали право брати повноправну участь у процесі формування державної політики у всіх секторах і на всіх рівнях. Це сприяло б приділенню першочергової уваги ґендерним питанням та розгляду ґендерної перспективи під час формування державної політики.

26. Держави-сторони зобов'язані в усіх випадках, коли це можливо, призначати жінок на вищі керівні посади і в обов'язковому порядку проводити консультації з групами, що представляють думки та інтереси жінок, і враховувати їхні рекомендації.

27. На держав-сторін також покладений обов'язок забезпечити виявлення і подолання перешкод на шляху до досягнення всебічної участі жінок у формуванні державної політики. До негативних чинників належать самозаспокоєність уряду після символічного призначення окремих жінок на високі пости, а також традиції і звичаї, що перешкоджають участі жінок у політичному житті. Коли жінки не представлені широко на вищих рівнях державної влади або коли уряд проводить консультації з ними лише зрідка, а то і не консультується зовсім, державна політика не може бути всеохопною й ефективною.

28. Хоча держави-сторони зазвичай мають можливість призначати жінок на вищі пости в кабінеті міністрів і вищі адміністративні посади, політичні партії також зобов'язані забезпечувати включення жінок у партійні списки та висунення їхніх кандидатур на виборах у районах, де вони мають шанси здобути перемогу. Держави-сторони повинні також забезпечувати призначення жінок на посади в державних консультативних органах на рівній основі з чоловіками, а також врахування цими органами, у відповідних випадках, думок представницьких груп жінок. На урядах лежить основна відповідальність за сприяння здійсненню цих ініціатив щодо формування і орієнтації громадської думки і зміни ставлення, яке є дискримінаційним щодо жінок або гальмує залучення жінок у політичне та громадське життя.

29. До заходів, ухвалених низкою держав-сторін для забезпечення рівного призначення жінок на вищі пости в кабінеті міністрів і вищі адміністративні посади та їхньої участі в роботі державних консультативних органів як їхніх членів, належать: ухвалення правила, згідно з яким у разі однакової кваліфікації потенційних кандидатів перевага повинна віддаватися жінці; ухвалення правила про те, що частка як чоловіків, так і жінок повинна становити не менше 40 % від членського складу державного органу; встановлення для жінок квоти в кабінеті міністрів і при призначенні на державні посади; проведення консультацій з організаціями жінок для забезпечення висунення кандидатур кваліфікованих жінок на громадські та державні пости, а також ведення реєстрів таких жінок для подальшого висунення кандидатур жінок на громадські та державні пости. У тих випадках, коли членів консультативних органів призначають з-поміж кандидатів, висунутих приватними організаціями, держави-сторони повинні заохочувати висунення цими організаціями кандидатами жінок, що володіють необхідною кваліфікацією і відповідають вимогам.

31. З аналізу доповідей держав-сторін також спостерігається, що в деяких випадках закони не дозволяють жінкам виконувати королівські функції, займати посади суддів в релігійних або традиційних трибуналах, наділених юрисдикцією від імені держави, або мати будь-яку військову спеціальність. Такі закони являють собою дискримінацію жінок, позбавляють суспільства переваг участі жінок і використання їхніх навичок у цих сферах життя та суперечать принципам Конвенції.

Право брати участь у діяльності неурядових, громадських та політичних організацій (пункт (с) статті 7)

32. Розгляд наданої в доповідях держав-сторін інформації про політичні партії в деяких випадках свідчить, що жінки представлені не в достатній кількості або займають, як правило, менш впливове становище, ніж чоловіки. Оскільки політичні партії є важливим механізмом виконання функцій, пов'язаних із ухваленням рішень, урядам слід заохочувати політичні партії до розгляду питання про те, наскільки повну і рівноправну участь беруть жінки в їхній діяльності, і якщо цього немає, з'ясувати причини такого становища. Слід заохочувати політичні партії до вжиття ефективних заходів, враховуючи надання інформації, фінансових та інших ресурсів, для подолання труднощів, що перешкоджають усебічній участі і представництву жінок, і забезпечити надання жінкам на практиці рівних можливостей займати партійні пости і висувати свої кандидатури на виборні посади.

33. До заходів, які вжили деякі політичні партії, належить виділення для жінок певної мінімальної кількості посад у своїх виконавчих органах, забезпечення балансу в представництві чоловіків і жінок, висунутих кандидатами на виборах, і недопущення постійного призначення жінок у менш престижні виборчі округи або на менш перспективні позиції в партійному списку. Держави-сторони повинні забезпечувати, щоб в антидискримінаційному законодавстві конкретно передбачалася можливість ухвалення таких тимчасових спеціальних заходів або щоб були інші конституційні гарантії рівноправності.

34. Інші організації, наприклад, профспілки і політичні партії, зобов'язані дотримуватися принципу рівності статей у своїх статутах, під час застосування цих правил і формування свого членського складу, забезпечуючи збалансоване в ґендерному відношенні представництво у своїх виконавчих органах, щоб ці органи могли користуватися вигодами повної та рівноправної участі всіх верств суспільства і вкладу, внесеного чоловіками і жінками. Ці організації, як і неурядові організації, також сприяють навчанню жінок навичкам політичної діяльності, політичної участі та керівної роботи.

Стаття 8 (міжнародний рівень)

Держави-сторони повинні вжити відповідних заходів для забезпечення жінкам на рівних умовах із чоловіками і без будь-якої дискримінації можливості представляти свої Уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій.

Коментарі

35. Відповідно до статті 8 Уряди повинні забезпечувати представленість жінок на всіх рівнях і в усіх сферах міжнародних відносин. Це передбачає їхню участь у вирішенні економічних і військових питань як багатосторонніх, так і двосторонніх переговорів, а також включення до складу офіційних делегацій на міжнародні та регіональні конференції.

36. З аналізу доповідей держав-сторін видно, що жінки, як правило, представлені не в достатній кількості в дипломатичних та іноземних службах більшості урядів, особливо на найвищому рівні. Жінок зазвичай направляють у посольства, які мають менш важливе значення для зовнішніх відносин країни, а в деяких випадках жінки зазнають дискримінації щодо призначень через їхній сімейний статус. Жінки часто не отримують такої ж допомоги на чоловіка і членів сім'ї, яка надається дипломатам чоловічої статі. Жінки також не мають змоги працювати на міжнародному рівні через усталену думку щодо їхніх домашніх обов'язків, нібито догляд за дітьми завадить їм у такій роботі.

37. У багатьох постійних представництвах при Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організаціях жінки не представлені серед дипломатів і вкрай рідко займають високі посади. Те саме стосується і нарад експертів та конференцій, які визначають міжнародні та глобальні цілі, програми та пріоритети. Організації системи Організації Об'єднаних Націй і різні економічні, політичні та військові структури на регіональному рівні стали важливими міжнародними центрами, які залучають на роботу державних службовців, однак у них жінки також становлять меншість і обіймають переважно нижчі посади.

38. Для жінок і чоловіків існує мало можливостей рівноправно представляти Уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій. Найчастіше це аргументується відсутністю об'єктивних критеріїв процедур призначення і просування на відповідні посади, а також обрання у склад офіційних делегацій.

39. Глобалізація сучасного світу вимагає залучення жінок у всі сфери життя та їхньої участі в роботі міжнародних організацій на рівних умовах з чоловіками. Урядам украй важливо забезпечити включення гендерних питань і питань прав людини жінок до порядку денного всіх міжнародних органів. Вирішення багатьох найважливіших глобальних питань, як-от миротворча діяльність, врегулювання конфліктів, військові витрати, ядерне роззброєння, розвиток і навколишнє середовище, зовнішня допомога і перебудова економіки, відбувається за обмеженої участі жінок. Кардинально інше становище щодо їхньої участі на неурядовому рівні.

40. Залучення достатньої кількості жінок до міжнародних переговорів, діяльності з підтримки миру, всіх рівнів превентивної дипломатії, посередництва, надання гуманітарної допомоги, спільного примирення, мирних переговорів, у міжнародну кримінальну судову систему уможливить зміну наявного стану речей. Під час розгляду проблем щодо збройних та інших конфліктів гендерні питання та їхній аналіз необхідні для розуміння відмінностей в їхніх наслідках для жінок і чоловіків¹⁰.

Рекомендації

Статті 7 та 8

41. Держави-сторони повинні вжити заходів до забезпечення того, щоб їхня конституція і законодавство відповідали принципам Конвенції, зокрема статтям 7 і 8.

42. Держави-сторони зобов'язані вжити всіх відповідних заходів, враховуючи ухвалення відповідних законів, які не суперечать їхній конституції, для забезпечення того, щоб такі організації, як політичні партії та профспілки, на які можуть не поширюватися зобов'язання Конвенції, не чинили дискримінації жінок і дотримувалися принципів, викладених у статтях 7 і 8.

43. Держави-сторони повинні розробити і втілити в життя тимчасові спеціальні заходи щодо забезпечення рівного представництва жінок у всіх сферах, охоплених у статтях 7 і 8.

44. Держави-сторони повинні роз'яснити причини і цілі застережень стосовно положень статей 7 і 8 і зазначити, чи є ці застереження відображенням традиційних, звичаєвих або стереотипних поглядів на роль жінок у суспільстві, а також повідомити про заходи, які вони вживають, аби змінити ці погляди. Держави-сторони повинні здійснювати суворий контроль за чинниками, які зумовлюють необхідність таких застережень, і включити у свої доповіді плани-графіки зняття висловлених застережень.

Стаття 7

45. Заходи, що підлягають розробці, реалізації та контролю на предмет встановлення ступеня їх ефективності, включають, стосовно пункту (а) статті 7, заходи, покликані:

(а) забезпечити досягнення збалансованого співвідношення чоловіків і жінок, що обіймають виборні посади;

(b) забезпечити розуміння жінками їхніх права на участь у голосуванні, значення цього права і того, як вони можуть реалізувати його;

(c) забезпечити подолання перешкод, що заважають досягти рівності, в тому числі перешкод, обумовлених неписьменністю, поганим знанням мови, злиднями та перешкод, які обмежують свободу пересування жінок;

(d) допомогти жінкам, які стикаються з такими перешкодами, реалізувати своє право голосувати і бути обраними.

46. Відповідно до пункту (b) статті 7 такі заходи включають, зокрема, заходи, покликані забезпечити:

(а) рівноправну участь жінок у формуванні політики уряду;

(b) на практиці надати жінками рівне право обіймати державні посади;

(c) відкритість процедур працевлаштування жінок і право на оскарження рішень.

47. Відповідно до пункту (c) статті 7 такі заходи включають, зокрема, заходи, покликані:

(а) забезпечити ухвалення ефективних законів, що забороняють дискримінацію жінок;

(b) заохочувати неурядові організації, громадські та політичні об'єднання застосовувати стратегії, що сприяють ширшому представництву в них жінок і активнішої участі жінок в їхній роботі.

48. Щодо доповідей за статтею 7, Держави-сторони повинні:

(a) перелічити правові акти, завдяки яким можлива реалізація прав, про які йдеться у статті 7;

(b) надавати докладну інформацію про будь-яке обмеження цих прав, незалежно від того, чи обумовлено воно правовими актами, звичаями, релігійними чи культурними традиціями;

(c) повідомляти про заходи, розроблені та ухвалені з метою усунення перешкод, що заважають здійсненню цих прав;

(d) надавати статистичні дані з розбивкою за статтю, які відображали б відсоткове співвідношення чоловіків і жінок, що реально користуються цими правами;

(e) назвати процеси, що спрямовані на формування політики та пов'язані з розробкою програм розвитку, і зазначити ступінь залучення у ці процеси жінок;

(f) стосовно пункту (c) статті 7, слід зазначити ступінь участі жінок у діяльності національних неурядових організацій, включаючи жіночі організації;

(g) здійснити оцінку того, якою мірою держава-сторона забезпечує надання консультацій цим організаціям і як ці поради впливають на процеси формування та здійснення політики урядом на всіх рівнях;

(h) надати інформацію про кількість жінок, які є членами політичних партій, профспілок, об'єднань підприємців та професійних асоціацій і обіймають у них відповідальні посади, проаналізувати чинники, що обумовлюють їхню недостатню представленість.

Стаття 8

49. Заходи, що підлягають розробці, реалізації та контролю на предмет встановлення ступеня їхньої ефективності, включають заходи, покликані сприяти забезпеченню справедливішого співвідношення чоловіків і жінок у складі всіх органів Організації Об'єднаних Націй, включаючи головні комітети Генеральної Асамблеї, Економічну і соціальну раду і групи експертів, в тому числі договірні органи, а також у складі незалежних робочих груп і для призначення на посади доповідачів у всій країні або спеціальних доповідачів.

50. Надаючи інформацію щодо статті 8, держави-сторони повинні:

(a) навести статистичні дані з розбивкою за статтю, що дають уявлення про відсоток жінок, які працюють у зовнішньополітичному відомстві, регулярно представляють країну на міжнародній арені або виступають від імені держави, включаючи участь у роботі урядових делегацій, що направляються на міжнародні конференції, призначення на посади, пов'язані з миротворчою діяльністю або врегулюванням конфліктів, а також тривалість їхньої роботи за відповідним напрямом;

(b) повідомляти про зусилля, що докладаються для розробки об'єктивних критеріїв і процедур призначення жінок на відповідні посади, обрання у склад офіційних делегацій і просування їх по службі;

(с) повідомляти про заходи, що вживаються з метою широкого поширення інформації про міжнародні зобов'язання уряду, які стосуються жінок, і офіційних документів, ухвалених на багатосторонніх перемовинах, зокрема урядовими та неурядовими організаціями, що відповідають за поліпшення становища жінок;

(d) надавати інформацію про факти дискримінації жінок у зв'язку з їхньою політичною діяльністю – як окремо, так і як представників членів жіночих чи інших організацій.

¹ Резолюція Генеральної Асамблеї 217 А (III).

² Резолюція Генеральної Асамблеї 2200 А (XXI), додаток.

³ Резолюція Генеральної Асамблеї 640 (VII).

⁴ Доповідь Всесвітньої конференції з прав людини, Відень, 14-25 червня 1993 року (A/CONF.157/24 (Частина I)), гл. III.

⁵ Доповідь четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок, Пекін, 4-15 вересня 1995 р. (A/CONF.177/20 та Доп. 1), гл. I, резолюція 1, додаток I.

⁶ Див. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї, сорок третя сесія, Доповнення №38 (A/43/38), гл. V.

⁷ ССРР/21/21/Rev.1/Add.7, 27 серпня 1996 р.

⁸ 96/694/EC, Брюссель, 2 грудня 1996 р.

⁹ Документ Європейської Комісії V/1206/96-EN (березень 1996 року).

¹⁰ Див. Пункт 141 Платформи для дій, ухваленою четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок у Пекіні, 4–15 вересня 1995 р. (A / CONF.177 / 20, глава I, резолюція 1, додаток II). Див. також пункт 134, в якому зазначено: "Рівноправний доступ, повноцінна участь у силових структурах та інше залучення жінок до здійснення зусиль щодо запобігання і врегулювання конфліктів мають дуже велике значення для підтримки і зміцнення миру та безпеки".

Загальна рекомендація №24: Стаття 12 Конвенції (жінки та здоров'я)

Двадцята сесія (1999 р.)¹

1. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, підтверджуючи, що право на охорону здоров'я, у тому числі репродуктивного, є одним із основних прав, передбачених Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, на двадцятій сесії ухвалив рішення відповідно до статті 21 доопрацювати загальну рекомендацію за статтею 12 Конвенції.

Історія питання

2. Дотримання державами-сторонами статті 12 Конвенції має ключове значення для охорони здоров'я і добробуту жінок. Відповідно до цієї статті, держави повинні вжити заходів для ліквідації дискримінації жінок і забезпечити їм доступ до медичних послуг протягом усього їхнього життя, зокрема, під час планування сім'ї, у період вагітності, пологів і післяпологовий період. Аналіз доповідей, поданих державами-сторонами відповідно до статті 18 Конвенції, свідчить про те, що питання стосовно здоров'я жінок має вирішальне значення у сприянні забезпеченню здоров'я і добробуту жінок. В інтересах держав-сторін і тих, хто проявляє особливу зацікавленість і стурбованість щодо питань, пов'язаних зі здоров'ям жінок, ця рекомендація загального характеру спрямована на уточнення тлумачення Комітетом статті 12 та вжиття заходів з ліквідації дискримінації з метою максимальної реалізації права жінок у сфері охорони здоров'я.

3. Ці цілі було розглянуто також на останніх всесвітніх конференціях Організації Об'єднаних Націй. Під час підготовки даної рекомендації загального характеру Комітет урахував відповідні програми дій, ухвалені на всесвітніх конференціях Організації Об'єднаних Націй, зокрема, на Всесвітній конференції з прав людини 1993 року, Міжнародній конференції з народонаселення і розвитку 1994 року і IV Всесвітній конференції зі становища жінок 1995 року. Комітет також узяв до уваги результати роботи Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Фонду Організації Об'єднаних Націй у сфері народонаселення (UNFPA) та інших органів Організації Об'єднаних Націй. Під час підготовки цієї рекомендації загального характеру він також співпрацював з великою кількістю неурядових організацій, що спеціалізуються на питаннях охорони здоров'я жінок.

4. Комітет звертає увагу на акцент, зроблений в інших документах Організації Об'єднаних Націй, на праві на здоров'я і умовах, які забезпечують збереження здоров'я. До таких документів належать: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про права дитини і Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.

5. Комітет посилається також на свої попередні рекомендації загального характеру щодо операцій на жіночих статевих органах, що можуть спричинити каліцтво, вірусу імунодефіциту людини/синдрому набутого імунодефіциту (ВІЛ/СНІД), жінок з інвалідністю, насильства над жінками та рівноправності в сімейних відносинах – усі вони стосуються питань, які нерозривно пов'язані з повним дотриманням статті 12 Конвенції.

¹ У документі A/52/38.

6. Біологічні відмінності між жінками і чоловіками можуть призвести до відмінностей і в стані їхнього здоров'я, проте також є соціальні чинники, які визначають стан здоров'я жінок і чоловіків та які можуть варіюватися і серед самих жінок. У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти потребам і правам у сфері охорони здоров'я жінок, що належать до уразливих груп, – жінки-мігранти, жінки-біженці та жінки, переміщені всередині країни, малі дівчатка, жінки похилого віку, жінки, що займаються проституцією, жінки із автохтонного населення, жінки з інвалідністю та жінки, які страждають на фізичні або психічні розлади.

7. Комітет зазначає, що повна реалізація права жінок на охорону здоров'я може бути досягнута тільки в тому разі, якщо держави-сторони виконують своє зобов'язання поважати і захищати основне право людини жінок на благополуччя, а саме хороше харчування протягом усього їхнього життя шляхом постачання безпечних, поживних і прийнятних із точки зору місцевих умов продуктів харчування. З цією метою держави-сторони повинні розробити кроки, спрямовані на полегшення фізичного та економічного доступу до продуктів харчування, особливо жінкам із сільської місцевості, та іншим чином забезпечувати умови, щоб особливі потреби всіх жінок у харчуванні задовольнялися.

Стаття 12

8. У статті 12 наголошено:

"1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я з метою забезпечення на основі рівності чоловіків і жінок доступу до медичного обслуговування, зокрема в тих питаннях, що стосуються планування розміру сім'ї."

"2. Поряд із положенням пункту 1 цієї статті держави-сторони забезпечують жінкам відповідне обслуговування в період вагітності, пологів і післяпологовий період, надаючи, коли це необхідно, безоплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності та годування."

Державам-сторонам слід вирішувати питання охорони здоров'я жінок за віком. Саме тому у цій рекомендації загального характеру у поняття "жінки" включено дівчат молодшого та підліткового віку. Ця рекомендація загального характеру враховує аналіз Комітету ключових елементів статті 12.

Ключові елементи

Стаття 12 (1)

9. Держави-сторони мають усі можливості для подання докладної інформації за найважливішими питання охорони здоров'я жінок їхніх країн. Тому, аби Комітет міг оцінити достатність і відповідність заходів із ліквідації дискримінації жінок у галузі охорони здоров'я, Держави-сторони повинні подавати відомості про законодавство, плани і політику в галузі охорони здоров'я жінок з використанням підтверджених даних із розбивкою за статтями: кількість випадків і серйозність захворювань, умови, що становлять небезпеку для здоров'я, харчування жінок, проведення та ефективність із точки зору витрат профілактичних і лікувальних заходів. У доповідях необхідно відобразити інформацію про законодавство, плани і політику в галузі охорони здоров'я, які ґрунтуються на наукових дослідженнях, оцінках і аналізі етичних аспектів стану здоров'я, потребах жінок з урахуванням будь-яких етнічних, регіональних або громадських відмінностей та практики, заснованої на релігії, традиції та культурі.

10. Державам-сторонам рекомендовано включати у свої доповіді інформацію про хвороби, санітарно-гігієнічні умови, а також умови, що становлять загрозу для здоров'я і їхні наслідки для жінок або певних груп жінок і чоловіків та інформацію про можливі заходи у зв'язку з цим.

11. Заходи з ліквідації дискримінації жінок не вважаються доцільними, якщо в системі охорони здоров'я відсутні послуги, спрямовані на профілактику, виявлення і лікування жіночих захворювань. Відмова держави-сторони від законодавчого закріплення системи надання певних послуг у галузі охорони репродуктивного здоров'я жінок є дискримінацією. Наприклад, якщо медичні установи відмовляють у наданні таких послуг із власних міркувань, жінок слід направляти в альтернативні медичні установи.

12. Держави-сторони повинні повідомляти, як у політиці і заходах у галузі охорони здоров'я відображається, на їхній погляд, право жінок на охорону здоров'я з точки зору потреб та інтересів жінок і чи враховуються відмінні риси та чинники, характерні суто жінкам, а саме:

(a) біологічні чинники, які відрізняють жінок від чоловіків: наявність у жінок менструального циклу, репродуктивна функція та менопауза. Окрім іншого, у жінок вищий ступінь ризику захворіти на хвороби, що передаються статевим шляхом;

(b) інші соціально-економічні чинники, що мають сильний вплив на жінок. Наприклад, нерівноправні відносини жінок і чоловіків удома і на роботі можуть негативно позначатися на харчуванні і здоров'ї жінок. Жінки можуть піддаватися різним формам насильства, що може також позначатися на їхньому здоров'ї. Дівчатка молодшого і підліткового віку частіше зазнають сексуальних домагань з боку більш старших чоловіків і членів сім'ї, тому існує ризик отримання фізичних і психологічних травм та небажаної або передчасної вагітності. Деякі аспекти культурної або традиційної практики, наприклад, операції на жіночих статевих органах, також можуть призвести до каліцтва, інвалідності або навіть смерті;

(c) до психосоціологічних чинників, які є різними для чоловіків і жінок, належить депресія, зокрема, післяпологова, а також інші психічні відхилення, що ведуть до таких порушень харчування, як анорексія або булімія;

(d) хоча недотримання конфіденційності або неповага до гідності пацієнтів стосується як чоловіків, так і жінок, це може зупиняти саме жінок для звернення за консультацією і лікуванням, що негативно позначається на їхньому здоров'ї та добробуті. З цієї причини жінки можуть відмовитися від медичної допомоги в разі захворювань статевих шляхів, неповного абортів задля контрацепції та у випадках, коли вони стали жертвами¹ сексуального або фізичного насильства.

13. Обов'язок держав-сторін – забезпечувати на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, інформації та освіти – передбачає зобов'язання поважати і захищати права жінок на медичне обслуговування та забезпечити їх реалізацію. На державах-сторонах лежить відповідальність внести в законодавства, акти виконавчої влади та політики ці три зобов'язання. Вони повинні також створити систему, яка забезпечувала б вжиття ефективних судових заходів. Невиконання цього обов'язку означає порушення статті 12.

¹ При перекладі використано термін «жертва» як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну «постраждала особа»

14. Зобов'язання поважати права означає, що держави-сторони не повинні перешкоджати здійсненню жінками дій, спрямованих на реалізацію їхнього права на охорону здоров'я. Держави-сторони повинні повідомляти про те, як державні та приватні медичні заклади виконують свої обов'язки щодо поваги прав жінок на отримання доступу до медичного обслуговування. Наприклад, держави-сторони не повинні обмежувати доступ жінок до медичного обслуговування або до

15. Зобов'язання захищати права, які стосуються здоров'я жінок, означає, що держави-сторони, їхні представники і посадові особи повинні вжити заходів із попередження порушень прав приватними особами й організаціями та введення санкцій за такі порушення. Оскільки питання гендерного насильства є одним із найважливіших питань, що стосуються охорони здоров'я жінок, держави-сторони повинні забезпечити:

(a) ухвалення та застосування законів і політики, враховуючи правила надання медичної допомоги та процедури, що стосуються перебування в лікарні, з метою боротьби з насильством над жінками і сексуальними знущаннями над дівчатками та надання належних медичних послуг;

(b) гендерно орієнтовану професійну підготовку, щоб медичні працівники могли виявляти та усувати шкідливі для здоров'я наслідки гендерного насильства;

(c) наявність справедливих захисних механізмів подання скарг і посилення відповідних санкцій, що накладаються на працівників сфери охорони здоров'я, винних у вчиненні образливих дій сексуального характеру стосовно своїх пацієнток;

(d) ухвалення і ефективне застосування законів, що забороняють операції на жіночих статевих органах, які призводять до каліцтва, і взяття шлюбу з дівчатками.

16. Державам-сторонам слід забезпечити адекватний захист і медичне обслуговування, зокрема, лікування травматичних захворювань і консультування жінок, які перебувають в особливо важких умовах, наприклад, жінок у ситуаціях збройного конфлікту, жінок-біженців.

17. Обов'язок забезпечувати реалізацію прав накладає на держави-сторони зобов'язання вживати, максимально використовуючи наявні ресурси, належних законодавчих, правових, адміністративних, бюджетних, економічних та інших заходів для забезпечення реалізації жінками своїх прав на медичне обслуговування. Показники, які свідчать про високий ступінь смертності та захворюваності матерів по всьому світу, і той факт, що значна кількість подружніх пар, які не мають змоги контролювати збільшення сім'ї, бо не мають доступу до засобів контрацепції, слугують доказом невиконання державами-сторонами своїх обов'язків щодо забезпечення доступу жінок до медичного обслуговування. Комітет просить держави-сторони повідомляти про те, що ними зроблено для скорочення масштабів захворюваності жінок, особливо у випадках, коли можлива профілактика, наприклад, за захворюваннями, як-от туберкульоз і ВІЛ/СНІД. Комітет стурбований щораз більшою кількістю відмов держав-сторін від своїх зобов'язань у зв'язку з передачею ними функції державної охорони здоров'я приватним установам. Держави-сторони не можуть зняти із себе відповідальність у цій сфері, делегуючи і передаючи ці повноваження установам приватного сектора. Тому держави-сторони повинні повідомляти про те, що ними зроблено для організації державних процедур і всіх структур, через які здійснюється державна влада таким чином, щоб заохочувати і забезпечувати охорону здоров'я жінок. Вони повинні включити інформацію про позитивні заходи щодо обмеження порушень третіми сторонами прав жінок і з охорони їхнього здоров'я, а також заходи щодо забезпечення надання ними таких послуг.

* Див. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї, сорок дев'ята сесія, Доповнення №38 (A/49/38), Гл. I, розділ A, загальна рекомендація 21, п. 29.

18. Центральне місце в реалізації прав жінок і дівчат на сексуальне здоров'я посідають питання, пов'язані з ВІЛ/СНІД та іншими захворюваннями, що передаються статевим шляхом. У багатьох країнах дівчата і жінки не мають належного доступу до інформації та послуг, необхідних для забезпечення їхнього сексуального здоров'я. Жінки та дівчата через ґендерну нерівність прав часто не в змозі відмовитися вступати в статевий зв'язок або наполягати на застосуванні протизаплідних засобів і на відповідальній сексуальній поведінці. Шкідлива традиційна практика, як-от операції на жіночих статевих органах, полігамія, а також зґвалтування дружини чоловіком також може становити небезпеку для дівчат і жінок заразитися ВІЛ/СНІД та іншими захворюваннями, що передаються статевим шляхом. Жінки, які займаються проституцією, особливо уразливі до цих захворювань. Державам-сторонам слід забезпечити на основі неупередженого і недискримінаційного підходу право на інформацію, освіту та послуги у галузі сексуального здоров'я для всіх жінок і дівчаток, навіть якщо вони перебувають у країні на незаконних підставах. Зокрема, державам-сторонам слід забезпечити реалізацію прав підлітків на інформацію з питань репродуктивного та сексуального здоров'я шляхом проходження відповідної підготовки персоналом у межах спеціально розроблених програм, які гарантують недоторканність приватного життя і конфіденційність.

19. У своїх доповідях держави-сторони повинні зазначити види перевірок, за допомогою яких вони оцінюють, чи надано жінкам нарівні з чоловіками доступ до медичного обслуговування, таким чином показуючи, як виконуються вимоги статті 12. Здійснюючи перевірки, держави-сторони повинні керуватись положенням статті 1 Конвенції. Тому в доповідь слід включити коментарі щодо відмінностей політики, процедур, законів і положень, що стосуються жінок і чоловіків у галузі охорони здоров'я.

20. Жінки мають право на отримання від персоналу, що пройшов належну підготовку, повну інформацію, якщо йдеться про їхню згоду на лікування або участь у дослідженнях, зокрема, можливі вигоди та потенційно несприятливі наслідки пропонованих процедур і наявних альтернатив.

21. Держави-сторони повинні повідомляти про заходи, вжиті задля усунення перешкод, що ускладнюють отримання жінками доступу до медичного обслуговування, а також вжиті ними заходи щодо забезпечення своєчасного та відкритого доступу жінок до такого обслуговування. Перешкодами в доступі до медичного обслуговування можуть бути вимоги та умови, як-от високі ціни на лікування, обов'язкове отримання дозволу чоловіка, батьків або лікарняної адміністрації, віддаленість медичних установ і відсутність зручного та доступного громадського транспорту.

22. Держави-сторони повинні також повідомляти про заходи, які було вжито для забезпечення доступу до якісного медичного обслуговування, наприклад, шляхом забезпечення його прийнятності для жінок. Прийнятним є таке обслуговування, на яке жінка дає усвідомлену згоду, під час якого до жінки ставляться з повагою, їй гарантовано конфіденційність і враховано потреби і сподівання жінки. Держави-сторони не повинні допускати форми примусу, як-от стерилізація без отримання згоди, проведення обов'язкового обстеження на предмет встановлення наявності захворювань, що передаються статевим шляхом, або обов'язкового обстеження для виявлення вагітності як умови для взяття на роботу, які порушують права жінок на усвідомлену згоду і на повагу до їхньої гідності.

23. У своїх доповідях держави-сторони повинні повідомляти про вжиті ними заходи із забезпечення своєчасного доступу до послуг, які пов'язані з плануванням сім'ї, статевою гігієною і репродуктивним здоров'ям загалом. Особливу увагу слід приділяти санітарній освіті підлітків, враховуючи інформування та консультування з усіх питань планування сім'ї¹.

24. Комітет стурбований умовами надання медичного обслуговування літнім жінкам не тільки тому, що жінки живуть довше за чоловіків і частіше хворіють, через що стають особами з інвалідністю і набувають дегенеративних хронічних хвороб, як-от остеопороз і слабоумство, а й тому, що на них нерідко лягає обов'язок із догляду за старим чоловіком. Тому держави-сторони повинні вжити належних заходів для забезпечення літнім жінкам доступу до медичних послуг, що пов'язані з інвалідністю і процесом старіння.

25. Жінки з інвалідністю різного віку нерідко стикаються з труднощами стосовно фізичного доступу до медичних послуг. Особливо уразливу категорію становлять жінки, які страждають на психічні розлади. При цьому взагалі відсутнє розуміння того, наскільки широкий перелік небезпек, що завдають шкоди психічному здоров'ю жінки, зокрема, внаслідок дискримінації за статтю, насильства, злиднів, збройних конфліктів, переміщення та інших форм соціальних поневірянь. Держави-сторони повинні вжити належних заходів для забезпечення того, щоб медичні служби чуйно ставилися до потреб жінок з інвалідністю та поважали їхні загальнолюдські права і особисту гідність.

Стаття 12 (2)

26. У доповідях слід також зазначити заходи, вжиті державами-сторонами задля забезпечення належного обслуговування жінок у період вагітності, пологів і післяпологовий період. У них також потрібно включити інформацію про те, якою мірою ці заходи сприяли скороченню смертності та захворюваності матерів у цих країнах загалом і в уразливих групах, регіонах і громадах зокрема.

27. Держави-сторони повинні включити у свої доповіді інформацію про те, як вони забезпечують надання безкоштовних послуг при виникненні потреби з метою охорони здоров'я жінок у період вагітності, пологів і післяпологового періоду. Для багатьох жінок існує ризик смерті або отримання інвалідності через причини, пов'язані з вагітністю, оскільки вони не мають коштів для отримання необхідних послуг, враховуючи обслуговування в допологовий період, період пологів та післяпологовий період. Комітет зазначає, що обов'язком держав-сторін є забезпечення права жінок на безпечні послуги у зв'язку із дітонародженням та екстрені акушерські послуги, вони повинні виділяти на ці послуги максимально можливий обсяг наявних ресурсів.

¹ У межах медичної освіти підлітків слід глибше розглядати питання рівності статей, насильства, профілактики венеричних захворювань і права на охорону репродуктивного та сексуального здоров'я.

Інші відповідні статті у Конвенції

28. Під час підготовки інформації про заходи, вжиті з метою виконання статті 12, державам-сторонам настійливо рекомендовано врахувати взаємозв'язок цієї статті з іншими статтями Конвенції, які стосуються охорони здоров'я жінок, а саме: пункт (b) статті 5, згідно з яким держави-сторони повинні забезпечувати, щоб сімейне виховання включало правильне розуміння материнства як соціальної функції; статті 10, згідно з якою держави-сторони повинні забезпечувати однакові можливості доступу до освіти, отримання якої полегшить доступ жінок до медичного обслуговування і скоротить кількість дівчат, які не закінчують школи, як правило, через передчасну вагітність; пункту (h) статті 10, відповідно до якого держави-сторони повинні забезпечити жінкам і дівчаткам доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для збереження здоров'я і добробуту сімей, враховуючи інформацію і консультації про планування сім'ї; статті 11, яка частково стосується права на охорону здоров'я жінок, безпечних умов праці, захисту репродуктивної функції, забезпечення особливого захисту в період вагітності на певних видах робіт, шкідливих для здоров'я, а також надання оплачуваної відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами; пункт 2 (b) статті 14, відповідно до якого держави-сторони повинні забезпечувати доступ жінок у сільських районах до відповідного медичного обслуговування, враховуючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування сім'ї, і пункт 2 (h), відповідно до якого держави-сторони повинні вжити всіх відповідних заходів для забезпечення права мати належні умови життя, особливо ті, які стосуються житла, санітарних послуг, електро- та водопостачання, а також доступу до транспорту і засобів зв'язку, – усе це має вкрай важливе значення для профілактики захворювань і забезпечення хорошого медичного обслуговування; пункт 1 (e) статті 16, відповідно до якого держави-сторони повинні забезпечувати жінок і чоловіків однаковими правами вільно і відповідально вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їхнім народженням, рівний доступ до інформації, освіти, а також засобів, які дадуть їм змогу здійснювати це право. Пункт 2 статті 16 також забороняє заручення і шлюб дітей, що є важливим засобом запобігання нанесення фізичної та емоційного шкоди у зв'язку з передчасним народженням дітей.

Рекомендації щодо дій урядів

29. Державам-сторонам слід запровадити всеосяжну національну стратегію для сприяння охороні здоров'я жінок упродовж усього їхнього життя. Вона повинна включати вжиття заходів, спрямованих як на профілактику, так і на лікування захворювань і розладів, які трапляються у жінок, а також боротьбу із насильством над жінками та забезпечення всім жінкам загального доступу до всього комплексу високоякісних і доступних медичних послуг, враховуючи послуги, що стосуються сексуального та репродуктивного здоров'я.

30. Державам-сторонам слід виділяти належні бюджетні, людські та адміністративні ресурси для забезпечення того, щоб на охорону здоров'я жінок виділялася така сама частина коштів, що виділяється на охорону здоров'я чоловіків, з урахуванням їхніх різних потреб.

31. Державам-сторонам слід також, зокрема:

(а) приділяти гендерній проблематиці основну увагу в межах будь-якої політики і програм, що стосуються охорони здоров'я жінок, і залучати жінок до процесу планування, здійснення і контролю такої політики і програм, а також надання медичних послуг жінкам;

(b) забезпечувати усунення всіх чинників, що перешкоджають доступу жінок до медичного обслуговування, освіти та інформації, в тому числі стосовно статевого та репродуктивного здоров'я, виділяти ресурси для реалізації розрахованих на підлітків програм профілактики і лікування захворювань, що передаються статевим шляхом, враховуючи ВІЛ/СНІД;

(c) приділяти пріоритетну увагу запобіганню небажаної вагітності за допомогою планування сім'ї та статевого виховання і домагатися скорочення показників смертності матерів шляхом надання послуг у сфері безпечного материнства і допомоги у пренатальний період. Слід вносити зміни та доповнення у законодавство, що передбачає покарання за аборти, а саме до жінок, які роблять аборти, не застосовували каральних заходів;

(d) забезпечити здійснення контролю за наданням медичних послуг жінкам державними, неурядовими та приватними організаціями для гарантування рівного доступу до належного медичного обслуговування високого рівня;

(e) вимагати, щоб усі медичні послуги відповідали правам людини жінок, враховуючи їхні права на незалежність, приватне життя, конфіденційність, усвідомлену згоду і вибір;

(f) забезпечити включення в програми підготовки медичних працівників, що будуть всебічно розвинутими, обов'язковими і які враховуватимуть ґендерну проблематику курсів із питань охорони здоров'я жінок і їхніх прав людини, а також питань, що стосуються ґендерного насильства.

Загальна рекомендація №25: пункт 1 статті 4 Конвенції (тимчасові спеціальні заходи)

Тринадцята сесія (2004 р.)

I. Вступ

1. На двадцятій сесії (1999 р.) Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок ухвалив згідно зі статтею 21 Конвенції розробити загальну рекомендацію щодо пункту 1 статті 4 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Ця нова Загальна рекомендація буде ґрунтуватися, зокрема, на ухвалених раніше загальних рекомендаціях, враховуючи Загальну рекомендацію №5 (сьома сесія, 1988 р.) про тимчасові спеціальні заходи, Загальну рекомендацію №8 (сьома сесія, 1988 р.) щодо виконання статті 8 Конвенції і Загальну рекомендацію №23 (шістнадцята сесія, 1997 р.), присвяченій ролі жінок у суспільному житті, а також доповідях, наданих державами-сторонами Конвенції та заключних зауваженнях Комітету до цих доповідей.

2. За допомогою цієї Загальної рекомендації Комітет має намір роз'яснити характер і значення пункту 1 статті 4 з метою сприяння його повного виконання державами-сторонами під час імплементації Конвенції. Комітет закликає держави-сторони перекласти цю Загальну рекомендацію на національні та місцеві мови і розповсюдити її серед законодавчих, виконавчих і судових органів влади, враховуючи адміністративні структури, а також серед громадянського суспільства, у засобах масової інформації, наукових колах, правозахисних організаціях, жіночих асоціаціях та установах.

II. Довідкова інформація: мета і завдання Конвенції

3. Конвенція є динамічним документом. З часу ухвалення Конвенції у 1979 році Комітет, а також інші учасники на національному та міжнародному рівнях завдяки прогресивному мисленню надавали роз'яснення, розтлумачуючи основний зміст статей Конвенції, розповідаючи про негативний вплив дискримінації жінок і засоби боротьби з такою дискримінацією.

4. Сфера застосування і значення пункту 1 статті 4 потрібно розглядати в контексті загального завдання та мети Конвенції, яка полягає в ліквідації всіх форм дискримінації жінок із метою забезпечення юридичної та фактичної рівності між жінками та чоловіками задля реалізації ними своїх прав людини і основних свобод. Держави-сторони Конвенції несуть юридичну відповідальність за забезпечення поваги, захисту, заохочування до дотримання та реалізації права жінок на недискримінаційне ставлення, а також за забезпечення їхнього всебічного розвитку з метою поліпшення становища жінок як з юридичної точки зору, так і фактично, щоб жінки мали рівні права з чоловіками.

5. Конвенція виходить за межі концепції дискримінації, що наявна в багатьох національних та міжнародних правових стандартах і нормах. Хоча такі стандарти і норми забороняють дискримінацію за статтю та забезпечують захист як чоловіків, так і жінок від ставлення, що ґрунтується на несправедливих і невинуватих стереотипах та відмінностях статей, у Конвенції основну увагу приділено саме дискримінації жінок і наголошено, що жінки зазнавали і досі зазнають різних видів дискримінації лише тому, що вони – жінки.

6. Спільний розгляд статей 1–5 та 24, які є підґрунтям для тлумачення всіх основних статей Конвенції, відображає наявність трьох зобов'язань держав-сторін щодо ліквідації дискримінації жінок. Ці зобов'язання слід виконувати на комплексній основі та виходити за межі лише формального правового зобов'язання забезпечувати рівне ставлення до жінок і чоловіків.

7. По-перше, зобов'язання держав-сторін полягає в усуненні прямої та непрямой¹ дискримінації жінок у своїх законах, а також захист жінок від дискримінації, яку чинять державні, судові органи, організації, підприємства, приватні особи – як у державній, так і у приватній сферах за допомогою відповідних трибуналів, а також санкцій та інших засобів правового захисту. По-друге, зобов'язання держав-сторін полягає у поліпшенні фактичного становища жінок шляхом розробки та реалізації конкретних ефективних стратегій і програм. По-третє, зобов'язання держав-сторін повинні вирішити проблеми, пов'язані із усталеними шаблонами відносин між чоловіками і жінками² та гендерними стереотипами, які згубно позначаються на жінках не тільки внаслідок індивідуальних діянь окремих осіб, а й унаслідок застосування законодавства та дій правових і громадських структур чи установ.

8. На думку Комітету, лише формального правового або програмного підходу недостатньо для забезпечення фактичної рівності між жінками та чоловіками, яку Комітет розглядає як основоположну у стосунках. Крім того, відповідно до положень Конвенції, жінкам варто забезпечити рівні можливості та розширювати їхні права створенням сприятливих умов для досягнення рівних результатів. Недостатньо гарантувати жінкам однакове ставлення, як до чоловіків. Слід брати до уваги біологічні, а також соціальні та культурні конструктивні відмінності між жінками і чоловіками. За певних обставин неможливе однакове ставлення через такі відмінності. Для досягнення фактичної рівності також важлива ефективна стратегія, націлена на ліквідацію недостатньої представленості жінок і перерозподіл ресурсів та повноважень між чоловіками і жінками.

9. Рівність результатів є логічним наслідком фактичної рівності. Ці результати можуть бути кількісними та/або якісними за своїм характером, тобто відносно однакова кількість жінок і чоловіків з однаковими правами у певній сфері повинні отримувати рівноцінні доходи, рівноправно брати участь в ухваленні рішень, мати такий же політичний вплив і жити в умовах свободи та без насильства.

10. Становище жінок не покращиться доти, доки не будуть усунуті причини, що лежать в основі їх дискримінації та нерівності. Життя жінок і чоловіків варто розглядати у відповідному контексті і вжити заходів, спрямованих на забезпечення реальної зміни ситуації: можливостей, поглядів і систем, що не ґрунтуються на історично сформованих чоловічих парадигмах влади і способу життя.

11. Постійні біологічні потреби жінок слід відокремлювати від інших потреб, що може спричинити дискримінацію стосовно них, як це було в минулому і навіть сьогодні у деяких суспільствах, в яких домінує гендерна ідеологія і спостерігаються прояви такої дискримінації в його соціальних і культурних структурах і установах. Після вжиття заходів із ліквідації дискримінації жінок, їхні потреби можуть змінитися, зникнути або виникнуть нові, що стануть спільними потребами жінок і чоловіків. Тому необхідний постійний перегляд законів, програм і практичних заходів, націлених на забезпечення фактичної рівності жінок, щоб уникнути вкорінення невинного нерівноправ'я.

12. Деякі групи жінок, які піддаються дискримінації за статтю, можуть також відчувати на собі вплив інших форм дискримінації за іншими ознаками: раси, етнічної або релігійної належності, через інвалідність, вік, належність до певного класу або касты тощо. Така дискримінація різних груп суспільства може охоплювати насамперед зазначені групи жінок, ступінь і спосіб впливу якої можуть відрізнятися від того, що направлений проти чоловіків. Державам-сторонам слід вжити конкретних тимчасових спеціальних заходів із метою ліквідації різних форм дискримінації жінок і її сукупних негативних наслідків для них.

13. Крім Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, в інших міжнародних документах із прав людини і питань політики, ухвалених у системі Організації Об'єднаних Націй, є положення про тимчасові спеціальні заходи сприяння для забезпечення рівності. Такі заходи описані із застосуванням термінів із різним тлумаченням. Комітет сподівається, що ця Загальна рекомендація щодо пункту 1 статті 4 сприятиме узгодженню термінології³.

14. У Конвенції розглянуто дискримінаційні громадські та культурні аспекти у минулому і теперішньому контекстах, що ускладнюють використання жінками наявних у них прав людини і основоположних свобод. Конвенція націлена на ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, враховуючи усунення причин і наслідків їхньої фактичної нерівності. Тому застосування тимчасових спеціальних заходів відповідно до Конвенції є одним із засобів забезпечення фактичної рівності жінок, а не винятком з норм недискримінації та рівності.

III. Значення і сфера застосування тимчасових спеціальних заходів у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Пункт 1 статті 4

Вжиття державами-сторонами тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на пришвидшення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, не є за Конвенцією дискримінацією, проте воно в жодному разі не повинно призвести до збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи потрібно скасувати, як тільки будуть досягнуті рівні можливості та рівноправні відносини.

Пункт 2 статті 4

Вжиття державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, враховуючи заходи, що містяться в цій Конвенції, не є дискримінацією.

A. Відношення між пунктами 1 та 2 статті 4

15. Між метою застосування "спеціальних заходів" відповідно до пункту 1 статті 4 і метою застосування цих заходів відповідно до пункту 2 цієї статті є чіткі відмінності. Мета пункту 1 статті 4 полягає у пришвидшенні процесу поліпшення становища жінок задля встановлення їхньої фактичної рівності з чоловіками, а також у забезпеченні структурних, соціальних і культурних змін, необхідних для усунення форм та наслідків дискримінації жінок, що були в минулому або є зараз, і виплати їм компенсації. Ці заходи носять тимчасовий характер.

16. Пункт 2 статті 4 передбачає дещо різне ставлення до чоловіків і жінок через їхні біологічні відмінності. Ці заходи носять постійний характер, щонайменше доти, доки науково-технічний прогрес, про який згадано у пункті 3 статті 11, не зумовить потреби їх перегляду.

В. Термінологія

17. Під час підготовки Конвенції використовувалися різні терміни для опису “тимчасових спеціальних заходів”, обумовлених у пункті 1 статті 4. Комітет також у своїх попередніх загальних рекомендаціях використовував різні терміни. Держави-сторони нерідко прирівнюють “спеціальні заходи” в коригувальному, компенсаційному і заохочувальному сенсі до термінів “встановлення квот”, “позитивні дії”, “позитивні заходи”, “зворотна дискримінація” та “позитивна дискримінація”. Ці терміни виникають під час дискусій і застосування різної практики в різних національних контекстах.⁴ У цій загальній рекомендації та відповідно до своєї практики розгляду доповідей держав-сторін Комітет використовує тільки термін “тимчасові спеціальні заходи” відповідно до змісту пункту 1 статті 4.

С. Ключові елементи пункту 1 статті 4

18. Заходи, які вживають держави-сторони відповідно до пункту 1 статті 4, повинні бути націлені на пришвидшення процесу встановлення рівноправної участі жінок у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сфері. Комітет розглядає застосування цих заходів не як виняток з норми недискримінації, а, швидше, як свідчення того, що тимчасові спеціальні заходи є частиною необхідної стратегії держав-сторін, спрямованої на досягнення фактичної рівності жінок і чоловіків у здійсненні наявних у них прав людини і основоположних свобод. У той час як застосування тимчасових спеціальних заходів нерідко сприяє усуненню наслідків дискримінації жінок, що відбувалась у минулому, обумовлений Конвенцією обов'язок держав-сторін покращувати становище жінок до рівня його відповідності фактичній рівності з чоловіками існує незалежно від наявності доказів дискримінації в минулому. Комітет сподівається, що держави-сторони, які вживають такі заходи відповідно до Конвенції, не допустять при цьому дискримінації чоловіків.

19. Держави-сторони повинні чітко розмежовувати тимчасові спеціальні заходи, вжиті відповідно до пункту 1 статті 4 з метою пришвидшення процесу досягнення конкретної мети для забезпечення фактичної рівності жінок, та інші загальні соціальні стратегії, ухвалені з метою поліпшення становища жінок і дівчат. Не всі заходи, які можуть мати сприятливий вплив на становище жінок, є тимчасовими спеціальними заходами. Заходи, спрямовані на створення загальних умов, що гарантують жінкам громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права і передбачають забезпечення їм життя в умовах поваги до їхньої гідності і без дискримінації, не можна називати тимчасовими спеціальними заходами.

20. У пункті 1 статті 4 чітко обумовлений “тимчасовий” характер таких спеціальних заходів. Тому такі заходи не слід розглядати як на всі часи, незважаючи навіть на ту обставину, що значення слова “тимчасовий” може фактично обумовлювати застосування таких заходів протягом тривалого періоду часу. Тривалість здійснення того чи іншого тимчасового спеціального заходу повинна визначатися його функціональним результатом у зв'язку з реагуванням на ту чи іншу конкретну проблему, а не заздалегідь встановленим проміжком часу. Тимчасові спеціальні заходи повинні бути припинені, коли будуть досягнуті очікувані результати, які вдасться закріпити або утримати протягом певного періоду часу.

21. Незважаючи на те що термін “спеціальний” відповідає термінології, ухваленій у працях із прав людини, він також потребує роз’яснення. Його використання нерідко репрезентує жінок та інші групи, які піддаються дискримінації, як слабких, уразливих, для яких потрібно вжити додаткових або “спеціальних” заходів, аби забезпечити їм повноцінну участь у житті суспільства. Однак значення терміна “спеціальний” у формулюванні пункту 1 статті 4 полягає в тому, що ці заходи розраховані на досягнення конкретної мети.

22. Термін “заходи” охоплює широке коло законодавчих, виконавчих, адміністративних та інших директивних документів, стратегій і практичних заходів, як-от програми інформаційно-пропагандистської діяльності або допоміжні програми; виділення та/або перерозподіл ресурсів; преференційний режим; цільовий набір, наймання і підвищення на посаді; цілі кількісного характеру, пов’язані з тимчасовими межами; системи квот. Вибір того чи іншого конкретного “заходу” буде залежати від контексту, в якому застосовується пункт 1 статті 4, і від конкретної мети, на досягнення якої він спрямований.

23. Ухвалення і здійснення тимчасових спеціальних заходів може призвести до обговорення кваліфікації та заслуг тієї чи іншої групи або індивідів, щодо яких застосовуються ці заходи, і до використання як аргументу проти надання преференцій жінкам, нібито менш кваліфікованим порівняно з чоловіками в таких сферах, як політика, освіта і зайнятість. Оскільки тимчасові спеціальні заходи націлені на пришвидшення процесу забезпечення фактичної рівності, питання кваліфікації та заслуг, зокрема, у сфері зайнятості в державному і приватному секторах, потребують ретельного розгляду з урахуванням дискримінації за статтю, оскільки вони визначаються законодавчими нормами і культурою. На призначення, відбір або обрання на державні та політичні пости можуть впливати не кваліфікація і заслуги, а принципи демократичної справедливості та вибір виборців.

24. Пункт 1 статті 4, розглянутий разом зі статтями 1, 2, 3, 5 і 24, необхідно застосовувати щодо статей 6–16, в яких передбачено, що держави-сторони “повинні вжити всіх відповідних заходів”. У зв’язку з цим Комітет вважає, що держави-сторони зобов’язані вжити тимчасові спеціальні заходи згідно з будь-якою із цих статей, якщо такі заходи є необхідними і відповідними для пришвидшення процесу досягнення загальної або конкретної мети встановлення фактичної рівності для жінок.

IV. Рекомендації державам-сторонам

25. Доповіді держав-сторін повинні включати інформацію про вжиття чи невжиття тимчасових спеціальних заходів відповідно до пункту 1 статті 4 Конвенції, при цьому, щоб уникнути непорозумінь, державам-сторонам слід використовувати термін “тимчасові спеціальні заходи”.

26. Держави-сторони повинні чітко розмежовувати тимчасові спеціальні заходи, спрямовані на пришвидшення процесу досягнення конкретної мети забезпечення фактичної рівності для жінок, та інші загальні соціальні стратегії, ухвалені та впроваджені з метою поліпшення становища жінок і дівчаток. Державам-сторонам слід пам’ятати, що не всі заходи, які можуть мати сприятливі наслідки для жінок, є тимчасовими спеціальними заходами.

27. Державам-сторонам під час вжиття тимчасових спеціальних заходів із метою пришвидшення процесу встановлення фактичної рівності для жінок слід проаналізувати їхнє становище в усіх сферах життя, так само як і в конкретній цільовій сфері. Потрібно оцінювати потенційні наслідки тимчасових спеціальних заходів щодо тієї чи іншої конкретної мети у своєму національному контексті і вжити ті тимчасові спеціальні заходи, які вони вважають найбільш доцільними для пришвидшення процесу встановлення фактичної рівності жінок.

28. Держави-сторони повинні надати пояснення в разі невжиття тимчасових спеціальних заходів. Обґрунтування застосування таких заходів повинно враховувати викладення фактичних умов життя всіх жінок, у тому числі умови та чинники впливу, які формують їхнє життя і можливості, або умов життя конкретної групи жінок, які страждають від різних форм дискримінації, становище яких держава-сторона має намір найближчим часом поліпшити шляхом вжиття таких тимчасових спеціальних заходів. У той же час слід роз'яснити зв'язок між такими заходами і загальними заходами і зусиллями, спрямованими на поліпшення становища жінок.

29. Держави-сторони повинні надати пояснення в разі невжиття тимчасових спеціальних заходів. Невжиття таких заходів не може бути виправдано неспроможністю змінити ситуацію або наявністю таких перешкод, як ринкові чи внутрішньополітичні чинники, джерелами яких є приватний сектор, приватні організації або політичні партії. Державам-сторонам слід нагадати, що стаття 2 Конвенції, яку необхідно розглядати у комплексі з усіма іншими статтями, покладає відповідальність за дії цих структур на державу-сторону.

30. Держави-сторони можуть подавати доповіді про тимчасові спеціальні заходи відповідно до кількох статей. Згідно зі статтею 2 державам-сторонам запропоновано подавати доповіді про правову або інші підстави для вжиття таких заходів з обґрунтуванням вибору конкретного підходу. Державам-сторонам також рекомендовано надавати детальну інформацію про нормативно-правовий акт, який регламентує вжиття тимчасових спеціальних заходів, і, зокрема про те, чи передбачає він обов'язковий або добровільний характер вжиття тимчасових спеціальних заходів.

31. Держави-сторони повинні внести у свої конституції та національне законодавство положення, що допускають вжиття тимчасових спеціальних заходів. Комітет нагадує державам-сторонам про те, що законодавчі акти, як-от антидискримінаційні закони, закони про рівні можливості або розпорядження виконавчих органів із питань рівності жінок, можуть включати керівні настанови щодо характеру тимчасових спеціальних заходів, які варто вжити для досягнення заявленої мети або цілей у певних сферах. Такі керівні настанови можуть також бути прописані в конкретних законах із питань зайнятості або освіти. Дія відповідних законів про заборону дискримінації та тимчасові спеціальні заходи повинна поширюватися як на державні структури, так і на приватний сектор.

32. Комітет звертає увагу держав-сторін на той факт, що проведення тимчасових спеціальних заходів можна регламентувати шляхом видання указів, директивних постанов та/або адміністративних інструкцій, розроблених та ухвалених національними, регіональними або місцевими виконавчими органами управління з метою охоплення сектора державної зайнятості та сектора освіти. Такі тимчасові спеціальні заходи можуть охоплювати державну службу, політичну сферу і приватний сектор освіти і зайнятості. Комітет також звертає увагу держав-сторін, що проведення таких заходів може бути узгоджене шляхом переговорів між соціальними партнерами секторів державної або приватної зайнятості, а також застосовуватися на добровільних засадах державними чи приватними підприємствами, організаціями, установами і політичними партіями.

33. Комітет нагадує, що плани дій щодо тимчасових спеціальних заходів необхідно розробляти, застосовувати й оцінювати в конкретному національному контексті і з урахуванням конкретного характеру проблеми, на вирішення якої вони спрямовані. Комітет рекомендує державам-сторонам надавати у своїх доповідях детальну інформацію про будь-які плани дій, які розроблені для забезпечення доступу жінок до певних сфер життя, вирішення проблеми, пов'язаної з їх недостатньою представленістю в деяких сферах, справедливого розподілу ресурсів і владних повноважень у конкретних сферах та проведення інституційних перетворень з метою подолання дискримінації та пришвидшення процесу встановлення фактичного рівноправ'я. У доповідях також слід зазначати, чи включені в такі плани дій припущення щодо ненавмисних можливих згубних побічних наслідків цих заходів, а також перелік можливих дій для захисту жінок від них. Держави-сторони повинні також описати у своїх доповідях результати вжиття тимчасових спеціальних заходів і оцінити причини можливої неефективності таких заходів.

34. Відповідно до статті 3, державам-сторонам запропоновано надати у доповідях відомості про установу(ви), відповідальну за розробку, реалізацію, контроль та оцінку таких тимчасових спеціальних заходів. Така відповідальність може покладатися на наявні національні установи або ті, які заплановано створити, наприклад, на міністерство у справах жінок, департамент у справах жінок у складі міністерств або адміністрацій президентів, уповноважених з прав людини, трибунали або інші установи державного або приватного характеру, які мають необхідні повноваження на розробку, реалізацію, контроль та оцінку ефективності конкретних програм та отриманих результатів. Комітет рекомендує державам-сторонам забезпечити, щоб усі жінки, насамперед з уразливих груп, брали участь у розробці, реалізації та оцінці таких програм. Особливо рекомендовано співпрацювати і проводити консультації з громадянським суспільством та неурядовими організаціями, що представляють різні групи жінок.

35. Комітет знову звертає увагу на свою Загальну рекомендацію №9, що стосується статистичних даних про становище жінок, і рекомендує державам-сторонам надавати статистичні дані з розбивкою за статтю з метою оцінювання встановлення фактичної рівності жінок і ефективності тимчасових спеціальних заходів.

36. Держави-сторони повинні подавати доповіді про вид тимчасових спеціальних заходів, вжитих у конкретних сферах, згідно з відповідною статтею (відповідними статтями) Конвенції. Доповіді, які подаються за відповідною статтею (відповідними статтями), повинні включати посилання на конкретні цілі та завдання, терміни, причини вибору конкретних заходів, кроки щодо забезпечення доступу жінок до таких заходів і установи, які здійснюють контроль за здійснення таких заходів. Держави-сторони також звертаються з проханням надати інформацію про кількість жінок, охоплену тим чи іншим заходом, скільки жінок отримує доступ і можливість участі в конкретній сфері завдяки тому чи іншому тимчасовому спеціальному заходу, а також який обсяг ресурсів і владних повноважень є намір надати жінкам, якій кількості жінок і в які строки.

37. Комітет нагадує про свої Загальні рекомендації №5, 8 і 23, в яких рекомендовано застосовувати тимчасові спеціальні заходи у сфері освіти, економіки, політики і зайнятості стосовно представлення жінками їхніх урядів на міжнародній арені, їхньої участі в роботі міжнародних організацій і політичному та суспільному житті. Держави-сторони повинні акумулювати національні зусилля для вжиття цих заходів з метою проведення змін у сфері освіти на всіх рівнях будь-якої професійної підготовки, зайнятості та стосовно представленості жінок в державному і політичному житті. Комітет нагадує, що в усіх випадках, особливо у сфері освіти, держави-сторони повинні чітко визначати, який саме характер матимуть заплановані заходи – тривалий, тимчасовий чи постійний.

38. Комітет нагадує державам-сторонам про необхідність вжиття тимчасових спеціальних заходів з метою пришвидшення процесу зміни або ліквідації культурної практики, традиційних відносин і моделей поведінки, які являють собою дискримінацію щодо жінок або створюють для них перешкоди у здійсненні своїх прав. Тимчасові спеціальні заходи також потрібно провести у сфері надання кредитів і позик, спорту, культури, дозвілля, правової освіти. Такі заходи слід здійснювати в інтересах жінок, що піддаються різним формам дискримінації, зокрема, в інтересах сільських жінок.

39. Провести тимчасові спеціальні заходи неможливо згідно з усіма статтями Конвенції, тому Комітет рекомендує розглядати питання про їх вжиття або задля пришвидшення забезпечення доступу до рівноправної участі жінок у певних сферах життя, або задля пришвидшення процесу розподілу владних повноважень і ресурсів, зваживши, які заходи є необхідні та доречні за наявних умов.

¹ Непряма дискримінація жінок може виникнути тоді, коли закони, стратегії та програми ґрунтуються на ґендерно нейтральних критеріях, які своїм фактичним впливом спричиняють негативні наслідки для жінок. ґендерно нейтральні закони, стратегії та програми можуть ненавмисно усталювати наслідки проявів дискримінації жінок, бо розроблені на основі способу життя чоловіків, і не враховувати особливостей життєвого досвіду жінок, який може відрізнятися від життєвого досвіду чоловіків. Існування цих відмінностей можна пояснити наявністю стереотипних уявлень, підходів і моделей поведінки, які засновані на біологічних відмінностях між жінками і чоловіками. Їхнє існування можна також пояснити підлеглим становищем жінок у суспільстві.

² Стаття визначена як соціальне поняття, що характеризується біологічними відмінностями. Ця ідеологічна і культурна концепція відображена також у матеріальній сфері і впливає на цю сферу, зокрема, на розподіл ресурсів, багатство, роботу, повноваження у сфері ухвалення рішень і політики, користування правами і пільгами, становище в сім'ї та суспільному житті. Незважаючи на обумовлені культурою і часом відмінності, відносини між статями в світі являють асиметрію влади чоловіків і жінок, що є однією із характерних особливостей таких стосунків. Таким чином, стаття є одним із соціальних чинників стратифікації, і в цьому сенсі вона схожа на інші диференційні чинники, як-от раса, клас, етнічна належність, сексуальна орієнтація та вік. Вона допомагає нам зрозуміти соціальну будову статевої самоідентичності і нерівність структури влади, що лежить в основі відносин між статями." (Світовий огляд з питання про роль жінок у розвитку, Організація Об'єднаних Націй, Нью-Йорк, 1999, с. 9).

³ Див., наприклад, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, яка регламентує вжиття тимчасових спеціальних заходів. Практика органів зі спостереження за дотриманням договорів, включаючи Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав і Комітет з прав людини, свідчить про те, що ці органи розглядають застосування тимчасових спеціальних заходів як обов'язкову умову для досягнення цілей відповідних договорів. У конвенціях, ухвалених під егідою Міжнародної організації праці, і різних документах Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури також зазначено, прямо чи побіжно, про подібні заходи. Підкомісія з питань заохочення і захисту прав людини розглянула це питання і призначила Спеціального доповідача для підготовки доповідей щодо його розгляду і ухвалення рішень. Комісія зі становища жінок розглянула використання тимчасових спеціальних заходів у 1992 р. У підсумкових документах, ухвалених на всесвітній конференції Організації Об'єднаних Націй зі становища жінок, в тому числі в Платформі дій, ухваленій на IV Всесвітній конференції зі становища жінок, що відбулася в 1995 р., та її подальшому варіанті за 2000 р. йдеться про позитивні заходи як засіб досягнення фактичної рівності. Використання тимчасових спеціальних заходів Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй є практичним прикладом реалізації права жінок у сфері зайнятості, що досягнуто, зокрема, за допомогою адміністративних інструкцій з питань найму, підвищення по службі і призначення на посади жінок у Секретаріаті. Ці заходи спрямовані на досягнення рівної представленості чоловіків і жінок на всіх рівнях, особливо на високих посадах.

⁴ Термін "встановлення квот" використовується у Сполучених Штатах Америки і в деяких документах Організації Об'єднаних Націй. Термін "позитивні заходи" ("позитивні дії") широко використовується в Європі, а також у багатьох документах Організації Об'єднаних Націй. Крім того, термін "позитивні заходи" в міжнародних документах з прав людини використовується ще в значенні "позитивних державних заходів (дій)" (зобов'язання держави вживати заходів на відміну від зобов'язань держави утримуватися від дій). Тому термін "позитивні заходи" є двозначним, оскільки його значення не обмежується часовими спеціальними заходами за змістом пункту 1 статті 4 Конвенції. Терміни "зворотна дискримінація" або "позитивна дискримінація" зазнали критики з боку багатьох коментаторів і визнані як недоречні.

22. Термін “заходи” охоплює широке коло законодавчих, виконавчих, адміністративних та інших директивних документів, стратегій і практичних заходів, як-от програми інформаційно-пропагандистської діяльності або допоміжні програми; виділення та/або перерозподіл ресурсів; преференційний режим; цільовий набір, наймання і підвищення на посаді; цілі кількісного характеру, пов’язані з тимчасовими межами; системи квот. Вибір того чи іншого конкретного “заходу” буде залежати від контексту, в якому застосовується пункт 1 статті 4, і від конкретної мети, на досягнення якої він спрямований.

23. Ухвалення і здійснення тимчасових спеціальних заходів може призвести до обговорення кваліфікації та заслуг тієї чи іншої групи або індивідів, щодо яких застосовуються ці заходи, і до використання як аргументу проти надання преференцій жінкам, нібито менш кваліфікованим порівняно з чоловіками в таких сферах, як політика, освіта і зайнятість. Оскільки тимчасові спеціальні заходи націлені на пришвидшення процесу забезпечення фактичної рівності, питання кваліфікації та заслуг, зокрема, у сфері зайнятості в державному і приватному секторах, потребують ретельного розгляду з урахуванням дискримінації за статтю, оскільки вони визначаються законодавчими нормами і культурою. На призначення, відбір або обрання на державні та політичні пости можуть впливати не кваліфікація і заслуги, а принципи демократичної справедливості та вибір виборців.

24. Пункт 1 статті 4, розглянутий разом зі статтями 1, 2, 3, 5 і 24, необхідно застосовувати щодо статей 6–16, в яких передбачено, що держави-сторони “повинні вжити всіх відповідних заходів”. У зв’язку з цим Комітет вважає, що держави-сторони зобов’язані вжити тимчасові спеціальні заходи згідно з будь-якою із цих статей, якщо такі заходи є необхідними і відповідними для пришвидшення процесу досягнення загальної або конкретної мети встановлення фактичної рівності для жінок.

IV. Рекомендації державам-сторонам

25. Доповіді держав-сторін повинні включати інформацію про вжиття чи невжиття тимчасових спеціальних заходів відповідно до пункту 1 статті 4 Конвенції, при цьому, щоб уникнути непорозумінь, державам-сторонам слід використовувати термін “тимчасові спеціальні заходи”.

26. Держави-сторони повинні чітко розмежовувати тимчасові спеціальні заходи, спрямовані на пришвидшення процесу досягнення конкретної мети забезпечення фактичної рівності для жінок, та інші загальні соціальні стратегії, ухвалені та впроваджені з метою поліпшення становища жінок і дівчаток. Державам-сторонам слід пам’ятати, що не всі заходи, які можуть мати сприятливі наслідки для жінок, є тимчасовими спеціальними заходами.

27. Державам-сторонам під час вжиття тимчасових спеціальних заходів із метою пришвидшення процесу встановлення фактичної рівності для жінок слід проаналізувати їхнє становище в усіх сферах життя, так само як і в конкретній цільовій сфері. Потрібно оцінювати потенційні наслідки тимчасових спеціальних заходів щодо тієї чи іншої конкретної мети у своєму національному контексті і вжити ті тимчасові спеціальні заходи, які вони вважають найбільш доцільними для пришвидшення процесу встановлення фактичної рівності жінок.

Загальна рекомендація №26 щодо питання про трудящих жінок-мігрантів

5 грудня 2008 р.

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок

Історія питання

Зміст

Вступ.....	26-2
Застосування принципів прав людини та ґендерної рівності.....	26-4
Чинники, що впливають на жіночу міграцію.....	26-5
Проблеми порушень прав людини жінок-мігрантів через статеву та ґендерну належність.....	26-5
Рекомендації для держав-учасниць.....	26-10

Вступ

1. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (далі – Комітет), дотримуючись переконання, що мігранти-жінки, як і всі жінки взагалі, повинні бути захищені від дискримінації в будь-якій сфері життя, на тридцять другій сесії (січень 2005 року) згідно зі статтею 21 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Конвенції) постановив видати загальну рекомендацію, що стосується деяких категорій трудящих жінок-мігрантів, які можуть зазнавати небезпеки жорстокого поводження і дискримінації².

2. Ця загальна рекомендація покликана сприяти здійсненню державами-учасницями своїх зобов'язань щодо поваги, захисту і дотримання прав людини трудящих жінок-мігрантів, а також зобов'язань юридичного характеру, що містяться в інших договорах, зобов'язаннях, ухвалених у межах планів дій всесвітніх конференцій, і мають велике значення для діяльності договірних органів із проблем міграції, зокрема, Комітету із захисту прав всіх мігрантів, які працюють, і членів їхніх сімей³.

¹ Комітет визнає внесок Комітету із захисту прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей у підготовці цієї Загальної рекомендації.

² Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок визнає і прагне у своїй діяльності опиратися на важливий досвід роботи у сфері прав мігрантів, яка здійснюється іншими договірними органами з прав людини, Спеціальним доповідачем із питань про права людини мігрантів, Фондом Організації Об'єднаних Націй для розвитку в інтересах жінок, Відділом із поліпшення становища жінок, Комісією щодо становища жінок, Генеральною Асамблеєю і Підкомісією із захисту і заохочення прав людини. Комітет посилається також на свої попередні Загальні рекомендації, зокрема на Загальну рекомендацію №9 про статистичні дані щодо становища жінок, Загальну рекомендацію №12 про насильство над жінками, Загальну рекомендацію №13 про рівну винагороду за рівноцінну працю, Загальну рекомендацію №15 про недопущення дискримінації жінок у національних стратегіях попередження синдрому набутого імунodefіциту (СНІДу) і боротьби з ним, Загальну рекомендацію №19 про насильство над жінками, Загальну рекомендацію №24 про доступ жінок до медичного обслуговування, а також на прикінцеві зауваження, зроблені Комітетом під час розгляду доповідей держав-учасниць.

³ Крім договорів і конвенцій, у цьому випадку йдеться про наступні програми та плани дій. Віденська декларація і програма дій Організації Об'єднаних Націй, ухвалені на Всесвітній конференції з прав людини 1993 року (частина II, пункти 33–35). Програма дій Каїрської міжнародної конференції з народонаселення і розвитку (глава X), Програма дій Всесвітньої зустрічі на вищому рівні щодо соціального розвитку (глава III). Пекінська декларація та Платформа дій, IV Всесвітня конференція щодо становища жінок, Всесвітня конференція проти расизму, дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості, серпень 2001 року, План дій МОП стосовно трудящих-мігрантів, 2004.

Відзначаючи, що Міжнародна конвенція про захист прав всіх мігрантів, які працюють, і членів їхніх сімей передбачає захист людей, враховуючи жінок-мігрантів, на основі їхнього статусу мігрантів, Комітет також зазначає, що Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок передбачає захист всіх жінок, в тому числі жінок-мігрантів, проти дискримінації за статевою ознакою та за ґендерними чинниками. Незважаючи на те, що міграція відкриває нові можливості для жінок та може сприяти поліпшенню їхнього економічного становища, одночасно під загрозою можуть опинитися їхні права людини і особиста безпека. Тому ця Загальна рекомендація закликає розглянути конкретні умови, які призводять до уразливого становища багатьох трудящих жінок-мігрантів, вивчити їхній досвід як жертв¹ дискримінації за статевою ознакою та ґендерними чинниками, а також причини та наслідки порушень їхніх прав людини.

3. Хоча держави мають право контролювати свої кордони і регулювати міграцію, вони повинні робити це при повному дотриманні своїх зобов'язань у сфері прав людини як учасниці договорів щодо прав людини, які вони ратифікували або до яких приєдналися. До них належить низка процедур безпечної міграції та зобов'язання захищати права людини жінок упродовж усього міграційного циклу. Ці зобов'язання повинні виконуватися з огляду на соціальний та економічний внесок трудящих жінок-мігрантів в їхні власні країни і країни перебування, а також з огляду на виконання ними догляду за людьми і домашньої роботи.

4. Комітет визнає, що мігранти-жінки можуть класифікуватися за різними категоріями з урахуванням чинників, що викликають міграцію, цілей міграції та тривалості міграційного періоду, уразливості щодо наявних небезпек і можливості зловживань, а також з урахуванням їхнього статусу в країні, до якої вони мігрують, і наявних у них прав на отримання громадянства. Комітет також визнає, що ці категорії не мають чітко визначеного характеру, тому іноді буває складно провести чітку лінію розмежування між різними категоріями. З цієї причини Загальна рекомендація обмежується розглядом нинішнього становища в межах таких категорій жінок-мігрантів, які працюють на низькооплачуваних роботах, можуть зазнавати небезпеки щодо зловживань і дискримінації і які можуть так ніколи і не отримати права на постійне проживання або громадянство, на відміну від фахівців, країни їхнього працевлаштування. Тому в багатьох випадках вони не мають захисту, що надається законом відповідних країн як де-юре, так і де-факто. До цих категорій жінок-мігрантів належать⁴:

⁴ Ця Загальна рекомендація стосується лише становища, пов'язаного із працевлаштуванням жінок-мігрантів. У деяких випадках трудящі жінки-мігранти можуть ставати жертвами торгівлі людьми різного ступеня через свою уразливість, але ця Загальна рекомендація не стосується обставин, пов'язаних із торгівлею людьми. Явище торгівлі людьми має комплексний характер і вимагає більш сфокусованої уваги. Комітет вважає, що охопити їх можна шляхом застосування статті 6 Конвенції, якою на держав-учасниць покладено зобов'язання "вживати всіх відповідних заходів, в тому числі законодавчі, з метою припинення всіх видів торгівлі жінками та експлуатації у проституції жінок". Комітет наголошує, що багато елементів цієї Загальної рекомендації також актуальні і для ситуацій, коли жінки-мігранти стають жертвами торгівлі людьми.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "особа постраждала від насильства"

а) трудящі жінки-мігранти, які мігрують самостійно;

б) трудящі жінки-мігранти, які приєднуються до своїх чоловіків або інших членів своєї сім'ї, які також є трудящими-мігрантами;

с) незареєстровані⁵ трудящі жінки-мігранти, які можуть підпадати під будь-яку з перелічених вище категорій.

Водночас Комітет наголошує на тому, що всі категорії жінок-мігрантів підпадають під дію зобов'язань держав-учасниць Конвенції і повинні захищатися положеннями Конвенції проти всіх форм дискримінації.

5. Хоча мігрують як чоловіки, так і жінки, проте явище міграції не є гендерно нейтральним. Жінки-мігранти перебувають в іншому становищі порівняно з чоловіками, якщо питання стосуються легальних каналів міграції, секторів, до яких вони мігрують, форм зловживань, яких вони зазнають, і їхніх наслідків. Щоб зрозуміти конкретні наслідки таких процесів для жінок, важливо розглядати міграцію жінок із точки зору відсутності гендерної рівності, традиційних ролей жінок у суспільстві, ринку робочої сили для чоловіків і жінок, поширеності насильства, що має гендерну основу, фемінізації бідності, що відбувається у всьому світі, і міграції робочої сили. Тому поглиблене вивчення гендерної перспективи має особливо важливе значення для аналізу положення жінок-мігрантів і для розробки стратегій для боротьби з дискримінацією, експлуатацією та зловживаннями, яких вони зазнають.

Застосування принципів прав людини та гендерної рівності

6. Усі трудящі жінки-мігранти повинні мати захист відповідно до своїх прав людини, враховуючи право на життя, право на особисту свободу та безпеку, право не зазнавати катувань, право не зазнавати жорстокого поводження та такого, що принижує гідність, право на захист від дискримінації за статевою ознакою, расовою та етнічною належністю, культурними особливостями, національністю, мови, релігії або будь-якою іншою ознакою, право не жити у бідності, мати достойний рівень життя, право на рівність перед законом і на дотримання процесуальних гарантій. Ці права передбачено в Загальній декларації прав людини та договорах у сфері прав людини, що були ратифіковані державами-членами Організації Об'єднаних Націй або до яких вони приєдналися.

⁵ До незареєстрованих працівників належать ті трудящі-мігранти, які не мають дійсної посвідки на проживання або дозволу на роботу. Таке може статися через різні обставини. Вони могли отримати фальшиві документи від нечистих на руку агентів або могли в'їхати до країни з дійсним дозволом на роботу, який пізніше було втрачено, оскільки роботодавець вирішив звільнити їх з роботи, або можуть стати особами без документів, якщо їхні паспорти були вилучені роботодавцем. Іноді працівники можуть продовжувати своє перебування в країні після спливу строку дії дозволу на роботу або в'їжджають до країни без належних документів.

7. Трудящі жінки-мігранти також мають право на захист від дискримінації на підставі положень Конвенції, які вимагають від держав-учасниць вживати всіх необхідних заходів без зволікання для ліквідації всіх форм дискримінації жінок, щоб забезпечити можливість здійснювати свої права де-юре і де-факто рівноправно з чоловіками в усіх сферах.

Чинники, що впливають на жіночу міграцію

8. На сьогодні жінки становлять приблизно половину загальної кількості мігрантів у світі. Жіноча міграція визначається різними чинниками, зокрема, глобалізацією, бажанням шукати нові можливості, бідністю, яка закріпилася в культурі, традиціями щодо жінок, насильством, що має гендерне підґрунтя у країнах походження, стихійні лиха, війни або внутрішні військові конфлікти. Ці чинники також включають поділ між чоловіками та жінками у сфері праці, який посилюється, у офіційній та тіньовій сферах зайнятості, у сфері обслуговування країн перебування, а також орієнтовану на інтереси чоловіків культуру розваг, створюючи попит на жінок, які розважають чоловіків. Як елемент цієї тенденції відзначено значне збільшення кількості жінок, що мігрують самостійно задля заробітку.

Проблеми порушень прав людини жінок-мігрантів через статеву та гендерну належність

9. Оскільки порушення прав людини трудящих жінок-мігрантів здійснюються в країнах походження, країнах транзиту і країнах призначення, ця Загальна рекомендація стосується всіх трьох ситуацій і сприяє застосуванню Конвенції, захисту прав трудящих жінок-мігрантів та забезпеченню фактичної рівності жінок і чоловіків в усіх сферах життя. Слід також нагадати, що міграція є загальносвітовим за своїм характером явищем, та вимагає співробітництва держав на багатосторонньому, двосторонньому і регіональному рівнях.

У країнах походження до виїзду⁶

10. Ще до того, як виїхати зі своєї країни, трудящі жінки-мігранти стикаються з величезною кількістю проблем, що стосуються прав людини, включаючи повну заборону або обмеження на міграційні пересування жінок через їхню статеву належність, а також вік, сімейне становище, вагітність або наявність дітей, обмеження на різні види діяльності або вимогу, щоб жінки мали письмовий дозвіл від родичів-чоловіків для отримання паспорта для поїздки або міграції. Іноді жінок затримують для спеціального навчання з метою підготовки їх як агентів, і в цих випадках вони можуть зазнавати фінансового, фізичного, сексуального чи психологічного насильства.

⁶ У пунктах 10 і 11 визначено деякі проблеми пов'язані з порушенням прав людини за статевою ознакою та гендерною належністю, з якими стикаються жінки у своїх країнах походження як до від'їзду, так і після повернення. Проблеми, пов'язані з транзитним переїздом і життям за кордоном, розглянуті у пунктах 12–22. Ці розділи є оглядовими і не претендують на вичерпний характер. Слід зазначити, що деякі проблеми пов'язані з порушенням прав людини, про які йдеться в цьому документі, можуть змусити жінку погодитись із рішенням про змушену міграцію згідно з відповідними нормами міжнародного права; у цих випадках повинні бути посилення на такі норми.

Жінки також можуть опинитися у скрутному становищі через обмеження доступу до освіти, професійної підготовки, повної та надійної інформації про міграцію, що може призвести до підвищення ступеня їхньої уразливості перед роботодавцями. Агенти з працевлаштування можуть вимагати завищеної плати за свої послуги, що призводить до ще більш серйозних фінансових проблем і потрапляння їх у боргову залежність від членів сім'ї, друзів або позичальників, які, у свою чергу, теж можуть вимагати відсотки за позицію.

У країнах походження після повернення

11. Трудящі жінки-мігранти можуть стикатися з дискримінацією за статтю або ґендерною належністю, враховуючи обов'язкову перевірку на ВІЛ/СНІД, коли повертаються додому, моральним "вихованням" молодих жінок, що повертаються, вищими персональними та соціальними витратами порівняно з чоловіками без можливості отримати підтримку від відповідних служб, що допомагають зазвичай жінкам у такому становищі. Наприклад, чоловіки, як правило, повертаються в таку сім'ю, якою вона була до їхнього від'їзду. Тривала ж відсутність жінок часто призводить до розпаду сім'ї. Крім того, може не бути необхідного захисту від агресивних дій із боку корисливих агентів із працевлаштування.

У країнах транзиту

12. Трудящі жінки-мігранти можуть стикатися із безліччю проблем, що стосуються прав людини, під час перетину іноземних держав. У разі поїздки з агентом або особами, що супроводжують жінок-мігрантів, їх можуть залишити без допомоги, якщо агент стикається з труднощами під час транзиту або після прибуття в країну призначення. Також існує небезпека сексуальної та фізичної наруги з боку агентів та осіб, що супроводжують жінок.

У країнах призначення

13. Діставшись до місця призначення, трудові жінки-мігранти можуть стикатися з різними формами дискримінації де-юре і де-факто. У деяких країнах уряди іноді запроваджують обмеження або заборони на роботу жінок у деяких секторах. Але в будь-якому разі трудящі жінки-мігранти стикаються з додатковими проблемами, порівняно з чоловіками, через умови, що не враховують особливості їхнього становища, що позбавляють жінок мобільності і не дозволяють мати повний доступ до важливої інформації про їхні права і правові можливості. Зазвичай за таких умов для жінок доступна робота служниці або подібної до неї, зокрема, у сфері послуг тіньового бізнесу – вони займаються домашнім господарством або працюють у розважальному бізнесі.

14. Вищезгадані види діяльності в країнах призначення можуть бути виключені з офіційного списку професій, позбавляючи тим самим жінок різних форм правового захисту. У таких випадках трудящі жінки-мігранти стикаються з труднощами під час укладення договорів, що мають обов'язкову юридичну силу та передбачають вимоги і умови роботи, внаслідок чого їм часто доводиться працювати понаднормово, не отримуючи при цьому оплати. Трудящі жінки-мігранти часто стикаються з декількома формами дискримінації одночасно – не тільки за статевою ознакою і ґендерною належністю, а й через ксенофобію та расизм. Дискримінація через расову належність, етнічне походження, культурні особливості, національну належність, мову, релігію тощо може проявлятися в дискримінації за статевою ознакою та ґендерною належністю.

15. Унаслідок дискримінації за статевою ознакою та ґендерною належністю трудящі жінки-мігранти можуть отримувати меншу зарплату порівняно з чоловіками або їм можуть не заплатити взагалі, затримати зарплату до від'їзду або перерахувати їх зарплату на рахунки, з яких неможливо зняти гроші. Наприклад, роботодавці домашніх служниць часто перераховують зарплату на рахунок, відкритий на ім'я роботодавця. Якщо жінка та її чоловік мають робочий статус, її зарплата може перераховуватись на рахунок, відкритий на ім'я чоловіка. Переважно жінки-працівниці часто не отримують оплату за вихідні або святкові дні. Або ж, якщо трудящі жінки-мігранти заборгували великі суми посередникам із працевлаштування, вони можуть не мати іншої можливості, як і далі працювати на важких роботах, аби виплатити борг. З такими ж порушеннями можуть стикатися і місцеві жінки, зайняті на подібних роботах. Однак для місцевих жінок значно легше змінити роботу. Вони можуть піти з роботи, на якій порушують їхні права, і знайти іншу, а трудящі жінки-мігранти після звільнення з роботи можуть стати особами без документів. Крім того, місцеві трудящі жінки можуть у разі втрати роботи мати якийсь економічний захист завдяки підтримці з боку сім'ї, чого позбавлені мігранти. Отже, на трудящих жінок-мігрантів чатує більше різних небезпек через їхній статус мігранта, а також статеvu та ґендерну належність.

16. Трудящі мігранти-жінки можуть бути позбавлені можливості робити заощадження чи безпечно регулярно переказувати гроші через ізоляцію (якщо домашня служниця), складні процедури, мовні перешкоди або високої вартості переказу. Усе це становить серйозну проблему, оскільки жінки, як правило, заробляють менше чоловіків. Крім того, жінки зазвичай змушені перераховувати своїм сім'ям увесь свій заробіток, чого чоловіки часто не роблять. Наприклад, незаміжні жінки іноді змушені надсилати фінансову допомогу своїм далеким родичам.

17. Трудящі жінки-мігранти часто стикаються з проблемою нерівності, яка несе загрозу їхньому здоров'ю. Вони можуть бути позбавлені можливості користуватися медичними послугами, в тому числі, послуги у сфері охорони репродуктивного здоров'я, оскільки системи медичного страхування або національної охорони здоров'я можуть бути для них недоступні або вимагати надмірно високої плати. Оскільки медичні потреби жінок інші, ніж у чоловіків, цей аспект потребує особливої уваги. Жінки також можуть стикатися з проблемою відсутності забезпечення безпеки на роботі або безпеки проїзду від місця проживання до роботи. Якщо надається житло, у разі роботи, наприклад, на фабриці, фермі або в будинку, умови життя можуть бути дуже погані, зокрема, через скупчення великої кількості осіб, що там проживають, відсутності водопровідної води або інших необхідних санітарних умов, які потрібні для підтримки гігієни, простору для особистого життя. Трудящих жінок-мігрантів часто змушують пройти тестування на ВІЛ/СНІД або інші інфекційні захворювання і без їхньої згоди передають результати аналізів агентам та роботодавцям, а не безпосередньо працівникам. Це може призвести до втрати роботи або депортації у разі позитивного результату аналізів.

18. Особливо гостро може проявлятися дискримінація, що пов'язана з вагітністю. Трудящих жінок-мігрантів можуть примушувати обов'язково проходити тест на вагітність з подальшою депортацією в разі позитивного результату; їх можуть змусити зробити аборт чи позбавити доступу до безпечних послуг у сфері охорони репродуктивного здоров'я та для проведення абортів, коли життя матері під загрозою або після зґвалтувань; вони можуть не мати можливості отримати відпустку у зв'язку з народженням дитини та відповідних пільг або їх може бути недостатньо для догляду за дитиною, також можуть бути відсутні недорогі акушерські послуги, що призводить до серйозної небезпеки для здоров'я. Трудящих жінок-мігрантів також можуть звільнити з роботи в разі виявлення вагітності, що часом призводить до виникнення незаконного імміграційного статусу і до депортації.

19. Для трудящих жінок-мігрантів можуть бути несприятливі умови перебування в чужій країні. Іноді на них не поширюються програми возз'єднання сімей, позаяк вони працюють у жіночому секторі, наприклад, домашніми служницями або у сфері розваг. Дозвіл на перебування у країні працевлаштування може бути значною мірою обмеженим, особливо для трудящих жінок-мігрантів, зайнятих на домашніх роботах, коли строк обумовлений контрактом або переривається за бажанням роботодавця. У разі втрати статусу іммігранта вони стають ще уразливішими перед різними зловживаннями з боку роботодавця або інших осіб, які можуть захотіти скористатися їхнім становищем. У разі затримання вони можуть зазнавати насильства з боку співробітників центрів утримання під вартою.

20. Для трудящих жінок-мігрантів існує небезпека сексуальної наруги, сексуальних домагань і фізичного насильства, особливо в жіночих сферах зайнятості. Домашні служниці часто зазнають фізичного і сексуального насильства та іншого жорсткого поводження з боку роботодавців, а також обмежені у харчуванні та сні. Загальносвітовою проблемою є сексуальне гноблення трудящих жінок-мігрантів на місцях роботи, зокрема, в сільському господарстві та промисловому секторі (див. E/CN.4/1998/74/Add.1). Трудящі жінки-мігранти, які мігрують зі своїми чоловіками або іншими членами сім'ї, можуть зазнавати побутового насильства з боку чоловіків або родичів, якщо традиційна культура країн їхнього походження допускає таке ставлення до жінок і в ній жінці відведено другорядну роль.

21. Доступ до засобів правового захисту трудящих жінок-мігрантів може бути обмежено. У деяких країнах існують обмеження на використання правової системи трудящими жінками-мігрантами, і вони не мають змоги отримати правовий захист від дискримінаційних трудових норм, дискримінації у сфері праці, сексуального насильства та насильства, викликаного ґендерною належністю. Трудящі жінки-мігранти можуть бути позбавлені права користуватися безкоштовним державним правовим захистом і стикатися з іншими перешкодами, як, наприклад, бездушне і вороже ставлення з боку посадових осіб і, у деяких випадках, їхнє пособництво порушнику. Часом сексуальні наруги, насильство та інші форми дискримінаційних дій щодо трудящих жінок-мігрантів, які виконують домашню роботу, здійснюють дипломати, користуючись при цьому своєю дипломатичною недоторканністю. У деяких країнах у законах існують прогалини щодо захисту трудящих жінок-мігрантів. Наприклад, жінка може втратити дозвіл на роботу у разі заяви про жорстокість або дискримінацію і не матиме коштів, щоб перебувати в країні протягом судового розгляду, якщо він взагалі відбудеться. Крім таких формальних перешкод, доступ до засобів правового захисту може також обмежуватися і перешкодами практичного характеру. Багато людей не знають мови країни і не проінформовані про свої права. Трудящі жінки-мігранти можуть бути позбавлені права вільно пересуватися, якщо роботодавець не дозволяє залишати робоче місце або місце проживання, забороняє користуватися телефонами і не дозволяє вступати в групи або культурні асоціації. Такі працівники часто не знають, де розташоване посольство їхньої країни, на які послуги мають право, оскільки таку інформацію вони одержують від роботодавців або чоловіків. Наприклад, трудящим жінкам-мігрантам, зайнятих на домашній роботі, які майже постійно перебувають у полі зору роботодавців, досить складно навіть зареєструватися у своїх посольствах або подати скаргу. Оскільки такі жінки можуть не мати жодних зовнішніх контактів та засобів для подання скарги, вони можуть зазнавати насильства або жорсткого поводження протягом тривалого періоду часу, перш ніж це розкривається. Крім того, вони не повідомляють про порушення через вилучення паспортів роботодавцями або через страх помсти, якщо жінки-мігранти працюють у злочинних мережах.

22. Частіше зазнають жорсткого поводження незареєстровані трудящі жінки-мігранти, оскільки вони не мають офіційного імміграційного статусу, що посилює їхню відірваність від суспільства і підвищує небезпеку експлуатації. Їх можуть змушувати надмірно працювати без будь-яких мінімальних трудових прав, а вони не бажають заявляти про це через страх викриття. Вони також можуть зазнавати залякувань та утисків із боку поліції. У разі затримання на жінок-мігрантів часто очікує судове переслідування за порушення імміграційних законів і їх поміщають у центри утримання під вартою, де вони зазнають сексуальної наруги і потім підлягають депортації.

Рекомендації для держав-учасниць⁷

Загальні обов'язки країн походження та країн перебування

23. Загальні обов'язки країн походження та країн перебування включають:

а) розробку комплексної політики, яка враховує інтереси жінок і має правову основу: держави-учасниці повинні використовувати Конвенцію і загальні рекомендації для розробки політики, яка враховує інтереси жінок і має правову основу, виходячи з принципу рівності та недискримінації для регулювання і контролю всіх аспектів і етапів міграції, щоб впливати на розширення для трудящих жінок-мігрантів доступу до можливостей у сфері працевлаштування за кордоном, сприяючи при цьому безпечній міграції та забезпечуючи захист прав трудящих жінок-мігрантів (статті 2(a) і 3);

б) активну участь трудящих жінок-мігрантів і відповідних неурядових організацій: державам-учасницям слід добиватися активної участі трудящих жінок-мігрантів та відповідних неурядових організацій у розробці, здійсненні, моніторингу та оцінці політики (стаття 7(b));

в) дослідницьку діяльність, збір даних та аналіз: держави-учасниці повинні проводити та підтримувати дослідницьку роботу за кількісними і якісними аспектами, збір даних і аналіз для виявлення проблем і потреб, з якими стикаються трудящі жінки-мігранти на кожному етапі процесу міграції з метою сприяння захисту прав трудящих жінок-мігрантів і розроблення відповідної політики (стаття 3).

Зобов'язання країн походження

24. Країни походження повинні поважати, захищати і втілювати в життя права людини своїх громадян, які мігрують у пошуках роботи. У зв'язку з цим повинні вживатися, зокрема, такі заходи:

а) скасування дискримінаційних заборон чи обмежень на міграцію: держави-учасниці повинні скасувати орієнтовані конкретно на жінок заборони та дискримінаційні обмеження, що стосуються жіночої міграції, за показниками віку, сімейного стану, вагітності або наявності маленької дитини. Слід скасувати обмеження, що вимагають від жінки мати дозвіл чоловіка або опікуна-чоловіка для отримання паспорта або для поїздки (стаття 2(f));

б) надання освіти, підвищення рівня обізнаності та спеціальне навчання за встановленими програмами: держави-учасниці повинні розробляти відповідну програму щодо підвищення рівня освіти та обізнаності, проводячи консультації з відповідними неурядовими організаціями, фахівцями з гендерних питань та питань міграції, трудящими жінками, що мають досвід міграції, а також надійними агентствами з працевлаштування. У зв'язку з цим державам-учасницям необхідно (статті 3, 5, 10 і 14):

⁷ До незареєстрованих працівників належать ті трудящі-мігранти, які не мають дійсної посвідки на проживання або дозволу на роботу. Таке може статися через різні обставини. Вони могли отримати фальшиві документи від нечистих на руку агентів або могли в'їхати до країни з дійсним дозволом на роботу, який пізніше було втрачено, оскільки роботодавець вирішив звільнити їх з роботи, або можуть стати особами без документів, якщо їхні паспорти були вилучені роботодавцем. Іноді працівники можуть продовжувати своє перебування в країні після спливу строку дії дозволу на роботу або в'їжджають до країни без належних документів.

- i) повідомляти або сприяти отриманню безоплатної інформації або недорогої консультації із суто жіночих питань і щодо наявних прав у період до від'їзду, створювати спеціальні навчальні програми, які підвищують рівень поінформованості потенційних жінок-мігрантів про можливу експлуатацію, в тому числі рекомендований зміст трудових договорів, юридичні права та засоби допомоги в країнах працевлаштування, процедури використання правових і неформальних механізмів захисту прав, способи отримання інформації про роботодавців, культурні умови у країні призначення, методи контролю стресу, заходи з надання першої та екстреної допомоги, в тому числі телефонні номери для швидкого зв'язку з посольствами відповідних країн і відповідними службами; інформацію про безпечний транзитний переїзд, включаючи інформацію про аеропорти і авіалінії, а також інформацію, що стосується загального та репродуктивного здоров'я, включаючи профілактику ВІЛ/СНІДу. Такі спеціальні навчальні програми повинні бути орієнтовані на жінок, які є потенційними трудящими мігрантами. Навчання слід проводити в децентралізованих навчальних центрах, щоб вони були доступні жінкам;
- ii) підготувати список перевірених, надійних агентств із працевлаштування та утворити єдину інформаційну систему, що містить дані про наявні робочі місця за кордоном;
- iii) надавати інформацію про методи і процедури міграції в пошуку роботи, якщо трудящі жінки бажають мігрувати самостійно, без звернення в агентства з працевлаштування;
- iv) вимагати від агентств із працевлаштування брати участь у програмах щодо підвищення поінформованості та спеціальної підготовки, належним чином роз'яснювати їм права трудящих жінок-мігрантів і розповідати про форми дискримінації за статевою ознакою та гендерною належністю, експлуатацію, якої можуть зазнати жінки, і відповідальність цих агентств за долю цих жінок;
- v) пояснювати громадам, у чому полягають недоліки і переваги всіх форм міграції жінок, і вживати заходи з підвищення рівня поінформованості про різні культури, орієнтовані на широкі кола населення, з особливим висвітленням ризиків, небезпек і можливостей міграції, прав жінок на свої заробітки задля забезпечення їм фінансової безпеки, а також пояснювати важливість підтримувати баланс між сімейними обов'язками жінок та їхньою відповідальністю перед самими собою. Така програма підвищення рівня поінформованості може здійснюватися через офіційні та неофіційні освітні програми;
- vi) заохочувати медійні, інформаційні та комунікаційні сектори сприяти підвищенню рівня поінформованості з питань міграції, зокрема, щодо внеску трудящих жінок-мігрантів в економіку, експлуатацію та дискримінацію жінок, а також причини її прояву;

с) нормативно-правові положення та системи моніторингу:

- i) держави-учасниці повинні приймати нормативно-правові акти і розробляти системи моніторингу для забезпечення того, щоб агенти з працевлаштування і роботодавці поважали права всіх трудящих жінок-мігрантів. Державам-учасницям слід включити до свого законодавства комплексне визначення незаконного прийому на роботу поряд з положеннями про юридичні санкції за порушення цього закону агентами (стаття 2(e));
- ii) державам-учасницям також слід розробляти акредитовані програми для забезпечення застосування установами з працевлаштування належних методів роботи (стаття 2(e));

d) медичні послуги: держави-учасниці повинні забезпечувати видачу стандартизованих і автентичних медичних посвідчень (при потребі) в країнах перебування і повинні вимагати від потенційних роботодавців придбання програм медичного страхування для трудящих жінок-мігрантів. Усі необхідні перевірки перед від'їздом на наявність ВІЛ/СНІДу повинні проводитися на основі поваги до прав людини жінок-мігрантів. Особливу увагу слід приділяти дотриманню принципів добровільності, наданню безкоштовних або доступних за ціною послуг і медичних препаратів, а також проблемам стигматизації (статті 2(f) і 12);

e) проїзні документи: держави-учасниці повинні вжити заходів, щоб жінки отримали рівний і незалежний доступ до проїзних документів (стаття 2(d));

f) юридична та адміністративна допомога: держави-учасниці повинні забезпечити наявність правової допомоги у зв'язку з міграцією жінок на роботи. Наприклад, слід забезпечити юридичну оцінку трудових контрактів із точки зору їхньої дійсності та захисту прав жінок на рівних із чоловіками правах (статті 3 і 11);

g) заходи, що гарантують переказ грошових коштів: держави-учасниці повинні розробити заходи, що гарантують переказ грошових коштів трудящих жінок-мігрантів, і допомагати жінкам у доступі до офіційних фінансових установ із метою перечислення своїх заробітків додому і заохочення участі у програмах заощадження (статті 3 і 11);

h) сприяння здійсненню права на повернення: держави-учасниці повинні створити умови для того, щоб жінки, які бажають повернутися до своєї країни походження, могли зробити це без примусу і зловживань (стаття 3);

i) послуги, що надаються жінкам після повернення: держави-учасниці повинні розробити та забезпечити нагляд за наданням комплексних послуг соціально-економічного, психологічного і юридичного характеру, покликаних сприяти реінтеграції жінок-репатріантів. Вони повинні контролювати роботу співробітників відповідних служб, щоб ті не використовували у своїх цілях уразливе становище жінок, які повернулися додому після проживання або роботи в іншій країні, і захищати жінок-репатріантів від відповідних дій із боку вербувальників, роботодавців або колишнього чоловіка (статті 2(c) і 3);

ж) дипломатичний і консульський захист: держави-учасниці повинні забезпечувати належну підготовку своїх дипломатичних і консульських працівників та здійснювати нагляд за їхньою діяльністю з метою забезпечення виконання ними своїх функцій щодо захисту прав жінок-мігрантів за кордоном. Такий захист повинен включати якісні послуги з підтримки жінок-мігрантів, у тому числі надання їм усних перекладачів, медичної допомоги та необхідних консультацій. Якщо держави-учасниці мають конкретні зобов'язання згідно з нормами звичаєвого міжнародного права чи положеннями інших договорів, наприклад, Віденської конвенції про консульські зносини, ці зобов'язання повинні повною мірою здійснюватися щодо жінок-мігрантів (стаття 3).

Зобов'язання країн транзиту

25. Держави-учасниці, через які проїжджають жінки-мігранти, повинні вжити всіх відповідних заходів для забезпечення того, щоб унеможливити випадки порушення прав жінок-мігрантів на своїй території.

До заходів, яких слід вжити, зокрема, належать:

а) підготовка, контроль і нагляд за державними службовцями: держави-учасниці повинні забезпечити належну підготовку працівників своїх прикордонних служб та інших посадових осіб, які займаються питаннями міграції, а також нагляд і контроль за ними задля перевірки врахування ними гендерних чинників і дотримання принципів недискримінації в роботі з жінками-мігрантами (стаття 2(d));

б) захист від порушень прав трудящих жінок-мігрантів, який здійснюється в межах їхньої юрисдикції: держави-учасниці повинні вживати невідкладних заходів для забезпечення припинення, розслідування і покарання за всіма пов'язаними з міграцією випадками порушень прав людини в межах своєї юрисдикції, незалежно від того, чи скоєні вони державними органами, чи приватними суб'єктами. Держави-учасниці повинні забезпечити або сприяти наданню відповідних послуг і допомоги; докласти всіх зусиль для розшуку винного та застосування до нього правових засобів покарання (пункти (c) і (e) статті 2).

Зобов'язання країн перебування

26. Державам-учасницям слід вживати всіх необхідних заходів, щоб забезпечити жінкам-мігрантам захист від дискримінації та рівні права, в тому числі і в їхніх громадах. Дані заходи, зокрема, передбачають таке:

а) зняття дискримінаційних заборон чи обмежень на імміграцію: держави-учасниці повинні скасувати заборони загального характеру та дискримінаційні обмеження на міграцію жінок. Вони повинні забезпечити, щоб їхні візові процедури не містили непрямой дискримінації трудящих жінок-мігрантів шляхом обмеження дозволів на роботу у переважно чоловічих сферах зайнятості або шляхом виключення певних жіночих видів занять зі сфери дії візових процедур. Крім того, їм слід скасувати заборони, що перешкоджають трудящим жінкам-мігрантам виходити заміж за громадян або постійних жителів країни перебування, вагітніти чи шукати для себе окреме житло (стаття 2(f));

b) юридичний захист трудящих жінок-мігрантів: державам-учасницям слід забезпечувати, щоб у положеннях конституційного та цивільного права і кодексах про працю трудящим жінкам-мігрантам було надано ті ж права і захист, як і всім трудящим країни, зокрема, право на організацію і свободу асоціації. Вони повинні забезпечити, щоб договори, які укладають з трудящими жінками-мігрантами, мали юридичну силу. Зокрема, вони повинні забезпечити, щоб сфери діяльності, в яких працюють переважно трудящі жінки-мігранти, наприклад, хатня робота і деякі форми розважального бізнесу, були захищені трудовим законодавством, в тому числі, нормативні положення про заробітну плату і тривалість робочого дня, кодекси законів про охорону здоров'я та охорону праці, нормативно-правові акти про свята і відпустки. Такі закони повинні передбачати механізми контролю за забезпеченням належних умов праці жінок-мігрантів, особливо у трудових сферах, в яких вони переважають (статті 2(a), (f) та 11);

c) доступ до засобів правового захисту: держави-учасниці повинні забезпечити жінкам-мігрантам доступ до засобів правового захисту у разі порушення їхніх прав. Передбачено, зокрема, такі конкретні заходи (статті 2(c), (f) і 3):

- i) оприлюднювати закони і нормативні акти й забезпечувати їх виконання, які передбачають належні засоби правового захисту і механізми подання скарг, створювати легкодоступні механізми врегулювання спорів, що захищають як зареєстрованих, так і незареєстрованих трудящих жінок-мігрантів від дискримінації або експлуатації за ознакою статі та брутального поведіння;
- ii) скасовувати або переглядати закони, які не дозволяють трудящим жінкам-мігрантам використовувати суди й інші системи правового захисту. До них належать закони про позбавлення дозволу на роботу, що призводить до втрати доходів і можливої депортації імміграційними органами, якщо працівник подає скаргу на експлуатацію або жорстоке поведіння і справа перебуває на стадії розгляду. Держави-учасниці повинні забезпечувати гнучкість процесу переходу до іншого роботодавця або спонсора без депортації у разі подання працівником скарги на жорстоке поведіння;
- iii) забезпечувати, щоб трудящі жінки-мігранти мали доступ до засобів правової допомоги, судів та систем врегулювання спорів, що відповідають за забезпечення виконання трудового законодавства, у тому числі у формі надання безкоштовної юридичної допомоги;
- iv) надавати тимчасові притулки для трудящих жінок-мігрантів, що хочуть залишити роботу у роботодавця, який жорстоко поводить з ними, або чоловіків та інших родичів, а також безпечне житло на період розгляду їхньої справи;

d) юридичний захист свободи пересування: держави-учасниці повинні забезпечити, щоб роботодавці та агенти з працевлаштування не конфісковували і не знищували проїзні квитки або документи, що посвідчують особу і належать жінкам-мігрантам. Держави-учасниці також повинні вжити заходів з метою унеможливлення примусової ізоляції або закриття у будинку трудящих жінок-мігрантів, особливо тих, які працюють домашніми служницями. Слід проводити спеціальне навчання серед працівників поліції з питань захисту прав трудящих жінок-мігрантів від таких зловживань (стаття 2(e));

e) програми недискримінаційного возз'єднання сім'ї: держави-учасниці повинні забезпечити, щоб програми возз'єднання сім'ї не передбачали прямої чи непрямой дискримінації за ознакою статі (стаття 2(f));

f) недискримінаційні правила проживання: якщо дозвіл на проживання надається під гарантію роботодавця або чоловіка, держави-учасниці повинні розробити положення про статус незалежного проживання. Слід розробити нормативно-правові положення, що дадуть жінці, яка пішла від роботодавця або чоловіка, що грубо з нею поводився, або яка звільнена за скаргу на грубе поводження, право самостійно винаймати житло (стаття 2(f));

g) підготовка і підвищення рівня поінформованості: держави-учасниці повинні розробляти обов'язкові програми підвищення рівня поінформованості про права трудящих жінок-мігрантів і програми підготовки з урахуванням гендерних аспектів для відповідних державних та приватних агентств з працевлаштування та роботодавців, а також для відповідних категорій державних службовців, зокрема, працівників системи кримінального правосуддя, прикордонної служби, імміграційних органів, соціальної та медичної сфери (стаття 3);

h) системи моніторингу: держави-учасниці повинні ухвалити нормативно-правові акти і розробити системи моніторингу для забезпечення того, щоб агенти з працевлаштування і роботодавці поважали права всіх трудящих жінок-мігрантів. Держави-учасниці повинні суворо контролювати роботу агентств із працевлаштування і карати їх за акти насильства, примусу, обману або експлуатації (стаття 2(e));

i) доступ до послуг: держави-учасниці повинні забезпечити доступ трудящих жінок-мігрантів до послуг, що враховують їхні мовні та культурні особливості, в тому числі програми лінгвістичної та професійної підготовки, надання тимчасового житла, медичного обслуговування, послуг поліції, реалізація програм організації дозвілля та програм, спеціально призначених для трудящих жінок-мігрантів, які живуть в умовах ізоляції, наприклад, для домашніх служниць, та інших жінок, що ізолювано живуть у будинку, нарівні з жертвами побутового насильства. Жертвам жорстокого поводження повинні надаватися відповідні надзвичайні спеціальні послуги незалежно від їхнього імміграційного статусу (статті 3, 5 і 12);

j) права як зареєстрованих, так і незареєстрованих трудящих жінок-мігрантів, які опинилися під вартою: держави-учасниці повинні забезпечити, щоб трудящі жінки-мігранти, які перебувають під вартою, не страждали від дискримінації та насильства і щоб вагітні та жінки, що годують, а також хворі жінки мали доступ до відповідних послуг. Слід переглянути, скасувати або внести зміни в закони та політику, які спричиняють непропорційно велику кількість затримань трудящих жінок-мігрантів (статті 2(d) і 5);

k) соціальна інтеграція жінок-мігрантів: державам-учасницям слід застосовувати стратегії та програми, спрямовані на надання трудящим жінкам-мігрантам можливості для інтеграції в нове суспільство. Такі зусилля повинні передбачати повагу до культурної самобутності цих жінок та захист їхніх прав людини згідно з Конвенцією (стаття 5);

l) захист незареєстрованих жінок-мігрантів: становище незареєстрованих жінок потребує особливої уваги. Навіть за відсутності належного імміграційного статусу у незареєстрованих жінок-мігрантів, держави-учасниці повинні забезпечити захист їхніх основних прав людини. Такі жінки повинні мати доступ до засобів правового і судового захисту, якщо їхнє життя опиняється під загрозою, вони зазнають поводження, що принижує їхню гідність, всупереч волі змушують виконувати якісь роботи, не дають змоги задовольняти свої основні потреби, зокрема, в разі захворювання, під час вагітності та народження дитини, зазнають фізичного і сексуального насильства з боку працедавців або інших осіб. Якщо жінок заарештовують чи беруть під варту, держави-учасниці повинні забезпечити, щоб з трудящими жінками-мігрантами, які не мають реєстрації, поведилися гуманно і вони мали доступ до належної правової процедури, в тому числі безкоштовну юридичну допомогу. У зв'язку з цим держави-учасниці повинні скасувати або переглянути закони і методи, що не дозволяють незареєстрованим трудящим жінкам-мігрантам звертатися в суди та інші інстанції трудового захисту. Якщо неможливо уникнути депортації, держави-учасниці повинні підходити відповідально до розгляду кожної окремої справи, враховуючи специфічні ґендерні обставини і загрозу порушення прав людини жінки-мігрантки в країні походження (підпункти (с), (е) та (f) статті 2).

Двостороннє та регіональне співробітництво

27. До обов'язкових заходів, зокрема, належать:

a) двосторонні та регіональні угоди: країнам, що направляють, приймають, а також країнам транзиту слід укладати двосторонні та регіональні угоди чи меморандуми про взаємопорозуміння з метою захисту прав трудящих жінок мігрантів, про яких йдеться у цій загальній рекомендації (стаття 3);

b) обмін передовим досвідом та інформацією:

- i) державам-учасницям рекомендовано також обмінюватися своїм передовим досвідом та інформацією з метою сприяння всебічному захисту прав трудящих жінок-мігрантів (стаття 3);
- ii) держави-учасниці повинні співпрацювати у наданні інформації про злочинців, які порушують права трудящих жінок-мігрантів. Отримавши інформацію про злочинців, які перебувають на їхній території, держави-учасниці повинні вжити заходів для розслідування і судового переслідування злочинців (стаття 2(c)).

Рекомендації, що стосуються моніторингу та звітності

28. Держави-учасниці повинні включати у свої доповіді інформацію про юридичні засоби, політику і програми, які вони використовують для захисту прав трудящих жінок-мігрантів, з урахуванням перелічених у пунктах 10–22 проблем ґендерного характеру в сфері прав людини і керуючись рекомендаціями в пунктах 23–27 даної Загальної рекомендації. Слід забезпечити збір необхідних відомостей про забезпечення виконання та ефективність законів, політики і програм та про фактичне становище трудящих жінок-мігрантів, щоб інформація в доповідях була переконливою. Інформацію потрібно надавати відповідно до найважливіших статей Конвенції, виходячи з пропозицій, сформульованих у усіх рекомендаціях.

Ратифікація відповідних договорів у сфері прав людини або приєднання до них

29. Державам-учасницям рекомендовано ратифікувати всі міжнародні договори, що стосуються захисту прав людини трудящих жінок-мігрантів, зокрема, Міжнародну конвенцію про захист прав всіх трудящих мігрантів і членів їхніх сімей.

Загальна рекомендація №27 щодо літніх жінок і захисту їхніх прав людини

16 грудня 2008 р.

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок

Вступ

1. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (далі – Комітет), висловлюючи занепокоєння з приводу численних форм дискримінації літніх жінок і у зв'язку з тим, що права літніх жінок несистематично відображаються у доповідях держав-учасниць, на 42-й сесії, що відбулася 20 жовтня – 7 листопада 2008 року, діючи згідно зі статтею 21 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція), вирішив ухвалити Загальну рекомендацію щодо літніх жінок і захисту їхніх прав людини.

2. У своєму рішенні 26/III від 5 липня 2002 року Комітет визнав, що Конвенція “є важливим засобом для вирішення конкретної проблеми стосовно прав людини літніх жінок”¹. У Загальній рекомендації №25 за пунктом 1 статті 4 Конвенції (тимчасові спеціальні заходи) також визнано, що вік є одним із тих чинників, через який жінки можуть зазнавати різних форм дискримінації. Зокрема, Комітет визнав необхідність збору статистичних даних за віком і статтю із метою якіснішої оцінки становища літніх жінок.

3. Комітет підтверджує раніше ухвалені зобов'язання щодо прав літніх жінок, закріплені, зокрема, у Віденському міжнародному плані дій з проблем старіння², Пекінській декларації та Платформі дій³, принципах Організації Об'єднаних Націй щодо літніх людей (резолюція 46/91 Генеральної Асамблеї, додаток), Програмі дій Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку⁴, Мадридському міжнародному плані дій із проблем старіння 2002 року⁵, Зауваженні загального порядку №6 Комітету з економічних, соціальних і культурних прав про економічні, соціальні та культурні права літніх людей (1995 р.) і Зауваженні загального порядку №19 про право на соціальне забезпечення (2008 р.).

¹ Див. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї, п'ятдесят сьома сесія, доповнення №38 (A/57/38, частина перша, розділ I, рішення 26/III, і глава VII, пункти 430–436).

² *Report of the World Assembly on Ageing, Vienna, 26 July – 6 August 1982* (United Nations publication, Sales No. E. I. 16), chap. VI, sect. A.

³ *Доповідь четвертої Всесвітньої конференції щодо становища жінок, Пекін, 4–15 вересня 1995 р.* (публікація Організації Об'єднаних Націй, у продажу за №R. 96.IV.13), глава I, резолюція 1, додатки I і II.

⁴ *Доповідь Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку, Каїр, 5–13 вересня 1994 р.* (публікація Організації Об'єднаних Націй, у продажу за №R. 95.XIII.18), глава I, резолюція 1, додаток.

⁵ *Доповідь другої Всесвітньої асамблеї з проблем старіння, Мадрид, 8–12 квітня 2002 р.* (публікація Організації Об'єднаних Націй, у продажу за №R. 02.IV.4), глава I, резолюція 1, додаток II.

Довідкова інформація

4. Згідно з нинішніми оцінками Організації Об'єднаних Націй, протягом найближчих 36 років кількість людей віком старше 60 років перевищить кількість дітей, які не досягли 15-річного віку, в усьому світі. Передбачається, що вже до 2050 року кількість літніх людей перевищить 2 млрд осіб і становитиме 22 % населення світу. На сьогодні кількість людей віком старше 60 років становить 11 %.

5. Гендерний характер старіння свідчить про те, що жінки мають тенденцію жити довше, ніж чоловіки, і що більшість літніх жінок порівняно з чоловіками живуть окремо. На кожні 100 жінок віком понад 60 років припадає 83 чоловіки, а на кожні 100 жінок віком понад 80 років – тільки 59 чоловіків. Крім того, статистичні дані, підготовлені Департаментом з економічних та соціальних питань Організації Об'єднаних Націй, свідчать, що 80 % чоловіків віком старше 60 років одружені і тільки 48 % літніх жінок заміжні⁶.

6. Це безпрецедентне демографічне старіння, обумовлене чинниками, як-от поліпшення умов життя і базових систем охорони здоров'я, а також зниження рівня народжуваності і збільшення тривалості життя, можна розглядати успішним результатом зусиль у сфері розвитку, і ця тенденція, як очікується, збереже надалі свою дію, в результаті чого XXI століття стане століттям літніх людей. Однак такі демографічні зміни мають глибокі наслідки для прав людини і збільшують невідкладність більш комплексного і систематичного розгляду в межах Конвенції питання про дискримінацію, з якими стикаються літні жінки.

7. Питання про старіння є загальним для розвинутих країн. Частка осіб похилого віку в менш розвинутих країнах, як очікується, збільшиться з 8 % у 2010 р. до 20 % до 2050 р.⁷, а частка дітей зменшиться з 29 % до 20 %⁸. Кількість літніх жінок, які проживають у менш розвинутих регіонах, збільшиться на 600 млн людей у 2010–2050 рр.⁹. Цей демографічний зсув ставить серйозні проблеми перед країнами, що розвиваються. Старіння суспільства – це чітко встановлена тенденція і важлива особливість розвитку в більшості розвинутих країн.

8. Літні жінки не є однорідною групою. Вони різняться у багатьох аспектах, як-от досвід, знання, здібності та професійні навички, проте їхнє економічне та соціальне становище залежить від широкого кола демографічних, політичних, екологічних, культурних, соціальних, індивідуальних і сімейних чинників. Літні жінки роблять неоціненний внесок у суспільне та приватне життя, будучи, зокрема, лідерами своїх громад, підприємцями, годувальниками сім'ї, консультантами і посередниками.

⁶ Департамент з економічних та соціальних питань Організації Об'єднаних Націй, настінна діаграма "Старіння населення і розвиток, 2009 рік", розміщена в Інтернеті за адресою: <http://www.un.org/esa/population/publications/ageing/ageing2009.htm>.

⁷ Там само.

⁸ Департамент з економічних та соціальних питань Організації Об'єднаних Націй, Відділ народонаселення, World Population Prospects: The 2008 Revision Population Database, <http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=1>.

⁹ Там само.

Цілі і завдання

9. У межах цієї Загальної рекомендації щодо літніх жінок та захисту їхніх прав розглянуто взаємозв'язки між положеннями статей Конвенції та проблемою старіння. У ній визначено численні форми дискримінації, з якою стикаються жінки зі старінням, розглянуто загальний зміст зобов'язань держав-учасниць щодо забезпечення умов достойного старіння і прав літніх жінок, надано рекомендації стосовно політики, спрямованої на врахування інтересів літніх жінок у національних стратегіях, ініціатив у сфері розвитку і конструктивних заходів, щоб літні жінки могли повною мірою брати участь у житті суспільства без будь-якої дискримінації, нарівні з чоловіками.

10. Загальна рекомендація містить керівні вказівки для держав-членів щодо включення інформації про становище літніх жінок до своїх доповідей відповідно до положень Конвенції. Ліквідувати всі форми дискримінації літніх жінок можна тільки шляхом забезпечення повної поваги і захисту їхньої гідності та прав на недоторканність приватного життя і самовизначення.

Конкретні сфери життя, які викликають занепокоєння

11. Хоча і чоловіки, і жінки стикаються із дискримінацією у період старіння, літні жінки сприймають старіння по-іншому. Гендерна нерівність у літньому віці стає більш відчутною і нерідко ґрунтується на глибоко укорінених культурних і соціальних нормах. Така дискримінація часто є результатом несправедливого розподілу ресурсів, бруталного ставлення, відсутності турботи і обмеженого доступу до основних послуг.

12. Конкретні форми дискримінації літніх жінок суттєво можуть змінюватися у різних соціально-економічних обставинах і різних соціально-культурних умовах, залежно від рівності можливостей, доступу до вибору освіти, зайнятості, послуг охорони здоров'я, захисту сімейного та приватного життя. У багатьох країнах відсутність навичок поводження з телекомунікаційним обладнанням, доступу до належного житла, соціальних послуг та Інтернету, самотність і відчуженість становлять проблеми для літніх жінок. Ті жінки, що проживають у сільських районах або міських нетрях, нерідко стикаються з проблемами, як-от гостра нестача базових ресурсів для життя, відсутність гарантій отримання доходу та доступу до медичного обслуговування, інформації про належну їм допомогу і їхні права, а також про те, як вони можуть користуватися ними.

13. Дискримінація, з якою стикаються літні жінки, нерідко носить багатогранний характер, при цьому вплив чинника віку ускладнюється іншими формами дискримінації – через статеву належність, етнічне походження, віросповідання, сексуальну орієнтацію, гендерну належність, бідність, статус мігранта, сімейне становища та статус, рівень освіченості та інших аспектів. Літні жінки, які є представниками груп меншин, етнічних груп, груп корінного населення або належать до категорії внутрішньо переміщених осіб чи осіб без громадянства, частіше стикаються із непропорційно високим ступенем дискримінації.

14. Багато літніх жінок відчують на собі зневажливе ставлення, оскільки їх сприймають як людей, які вже витратили свій економічний і репродуктивний ресурс і є тягарем для своєї сім'ї. Вдівство і розлучення додатково посилюють дискримінацію, а недоступність або обмежена доступність до медичного лікування хвороб, таких як діабет, рак, гіпертонія, серцево-судинні захворювання, катаракта, остеопороз, хвороба Альцгеймера, позбавляють літніх жінок можливості повною мірою користуватися своїми правами людини.

15. Поліпшення становища жінок можна забезпечити тільки шляхом застосування підходу, що ґрунтується на розгляді всіх етапів їхнього життя – від дитинства, юності, зрілості до похилого віку – і впливу кожного етапу на здійснення прав людини літніх жінок. Прав, закріплених у Конвенції, слід дотримуватися на всіх етапах життя жінки. Однак у багатьох країнах дискримінацію за віком на індивідуальному, інституціональному і політичному рівнях, як і раніше, не заборонено, і лише в деяких країнах діє законодавство, яке забороняє таку дискримінацію.

16. Гендерні стереотипи, традиційна та загальноприйнята практика можуть мати негативний вплив на всі сфери життя літніх жінок, зокрема жінок з інвалідністю, враховуючи сімейні відносини, громадські функції, відображення в засобах масової інформації, ставлення роботодавців, працівників послуг у сфері охорони здоров'я та інших галузей, і призводити до фізичного насильства, психологічного тиску, усних образ, фінансових зловживанням та іншого жорстокого поводження.

17. Літні жінки нерідко зазнають дискримінації щодо участі в політичному житті та процесах ухвалення рішень. Наприклад, відсутність документів, що посвідчують особу, або транспортних засобів можуть позбавляти літніх жінок можливості голосувати. У деяких країнах літнім жінкам заборонено створювати товариства або інші неурядові організації чи брати участь у діяльності, що дає їм змогу реалізувати свої права людини. Крім того, обов'язковий пенсійний вік може бути нижчим для жінок, ніж для чоловіків, що іноді носить дискримінаційний характер щодо жінок, включаючи тих, які представляють їхні уряди на міжнародному рівні.

18. Літні жінки зі статусом біженців, жінки, що не мають громадянства або просять притулок, а також жінки, які є трудящими мігрантами або внутрішньо переміщеними особами, часто стикаються із дискримінацією, поганим поводженням та ігноруванням їхніх інтересів. Літні жінки, яких стосуються проблеми примусового переміщення або без громадянства, можуть страждати від посттравматичного стресового синдрому, який не визнають деякі медичні установи і, відповідно, не проводять його лікування. Літнім жінкам, які є біженцями або внутрішньо переміщеними особами, іноді відмовляють у доступі до медичного обслуговування, оскільки вони не мають правового статусу або юридичних документів та/або проживають далеко від медичних установ. Вони можуть також мати проблеми культурного та мовного характеру під час доступу до цих послуг.

19. Роботодавці нерідко розглядають жінок як нерентабельні капіталовкладення у сфері освіти та професійної підготовки. Літні жінки також не мають рівних можливостей для вивчення сучасних інформаційних технологій, а також ресурсів для їхнього отримання. Багатьом бідним літнім жінкам, особливо жінкам з інвалідністю та жінкам, які проживають у сільській місцевості, відмовляють у праві на освіту, і вони отримують дуже обмежену формальну чи неформальну освіту або ж взагалі не мають змоги її отримати. Неграмотність і невміння рахувати можуть серйозно обмежувати можливості літніх жінок повною мірою брати участь у суспільному і політичному житті та економічній діяльності, а також їхній доступ до широкого спектра послуг, допомоги та рекреаційної діяльності.

20. Жінки менше представлені на формальному ринку праці. Жінки, як правило, одержують нижчу винагороду, ніж чоловіки, за одну і ту саму або рівноцінну працю. Крім того, гендерна дискримінація у сфері зайнятості протягом усього їхнього життя має кумулятивний ефект у літньому віці, внаслідок чого літні жінки мають диспропорційно нижчі доходи і пенсію порівняно з чоловіками або ж навіть взагалі не отримують її. У Зауваженні загального порядку №19 Комітет з економічних, соціальних і культурних прав визнає, що майже в усіх державах-учасницях обов'язково варто використовувати ненакопичувальну пенсійну систему, оскільки навряд чи накопичувальна пенсійна система охопить усіх (пункт 4 (b)), а у пункті 2 (b) статті 28 Конвенції про права людей з інвалідністю передбачено соціальний захист літніх жінок, особливо осіб з інвалідністю. Оскільки пенсія за віком тісно пов'язана з доходами протягом активного життя, літні жінки, як правило, отримують нижчу пенсію порівняно з чоловіками. Крім того, вони частіше зазнають дискримінації за віком і статтю, через що для них встановлено інший обов'язковий пенсійний вік, ніж чоловікам. Жінки повинні мати можливість обирати, коли виходити на пенсію, що забезпечує захист прав літніх жінок на працю і, відповідно, накопичення пенсійних виплат нарівні з чоловіками. Як відомо, багато літніх жінок доглядають за молодими дітьми-утриманцями, чоловіками/партнерами або престарілими батьками чи родичами, і іноді вони є єдиними особами, які здійснюють догляд за ними. Фінансові та емоційні затрати, пов'язані з цією неоплачуваною роботою, рідко визнаються.

21. Право літніх жінок на самовизначення і згоду на медичне допомогу гарантовано не в усіх випадках. Рівень соціального обслуговування літніх жінок, в тому числі довгостроковий догляд за ними, може диспропорційно знижуватися у разі різкого скорочення державних асигнувань. Проблеми, що пов'язані з постменопаузним і пострепродуктивним періодом, захворюваннями за віком і статтю, розладами психічного і фізичного здоров'я, все менше стають предметами наукових і академічних досліджень, державної політики та систем надання послуг. Інформація про сексуальне здоров'я та ВІЛ/СНІД рідко надається у формі, яка прийнятна, доступна і придатна для літніх жінок. Багато літніх жінок не мають приватної медичної страховки або не включені до фінансованих державою програм, оскільки не робили внесків у ці програми через те, що працювали в тіньовому секторі економіки або здійснювали догляд.

22. Літні жінки можуть не мати права звертатися по сімейну допомогу, якщо вони не є матерями чи піклувальниками дітей, які перебувають під їхньою опікою.

23. Програми мікрокредитування та фінансування зазвичай мають вікові обмеження або інші критерії, які перешкоджають літнім жінкам отримувати доступ до них. Багато літніх жінок, особливо ті, що змушені залишатися вдома, не можуть брати участь у культурній, рекреаційній та громадській діяльності, що ізолює їх від суспільства та негативно впливає на їхній добробут. Недостатня увага приділяється вимогам щодо самостійного проживання, як-от особиста допомога, хороше житло й умови проживання, допомога у переміщенні.

24. У багатьох країнах більшість літніх жінок живуть у сільських районах, для яких доступ до тих чи інших послуг ускладнюється через їхній вік і рівень бідності. Багато з них час від часу отримують від своїх дітей, які є трудящими мігрантами, грошові перекази, розмір яких недостатній, або ж взагалі не отримують таких. Відсутність води, їжі та житла – звичайні умови повсякденного життя багатьох літніх жінок, які проживають у сільських районах. Літні жінки можуть не мати можливості купити якісну їжу через високі ціни на неї і низький рівень доходу, що пояснюється їхньою дискримінацією у сфері зайнятості, існуванням неадекватної системи соціального забезпечення та обмеженим доступом до ресурсів. Відсутність можливості вільно пересуватися через недоступність до транспортних засобів може перешкоджати літнім жінкам отримувати доступ до соціальних послуг або брати участь у громадському і культурному житті. Це може бути спричинено низькими доходами літніх жінок, а також недосконалістю державної політики щодо надання дешевого та доступного громадського транспорту для задоволення потреб літніх жінок.

25. Зміна клімату має різний вплив на жінок, особливо на літніх жінок, які з урахуванням їхніх психологічних відмінностей, фізичних можливостей, віку та статі, а також соціальних норм і функцій та несправедливого розподілу допомоги і ресурсів, що стосуються соціальної ієрархії, перебувають в особливо несприятливому становищі у разі виникнення стихійних лих. Обмеженість доступу до ресурсів і процесів ухвалення рішень збільшує ступінь їхньої уразливості до зміни клімату.

26. Згідно з деякими нормами статутного і звичаєвого права, жінка не має права успадковувати спільну подружню власність у разі смерті її чоловіка і розпоряджатися нею. У деяких юридичних системах відсутність цього права частково компенсується за допомогою інших засобів гарантування економічної безпеки, як-от аліменти за рахунок доходів земельного володіння покійного чоловіка. Проте на практиці ці положення, як правило, не реалізуються, і вдови банкрутують. Деякі закони містять особливо дискримінаційні положення щодо вдів, через що деякі вдови стають жертвами¹ "захоплення майна".

27. Літні жінки особливо уразливі з точки зору економічної експлуатації та зловживань, враховуючи економічне насильство, – в тих випадках, коли без їхньої згоди їхню правоздатність передають адвокатам або членам сім'ї.

28. У Загальній рекомендації Комітету №21 (1994 р.) зазначено, що "полігамний шлюб обмежує право жінок на рівність із чоловіками і може мати серйозні емоційні та фінансові наслідки для неї та її утриманців, тому такі шлюби варто забороняти" (пункт 14). Проте полігамія і досі існує в багатьох державах-учасницях і багато жінок перебувають у полігамних шлюбах. Літніх дружин часто не розглядають як повноцінних партнерів у полігамних шлюбах, вважаючи їх вже нерепродуктивними або економічно неактивними жінками.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "постраждала особа"

Рекомендації

Загальні положення

29. Держави-учасниці повинні визнати, що літні жінки є важливим ресурсом суспільства, та вжити всіх відповідних заходів, у тому числі законодавчих, із метою ліквідації дискримінації літніх жінок. Державам-учасницям слід розробити політику і вжити заходів з урахуванням гендерної та статевої специфіки, зокрема тимчасові спеціальні заходи, згідно з пунктом 1 статті 4 Конвенції та Загальними рекомендаціями Комітету №23 (1997 р.) та №25 (2004 р.) для забезпечення того, щоб літні жінки повною мірою брали участь у політичному, соціальному, економічному, культурному та громадському житті та будь-яких інших сферах діяльності їхніх громад.

30. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити повний розвиток і поліпшення становища жінок протягом усього їхнього життя як у мирний час, так і під час конфліктів, а також у разі виникнення будь-яких антропогенних та/або стихійних лих. У зв'язку з цим держави-учасниці повинні забезпечити, щоб усі правові положення, політика і заходи, спрямовані на розвиток і поліпшення становища жінок, не містили ознак дискримінації щодо літніх жінок.

31. У межах своїх зобов'язань державам-учасницям слід забезпечити вивчення всебічного характеру дискримінації жінок і гарантувати дотримання принципу гендерної рівності впродовж усього життя жінок як на законодавчому рівні, так і на практиці. У зв'язку з цим державам-учасницям настійливо рекомендовано скасувати або змінити чинні закони, нормативні положення і звичаї, які носять дискримінаційний характер щодо літніх жінок, і забезпечити, щоб законодавство забороняло дискримінацію за віком і статтю.

32. Із метою підтримки правової реформи та процесу формулювання політики державам-учасницям настійливо рекомендовано збирати, аналізувати й поширювати дані, дезагреговані за віком та статтю, щоб мати інформацію про становище літніх жінок, в тому числі жінок, що мешкають у сільських районах і районах конфліктів, належать до груп меншин і жінок з інвалідністю. У цих даних варто особливо врахувати, зокрема, питання бідності, неграмотності, насильства, неоплачуваної роботи, включаючи догляд за тими, з ким вони разом проживають, або за тими, хто постраждав від ВІЛ/СНІДу, міграції, доступу до систем охорони здоров'я, житла, соціальної та економічної допомоги та зайнятості.

33. Державам-учасницям слід надавати літнім жінкам інформацію про їхні права і про те, яким чином вони можуть отримати доступ до правових послуг. Їм варто забезпечити професійну підготовку працівників поліції, судової системи, служб правової допомоги з питань, що стосуються прав літніх жінок, а також підготовку працівників для державних органів і установ із питань, пов'язаних із віковою та гендерною проблематикою стосовно літніх жінок. Інформація, правові послуги, ефективні засоби правового захисту та відшкодування збитків повинні також надаватися літнім жінкам з інвалідністю та бути доступні для них.

34. Державам-учасницям слід надати літнім жінкам можливість для отримання відшкодування та вирішення проблем, пов'язаних із порушеннями їхніх прав, зокрема, право розпоряджатися майном, і забезпечити, щоб літні жінки не втрачали свої права через свавілля та дискримінацію.

35. Державам-учасницям слід забезпечити, щоб заходи, пов'язані зі мінімізацією наслідків зміни клімату і стихійних лих, мали гендерну спрямованість і враховували потреби та уразливість літніх жінок. Державам-учасницям слід також сприяти участі жінок у процесі ухвалення рішень із питань, що стосуються пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї.

Стереотипи

36. Держави-учасниці зобов'язані ліквідувати негативні стереотипи і змінити соціальні та культурні моделі поведінки, які згубно впливають на літніх жінок і жінок з інвалідністю для скорочення масштабів фізичного, сексуального, психологічного, словесного та економічного насильства, якого вони зазнають.

Насильство

37. Держави-учасниці зобов'язані підготувати законодавство, яке виявляє і забороняє насильство над літніми жінками, зокрема жінками з інвалідністю, включаючи побутове і сексуальне насильство та насильство в соціальних інститутах. Держави-учасниці зобов'язані розслідувати всі акти насильства над літніми жінками, включаючи акти, вчинені внаслідок традиційної практики і переконань, а також здійснювати у зв'язку з цим судове переслідування і карати винних у вчиненні таких актів.

38. Державам-учасницям слід приділити особливу увагу насильству над літніми жінками в умовах збройних конфліктів, впливу збройних конфліктів на життя літніх жінок і тому внеску, який літні жінки можуть зробити в мирне врегулювання конфліктів і процеси реконструкції. Держави-учасниці повинні враховувати становище літніх жінок під час розгляду питань про сексуальне насильство, примусове переміщення і умови життя біженців під час збройних конфліктів. Державам-учасницям слід також брати до уваги відповідні резолюції Організації Об'єднаних Націй про жінок, мир і безпеку під час розгляду цих питань, включаючи, зокрема, резолюції 1325 (2000), 1820 (2008) і 1889 (2009) Ради Безпеки.

Участь у громадському житті

39. Держави-учасниці зобов'язані забезпечувати умови літнім жінкам з метою можливості брати участь у громадському і політичному житті, обіймати державні посади на всіх рівнях, мали необхідні документи з метою реєстрації для участі в голосуванні і висунення своїх кандидатур на виборах.

Освіта

40. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити рівні можливості у сфері освіти жінкам будь-якого віку, щоб вони мали доступ до освіти протягом усього життя, а також до інформації освітнього характеру, яка потрібна їм для їхнього добробуту та добробуту їхніх сімей.

Робота і пенсійна допомога

41. Держави-учасниці зобов'язані сприяти участі жінок в оплачуваній роботі без будь-якої дискримінації за віком і статтю. Слід забезпечувати, щоб особлива увага приділялася розгляду проблем, з якими літні жінки можуть стикатися під час роботи і щоб їх не змушували йти на пенсію раніше встановленого строку або не ставили в аналогічне становище. Державам-учасницям потрібно також наглядати за впливом на літніх жінок ґендерного розриву в оплаті праці.

42. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб пенсійний вік жінок не став причиною їхньої дискримінації в державному і приватному секторах. Відповідно, держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб пенсійна політика не мала дискримінаційного характеру навіть у тих випадках, коли жінки вирішують вийти на пенсію раніше встановленого строку, і щоб усі літні жінки, які здійснювали трудову діяльність, отримували адекватну пенсію. Державам-учасницям слід ужити всіх відповідних заходів, враховуючи, за необхідності, тимчасові спеціальні заходи, щоб гарантувати таку пенсію.

43. Державам-учасницям слід забезпечити, щоб літні жінки, включаючи тих, хто доглядає за дітьми, мали доступ до відповідної соціальної і економічної допомоги, зокрема допомоги у зв'язку із доглядом за дитиною, а також доступ до всіх видів необхідної підтримки, коли вони доглядають за літніми батьками або родичами.

44. Державам-учасницям слід виплачувати адекватні пенсії, які не передбачають попередніх внесків, на рівній основі з чоловіками всім жінкам, які не мають будь-якої іншої пенсії або постійного доходу, і державну фінансову допомогу, особливо тим літнім жінкам, які проживають у віддалених або сільських районах, та забезпечувати доступ до них.

Охорона здоров'я

45. Державам-учасницям слід ухвалити комплексну політику в галузі охорони здоров'я, спрямовану на захист потреб літніх жінок у сфері медичного обслуговування згідно із Загальною рекомендацією Комітету №24 (1999 р.) про жінок і здоров'я. Така політика повинна забезпечувати недороге і доступне медичне обслуговування всім літнім жінкам шляхом, якщо це доцільно, скасування внесків пацієнтів, підготовки працівників охорони здоров'я для лікування хвороб осіб літнього віку, надання лікарських препаратів для лікування хронічних і незаразних захворювань, довгострокового медико-санітарного та соціального обслуговування, в тому числі обслуговування, яке дасть жити незалежно, і паліативне лікування. Положення про довгострокове обслуговування повинні передбачати здійснення заходів із заохочення до змін способу життя, щоб відстрочити виникнення проблем зі здоров'ям, зокрема встановити здоровий режим харчування і вести активний спосіб життя, а також передбачати забезпечення доступу до дешевого медичного обслуговування, включаючи діагностування і лікування хвороб, насамперед тих, на які зазвичай хворіють літні жінки. Політика в галузі охорони здоров'я також повинна гарантувати, що медичне обслуговування літніх жінок, зокрема, літніх жінок з інвалідністю, буде ґрунтуватись на вільній і поінформованій згоді відповідних осіб.

46. Державам-учасницям слід розробити спеціальні програми з урахуванням фізичних, душевних, емоційних та медичних потреб літніх жінок, приділяючи особливу увагу жінкам, які належать до меншин, жінкам з інвалідністю, а також жінкам, які піклуються про онуків та інших молодих сімейних утриманців через міграцію молодих батьків, і жінкам, які піклуються про членів сім'ї, які інфіковані або живуть з ВІЛ/СНІД.

Розширення економічних прав і можливостей

47. Держави-учасниці зобов'язані ліквідувати всі форми дискримінації літніх жінок в економічній і соціальній сферах. Слід усунути всі перешкоди, які виникають через вік і стать особи, надати доступ до сільськогосподарських кредитів і позик, забезпечити доступ літніх жінок-фермерів та дрібних землевласників до відповідної технології. Державам-учасницям слід надавати особливу підтримку системам і програмам беззаставного мікрокредитування, а також заохочувати літніх жінок до мікропідприємництва. Необхідно створити умови для рекреації літніх жінок і забезпечити виїзне обслуговування тих жінок, які змушені залишатися вдома. Державам-учасницям слід забезпечити літніх жінок, включаючи тих, які проживають у сільських районах, дешевими засобами пересування, щоб вони могли брати участь в економічному і соціальному житті, зокрема громадській діяльності.

Соціальна допомога

48. Державам-учасницям слід вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб літні жінки мали доступ до нормального житла, яке відповідає їхнім конкретним потребам, і позбутися всіх перешкод, насамперед архітектурного або іншого подібного характеру, які обмежують мобільність літніх осіб і призводять до їхньої змушеної ізоляції. Державам-учасницям необхідно забезпечити надання соціальних послуг, які дадуть змогу літнім жінкам залишатися вдома і як можна довше жити незалежно. Слід скасувати закони і практику, які негативно впливають на можливості літніх жінок реалізовувати свої права на житло, землю і власність. Держави-учасниці повинні забезпечити захист літніх жінок від примусового виселення та бездомності.

Сільські та інші уразливі групи літніх жінок

49. Державам-учасницям слід забезпечити, щоб літні жінки брали участь і були представлені в процесах планування розвитку міських і сільських районів. Державам-учасницям необхідно надати літнім жінкам доступ до дешевої води, електроенергії та інших комунальних послуг. Політика, спрямована на розширення доступу до придатної для вживання води і забезпечення належних санітарних умов, повинна гарантувати, що відповідні технології будуть доступні та не вимагатимуть надмірних фізичних зусиль.

50. Державам-учасницям слід ухвалити відповідні закони і політику, які враховуватимуть гендерні та вікові особливості, для забезпечення захисту літніх жінок зі статусом біженця, жінок, що не мають громадянства, а також тих, хто є внутрішньо переміщеними особами або працівниками-мігрантами.

Шлюб і сімейне життя

51. Держави-учасниці зобов'язані скасувати всі закони, які мають дискримінаційний характер щодо літніх жінок у шлюбній сфері, зокрема стосовно майна і спадкування у разі розірвання шлюбних стосунків.

52. Держави-учасниці повинні скасувати всі закони, які мають дискримінаційний характер щодо літніх вдів у питаннях стосовно майна і спадкування, і захищати від посягання на їхні землі. Слід ухвалити законодавство про спадкування за законом, що належить до зобов'язань держав-учасниць у межах Конвенції. Крім того, вони повинні вжити заходів для припинення практики, яка примушує літніх жінок виходити заміж проти їхньої волі, і забезпечити, щоб спадкування не залежало від насильницького шлюбу з братом покійного чоловіка або будь-якою іншою особою.

53. Державам-учасницям слід заборонити полігамні шлюби згідно із Загальною рекомендацією №21 і забезпечити, щоб після смерті чоловіка в полігамній родині його майно порівну було розподілено між його дружинами та їхніми дітьми.

Загальна рекомендація №28, що стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтю 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

16 грудня 2008 р.

Зміст

Вступ.....	28-2
I. Характер і обсяг зобов'язань держав-учасниць.....	28-4
II. Загальні зобов'язання, викладені у статті 2.....	28-6
A. Вступна фраза статті 2.....	28-6
B. Підпункти (a)–(g).....	28-10
III. Рекомендації державам-учасницям.....	28-12
A. Здійснення.....	28-12
B. Підзвітність.....	28-13
C. Застереження.....	28-13

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок

Вступ

1. За допомогою цієї загальної рекомендації Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (далі – Комітет) має намір роз'яснити сферу застосування та значення статті 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція), яка надає державам-учасницям підходи для здійснення основних положень Конвенції на національному рівні. Комітет закликає держави-учасниці перекласти цю загальну рекомендацію на національні та місцеві мови і поширити її серед усіх органів влади, а також громадянського суспільства, включаючи засоби масової інформації, наукові кола, правозахисні інститути та жіночі організації та установи.

2. Конвенція є динамічним документом, що враховує еволюціонування норм міжнародного права. З часу проведення у 1982 році своєї першої сесії Комітет, а також інші учасники на національному та міжнародному рівнях зробили вклад у роз'яснення і тлумачення основного змісту статей Конвенції, конкретного характеру дискримінації жінок та різних засобів боротьби з такою дискримінацією.

3. Конвенція є складовою комплексної міжнародної правозахисної нормативно-правової бази, покликаної забезпечити здійснення всіх прав людини всіма особами і спрямованої на ліквідацію всіх форм дискримінації жінок за статтю та гендерною належністю. У Статуті Організації Об'єднаних Націй, Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенції про права дитини, Міжнародній конвенції про захист прав усіх мігрантів, що працюють, і членів їхніх сімей та Конвенції про права людей з інвалідністю є чіткі положення, що гарантують рівноправ'я жінкам і чоловікам.

Інші міжнародні договори з прав людини, наприклад, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, не явно ґрунтуються на концепції недискримінації за статтю та ґендерною належністю. Конвенції Міжнародної організації праці ООН (МОП ООН): №100 (1951 р.) про рівноправне винагородження чоловіків і жінок за рівноцінну працю, №111 (1958 р.) про дискримінацію в галузі праці та занять і №156 (1981 рік) про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками, Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок, Віденська декларація і Програма дій, Каїрська програма дій, Пекінська декларація і Платформа дій також є документами, які на міжнародно-правовому рівні закріплюють право жінок і чоловіків на недискримінацію. Крім того, універсальні основи захисту прав людини доповнюються і підкріплюються зобов'язаннями, узятими державами у межах регіональних систем захисту прав людини.

4. Метою Конвенції є ліквідація всіх форм дискримінації жінок. Вона гарантує рівне наділення, жінок, незалежно від їхнього сімейного стану, нарівні з чоловіками, всіма правами людини та надання основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній, побутовій та інших сферах.

5. Хоча Конвенція розглядає дискримінацію за статтю, зміст статті 1 разом зі статтями 2 (f) і 5 (a) свідчить про те, що Конвенція також охоплює питання дискримінації жінок за ґендерною належністю. Термін "стать" у цьому випадку означає біологічні відмінності між чоловіками і жінками. Термін "ґендерна належність" стосується соціально обумовлених самотутніх ознак, атрибутів і ролей, що відведені жінкам і чоловікам, соціально-культурного значення, яке суспільство надає цим біологічним відмінностям, що спричиняє виникнення небажаних ієрархічних взаємовідносин між жінками і чоловіками, зокрема розподіл влади і прав на користь чоловіків і на шкоду жінкам. На таке соціальне позиціонування жінок і чоловіків впливають політичні, економічні, культурні, соціальні, релігійні, ідеологічні та екологічні чинники. Змінити це можна шляхом зміни культури та укладу життя суспільства. Про застосовність Конвенції до дискримінації за ґендерною належністю явно свідчить визначення дискримінації у статті 1. У ній зазначено, що будь-яка відмінність, виняток або обмеження, яке спрямоване на ослаблення або зводить нанівець визнання, користування чи здійснення жінками прав людини і основних свобод, означає дискримінацію, навіть якщо вона є ненавмисною. Звідси випливає, що подібне або нейтральне ставлення до жінок і чоловіків може становити дискримінацію жінок, якщо таке ставлення призводить або стає наслідком відмови жінкам у здійсненні того чи іншого права через невизнання вже наявних обмежень і проявів нерівності внаслідок ґендерної належності. Про позицію, якої дотримується Комітет із даного питання, свідчать висновки за підсумками розгляду ним доповідей, його загальні рекомендації, рішення, пропозиції і заяви, розгляд ним окремих повідомлень, проведені ним розслідування згідно з Факультативним протоколом.

6. Стаття 2 має вирішальне значення для повного досягнення цілей Конвенції, оскільки вона визначає характер загальних юридичних зобов'язань держав-учасниць. Зобов'язання, що закріплені у статті 2, нерозривно пов'язані з усіма іншими основними положеннями Конвенції, і держави-учасниці зобов'язані забезпечити на національному рівні повагу і повне дотримання всіх прав, які закріплені в цьому документі.

7. Статтю 2 Конвенції слід розглядати разом зі статтями 3, 4, 5 і 24 та з урахуванням визначення дискримінації у статті 1. Крім того, обсяг загальних зобов'язань, про які йдеться у статті 2, потрібно визначати відповідно до загальних рекомендацій, прикінцевих зауважень, думок та інших заяв, зроблених Комітетом, включаючи повідомлення про процедури проведення розслідувань і рішення щодо окремих випадків. За своєю суттю Конвенція охоплює й інші права, про які прямо не зазначається, але які впливають на досягнення рівноправності між чоловіками і жінками, а такий вплив може становити одну з форм дискримінації жінок.

I. Характер і обсяг зобов'язань держав-учасниць

8. Стаття 2 закликає держав-учасниць засуджувати дискримінацію жінок “в усіх її формах”, а у статті 3 йдеться про відповідні заходи, яких державам-учасницям належить вживати “у всіх сферах” для забезпечення всебічного розвитку жінок. Цими положеннями Конвенція передбачає можливість появи нових форм дискримінації, які не були виявлені в момент її розробки.

9. Згідно зі статтею 2 держави-учасниці повинні враховувати всі аспекти своїх правових зобов'язань, що впливають з Конвенції, щодо поваги, захисту і здійснення права жінок на не-дискримінацію і рівноправ'я. Зобов'язання поважати вимагає від держав-учасниць утримуватися від ухвалення законів, політик, правил, програм, адміністративних процедур та створення інституційних структур, які прямо чи опосередковано призводять до відмови жінкам у рівному здійсненні їхніх громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав. Зобов'язання захищати вимагає від держав-учасниць забезпечити захист жінок від дискримінації з боку приватних суб'єктів та вжити заходів, спрямованих безпосередньо на усунення звичаїв і будь-яких інших практик, що завдають шкоди і закріплюють поняття неповноцінності чи зверхності будь-якої статі, а також стереотипних уявлень про роль чоловіків і жінок у суспільстві. Зобов'язання здійснювати дотримання прав вимагає від держав-учасниць вжити різних заходів для забезпечення того, щоб жінки і чоловіки користувалися рівними правами де-юре і де-факто, включаючи, при потребі, вжиття тимчасових спеціальних заходів згідно з пунктом 1 статті 4 Конвенції і Загальною рекомендацією №25 за пунктом 1 статті 4 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (тимчасові спеціальні заходи). Це також зобов'язує відповідати за вчинені дії та поведінку, а також за наслідки та результати. Держави-учасниці повинні враховувати, що їм варто виконувати свої правові зобов'язання щодо всіх жінок шляхом розробки державної політики, програм, інституційних норм і меж, орієнтованих на задоволення конкретних потреб жінок, які сприяють всебічній реалізації їхнього потенціалу нарівні з чоловіками.

10. Держави-учасниці мають зобов'язання не допускати дискримінації жінок унаслідок певних дій або бездіяльності; вони також зобов'язані оперативно реагувати на факти дискримінації жінок, незалежно від того, чинять такі дії або бездіяльність держава чи приватні суб'єкти. Причиною дискримінації може стати відмова держави вжити необхідних законодавчих заходів для забезпечення повної реалізації прав жінок, нездатність розробити національну політику, спрямовану на досягнення рівності між чоловіками і жінками, та забезпечити виконання відповідних законів. Крім того, на державах-учасницях лежить міжнародна відповідальність стосовно створення і постійного оновлення бази статистичних даних та проведення аналізу всіх форм дискримінації жінок, особливо жінок, які належать до конкретних уразливих груп населення.

11. Дія зобов'язань держав-учасниць не припиняється у період збройних конфліктів або в умовах надзвичайного стану, зумовленого політичними подіями чи стихійними лихами. Такі ситуації негативно позначаються на можливості жінок повноцінно користуватися своїми основними правами, що має серйозні наслідки. Держави-учасниці повинні розробити стратегії і вжити заходів, орієнтованих на врахування конкретних потреб жінок у періоди збройного конфлікту та надзвичайного стану.

12. Хоча держави і є суб'єктами міжнародного права, вони насамперед здійснюють територіальну юрисдикцію. Однак зобов'язання держав-учасниць стосуються недискримінаційного ставлення як до громадян, так і негромадян, включаючи біженців, осіб, які шукають притулок, мігрантів, які працюють, і осіб без громадянства, в межах їхніх територій або територій під їхнім фактичним контролем, а також за межами цих територій. Держави-учасниці несуть відповідальність за всі свої дії, що стосуються прав людини, незалежно від того, чи перебувають такі особи на їхній території.

13. Стаття 2 не обмежується заборонаю дискримінації жінок, що здійснюється прямо або опосередковано державами-учасницями. Стаття 2 також покладає на держави-учасниці зобов'язання проявляти обачність для запобігання дискримінації з боку приватних суб'єктів. У деяких випадках, згідно з міжнародним правом, дії або бездіяльність приватного суб'єкта можуть бути розглянуті як дії та бездіяльність самої держави. Тому держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб приватні суб'єкти не чинили дискримінації жінок, як цього вимагає Конвенція. До відповідних заходів, які держави-учасниці зобов'язані вживати, належить регулювання діяльності приватних суб'єктів у сфері освіти, зайнятості, політики й охорони здоров'я, щодо умов та організації праці, а також в інших сферах, в яких приватні суб'єкти надають послуги або матеріальні блага, як-от банківська справа та житлове забезпечення.

II. Загальні зобов'язання, викладені у статті 2

A. Вступна фраза статті 2

14. У вступній фразі статті 2 зазначено: “Держави-учасниці засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх її формах, погоджуються негайно всіма відповідними способами проводити політику ліквідації дискримінації щодо жінок”.

15. Першим зобов'язанням держав-учасниць, згаданим у вступній частині статті 2, є зобов'язання “засуджувати дискримінацію щодо жінок в усіх її формах”. Зобов'язання засуджувати дискримінацію носить для держав-учасниць негайний і обов'язковий характер. Вони зобов'язані відкрито заявити власному населенню і міжнародному співтовариству про своє повне несприйняття будь-яких форм дискримінації щодо жінок на всіх рівнях державного управління та державної влади і про свою рішучість домогтися ліквідації дискримінації жінок. Термін “дискримінація в усіх її формах” чітко зобов'язує державу-учасницю пильнувати прояв і засуджувати всі форми дискримінації, у тому числі форми, які прямо не згадано в Конвенції або які можуть знову виникнути.

16. Держави-учасниці зобов'язані поважати, захищати та реалізовувати право жінок на свободу від дискримінації та забезпечити розвиток жінок з метою поліпшення їхнього становища, а також здійснення їхнього права на юридичну і фактичну рівність з чоловіками. Держави-учасниці повинні усунути як пряму, так і непряму дискримінацію жінок. Пряма дискримінація жінок полягає в диференційованому підході до звернення, причому явно за ознаками статі та ґендерної належності. Непряма дискримінація жінок виникає тоді, коли закони, стратегії, програми або практики є нейтральними стосовно ставлення до чоловіків і жінок, однак на практиці спричиняють дискримінаційні наслідки для жінок, бо нейтральний підхід не усуває раніше сформованих чинників нерівності. Крім того, непряма дискримінація здатна ще більше погіршити ситуацію з нерівністю через відмову визнати структурні та історичні моделі дискримінації, а також нерівність прав і можливостей жінок і чоловіків.

17. Держави-учасниці також зобов'язані забезпечити захист жінок від дискримінації, що здійснюється державними органами влади, судовими органами, організаціями, підприємствами або приватними особами. Такий захист повинні гарантувати компетентні суди та інші державні установи і, при потребі, застосовувати правові санкції та засоби відшкодування шкоди. Держави-учасниці повинні забезпечити якомога повну обізнаність усіх органів влади і державних відомств про принципи рівноправності та недискримінацію за статтю та ґендерною належністю, а також організувати проведення належної підготовки та реалізацію інформаційно-освітніх програм, присвячених цим питанням.

18. Ключове значення для визначення обсягу загальних зобов'язань держав-учасниць, про які йдеться у статті 2, має базова концепція взаємозалежності або взаємозв'язку. Дискримінація жінок через стать і ґендерну належність нерозривно пов'язана з такими чинниками, як раса, етнічна належність, релігія або світогляд, стан здоров'я, соціальний статус, вік, клас, каста, сексуальна орієнтація і ґендерна ідентичність. Дискримінація за статтю чи ґендерною належністю може по-різному впливати на жінок і чоловік. Держави-учасниці повинні юридично визнати такі перехресні форми дискримінації, їхні негативні наслідки для жінок і заборонити їх. Їм також слід розробити і впровадити в життя політику і програми, спрямовані на усунення даних явищ, а також у відповідних випадках вжити тимчасових спеціальних заходів згідно з пунктом 1 статті 4 Конвенції і Загальною рекомендацією №25.

19. Дискримінація жінок за статтю і ґендерною належністю включає, як зазначено у Загальній рекомендації №19 про насильство над жінками, ґендерне насильство, тобто насильство, скоєне над жінкою через те, що вона – жінка, або насильство, яке має великий вплив на жінок. Така форма дискримінації серйозно обмежує можливості жінок у користуванні та здійсненні своїх прав і основних свобод людини на основі рівноправності з чоловіками. Вона включає дії, які завдають шкоди або страждання фізичного, психічного чи сексуального характеру, створюють загрозу виникнення таких дій, примусу та інших форм обмеження свободи, насильство, яке чиниться в колі сім'ї та у побуті або в межах будь-яких інших міжособистісних відносин, насильство з боку або за мовчазної згоди держави чи її представників, незалежно від того, де це відбувається. Ґендерне насильство може призводити до порушень конкретних положень Конвенції незалежно від того, чи містять ці положення недвозначне визначення насильства. Держави-учасниці зобов'язані виявляти належну обачність із метою запобігання, розслідування, судового переслідування таких актів насильства за ознакою статі та покарання за їх вчинення.

20. Зобов'язання здійснювати дотримання прав включає зобов'язання держав-учасниць сприяти отриманню жінками доступу до відповідних прав і забезпечувати їх реалізацію у повному обсязі. Добиватися здійснення прав жінок варто шляхом заохочення до фактичної рівності, використовуючи для цього всі відповідні засоби, в тому числі відповідні стратегії та програми, спрямовані на поліпшення становища жінок та досягнення рівноправності, при потребі – тимчасові спеціальні заходи згідно з пунктом 1 статті 4 і Загальною рекомендацією №25.

21. Держави-учасниці зобов'язані заохочувати до встановлення рівноправ'я для дівчат, оскільки дівчата становлять більшу частину жіночої спільноти і є особливо уразливими, тому що зазнають дискримінації під час спроб отримати доступ до базової освіти, часто стають жертвами¹ торгівців людьми, жорстокого поводження, експлуатації та насильства. Становище ускладнюється, якщо жертвами всіх таких проявів дискримінації стають підлітки. Тому держави повинні приділити увагу конкретним потребам дівчат шляхом забезпечення навчання із питань сексуального і репродуктивного здоров'я і реалізації програм, спрямованих на профілактику ВІЛ/СНІДу, запобігання сексуальній експлуатації та підлітковій вагітності.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "постраждала особа"

22. Із принципом рівності чоловіків і жінок або гендерної рівності нерозривно пов'язане поняття про те, що всі люди, незалежно від статі, мають право розвивати свої здібності, займатися професійною діяльністю і робити власний вибір без обмежень, зумовлених стереотипними уявленнями, несправедливим розподілом гендерних ролей і упередженнями. Державам-учасницям рекомендовано під час виконання своїх зобов'язань за Конвенцією керуватися виключно принципами рівності чоловіків і жінок та гендерної рівності, а не принципом гендерної справедливості. Останнє поняття використовується у деяких правових системах для позначення справедливого поводження з жінками і чоловіками залежно від їхніх потреб. Це може передбачати як однакове ставлення, так і ставлення, яке вважається еквівалентним з точки зору надання прав, пільг, можливостей і розподілення обов'язків, але за своєю суттю є відмінним.

23. Держави-учасниці також погоджуються з “усіма відповідними способами проводити” політику ліквідації дискримінації жінок. Це зобов'язання використовувати належні засоби та прийняти певну форму поведінки забезпечує державі-учасниці значну гнучкість щодо вироблення політики, яка буде підходящою для конкретного правового, політичного, економічного, адміністративного та інституційного поля, дасть змогу усунути наявні в державі-учасниці особливі перешкоди, які стоять на шляху ліквідації дискримінації жінок, і подолати опір, який може виникнути під час боротьби з дискримінацією. Кожна держава-учасниця повинна обґрунтувати доцільність конкретно обраних нею методів і надати докази, що вони будуть сприяти досягненню бажаного ефекту та результату. Насамкінець, саме Комітету належить визначати, чи дійсно державою-учасницею вжито всіх необхідних заходів на національному рівні для забезпечення повної реалізації прав, визнаних у Конвенції.

24. Основним елементом вступної фрази статті 2 є зобов'язання держав-учасниць проводити політику ліквідації дискримінації жінок. Ця вимога є найважливішим і визначальним компонентом загального правового зобов'язання держави-учасниці забезпечити виконання Конвенції. Це означає, що держава-учасниця має негайно дати юридичну і фактичну оцінку становища жінок і зробити конкретні кроки з розробки та реалізації політики, орієнтованої на досягнення повної ліквідації всіх форм дискримінації жінок та забезпечення їхньої фактичної рівності з чоловіками. Акцент робиться на поетапності заходів: від оцінки становища до розробки і початкового вжиття всеосяжного комплексу заходів, постійне вдосконалення цих заходів з урахуванням їхньої ефективності та нових питань. Така політика повинна передбачати конституційні та законодавчі гарантії, включаючи її узгодження з правовими нормами на національному рівні та внесення поправок до суперечливих правових положень. У її межах слід також передбачити інші відповідні заходи, зокрема комплексні плани дій та механізми їх реалізації та контролю, які забезпечують основу для практичної реалізації принципу правової та фактичної рівності жінок і чоловіків.

25. Ця політика повинна бути комплексною, адже поширюватиметься на всі сфери життя, в тому числі на ті, які прямо не згадуються в Конвенції. Вона повинна бути впроваджена як у державну, так і приватну сферу економічної діяльності, а також у побутову сферу, крім того, слід забезпечити, щоб усі органи влади (виконавчої, законодавчої та судової) і на всіх рівнях державного управління взяли на себе відповідні обов'язки щодо її здійснення. Вона повинна включати весь комплекс заходів, які доречні й необхідні в конкретних обставинах держави-учасниці.

26. Усі жінки, які підпадають під юрисдикцію держави-учасниці (включаючи негромадян, мігрантів, біженців, осіб, що шукають притулок, і жінок без громадянства), повинні бути визнані в межах такої політики як носії прав, з особливим акцентом на групах жінок, що є найуразливіші та можуть страждати від різних форм перехресної дискримінації.

27. Ця політика повинна забезпечувати, щоб жінки, як одноосібно, так і у групах, мали доступ до інформації про свої права в межах Конвенції і були спроможні домагатися дотримання таких прав. Державі-учасниці слід також забезпечити жінкам можливість брати активну участь у розробці, реалізації та моніторингу зазначеної політики. Це вимагає виділення коштів і ресурсів для належного інформування правозахисних і жіночих неурядових організацій, проведення з ними відповідних консультацій і загалом для забезпечення їм можливості долучатися до розробки та подальшої реалізації політики.

28. Політика повинна бути орієнтована на дії та конкретні результати, тобто варто встановити показники, критерії та строки, забезпечити відповідні суб'єкти необхідними ресурсами та всіляко допомогти їм в узгодженні критеріїв і встановленні цілей. Тому політика повинна бути пов'язана з основними процесами державного бюджетного планування з метою забезпечення належного фінансування політики на всіх етапах її реалізації. Вона повинна передбачати механізми збору відповідних даних з їх ранжуванням за статтю, механізми ефективного моніторингу, механізми проведення подальшої оцінки, а також механізми перегляду та доповнення наявних заходів, розробка нових заходів, які можуть бути доцільні. Крім того, повинна забезпечуватися наявність у межах системи державної виконавчої влади впливових спеціалізованих органів (національний механізм у справах жінок), які будуть виступати з ініціативами, координувати і контролювати підготовку і здійснення законодавства, політики і програм, необхідних для виконання державою-учасницею зобов'язань за Конвенцією. Такі установи повинні мати повноваження з консультування – з наданням аналітичних викладок – безпосередньо на найвищому урядовому рівні. У контексті політики варто створити незалежні інститути моніторингу, наприклад, національні інституції з прав людини або незалежні комісії у справах жінок, або надати наявним національним інститутам повноваження для захисту прав, гарантованих Конвенцією. Політика також повинна охоплювати приватний сектор, зокрема комерційні підприємства, засоби масової інформації, організації, громадські групи і окремих осіб, при цьому слід заручитися їхньою підтримкою у вжитті заходів, які будуть сприяти досягненню цілей Конвенції у приватній економічній сфері.

29. Слово "невідкладно" чітко свідчить про зобов'язання держав-учасниць усіма можливими способами провести негайну політику з усунення дискримінації. Ця вимога є беззаперечною, без можливості затримати або відстрочити виконання зобов'язань, які держави беруть на себе під час ратифікації Конвенції або приєднання до неї. Звідси випливає, що жодні підстави політичного, соціального, культурного, релігійного, економічного, ресурсного чи іншого характеру або обмеження, з якими стикається держава, не можуть слугувати виправданням затримки. Якщо держава-учасниця відчуває нестачу ресурсів або потребує технічної чи іншої експертної допомоги для здійснення своїх зобов'язань у межах Конвенції, то для подолання цих труднощів вона зобов'язана звернутися до міжнародного співтовариства для співробітництва.

В. Підпункти (а)–(г)

30. Стаття 2 загалом встановлює зобов'язання держав-учасниць забезпечувати здійснення Конвенції. Її основні вимоги становлять підґрунтя для здійснення конкретних зобов'язань, зазначених у підпунктах (а)–(г) статті 2 і всіх інших основних статтях Конвенції.

31. Підпункти (а), (f) і (g) встановлюють зобов'язання держав-учасниць у межах політики ліквідації дискримінації жінок, щоб забезпечити їм правовий захист, а також скасувати чи змінити дискримінаційні закони і нормативні акти. Держави-учасниці повинні шляхом внесення поправок до Конституції або інших відповідних законодавчих актів закріпити принцип рівності між чоловіками і жінками і недискримінації у внутрішньому законодавстві з наданням йому статусу основного та з можливістю запроваджувати правові санкції за його невиконання. Вони повинні також ухвалити закон, що забороняє згідно з Конвенцією дискримінацію жінок у всіх сферах їхньої життєдіяльності та гарантує їм захист упродовж усього їхнього життя. Держави-учасниці зобов'язуються вжити заходів для зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практик, які являють дискримінацію жінок. Є певні категорії жінок, зокрема, жінки, позбавлені волі, жінки-біженки, особи, які шукають притулок, та особи без громадянства, жінки-мігранти, лесбійки, жінки з інвалідністю, жінки, що стали жертвами торгівлі людьми, вдови і жінки похилого віку, які є особливо уразливими перед дискримінацією в межах цивільного і кримінального законодавства, нормативних актів, а також норм звичаєвого права та чинної практики. Ратифікуючи Конвенцію або приєднуючись до неї, держави-учасниці зобов'язуються включити Конвенцію у свої внутрішні правові системи або іншим чином надати їй відповідну юридичну силу в межах свого внутрішнього законодавства з метою обов'язкового виконання її положень на національному рівні. Питання про пряме застосування положень Конвенції на національному рівні – це питання, що належить до сфери конституційного права і залежить від статусу договорів у межах внутрішньої правової системи. Однак Комітет дотримується тієї думки, що надійніший захист прав жінок на недискримінацію та рівність у всіх сферах їхньої життєдіяльності і протягом усього їхнього життя, як це закріплено в Конвенції, може бути гарантовано в тих державах, де Конвенція автоматично або через відповідну процедуру інкорпорації стає частиною внутрішньої правової системи. З метою сприяння повному здійсненню визнаних у Конвенції прав згідно із статтею 2 Комітет закликає ті держави-учасниці, в яких Конвенція не є частиною внутрішньої правової системи, розглянути питання про інкорпорацію Конвенції, щоб зробити її частиною внутрішнього права.

32. Підпункт (b) містить зобов'язання держав-учасниць забезпечити, щоб у законодавстві, яке забороняє дискримінацію і покликане заохочувати рівність жінок і чоловіків, було передбачено надання жінкам, які зазнають дискримінації, відповідних засобів правового захисту. Це зобов'язання вимагає, щоб держави-учасниці забезпечували відшкодування жінкам, чиї права за Конвенцією були порушені. За відсутності відшкодування зобов'язання забезпечення ефективного засобу правового захисту залишиться невиконаним. До таких засобів захисту повинні належати: різні форми відшкодування, наприклад, грошова компенсація, реституція, реабілітація та відновлення прав; заходи сатисфакції, наприклад, публічні вибачення, публічні церемонії та гарантії неповторення; внесення змін до відповідних законів і практик; притягнення до судової відповідальності осіб, винних у порушеннях прав людини жінок.

33. Згідно з підпунктом (с) держави-учасниці повинні забезпечити, щоб суди в обов'язковому порядку застосовували принцип рівності, закріплений у Конвенції, а під час тлумачення закону максимально дотримувалися зобов'язань держав-учасниць Конвенції. Якщо це неможливо, суди повинні повідомити відповідні компетентні органи про невідповідність національного законодавства, включаючи національні релігійні та звичайні правові норми, зобов'язанням держави-учасниці Конвенції, оскільки внутрішнє законодавство жодною мірою не може слугувати виправданням нездатності держав-учасниць виконувати свої міжнародні зобов'язання.

34. Держави-учасниці повинні забезпечити жінкам можливість посилатися на принцип рівності під час обґрунтування скарг на акти дискримінації, вчинені державними посадовими особами чи приватними суб'єктами. Державам-учасницям варто забезпечувати жінок можливістю своєчасно отримувати недорогі та доступні засоби правового захисту, зокрема, з проведенням у відповідних випадках справедливого розгляду справи компетентним і незалежним судом або трибуналом. Якщо ж дискримінація жінок пов'язана з порушенням інших прав людини, зокрема права на життя та фізичну недоторканність, наприклад, у випадках побутового та інших форм насильства, то держави-учасниці зобов'язуються порушувати кримінальну справу, передавати винного (винних) до суду і призначати відповідні кримінальні покарання. Держави-учасниці повинні надавати фінансову і правову підтримку незалежним асоціаціям і центрам, робота яких пов'язана з інформуванням жінок про їхнє право на рівність і наданням їм допомоги в отриманні правового захисту від дискримінації.

35. Підпункт (d) встановлює зобов'язання держав-учасниць утримуватися від вчинення будь-яких актів чи дій, що являють собою пряму або непряму дискримінацію жінок. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб діяльність державних установ та представників держави, дія законів і заходів політики не становили прямої дискримінації жінок. Вони також повинні скасувати будь-які закони, політики або заходи, які призводять до дискримінації.

36. Підпункт (e) встановлює зобов'язання держав-учасниць домагатися ліквідації дискримінації з боку будь-якого державного або приватного суб'єкта. Види заходів, які могли б вважатися прийнятними в зв'язку з цим, не обмежуються заходами конституційного або законодавчого характеру. Держави-учасниці повинні також вжити заходів з ліквідації дискримінації жінок та встановлення фактичної рівноправності між жінками і чоловіками. До них належать заходи, які: забезпечують жінкам можливість звертатися зі скаргами про порушення їхніх прав, передбачених Конвенцією, та отримувати доступ до ефективних засобів правового захисту; дозволяють жінкам брати активну участь у розробці та здійсненні відповідних заходів; забезпечують підзвітність уряду всередині країни; сприяють розвитку просвітництва відповідно до цілей Конвенції у всій системі освіти та в суспільстві; надають підтримку діяльності правозахисних і жіночих неурядових організацій; передбачають створення необхідних національних правозахисних установ або інших механізмів; а також пов'язані з наданням належної адміністративної та фінансової підтримки для забезпечення того, щоб вжиті заходи на практиці сприяли досягненню реальних змін у житті жінок. Зобов'язання, що покладено на держави-учасниці і які вимагають від них забезпечити юридичний захист прав жінок нарівні з чоловіками, за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ захистити жінок від будь-якого акта дискримінації і вжити всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства, також поширюються на національні корпорації, що діють екстериторіально.

III. Рекомендації державам-учасницям

A. Здійснення

37. Для задоволення вимоги “відповідності” визначені державами-учасницями заходи повинні охоплювати всі аспекти їхніх загальних зобов'язань щодо поваги, захисту, заохочення та реалізації права жінок на недискримінацію і рівноправність із чоловіками. Таким чином, застосовані у статті 2 та інших статтях Конвенції терміни “відповідні способи” та “відповідні заходи” охоплюють заходи, що забезпечують умови, за яких держава-учасниця повинна:

a) утримуватися від використання та потурання будь-якій практиці, політиці або заходам чи від спонсорської підтримки, які порушують Конвенцію (проявляти повагу);

b) вжити заходів, спрямованих на запобігання, заборону і припинення порушень Конвенції третіми особами, у тому числі в сім'ї і в суспільстві, а також забезпечити відшкодування шкоди жертвам таких порушень (захист);

c) сприяти поширенню інформації щодо цих зобов'язань у межах Конвенції і заохочувати їх виконання (заохочення);

d) вжити тимчасових спеціальних заходів із метою досягнення на практиці недискримінації за статтю та гендерної рівності (здійснення).

38. Держави-учасниці повинні також вжити інших відповідних заходів, зокрема, з метою:

a) заохочення рівності жінок шляхом розробки і реалізації національних планів дій та інших відповідних стратегій і програм згідно з Пекінською декларацією та Платформою дій і виділення належних людських і фінансових ресурсів;

b) розробки та ухвалення кодексів поведінки державних посадових осіб задля забезпечення поваги до принципів рівності і недискримінації;

c) забезпечення поширення інформації про судові рішення, ухвалені на основі положень Конвенції, що стосуються принципів рівності та недискримінації;

d) розробки конкретних освітніх і навчальних програм, що ґрунтуються на принципах і положеннях Конвенції і орієнтовані на всі державні установи, державних посадових осіб, зокрема юристів і працівників судових органів;

e) залучення всіх засобів масової інформації до програм навчання громадськості з питань рівності жінок і чоловіків, поінформування жінок про їхнє право на рівність та недискримінацію, повідомлення про заходи, що вживаються державою-учасницею з метою виконання Конвенції, і прикінцеві зауваження Комітету за доповідями держави-учасниці;

В. Підзвітність

39. Відповідальність держав-учасниць за виконання своїх зобов'язань згідно зі статтею 2 оцінюється відповідно до дій або бездіяльності всіх гілок державної влади. Децентралізація влади – шляхом делегування прав, обов'язків і урядових функцій як в унітарних, так і федеративних державах – жодним чином не зменшує відповідальності національного або федерального уряду держави-учасниці за виконання ухвалених ним зобов'язань щодо всіх жінок, які перебувають у межах його юрисдикції. За будь-яких обставин держава-учасниця, яка ратифікувала Конвенцію або приєдналася до неї, несе відповідальність за забезпечення дотримання у повному обсязі її положень на всіх територіях, що перебувають під її юрисдикцією. Здійснюючи будь-який процес передачі прав і обов'язків, держави-учасниці повинні переконатися, що органи влади, яким передаються такі повноваження, мають необхідні фінансові, людські та інші ресурси, що дають їм змогу ефективно та повноцінно виконувати зобов'язання, взяті державою-учасницею в межах Конвенції. Уряди держав-учасниць повинні зберігати за собою владні функції, що дають їм змогу вимагати такого повного дотримання Конвенції; вони зобов'язані створювати механізми координації та контролю, щоб забезпечити дотримання та застосування положень Конвенції до всіх жінок, що перебувають у межах їхньої юрисдикції, без будь-якої дискримінації. Крім того, повинні передбачатися гарантії, які забезпечують, щоб децентралізація або передача повноважень регіонам не призводили до дискримінації жінок під час реалізації ними своїх прав.

40. Ефективне здійснення Конвенції вимагає підзвітності держави-учасниці перед своїми громадянами та іншими членами спільноти як на національному, так і на міжнародному рівнях. Для ефективного функціонування процедури звітування слід створити відповідні механізми та інститути.

С. Застереження

41. На думку Комітету, стаття 2 відображає суть зобов'язань держав-учасниць за Конвенцією. Тому Комітет вважає, що застереження до статті 2 або підпунктів статті 2 у принципі не сумісні з метою та завданнями цієї Конвенції, а, отже, є неприпустимими згідно з пунктом 2 статті 28. Держави-учасниці, які роблять застереження до статті 2 або підпунктів статті 2, повинні роз'яснити про практичні наслідки цих застережень для здійснення Конвенції, а також повідомити про зроблені кроки щодо продовження розгляду питання про ці застереження з метою їх можливого якнайшвидшого зняття.

42. Той факт, що держави-учасниці сформулювали застереження до статті 2 або підпунктів статті 2, не усуває необхідності виконання цієї державою-учасницею інших своїх зобов'язань за міжнародним правом, у тому числі зобов'язань за іншими договорами з прав людини, які держава-учасниця ратифікувала або до яких вона приєдналася, і за звичайним міжнародним правом прав людини, які стосуються ліквідації дискримінації жінок. За наявності розбіжностей між застереженнями до положень Конвенції й аналогічними зобов'язаннями за іншими міжнародними договорами про права людини, які були ратифіковані державою-учасницею або до яких вона приєдналася, держава повинна переглянути свої застереження до Конвенції з метою їх зняття.

Загальна рекомендація №29 за статтею 16 Конвенції (Економічні наслідки взяття шлюбу, сімейних відносин та їх розірвання)

10 жовтня 2013 р.

Зміст

I. Історія питання	29-2
II. Мета і зміст рекомендації загального характеру	29-3
III. Конституційна та законодавча база	29-4
IV. Різні форми сім'ї	29-6
V. Економічні аспекти створення сім'ї	29-8
VI. Економічні аспекти в період відносин	29-9
VII. Економічні та фінансові наслідки припинення відносин	29-10
VIII. Застереження	29-14

¹ Резолюція 217 А (III), стаття 16(3).

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок

I. Історія питання

1. Відповідно до Загальної декларації прав людини, сім'я – це осередок суспільства¹. Вона є соціальним, юридичним і в багатьох країнах релігійним утворенням. Крім того, сім'я – це економічне утворення. Дослідження сімейних моделей показали, що сімейна структура, поділ праці на ґендерній основі всередині сімей та сімейне право впливають на економічне благо жінок не менше, ніж структура ринку праці та трудове право. Справді, жінки часто не можуть повною мірою скористатися економічними благами та доходами сім'ї, і в разі її розпаду вони, як правило, зазнають більших збитків, ніж чоловіки, а овдовівши, можуть потрапити у тенета бідності, особливо якщо у них є діти, а держава в недостатній мірі забезпечує соціальний захист чи не забезпечує його взагалі.

2. Нерівність у сім'ї лежить в основі всіх інших видів дискримінації жінок і часто виправдовується ідеологією, традиціями або особливостями культури. Після вивчення звітів, поданих державами-учасницями, було встановлено, що у багатьох із них права і обов'язки подружжя регулюються загальними положеннями цивільного або загального права, релігійними або звичайними законами і процедурами або поєднанням таких законів і процедур, в яких закладені основи дискримінації жінок, що не відповідають принципам, закріплених у Конвенції.

3. Багато держав-учасниць, в яких схвалено подібний юридичний підхід, внесли застереження щодо всіх або деяких положень статей 2 і 16. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок неодноразово висловлював стурбованість стосовно зазначених застережень, які Комітет вважає юридично недійсними, оскільки вони не сумісні з метою і завданнями цієї Конвенції. Комітет неодноразово закликав такі держави-учасниці зняти застереження і забезпечити відповідність їхніх правових систем, що ґрунтуються на громадських, релігійних, звичаєвих, етнічних нормах або їх поєднанні, положенням Конвенції загалом і статті 16 зокрема.

4. Економічні наслідки шлюбу, розлучення, розставання і смерть чоловіка для жінок викликає все більшу стурбованість Комітету. Проведені в деяких країнах дослідження засвідчили, що під час розлучення та/або в разі розставання втрати доходу чоловіків зазвичай менші або мінімальні, тоді як у багатьох жінок сімейні доходи різко зменшуються, а залежність від системи соціального забезпечення зростає, якщо така система в країні взагалі існує. У всьому світі домашні господарства, що ведуть жінки, зазвичай мають низький дохід. На їхній стан безпосередньо впливають глобальні чинники, як-от ринкова економіка та економічні кризи, збільшення кількості жінок в армії та їхнє зосередження на низькооплачуваних посадах, постійна нерівність доходів усередині держав-учасниць, зростання кількості розлучень і незареєстрованих шлюбних союзів, реформування або створення нових систем соціального забезпечення, постійна бідність жінок. Незважаючи на внесок жінок в економічне благо сім'ї, їхня економічна залежність спостерігається на всіх рівнях подружніх взаємин, що часто обумовлено їхньою відповідальністю за утриманців.

5. Незважаючи на наявність різних економічних моделей сімей, жінки як у розвинених країнах, так і в тих, що тільки розвиваються, зазвичай опиняються у скрутнішому економічному становищі, ніж чоловіки, як під час сімейних відносин, так і після їх припинення. Системи соціального забезпечення, що формально покликані сприяти зміцненню економічного становища, можуть також бути причиною дискримінації жінок.

II. Мета і зміст рекомендації загального характеру

6. Стаття 16 Конвенції передбачає ліквідацію дискримінації жінок під час взяття шлюбу, перебування у шлюбі, його розірвання у разі розлучення або смерті. У 1994 році Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок ухвалив Загальну рекомендацію №21, в якій докладніше розглянуто деякі аспекти статті 16, а також її взаємозв'язок зі статтями 9 і 15. У Загальній рекомендації №21 зазначено, що у статті 16(1)(h) конкретно обумовлено економічні аспекти шлюбу та його розірвання. В основі цієї Загальної рекомендації лежать принципи, викладені у Загальній рекомендації №21, інших подібних загальних рекомендаціях, як-от рекомендація №27, а також юридичних документах Комітету. У ній міститься посилання на визначення дискримінації, наведене у статті 1 Конвенції, і заклик до держав-учасниць вжити юридичних і політичних заходів, обумовлених у статті 2 Конвенції і Загальній рекомендації №28. У ній також відображені зміни в соціальній сфері та законодавстві, які відбулися після опублікування Загальної рекомендації №21, як-от ухвалення деякими державами-учасницями законів про зареєстровані партнерські відносини та/або цивільні шлюби, а також збільшення кількості пар, що живуть у таких відносинах.

7. Право жінок на рівноправність у сім'ї визнано на міжнародному рівні та закріплено у відповідних зауваженнях загального порядку інших договірних органів із прав людини: Зауваження загального порядку №28 про рівноправність чоловіків і жінок (особливо пункти 23–27), Зауваження загального порядку №19 про захист сім'ї, право на шлюб і рівність подружжя Комітету з прав людини, Зауваження загального порядку №16 Комітету з економічних, соціальних і культурних прав про рівний доступ чоловіків та жінок для здійснення всіх економічних, соціальних та культурних прав (особливо пункт 27) і Зауваження загального порядку №20 про недискримінацію економічних, соціальних і культурних прав. Про рівноправність у сім'ї як один із основоположних принципів також згадано в таких важливих міжнародних політичних документах, як Пекінська платформа дій² і Цілі розвитку тисячоліття³.

8. Комітет неодноразово заявляв про те, що для ліквідації дискримінації жінок держави-учасниці повинні забезпечити як правову, так і фактичну рівність. Правова рівність може бути встановлена за рахунок ухвалення нейтральних щодо ґендера законів і політик, які передбачають рівне ставлення до чоловіків і жінок. Фактична рівність може бути досягнута тільки після того, як держави-учасниці проаналізують результати застосування таких законів і політик із метою забезпечення реальної рівності, з урахуванням при цьому соціальної незахищеності та ізоляції жінок. Щодо економічних аспектів сімейних відносин, то під час вирішення питання із встановленням фактичної рівності слід брати до уваги проблеми, як-от дискримінація під час отримання освіти та працевлаштування, сумісність вимог роботодавців і сімейних потреб, а також вплив ґендерних стереотипів і ґендерних ролей на економічний потенціал жінок.

9. Ця Загальна рекомендація буде використана державами-учасницями як практичні настанови щодо створення правового і фактичного режиму рівноправ'я, за якого економічні вигоди і витрати в межах сімейних відносин, а також економічні наслідки припинення таких відносин стосуються у рівній мірі як чоловіків, так і жінок. Вона встановлює критерії оцінки результатів роботи держав-учасниць Конвенції в галузі забезпечення економічної рівності в сім'ї.

III. Конституційна та законодавча база

10. Конституції або законодавчі бази деяких держав-учасниць, як і раніше, передбачають, що закони про особистий статус (пов'язані зі шлюбом, розлученням, поділом спільно нажитого майна, спадкуванню, опікунством, усиновленням та іншими подібними питаннями) не поширюються на дію положень конституції, що забороняють дискримінацію, або питання особистого статусу належить до компетенції етнічних чи релігійних громад всередині держави-учасниці. У цих випадках конституційні норми, що стосуються рівності перед законом та захисту від дискримінації, не захищають жінок від дискримінаційних наслідків шлюбу згідно із загальноприйнятою практикою і церковним правом. Деякі держави-учасниці ухвалили конституції, які передбачають рівність перед законом і захист від дискримінації, однак не внесли зміни або не ухвалили законодавчі акти, спрямовані на ліквідацію дискримінаційних аспектів національного сімейного права, незалежно від того, регулюються вони цивільним кодексом, релігійним правом, етнічними звичаями чи будь-яким поєднанням законів і практики. Усі ці конституційні та закони є дискримінаційними і порушують статтю 2, а також статті 5, 15 та 16 Конвенції.

² Доповідь про четверту конференцію щодо становища жінок, Пекін, 4–15 вересня 1995 р. (видання Організації Об'єднаних Націй, у продажу за номером R. 96.IV.13), глава I, Резолюція 1, додаток II, пункт 61.

³ Див. Резолюцію 55/2; також див. Проект тисячоліття, мета 3, <http://www.unmillenniumproject.org/goals/index.htm>.

11. Держави-учасниці повинні гарантувати, що їхні конституції закріплюють рівні права жінок і чоловіків, а також ліквідувати всі конституційні норми, що захищають або зберігають дискримінаційні закони та практику щодо сімейних відносин.

Множинні системи сімейного права

12. У деяких державах-учасницях існують множинні юридичні системи, в яких застосовуються різні закони про особистий статус, усе залежить від етнічної або релігійної належності особи. У деяких державах-учасницях також є цивільні кодекси, положення яких можуть застосовуватися тільки в певних обставинах або за бажанням сторін. У низці держав-учасниць особа не має права вибрати закон про особистий статус, які ґрунтуються на особистісних характеристиках.

13. Ступінь свободи особи у виборі релігійних або загальноприйнятих вимог і практик є різним, як і ступінь свободи виступати проти дискримінації жінок, що закладена в законах і звичаях країни або громади.

14. Комітет неодноразово висловлював стурбованість тим фактом, що закони про особистий статус і звичаї, які ґрунтуються на етнічній або релігійній належності, сприяють дискримінації жінок і збереження таких множинних правових систем уже є дискримінацією жінок. Відсутність у людей вибору в застосуванні або дотриманні конкретних законів і звичаїв посилює дискримінацію.

15. Державам-учасницям слід ухвалити письмові сімейні кодекси або законодавчі акти у сфері особистого права, що передбачають рівність подружжя або партнерів незалежно від їхньої етнічної чи релігійної належності або громади, згідно з Конвенцією та загальними рекомендаціями Комітету. За відсутності єдиного сімейного права система законодавчих актів у сфері особистого права повинна забезпечувати наявність в особі вибору релігійного права, етнічних звичаїв або цивільного права на будь-якому етапі відносин. Приватне право повинно ґрунтуватися на фундаментальному принципі рівності жінок і чоловіків і повністю бути узгодженим із положеннями Конвенції таким чином, щоб забезпечити ліквідацію будь-якої дискримінації жінок стосовно всіх аспектів, пов'язаних із шлюбом і сімейними відносинами.

IV. Різні форми сім'ї

16. У пункті 13 Загальної рекомендації №21 Комітет визнає, що сім'я може мати різні форми, і наголошує на важливості забезпечення рівності в сім'ї "як за законом, так і в реальному житті".

17. У подальших заявах інших установ, що входять до системи Організації Об'єднаних Націй, зазначено, що "концепцію сім'ї слід розглядати в широкому сенсі"⁴. У Зауваженні загального характеру №27 Комітету з прав людини визнано існування "різних форм сім'ї". У своїй доповіді з нагоди Міжнародного року сім'ї Генеральний секретар підтвердив, що "як в різних державах, так і в межах однієї держави сім'я може мати різні форми і виконувати різні функції"⁵.

18. Держави-учасниці зобов'язані вирішувати питання, пов'язані з дискримінацією за статтю та ґендерною належністю в сімейних відносинах. Вони повинні боротися з патріархальними традиціями і ретельно переглянути сімейне право і політику у сфері сімейних відносин на наявність у них положень, що закріплюють дискримінацію жінок, і так само "публічні" аспекти особистого життя і життя громади.

19. Під час укладення шлюбу можуть використовуватись різні церемонії та ритуали, дозволені державою. Дозвіл на взяття цивільного шлюбу дають виключно державні органи, і цей шлюб підлягає реєстрації. Церковні шлюби урочисто укладаються із здійсненням ритуалу (ритуалів), передбаченого релігійним правом. Укладення шлюбу за звичаями проводиться зі здійсненням ритуалу (ритуалів) за звичаями громади сторін.

20. У деяких державах-учасницях не існує вимоги реєстрації релігійних шлюбів і шлюбів, укладених за звичаями, для надання їм легітимності. Легітимність незареєстрованих шлюбів може бути підтверджена наявністю шлюбного контракту, показаннями свідків, присутніх при здійсненні ритуалів, або іншими способами залежно від обставин.

21. У деяких державах-учасницях, де полігамні шлюби визнані релігійним або загальним правом, також допускаються цивільні шлюби, моногамні за визначенням. У тих країнах, де цивільні шлюби не передбачені, жінки у громадах змушені, незалежно від їхнього бажання, брати шлюб, який може стати полігамним, якщо таким ще не є. У Загальній рекомендації №21 Комітет дійшов висновку, що полігамія суперечить Конвенції і повинна бути заборонена.

22. У деяких державах-учасницях закон також дозволяє мати зареєстровані партнерські відносини та встановлює права і обов'язки сторін. Держави-учасниці можуть тією чи іншою мірою поширити дію соціальних та податкових пільг на зареєстровані партнерські відносини.

23. Цивільні шлюби не реєструються і часто не передбачають виникнення будь-яких прав. У деяких державах-учасницях такі шлюби визнаються легітимними з рівними правами і обов'язками, перелік і ступінь яких можуть варіюватися.

⁴ Див. зауваження Загального характеру №4 Комітету з економічних, соціальних і культурних прав про право на гідне житло (стаття 11(1) Міжнародної конвенції про економічні, соціальні та культурні права), п. 6.

⁵ A/50/370, п. 14.

24. Певні форми відносин (наприклад, гомосексуальні стосунки) не мають юридичного, соціального або культурного визнання у багатьох державах-учасницях. Проте в тих країнах, де такі відносини визнаються цивільним шлюбом, зареєстрованими партнерськими відносинами або шлюбом, держава повинна забезпечувати захист економічних прав жінок.

Незареєстровані церковні шлюби і шлюби, укладені згідно з місцевими звичаями

25. Реєстрація шлюбу захищає майнові права подружжя у разі припинення сімейних відносин унаслідок смерті або розлучення. Згідно із положеннями Конвенції, держави-учасниці зобов'язані створити і застосовувати систему реєстрації шлюбу. Однак у багатьох державах-учасницях відсутні або юридичні вимоги про реєстрацію шлюбу, або відповідальність за невиконання наявних вимог щодо такої реєстрації, і в цьому випадку громадян не слід карати за невиконання вимог про реєстрацію, особливо якщо реєстрація пов'язана з певними труднощами через відсутність необхідних знань та інфраструктури.

26. Держави-учасниці повинні зробити реєстрацію шлюбу обов'язковою з юридичної точки зору і провести ефективну інформаційно-освітню роботу з даного приводу. Вони повинні забезпечити дотримання цих вимог за допомогою інформування громадян про них і створити в межах своєї юрисдикції інфраструктуру, яка дасть змогу всім громадянам зареєструвати шлюб. Держави-учасниці повинні встановити вимогу підтвердження факту взяття шлюбу, крім реєстрації, якщо це обумовлено обставинами. Державам-учасницям слід захищати права жінок у таких шлюбах, незалежно від того, були вони зареєстровані чи ні.

Полігамні шлюби

27. Комітет знову зазначає, відповідно до пункту 14 Загальної рекомендації №21, що "полігамний шлюб суперечить праву жінок на рівність з чоловіками і може мати настільки серйозні емоційні та фінансові наслідки для жінки та її утриманців, що такі шлюби повинні бути заборонені". Після ухвалення зазначеної Загальної рекомендації Комітет неодноразово висловлював стурбованість тим фактом, що полігамні шлюби досі дозволені в багатьох державах-учасницях. У прикінцевих зауваженнях Комітет зазначив, що полігамія вкрай негативно впливає на права людини й економічний добробут жінок та їхніх дітей, і наполегливо закликає до її заборони.

28. Держави-учасниці повинні вжити всіх необхідних законодавчих і політичних заходів для ліквідації полігамних шлюбів. Утім, як зазначено у Загальній рекомендації №27 Комітету, "полігамія досі поширена в багатьох державах-учасницях, і багато жінок перебувають у полігамних союзах". У зв'язку з цим держави-учасниці повинні вжити всіх необхідних заходів для забезпечення захисту економічних прав жінок, які перебувають у полігамних шлюбах.

Зареєстровані партнерські відносини

29. Держави-учасниці, в яких дозволено мати зареєстровані партнерські відносини, повинні забезпечити, щоб у законах, які регламентують такі відносини, було передбачено рівні права, обов'язки і ставлення до партнерів, що стосується економічних питань. Наведені нижче рекомендації застосовуються *mutatis mutandis* (з відповідними змінами) у державах-учасницях, які визнають зареєстровані партнерські відносини у своєму законодавстві.

Шлюбні союзи де-факто

30. Жінки беруть шлюб де-факто з різних причин. У деяких державах-учасницях є законодавча база для визнання шлюбних союзів де-факто в певних обставинах, наприклад, у разі смерті одного з партнерів або припинення відносин. У тих країнах, де така законодавча база відсутня, жінки можуть зазнати економічних проблем після припинення відносин, що ґрунтуються на спільному проживанні, включаючи випадки, коли вони робили економічний вклад шляхом ведення домашнього господарства і створенням інших благ.

31. Як визначено у Загальній рекомендації №21 Комітету, ліквідація дискримінації жінок у шлюбних союзах де-факто є зобов'язанням держав-учасниць відповідно до статті 16(1). Для держав-учасниць, де подібні шлюбні союзи існують, коли жоден із партнерів не перебуває у шлюбі або зареєстрованих партнерських відносинах, Комітет рекомендує вивчити становище жінок, які перебували в цих шлюбних союзах, та дітей, що народилися у них, і вжити необхідних заходів для забезпечення захисту їхніх економічних прав. У тих країнах, де шлюбні союзи де-факто визнаються за законом, наведені нижче рекомендації застосовуються *mutatis mutandis* (із відповідними змінами).

V. Економічні аспекти створення сім'ї

32. Держави-учасниці повинні надавати громадянам, які укладають шлюб, інформацію про економічні наслідки шлюбних відносин та їх можливого припинення у випадку розлучення або смерті. У тих державах-учасницях, де допускаються зареєстровані партнерські відносини, громадянам, які укладають такі відносини, повинна бути надана аналогічна інформація.

Укладення шлюбу за грошову винагороду або з кар'єрних міркувань

33. Як зазначено у пункті 16 Загальної рекомендації №21 Комітету, в деяких державах-учасницях "допускається укладення шлюбу за грошову винагороду або з кар'єрних міркувань", що є порушенням права жінки на свободу у виборі чоловіка. "За грошову винагороду або з кар'єрних міркувань" означає правочини, в межах яких наречений чи його сім'я передають нареченій або її родині гроші, товари чи худобу або така оплата здійснюється нареченою чи її родиною нареченому або його сім'ї. Зазначена практика не може за жодних обставин застосовуватися для визнання шлюбу дійсним, і держави-учасниці не повинні визнавати такі правочини обов'язковими для виконання.

Контракти: договори, укладені до і після взяття шлюбу

34. У деяких юридичних системах під час укладення шлюбу чи інших офіційно визнаних союзів необхідне підписання контракту. У деяких системах допускається укладення договору про розподіл власності до взяття шлюбу або під час його укладення. Держави-учасниці повинні забезпечити надання жінкам захисту у тому ж обсязі, як і під час укладення стандартного або типового шлюбного договору, через значну нерівність із точки зору можливості відстоювати свою позицію під час ведення переговорів.

35. Якщо держави-учасниці надають можливість оформлення приватних договірних відносин стосовно розподілу майна подружжя та іншого майна після розірвання шлюбу, вони повинні вживати заходів, спрямованих на недопущення дискримінації, забезпечення громадського порядку, запобігання зловживання нерівним становищем сторін договору з точки зору відстоювання своєї позиції та захисту кожного з подружжя від зловживання владою під час укладення таких договорів. Заходи щодо захисту можуть включати вимогу про укладення зазначених договорів у письмовому вигляді або із дотриманням інших формальних вимог, а також про визнання цих договорів недійсними або забезпечення засобів фінансового чи іншого юридичного захисту в разі визнання договору таким, що шкодить одній із сторін.

VI. Економічні аспекти в період відносин

36. У деяких державах-учасницях продовжує діяти дискримінаційне законодавство, що регулює питання управління майном у шлюбі. У певних країнах продовжують діяти закони, в яких чоловіка визнано главою домашнього господарства, що дає йому право одноосібно розпоряджатися майном.

37. Навіть у тих країнах, де діють стандартні закони щодо спільного майна подружжя, які номінально дають жінці право на половину зазначеного майна, жінки і досі можуть бути позбавлені права розпоряджатися майном. У багатьох юридичних системах жінки можуть зберегти право розпоряджатися майном, що належить особисто їм, а також можуть, перебуваючи у шлюбі, купувати додаткове роздільне майно і розпоряджатися ним. Проте майно, придбане в результаті економічної діяльності жінки, може вважатися таким, що належить до сімейного господарства, і жінка може не мати формального права розпоряджатися ним. Подібна ситуація також може стосуватися заробітної плати жінок.

38. Держави-учасниці повинні надавати подружжю рівний доступ до спільного майна і рівну правоздатність щодо розпоряджання ним. Вони повинні забезпечувати жінкам рівні з чоловіком права володіти, придбавати, керувати, розпоряджатися і користуватися роздільним або неспільним майном.

VII. Економічні та фінансові наслідки припинення відносин

Підстави для розлучення і фінансові наслідки

39. У деяких юридичних системах наявний прямий зв'язок між підставами для розлучення та його фінансовими наслідками. У межах правових режимів, що передбачають розлучення з вини одного з подружжя, фінансові права подружжя можуть залежати від наявності ознак провини. Цим можуть скористатися чоловіки, для того щоб уникнути фінансових зобов'язань перед своїми дружинами. У багатьох юридичних системах жінки, проти яких розпочато процедуру розлучення на підставі провини, не можуть розраховувати на отримання за судовим рішенням фінансової підтримки. Правові режими, що регулюють розлучення на підставі провини одного з подружжя, можуть передбачати різні стандарти провини для дружин і чоловіків; наприклад, якщо підставою для розлучення є подружня невірність чоловіка, дружині потрібно надати вагоміші докази, ніж чоловікові у випадку невірності дружини. Нормативні документи, що регулюють економічні аспекти розлучення на підставі провини, часто порушують інтереси дружини, яка зазвичай фінансово залежить від свого чоловіка.

40. Держави-учасниці повинні:

- переглянути положення, що встановлюють взаємозв'язок між підставою для розлучення та його фінансовими наслідками, на предмет виключення можливості зловживання ними з боку чоловіків, які намагаються таким чином уникнути фінансових зобов'язань перед своїми дружинами;
- переглянути положення, що стосуються розлучення на підставі провини, з метою компенсації дружині вкладу, зробленого нею в економічне благо родини в період перебування у шлюбі;
- усунути подвійні стандарти провини для дружин і чоловіків, як-от вимога надання вагоміших доказів подружньої невірності чоловіка, ніж подружньої невірності дружини як підстави для розлучення.

41. Деякі правові режими зобов'язують дружину або її сім'ю повернути чоловікові або його родині всі економічні блага у формі грошової виплати, привілеїв чи іншої подібної винагороди, які були однією з умов укладення шлюбу, при цьому на колишнього чоловіка аналогічні вимоги не поширюються. Держави-учасниці повинні усунути всі процедурні вимоги про здійснення виплат для отримання розлучення, дія яких не поширюється рівною мірою на дружин і чоловіків.

42. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб правила і процедури розірвання шлюбу жодним чином не були пов'язані з економічними аспектами розлучення. Жінкам, які не в змозі оплатити судові витрати і послуги адвокатів, повинна бути надана безкоштовна юридична допомога, щоб для отримання розлучення вони не були змушені відмовлятися від своїх економічних прав.

Розірвання шлюбу шляхом розлучення або розставання

43. Більшість законів, звичаїв і встановлених порядків, пов'язаних із фінансовими наслідками розірвання шлюбу, можна умовно розділити на дві категорії: розподіл майна і виплата аліментів після розлучення або розлуки. Закони, що регулюють розподіл майна та виплату аліментів після розірвання шлюбу, хоча і здаються нейтральними, часто ставлять чоловіків у вигідніше становище через гендерно-диференційований підхід до класифікації спільного майна подружжя, що підлягає розподілу, недостатнє визнання фінансового вкладу жінок, відсутність у жінок правоздатності розпоряджатися майном та гендерна роль чоловіка і дружини в сім'ї. Закони, звичаї та порядки, пов'язані з використанням сімейного будинку та рухомого майна після розлучення, як правило, сильно впливають на економічне становище жінки після розірвання шлюбу.

44. Жінкам може бути заборонено заявляти права на майно через відсутність офіційно визнаної правоздатності володіти або розпоряджатися майном або ж майно, придбане в шлюбі, може вважатися таким, що не підлягає розподілу між подружжям згідно з майновим правом. Одружившись, жінки часто змушені залишати роботу чи навчання і доглядати за дітьми, що не дає їм змоги влаштуватися на роботу (такі витрати пов'язані з втраченими можливостями) і заробляти достатньо грошей для забезпечення потреб своєї сім'ї після розірвання шлюбу. Зазначені соціальні та економічні чинники не дають можливості жінкам, на яких поширюється режим роздільного майна, збільшувати їхню особисту власність у період перебування у шлюбі.

45. Основоположним принципом повинна бути рівність подружжя щодо економічних переваг і несприятливих наслідків шлюбу та його розірвання. Розподіл ролей і обов'язків між подружжям упродовж спільного життя не повинно мати негативних економічних наслідків для жодної із сторін.

46. Держави-учасниці зобов'язані під час розлучення та/або розставання забезпечити рівноправність сторін у питаннях розподілу всього майна, нажитого в шлюбі. Держави-учасниці повинні визнавати цінність непрямого, в тому числі фінансового, вкладу в придбання майна під час перебування у шлюбі.

47. Держави-учасниці повинні забезпечувати рівну правову і фактичну правоздатність стосовно володіння і управління майном. Для забезпечення як правової, так і фактичної рівності майнових прав при розірванні шлюбу державам-учасницям рекомендовано забезпечити:

- визнання права користуватися майном, пов'язаним із забезпеченням засобів до існування, або права на компенсацію замість майна, що забезпечує засоби до існування;
- адекватні житлові умови замість сімейного будинку;
- рівність щодо майнових режимів, доступні парам (спільне майно подружжя, роздільне майно, гібрид цих двох варіантів), право обирати майновий режим і розуміння наслідків кожного режиму;

- включення до сімейного майна, що підлягає розподілу, розрахунку поточної вартості відстроченої компенсації, допомоги або інших платежів після розірвання шлюбу, є результатом вкладу, зробленого під час перебування у шлюбі, яким може бути, наприклад, поліс страхування життя;

- оцінку нефінансового вкладу в сімейне майно, що підлягає розподілу, включаючи ведення домашнього господарства і догляд за членами сім'ї, втрачені економічні можливості, рухоме і нерухоме майно, надане для цілей кар'єрного зростання або іншої економічної діяльності подружжя, а також для розвитку його або її людського капіталу;

- урахування аліментів, що підлягають виплаті після розірвання шлюбу, як одного з методів забезпечення рівності фінансових результатів.

48. Держави-учасниці повинні провести аналіз і політичні дослідження економічного становища жінок у сім'ї та після припинення сімейних відносин і опублікувати результати в доступній формі.

Майнові права після смерті

49. У багатьох державах-учасницях закони або звичаї не надають вдовам рівних прав у питаннях спадкування порівняно з вдівцями, що робить їх уразливими з економічної точки зору після смерті чоловіка. У деяких юридичних системах вдовам надаються інші засоби економічного захисту, як-от фінансова підтримка з боку родичів чоловічої статі покійного або за рахунок його майна. Однак на практиці ці зобов'язання не завжди виконуються.

50. За звичаєвими формами землеволодіння, в межах яких можуть бути обмеження на купівлю або передачу землі приватними особами і які можуть передбачати тільки право користування, після смерті чоловіка дружині або дружинам може бути запропоновано звільнити землю чи вийти заміж за брата покійного для того, щоб її зберегти. Наявність або відсутність нащадків може відігравати важливу роль у подібних ситуаціях. У деяких державах-учасницях вдови стають жертвами¹ практики "відчуження майна" і "привласнення майна", коли родичі її покійного чоловіка, апелюючи до звичаїв, відбирають у вдови та її дітей майно, нажите у шлюбі, включаючи майно, яке за звичаями їй не належить. Вони відбирають у вдови сімейний будинок і привласнюють усе рухоме майно, а потім нехтують своїми встановленими звичаями обов'язками щодо надання підтримки вдові та дітям. У деяких державах-учасницях вдів роблять вигнанками або відправляють до інших громад.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "постраждала особа"

51. Права спадкоємців на отримання платежів у межах соціального забезпечення (пенсії та допомога з інвалідності), а також схеми виплати накопичувальних пенсій відіграють важливу роль у державах-учасницях, де пари відраховують значні суми в зазначені схеми за період перебування у подружніх відносинах. Держави-учасниці зобов'язані забезпечувати рівність чоловіків і жінок стосовно допомоги подружжю та допомоги у зв'язку зі смертю годувальника, що виплачуються у межах системи соціального забезпечення та пенсійної системи.

52. У деяких державах-учасницях закони або процедури накладають обмеження на використання заповіту з метою подолання дискримінаційних законів і звичаїв і підвищення частки жінки у спадщині. Держави-учасниці зобов'язані ухвалювати закони про оформлення заповіту, які забезпечать рівні права жінок і чоловіків як заповідачів, спадкоємців і бенефіціарів.

53. Держави-учасниці зобов'язані ухвалювати закони про спадкування за законом, що відповідають принципам Конвенції. Такі закони повинні забезпечувати:

- рівне ставлення до спадкоємців чоловічої та жіночої статей;
- щоб право на спадкування землі не залежало від виконання умови звичаю брати шлюб із примусу з братом покійного чоловіка (левірат) або іншою особою чи від наявності або відсутності дітей, народжених у шлюбі;
- заборону на позбавлення вдови/вдівця спадщини;
- криміналізацію за "відчуження/присвоєння майна" і переслідування за законом осіб, які скоїли такий злочин.

VIII. Застереження

54. У заяві про застереження до Конвенції, зробленій в 1998 році⁶, Комітет висловив стурбованість кількістю і характером застережень. Зокрема, у пункті 6 зазначено, що статті 2 і 16 розглядаються Комітетом як основні положення Конвенції. І хоча деякі держави-учасниці зняли свої застереження до цих статей, Комітет особливо стурбований кількістю і характером застережень до цих статей.

Щодо статті 16, то в пункті 17 Комітет наголосив на тому, що традиційні, релігійні або культурні погляди, а також внутрішнє законодавство і політика, які не сумісні з положеннями Конвенції, не можуть слугувати виправданням для їх порушення. Комітет також переконаний у тому, що застереження до статті 16, незалежно від того, зроблені вони через національні, традиційні, релігійні чи культурні погляди, суперечать Конвенції, є неприпустимими і повинні бути переглянуті, змінені або зняті.

55. Щодо застережень, що стосуються церковного права і практики, Комітет визнає, що за час, який минув із 1998 року, деякі держави-учасниці внесли до свого законодавства зміни, спрямовані на забезпечення рівності, принаймні в деяких аспектах сімейних відносин. Комітет, як і раніше, рекомендує державам-учасницям зняти застереження, "взявши до уваги досвід інших країн з аналогічними релігіями і правовими системами, які успішно адаптували внутрішнє законодавство з урахуванням зобов'язань, що випливають з документів, які є обов'язковими для виконання"⁷.

⁶ A/53/38/Rev. 1 (частина друга).

⁷ CEDAW/C/ARE/CO/1 (2010), Прикінцеві зауваження, Об'єднані Арабські Емірати, п. 46.

Загальна рекомендація № 30 щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, в конфліктних та постконфліктних ситуаціях

10 жовтня 2013 р.

Зміст

I. Вступ	30-2
II. Сфера застосування загальної рекомендації	30-2
III. Застосування Конвенції в питаннях запобігання конфліктам, конфліктних і постконфліктних ситуацій	30-3
A. Територіальне і екстериторіальне застосування Конвенції	30-3
B. Застосування Конвенції до державних і недержавних суб'єктів	30-4
C. Взаємодоповнюваність Конвенції та міжнародного гуманітарного, кримінального права і права біженців	30-6
D. Конвенція і порядок денний Ради Безпеки з питань жінок, миру і безпеки	30-7
IV. Конвенція і питання, які стосуються попередження конфліктів, конфліктних і постконфліктних ситуацій	30-8
A. Жінки і питання попередження конфліктів	30-8
B. Жінки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях	30-9
V. Висновок	30-25
A. Моніторинг та звітність	30-25
B. Ратифікація або приєднання до договору	30-25

I. Вступ

1. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок постановив на своїй сорок сьомій сесії у 2010 році, згідно статті 21 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийняти загальну рекомендацію щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, в конфліктних та постконфліктних ситуаціях. Осноіна ціль та задача цієї загальної рекомендації полягає в тому, щоб надати державам-учасницям авторитетні настанови щодо законодавчих, політичних та інших належних заходів для забезпечення повного виконання своїх зобов'язань по Конвенції стосовно захисту, поваги та реалізації прав людини жінками. В ній знаходять подальший розвиток принципи, викладені в раніше прийнятих загальних рекомендаціях.

2. Захист прав людини жінок на будь-якому етапі конфлікту, просування процесу досягнення дійсної гендерної рівності до, під час і після конфлікту і забезпечення всібічного врахування різноманітного досвіду жінок у всіх процесах побудови миру, миротворення і реконструкції є важливими цілями Конвенції. Комітет знову заявляє, що зобов'язання держав-учасниць продовжують застосовуватись без дескримінації відносно як громадян, так і негромадян в межах їх території або в зоні їх фактичного контролю, навіть якщо така знаходиться за межами держави-учасниці. Комітет неодноразово виявляв стурбованість гендерними наслідками конфліктів та виключенням жінок з процесів запобігання конфліктів, постконфліктних перехідних процесів та процесів відновлення, а також тим фактом, що в доповідях держав-учасниць не представлена достатня інформація про застосування Конвенції в таких ситуаціях.

3. В цій загальній рекомендації містяться конкретні керівні вказівки для держав-учасниць стосовно виконання їхніх зобов'язань з проведення належної перевірки щодо дій приватних осіб чи організацій, що обмежують права, які закріплені Конвенцією, та пропозицій стосовно шляхів забезпечення недержавними суб'єктами прав жінок в районах зони конфлікту.

II. Сфера застосування загальної рекомендації

4. Ця загальна рекомендація охоплює питання застосування Конвенції до сфери запобігання конфліктам, міжнародним і локальним збройним конфліктам, ситуаціям іноземної окупації та окупації інших видів та постконфліктному етапу. Крім того, в рекомендації розглядаються й інші ситуації, які викликають занепокоєння, такі як внутрішні заворушення, затяжні громадські заворушення та заворушення малої інтенсивності, політичні кризи, насильство на етнічному або громадському ґрунті, надзвичайний стан та придушення масових заворушень, боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, яка не обов'язково можуть класифікуватись як збройні конфлікти згідно норм міжнародного гуманітарного права і результатом яких є серйозні порушення прав жінок, що викликає особливе занепокоєння з боку Комітету. Для цілей цієї загальної рекомендації конфліктний і постконфліктний етапи іноді розглядаються окремо, оскільки притаманні їм труднощі і можливості в плані захисту прав людини жінок і дівчат можуть відрізнитись. Проте, Комітет відмічає, що перехід від конфліктного до пост-конфліктного етапу далеко не завжди є поступовим та незворотнім і протягом тривалого часу може включати періоди припинення і поновлення конфлікту.

5. Такі ситуації тісно пов'язані з кризами на ґрунті внутрішнього переміщення осіб без громадянства і боротьби груп біженців з процесами репатріації. У зв'язку з цим Комітет повторює своє зауваження, викладене в загальній рекомендації №28 про те, що держави-учасниці продовжують нести відповідальність за всі свої дії, які торкаються прав людини громадян і негромадян, внутрішньо переміщених осіб, біженців, осіб що просять притулку і апатридів, в межах території або в зоні фактичного контролю держави-учасниці, навіть якщо така знаходиться за межами її території.

6. Жінки не представляють однорідну групу, і накопичений ними досвід конфліктних ситуацій або їх особливі потреби в постконфліктних ситуаціях суттєво між собою різняться. Жінки — це не пасивні спостерігачі або жертви¹. Вони історично відігравали і продовжують відігравати роль активних борців, як членкині організованого громадянського суспільства, як захисниці прав людини, як учасниці рухів опору і як активні суб'єкти формальних і неформальних процесів миротворення і відновлення. Держави-учасниці мають брати до уваги всі аспекти своїх зобов'язань по Конвенції з тим, щоб викоринити дискримінацію стосовно жінок.

7. Як відмічається в загальній рекомендації № 28, дискримінація проти жінок також ускладнюється накладанням її різноманітних форм. Відповідно до відображеного в Конвенції підходу, що заснований на концепції всього життєвого циклу, держави-учасниці повинні також забезпечувати права і нагальні потреби дівчат, які постраждали в результаті конфлікту, що виникають в результаті дискримінації за ознакою статі.

III. Застосування Конвенції в питаннях запобігання конфліктам, конфліктних і постконфліктних ситуацій

A. Територіальне і екстериторіальне застосування Конвенції

8. Комітет знову підтверджує загальну рекомендацію № 28 в тому плані, що зобов'язання держав-учасниць також застосовуються екстериторіально відносно осіб в межах їхньої території або під їхнім фактичним контролем, навіть якщо вони не знаходяться в межах території держави-учасниці, і що держави-учасниці несуть відповідальність за всі свої дії, що зачіпають права людини незалежно від того, чи знаходяться такі особи на її території.

9. В конфліктних і постконфліктних ситуаціях держави-учасниці зобов'язані застосовувати норми Конвенції та інші норми міжнародного права в галузі прав людини і гуманітарного права при здійсненні територіальної або екстериторіальної юрисдикції самостійно (наприклад, під час здійснення односторонніх військових дій) або в якості членів міжнародних або міждержавних організацій або коаліцій (наприклад, у складі міжнародних сил з підтримки миру). Конвенція застосовується до різних ситуацій, в тому числі до всіх випадків, коли держава здійснює юрисдикцію в такій формі, як окупація, або в інших формах адміністративного управління територією іноземної держави (наприклад, адміністративне управління територією з боку ООН); до національних контингентів, виділених для участі в міжнародній операції з підтримки або укріплення миру; до осіб, атриманих агентами держави (наприклад, військовослужбовцями або найманцями) за межами її території; до законних або протизаконних військових дій на території іншої держави; до двосторонньої або багатосторонньої донорської допомоги, що надається з метою запобігання конфліктам і в порядку гуманітарної допомоги, ослаблення наслідків конфліктів або пост-конфліктного відновлення; за участі, в якості третьої сторони, в процесах по забезпеченню миру і переговорних процесах; при напруженні торгівельних угод зі сторонами, які зачепив конфлікт.

10. Конвенція вимагає також, щоб держави-учасниці регулювали екстериторіальну діяльність вітчизняних недержавних суб'єктів, що знаходяться під їхнім фактичним контролем. Комітет знову підтвердив вимогу, що міститься в статті 2(e) загальної № 28, про ліквідацію дискримінації з боку будь-якого державного або приватного суб'єкта, яке поширюється на дії національних корпорацій, які діють екстериторіально. Це включає випадки, за яких діяльність національних корпорацій в районах зони конфлікту призводить до порушення прав жінок, та випадки, які вимагають створення механізмів підзвітності і нагляду відносно приватних підрядників, які забезпечують безпеку, та інших підрядників, які діють в районах зони конфлікту.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "постраждала особа"

11. Можливі випадки, коли у держав-учасниць також можуть бути екстериторіальні зобов'язання з міжнародного співробітництва, що передбачені нормами міжнародного права, такого як договірне право, яке стосується жінок з особливими потребами (ст. 32 Конвенції про права інвалідів), дівчат у військових конфліктах (п. 4 ст. 24 Конвенції про права дитини і перші два Факультативні протоколи до неї) і недискримінаційного здійснення економічних, соціальних і культурних прав (п. 1 ст. 2, п. 1 ст. 11, ст. 22 і 23 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права). В таких випадках екстериторіальне застосування Конвенції вимагає дотримання державами Конвенції під час здійснення цих зобов'язань.

12. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) Застосовувати норми Конвенції та інші норми міжнародного права прав людини і гуманітарного права на комплексній основі при здійсненні територіальної або екстериторіальної юрисдикції, незалежно від того, чи діють вони самостійно або в якості членів міжнародних або міжурядових організацій або коаліцій;

b) Регулювати екстериторіальну діяльність всіх вітчизняних недержавних суб'єктів в зоні фактичного контролю держави-учасниці і забезпечувати повне дотримання Конвенції цими суб'єктами;

c) Забезпечувати повагу, захист і здійснення прав, гарантованих Конвенцією, як того вимагає її екстериторіальне застосування, в ситуаціях іноземної окупації, в яких держава-учасниця виступає в якості окупаючої держави.

В. Застосування Конвенції до державних і недержавних суб'єктів

13. Права жінок в процесах попередження конфліктів, в конфліктних і постконфліктних процесах зачіпаються різними суб'єктами, включаючи держави, що діють самостійно (наприклад, як держава, в кордонах якої виникає конфлікт; як сусідні держави, які беруть участь в регіональних аспектах конфлікту; або як держави, які беруть участь в односторонніх транскордонних військових маневрах), держави, що діють як члени міжнародних або міжурядових організацій (наприклад, через сприяння міжнародним миротворчим силам або як донори, які надають грошову підтримку через міжнародні фінансові інституції для підтримки процесів по забезпеченню миру) і коаліцій, і недержавні суб'єкти, такі як озброєні групи, воєнізовані формування, корпорації, консультативні компанії з воєнних питань, організовані злочинні групи та особи або угруповання, що застосовують самосуд. В конфліктних і постконфліктних ситуаціях державні інституції зазвичай ослаблені або певні урядові функції можуть виконуватись іншими урядами, міжнародними організаціями або навіть недержавними групами. Комітет підкреслює, що в таких ситуаціях можливі комплекси одночасних і взаємодоповнюваних зобов'язань відповідно до Конвенції стосовно низки залучених суб'єктів.

14. Відповідальність держави в рамках Конвенції також виникає, якщо дії або бездіяльність приватного суб'єкта можуть бути присвоєні державі у відповідності з міжнародним правом. Коли держава-учасниця діє як членкиня міжнародної організації в процесах попередження конфлікту, конфліктних або постконфліктних процесах, вона продовжує нести відповідальність за своїми зобов'язаннями в рамках Конвенції в межах своєї території і екстериторіально, а також несе відповідальність за вжиття заходів, які забезпечують відповідність політики і рішень цих організацій її зобов'язанням в рамках Конвенції.

16. На доповнення до вимоги про регулювання недержавних суб'єктів державами-учасницями в міжнародному гуманітарному праві містяться норми, які передбачають відповідні зобов'язання, які покладаються на недержавні суб'єкти як сторони збройного конфлікту (таких як заколотники і групи повстанців), зокрема викладені в загальній статті 3 Женевської конвенції 1949 року і Додатковому протоколі до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року. Комітет відмічає, що, хоча відповідно до міжнародного гуманітарного права недержавні суб'єкти не можуть стати учасниками Конвенції, за певних обставин, зокрема, коли озброєна група здійснює значний контроль над територією і населенням і має визначену політичну структуру, недержавні суб'єкти зобов'язані поважати міжнародні права людини. Комітет особливо відмічає, що масові порушення прав людини і серйозні порушення міжнародного гуманітарного права можуть тягнути особисту кримінальну відповідальність, в тому числі членів і лідерів недержавних збройних угруповань і консультативних компаній з військових питань.

17. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) забезпечити, відповідно до свого зобов'язання щодо належної обачності, відшкодування за дії приватних осіб або організацій;

b) відкидати всі форми згортання зусиль по захисту прав жінок з метою умиротворення недержавних суб'єктів, таких як терористи, приватні особи або озброєні угруповання;

c) вступати в контакт з недержавними суб'єктами з метою запобігання порушень прав людини, пов'язаних з їхньою діяльністю в районах, яких торкнувся конфлікт, зокрема всіх форм гендерного насильства; надавати належну допомогу національним компаніям в проведенні оцінки та усуненні підвищених ризиків порушення прав жінок; і створити ефективний механізм звітності;

d) використовувати практику, яка враховує гендерні фактори (наприклад участь жінок-поліцейських) при проведенні розслідувань в період конфлікту і постконфліктний період з метою забезпечення виявлення і вжиття заходів щодо порушень з боку державних і недержавних суб'єктів.

18. Комітет також наполегливо закликає недержавних суб'єктів, таких як озброєні угруповання:

a) поважати права жінок в конфліктних і постконфліктних ситуаціях відповідно до Конвенції;

b) прийняти зобов'язання по дотриманню кодексів поведінки стосовно прав людини і заборони всіх форм гендерного насильства.

С. Взаємодоповнюваність Конвенції та міжнародного гуманітарного, кримінального права і права біженців

19. У всіх кризових ситуаціях, будь то збройний конфлікт, який не має міжнародного характеру, або міжнародний збройний конфлікт, надзвичайний стан, іноземна окупація або інші ситуації, які викликають занепокоєння, наприклад, політичні хвилювання, права жінок гарантуються міжнародним правовим режимом, який полягає у застосуванні додаткових видів захисту відповідно до Конвенції і міжнародного гуманітарного, кримінального права і права біженців.

20. В ситуаціях, які відповідають пороговим критеріям збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру, і міжнародного збройного конфлікту, Конвенція і міжнародне гуманітарне право застосовуються одночасно, а різноманітні види захисту, що передбачаються ними, мають взаємодоповнюючий, а не взамовиключний характер. Відповідно до міжнародного гуманітарного права жінки, яких зачепили збройні конфлікти, мають право на загальний захист, який застосовується як відносно жінок, так і чоловіків, і деякі специфічні види захисту, переважно на захист від згвалтування, примусу до проституції та інших форм посягань на статеву свободу; пріоритет при розподілі гуманітарної допомоги для вагітних жінок, породіль і матерів, що годують дітей в міжнародному збройному конфлікті; утримання під арештом в окремих від чоловіків приміщеннях під безпосереднім наглядом жінок; і захист від смертної кари для вагітних жінок або матерів, які мають на утриманні дітей або таких, які мають малолітніх дітей.

21. Міжнародне гуманітарне право також накладає зобов'язання на окупаючі держави, яке застосовується одночасно з Конвенцією та іншими нормами міжнародного права в галузі прав людини. Міжнародне гуманітарне право також забороняє державі переміщати частину свого цивільного населення на окуповану ним територію. Відповідно до міжнародного гуманітарного права жінки в ситуації окупації мають право на загальні види захисту і такі специфічні види захисту: захист від згвалтування, примусу до проституції, і будь-яких інших форм посягань на статеву свободу; вільний пропуск всіх відправлень з необхідним одягом, призначеним для вагітних жінок і породіль; безпечні або нейтралізовані зони, які можуть бути створені з метою убезпечення цивільного населення, особливо включаючи вагітних жінок і матерів з дітьми до семи років; і утримання в ув'язненні в окремих від чоловіків санітарні установки, а їхній обшук має здійснюватись жінками.

22. Положення Конвенції, які забороняють дискримінацію щодо жінок, в багатьох ситуаціях підкріплюють і доповнюють режим міжнародно-правового захисту жінок з числа біженців і переміщених осіб і осіб без громадянства, особливо з огляду на відсутність у відповідних міжнародних угодах, зокрема в Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколі до неї 1967 року, чітких положень стосовно гендерної рівності.

23. Зобов'язання держав-учасниць щодо запобігання, розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та гендерним і сексуальним насильством, і покаранню за їх вчинення в рамках Конвенції підкріплені міжнародним кримінальним правом, в тому числі судовою практикою міжнародних і змішаних кримінальних трибуналів і Римським статутом Міжнародного кримінального суду, відповідно до яких поневолення в процесі торгівлі жінками і дівчатками, згвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства порівняної тяжкості можуть становити воєнний злочин, злочин проти людства або акт катувань, або бути актом геноциду. Міжнародне кримінальне право, включаючи, зокрема, визначення видів насильства за ознакою статі, особливо сексуального насильства, також повинно тлумачитися відповідно до Конвенції та іншими міжнародними документами, що стосуються захисту прав людини, без будь-якого несприятливого розрізнення за такими ознаками, як гендерна.

D. Конвенція і порядок денний Ради Безпеки з питань жінок, миру і безпеки

25. Комітет визнає, що різні тематичні резолюції Ради Безпеки, зокрема 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) і 2122 (2013), крім таких резолюцій, як 1983 (2011), в яких надані конкретні керівні принципи щодо наслідків ВІЛ і СНІДу для жінок в конфліктних і постконфліктних ситуаціях, становлять ключову політичну платформу для захисту жінок, миру і безпеки.

26. Оскільки всі питання, що розглядаються в цих резолюціях, які викликають стурбованість, знаходять своє відображення в основних положеннях Конвенції, їх здійснення має базуватися на моделі реальної рівності і охоплювати всі права, закріплені в Конвенції. Комітет знову заявляє про необхідність узгодженого і всебічного підходу, що забезпечує здійснення порядку денного Ради Безпеки з питання про жінок, миру і безпеки в рамках реалізації Конвенції та Факультативного протоколу до неї.

27. У Конвенції також передбачено процес подання періодичних доповідей та оглядів у відповідності до статті 18, згідно з якою всі держави-учасниці зобов'язані звітувати про заходи, вжиті ними з метою виконання положень Конвенції, в тому числі в умовах запобігання конфліктам, в конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Вимога про включення до складу доповідей інформації про хід здійснення резолюцій Ради Безпеки може дозволити консолідувати здійснення Конвенції та порядку денного Ради Безпеки і тим самим сприяти розширенню, зміцненню і практичній реалізації гендерної рівності.

28. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) забезпечити відповідність прийнятих на національному рівні планів дій і стратегії щодо виконання резолюції 1325 (2000) Ради Безпеки і наступних резолюцій Конвенції і виділення необхідних коштів для їх виконання;

b) забезпечувати, щоб в процесі здійснення зобов'язань Ради Безпеки була відображена модель фактичної рівності і враховувалися наслідки конфліктних і постконфліктних ситуацій щодо всіх прав, закріплених в Конвенції, на додаток до тих, які стосуються порушень, пов'язаних з насильством за ознакою статі, включаючи сексуальне насильство, в конфліктних ситуаціях;

c) співпрацювати з усіма мережами, підрозділами, установами і програмами ООН з питань, пов'язаних з конфліктними ситуаціями, включаючи запобігання конфліктам, конфліктні ситуації, вирішення конфліктів і постконфліктне відновлення, при здійсненні положень Конвенції;

d) зміцнювати взаємодію з громадянським суспільством та неурядовими організаціями у виконанні порядку денного Ради Безпеки з питання жінок, миру і безпеки.

IV. Конвенція і питання, які стосуються попередження конфліктів, конфліктних і постконфліктних ситуацій

A. Жінки і питання попередження конфліктів

29. Держави-учасниці Конвенції зобов'язані приділяти першочергову увагу питанням запобігання конфліктам і всім формам насильства. Таке запобігання конфліктів включає використання ефективних систем раннього попередження для збору і аналізу інформації з відкритих джерел, превентивної дипломатії і посередництва і превентивних зусиль, спрямованих на усунення причин конфлікту. Воно також включає раціональне і ефективне регулювання торгівлі зброєю, а також належний контроль за обігом наявних і нерідко нелегальних звичайних озброєнь, включаючи стрілецьку зброю, для запобігання їх використання при скоєнні серйозних актів гендерного насильства або сприяння їм. Існує зв'язок між підвищеною поширеністю насильства за ознакою статі та дискримінацією і спалахами конфліктів. Наприклад, стрімке зростання поширеності сексуального насильства може служити в якості раннього попередження про конфлікт. Відповідно, зусилля по ліквідації насильства за ознакою статі також вносять вклад у запобігання конфлікту в довгостроковій перспективі, його ескалації і повторення на постконфліктному етапі.

30. Незважаючи на важливість запобігання конфліктам для забезпечення прав жінок, зусилля щодо запобігання конфліктів часто виключають досвід жінок як неактуальний для прогнозування конфліктів, а участь жінок в запобіганні конфліктів є низькою. Комітет раніше відзначав низький рівень участі жінок в роботі установ, що займаються питаннями превентивної дипломатії і глобальними проблемами, такими як військові витрати і ядерне роззброєння. Такі нейтральні з гендерної точки зору заходи щодо запобігання конфлікту не тільки не відповідають положенням Конвенції, але і не можуть належним чином використовуватися для прогнозування і запобігання конфліктам. Розробка державами-учасницями відповідних заходів реагування можлива тільки на основі включення жінок як зацікавлених сторін і використання гендерного аналізу конфлікту.

31. Конвенція вимагає, щоб політика в галузі запобігання носила недискримінаційний характер і щоб зусилля щодо запобігання або пом'якшення конфлікту не завдавали навмисної або ненавмисної шкоди жінкам і не створювали або не посилювали гендерну нерівність. При здійсненні центральними урядами або державами-третіми сторонами втручання в місцеві мирні процеси необхідно забезпечення поваги керівної ролі жінок, а не її ослаблення, а також повагу їх миротворчої ролі на місцевому рівні.

32. Як раніше відзначав Комітет, поширення звичайної зброї, особливо стрілецької зброї, в тому числі такої, що поставляється легально, але використовується не за призначенням, може прямо або побічно торкатися жінок як жертв гендерного насильства в умовах конфлікту, як жертв насильства в сім'ї, а також як учасниць акцій протесту або руху опору.

33. Комітет рекомендує державам-учасницям:

- a) зміцнювати і підтримувати офіційні і неофіційні зусилля жінок із запобігання конфліктам;
- b) забезпечувати рівноправну участь жінок в роботі національних, регіональних і міжнародних організацій, а також в неофіційних, місцевих або общинних процесах, покликаних забезпечувати застосування заходів превентивної дипломатії;

d) включати показники і критерії з гендерної тематики в структуру управління результатами використання таких систем раннього попередження;

e) вжити заходів для усунення наслідків міжнародної передачі зброї, особливо стрілецької та нелегальної зброї, для становища жінок за допомогою ратифікації і забезпечення виконання Договору про торгівлю зброєю.

В. Жінки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях

1. Насилля за ознакою статі (статті 1-3 і 5(a))

34. Насильство щодо жінок і дівчаток є формою дискримінації, забороненої Конвенцією, і є порушенням прав людини. Конфлікти посилюють існуючу гендерну нерівність, піддаючи жінок підвищеному ризику різних форм насильства за ознакою статі з боку як державних, так і недержавних суб'єктів. Насильство, пов'язане з конфліктом, відбувається повсюдно: воно може мати місце в побуті, місцях утримання під вартою і таборах для внутрішньо переміщених жінок і біженців; воно відбувається повсякденно: наприклад, під час виконання домашніх обов'язків, будь то похід за водою або хмизом, або по дорозі в школу або на роботу. У ситуаціях конфлікту акти насильства за ознакою статі вчиняються різними людьми. До них можуть відноситися члени урядових збройних сил, воєнізованих угруповань і недержавних збройних груп, миротворчий персонал і цивільні особи. Незалежно від характеру збройного конфлікту, його тривалості або суб'єктів, які беруть в ньому участь, жінки і дівчатка все частіше стають об'єктом різних форм насильства і жорстокого поводження - від вбивств, тортур і нанесення каліцтв, сексуального насильства, примусу до вступу в шлюб, примусу до проституції і примусового запліднення, до насильницького переривання вагітності та стерилізації.

35. Очевидно, що, хоча збройний конфлікт негативно впливає на всіх цивільних осіб, саме жінки і дівчатка все частіше піддаються сексуальному насильству, «що застосовується в тому числі в якості тактики війни, з метою приниження, придушення, залякування, розосередження і/або насильницького переміщення цивільних членів громад або етнічних груп», і що ця форма сексуального насильства зберігається навіть після закінчення бойових дій (див. резолюцію 1820 (2008) Ради Безпеки). Відносно більшості жінок в постконфліктних умовах насильство не припиняється одночасно з офіційним припиненням вогню та підписанням мирної угоди, а часто збільшується. Комітет визнає достовірність численних повідомлень, що підтверджують, що, хоча форми і місця вчинення актів насильства змінюються, тобто насильство вже не може відбуватися з санкції держави, на постконфліктному етапі спостерігається ескалація насильства за ознакою статі, особливо сексуального насильства, у всіх його формах. Нездатність запобігати і розслідувати злочини, пов'язані з гендерним насильством в усіх його формах, і карати винних у їх скоєнні в поєднанні з іншими факторами, включаючи неефективність зусиль з роззброєння, демобілізації і реінтеграції, може також вести до подальшого насильства по відношенню до жінок в постконфліктні періоди.

36. Під час і після конфліктів підвищеному ризику насильства, особливо сексуального насильства, піддаються конкретні групи жінок і дівчаток, наприклад, жінки з числа внутрішньо переміщених осіб і біженців, захисники прав жінок, жінки різної кастової, етнічної чи національної приналежності або інших меншин, які часто стають об'єктами нападу як символічні представники своїх громад, а також вдови та жінки з інвалідністю. Жінки-комбатантки і військовослужбовці також позбавлені захисту від сексуальних знущань і домагання з боку державних і недержавних збройних груп і рухів опору.

37. Крім того, насильство за ознакою статі веде до численних порушень прав людини, таким як напади на захисників прав жінок з боку держави і недержавних суб'єктів, що підриває право жінок на рівноправну і сильну участь в політичному і громадському житті. Насильство щодо жінок в ситуаціях конфлікту призводить до найрізноманітніших психічних і психологічних наслідків, включаючи травми і інвалідність, підвищений ризик зараження ВІЛ-інфекцією і ризик небажаної вагітності в результаті сексуального насильства. Існує тісний взаємозв'язок між насильством за ознакою статі та проблемою ВІЛ, включаючи навмисне зараження ВІЛ при згвалтуванні, яке використовується як зброя війни.

38. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) заборонити насильство за ознакою статі у всіх його формах з боку державних і недержавних суб'єктів, зокрема, за допомогою прийняття відповідних законів, політики і протоколів;

b) запобігати і розслідувати злочини, пов'язані з насильством за ознакою статі у всіх його формах, зокрема з сексуальним насильством з боку державних і недержавних суб'єктів, і проводити в життя політику абсолютної нетерпимості щодо подібних злочинів;

c) забезпечувати доступ до правосуддя для жінок і дівчаток; приймати процедури розслідування, розроблені з урахуванням гендерних аспектів, з метою усунення насильства за ознакою статі, особливо сексуального насильства; організовувати підготовку з гендерної тематики та розробляти кодекси поведінки та правила для співробітників поліції і військовослужбовців, включаючи миротворців; і розвивати потенціал судових органів, в тому числі в контексті механізмів правосуддя перехідного періоду, з метою забезпечити їх незалежність, неупередженість та сумлінність;

d) здійснювати збір даних і стандартизувати методи збору даних по частотності і поширеності насильства за ознакою статі, особливо сексуального насильства, в різних умовах і щодо різних категорій жінок;

e) виділяти необхідні ресурси і вживати ефективних заходів, що забезпечують доступ до всебічного медичного обслуговування, психологічного медичного обслуговування та психосоціальної підтримки жертв насильства за ознакою статі, зокрема сексуального насильства;

f) розробляти і поширювати стандартні оперативні процедури і механізми передачі справ з метою налагодження зв'язків між суб'єктами, що забезпечують безпеку, і постачальниками послуг для жертв насильства за ознакою статі, включаючи комплексні інформаційні центри з питань медичного, юридичного та психосоціального обслуговування для жертв сексуального насильства, багатоцільові комунальні центри, що забезпечують зв'язок між службами, які займаються питаннями надання невідкладної допомоги, розширення економічних і соціальних можливостей і реінтеграції, і мобільними шпиталями;

g) посилювати технічний експертний потенціал та виділяти ресурси для задоволення специфічних потреб жінок і дівчаток, що зазнали насильства, включаючи усунення наслідків сексуального насильства для їх репродуктивного здоров'я;

h) забезпечувати, щоб національні заходи запобігання і реагування передбачали конкретні заходи щодо боротьби з насильством за ознакою статі та ВІЛ.

2. Торгівля людьми (ст. 6)

39. Торгівля жінками і дівчатками, що представляє собою дискримінацію за ознакою статі, посилюється під час і після конфлікту внаслідок розвалу політичних, економічних і соціальних структур, підвищеного рівня насильства і посилення мілітаризму. Конфліктні і постконфліктні ситуації здатні породжувати підвищений попит на сексуальну, економічну і військову експлуатацію жінок в умовах війни. Порушені конфліктом райони можуть бути районами походження, транзиту і призначення стосовно торгівлі жінками і дівчатками, а форми торгівлі людьми можуть відрізнятися в залежності від регіону, конкретних економічних і політичних умов державних і недержавних суб'єктів, які беруть участь. Жінки і дівчата, які проживають в таборах для внутрішньо переміщених осіб або біженців, або повертаються з них, або знаходяться в пошуку джерел для існування, найбільшою мірою схильні до ризику стати предметом торгівлі.

40. Торгівля людьми може мати місце в результаті застосування третіми країнами таких заходів, як заборона, висилка або затримання, з метою стримування потоків мігрантів з порушених конфліктом районів. Міграційна політика, яка передбачає обмежувальні заходи з урахуванням ознаки статі або заходи дискримінаційного характеру, що обмежує можливості жінок і дівчаток, які покидають конфліктні зони, може зробити їх більш схильними до експлуатації та підвищити їх уразливість в плані торгівлі людьми.

41. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) вживати заходів для забезпечення заходів розслідування та покарання за всіма випадками, пов'язаними з торгівлею людьми і відповідними порушеннями прав людини, які відбуваються під їх юрисдикцією, будь то державні органи або приватні суб'єкти, і вживати конкретних заходів щодо захисту жінок і дівчаток, включаючи внутрішньо переміщених осіб і біженців;

b) проводити серед таких груп, як національні війська, миротворчі сили, прикордонна поліція, співробітники імміграційних органів і учасники гуманітарної діяльності, політику абсолютної нетерпимості, на основі міжнародних норм щодо захисту прав людини, до торгівлі людьми, сексуальної експлуатації та наруги і здійснювати підготовку цих груп з питань виявлення та захисту вразливих жінок і дівчаток;

c) затвердити всеосяжну міграційну політику з урахуванням гендерних аспектів і прав людини, яка гарантує, щоб жінки і дівчатка з порушених районів конфлікту не ставали жертвами торгівлі людьми;

d) приймати двосторонні або регіональні угоди і здійснювати інші форми співпраці з метою захисту прав жінок і дівчаток, які стали предметом торгівлі, і сприяння переслідуванню винних в цьому осіб.

3. Участь (ст. 7-8)

42. Хоча жінки часто відіграють провідну роль в ході конфлікту як керівниці домогосподарств, миротворці, політичні лідерки і комбатантки, Комітет неодноразово висловлював стурбованість тим, що їхні голоси заглушуються і не враховуються в достатній мірі в постконфліктний і перехідний періоди і в ході процесів відновлення. Комітет знову заявляє, що залучення критичної маси жінок в міжнародні переговори, діяльність з підтримки миру і всі рівні превентивної дипломатії, посередництва, надання гуманітарної допомоги, суспільне примирення і мирні переговори на національному, регіональному та міжнародному рівнях, а також в роботу кримінальної судової системи може змінити існуючий стан. На національному рівні рівна, конструктивна і ефективна участь жінок в діяльності різних гілок влади, їх призначення на керівні посади в уряді і їх здатність брати участь в якості активних учасниць громадянського суспільства є необхідними передумовами створення суспільства з усталеною демократією, миру і гендерної рівності.

43. Безпосередньо після конфлікту у держав-учасниць може з'являтися стратегічна можливість для прийняття законодавчих та політичних заходів з ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і забезпечення для жінок рівних можливостей для участі в діяльності нових постконфліктних урядових структур. Однак найчастіше, на момент офіційного припинення військових дій заохочення гендерної рівності та участі жінок у процесах прийняття рішень не розглядається як пріоритетне завдання і може навіть ігноруватися як несумісне з цілями стабілізації. Всебічну участь жінок в офіційних миротворчих процесах, постконфліктному відновленні і соціально-економічному розвитку часто не реалізується через глибоко укорінені стереотипи, що виражаються не тільки в насильстві за ознакою статі та дискримінації щодо жінок, але і в тому, що керівні ролі в державних і недержавних групах традиційно займають чоловіки, усуваючи жінок від участі в процесі прийняття рішень у всіх його аспектах.

44. Виконання зобов'язань держав-учасниць щодо забезпечення всебічного представництва жінок у політичному та суспільному житті (ст.7) і на міжнародному рівні (ст.8) вимагає зжиття заходів, в тому числі тимчасових спеціальних заходів відповідно до п.1 ст.4, спрямованих на усунення цього широкого спектру факторів гендерної дискримінації та нерівності в районах конфлікту, а також конкретних і численних перешкод на шляху до рівноправної участі жінок, які пов'язані з додатковими обмеженнями в сфері мобільності, безпеки, пошуку джерел фінансування, агітації і технічних навичок в конфліктних ситуаціях.

45. Здійснення цих зобов'язань особливо стосується держав-учасниць, на території яких відбуваються військові дії, а також інших держав-учасниць, залучених в миротворчі процеси, від яких потрібно забезпечити представництво жінок в їх установах і надавати підтримку участі місцевих жінок в процесах по встановленню миру. Їх здійснення, спільно з резолюцією 1325 (2000) Ради Безпеки з питання про жінок, мир і безпеку, гарантує посилення участі жінок в діяльності щодо запобігання, регулювання і залагодження конфліктів.

46. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) забезпечити, щоб законодавчі, виконавчі, адміністративні та інші нормативні документи не обмежували участь жінок в діяльності щодо запобігання, регулювання і вирішення конфліктів;

b) забезпечити рівне представництво жінок на всіх рівнях прийняття рішень в національних установах і механізмах, в тому числі в збройних силах, поліції, органах правосуддя і механізмах правосуддя перехідного періоду (судових і несудових), що займаються розслідуванням злочинів, скоєних під час конфлікту;

с) забезпечити, щоб жіночі організації, організації громадянського суспільства, які спеціалізуються на жіночій проблематиці, і представники громадянського суспільства були в рівній мірі включені в усі зусилля по проведенню мирних переговорів і перебудові і відновленню в постконфліктний період;

d) організувати для жінок навчання навичкам керівника, з метою забезпечення їх ефективної участі в постконфліктних політичних процесах.

47. Комітет рекомендує державам - третім сторонам, які беруть участь в процесах врегулювання конфліктів як самостійно, так і в якості членів міжнародних або міжурядових організацій та коаліцій, щоб вони:

a) включали жінок в переговорні процеси і посередництво в якості делегатів, в тому числі і на найвищих рівнях;

b) надавали технічну допомогу щодо процесів врегулювання конфліктів країнам, які виходять з конфлікту, з тим щоб стимулювати ефективну участь жінок..

4. Доступ до освіти, занятість, охорона здоров'я і становище жінок, які проживають в сільській місцевості (ст.10-12 і 14)

48. До одного з головних і прямих наслідків збройного конфлікту відноситься повний розвал державної громадської інфраструктури та інфраструктури обслуговування, що веде до дефіциту в сфері надання життєво важливих послуг для населення. У таких ситуаціях в першу чергу страждають жінки і дівчатка, що несуть важкий тягар соціально-економічних наслідків конфлікту. У районах конфлікту школи закриваються в зв'язку з відсутністю безпеки або в зв'язку з тим, що їх займають або руйнують державні і недержавні збройні групи, що перешкоджає доступу дівчаток до шкільної освіти. До інших чинників, що перешкоджає доступу дівчаток до шкільної освіти, відносяться напади і погрози щодо них і їхніх учителів з боку недержавних суб'єктів, а також те, що їм доводиться брати на себе додаткові обов'язки по догляду та веденню домашнього господарства.

49. Також жінки змушені займатися пошуками альтернативних джерел засобів існування, оскільки виживання сім'ї в значній мірі стає залежним від них. Навіть незважаючи на те що в період конфлікту жінки займають позиції в формальному секторі зайнятості, які раніше займали чоловіки, найчастіше в постконфліктних ситуації вони втрачають свою роботу у формальному секторі і повертаються до домашнього господарства або до роботи в неформальному секторі. Після завершення конфлікту головним пріоритетом для забезпечення сталого розвитку постконфліктних економіки є створення робочих місць, однак ініціативи щодо забезпечення зайнятості у формальному секторі, спрямовані в першу чергу на створення економічних можливостей для демобілізованих чоловіків, як правило, не враховують інтереси жінок. Вкрай важливо, щоб в рамках програм постконфліктного відновлення цінувався і отримував підтримку внесок жінок у неформальних і продуктивних галузях економіки, де зосереджена основна економічна діяльність.

50. В районах конфлікту доступ до життєво важливих послуг, таких як медичне обслуговування, в тому числі в сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, ускладнюється через неналежну інфраструктуру і відсутність професійних медичних працівників, основних медикаментів і медичного приладдя. Як наслідок, для жінок і дівчаток підвищується ризик незапланованої вагітності, отримання тяжких сексуальних і родових травм і зараження захворюваннями, що передаються статевим шляхом, в тому числі ВІЛ і СНІД, в результаті сексуального насильства в умовах конфлікту.

Цей розвал або руйнування системи охорони здоров'я в поєднанні з обмеженнями мобільності та свободи пересування жінок ще більше підриває право жінок на рівний доступ до медичного обслуговування, гарантований п.1 ст.12. Непропорційно низька захищеність дівчаток і жінок від ризику зараження ВІЛ-інфекцією обумовлена нерівноправністю і згубними гендерними нормами, і в конфліктних і постконфліктних ситуаціях вплив цих факторів тільки посилюється. Стигматизація і дискримінація щодо ВІЛ-інфікованих осіб, особливо в поєднанні зі стигматизацією жертв насильства за ознакою статі, також проникає всюди і має далекосяжні наслідки для профілактики, лікування, догляду та підтримки при ВІЛ-інфекції.

51. Жінки в сільських районах часто в незрівнянно більшій мірі страждають від відсутності медичних і соціальних послуг, нерівноправного доступу до користування землею та природними ресурсами. Подібним чином, їхнє становище в постконфліктних ситуаціях ставить на порядок денний конкретні завдання щодо їх зайнятості та реінтеграції, оскільки найчастіше це ускладнюється розвалом сфери обслуговування, що веде до відсутності продовольчої забезпеченості, неналежних житлових умов, позбавлення власності і відсутності доступу до води. Вдови, жінки з інвалідністю, особи похилого віку жінки, самотні жінки без родинної підтримки і жінки-глави домогосподарств особливо уразливі до зростаючих економічних труднощів з огляду на їх знедолене становище і часту відсутність зайнятості та можливостей для економічного виживання.

52. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) розробляти програми для дівчаток, які передчасно залишили школу в результаті конфлікту, з тим щоб їм була надана можливість якомога швидше повернутися в школи чи університети; зайнятися якнайшвидшим ремонтом і відновленням шкільної інфраструктури; вжити заходів до запобігання повторних нападів і погроз щодо дівчаток і їх вчителів; і забезпечити якнайшвидше розслідування, притягнення до відповідальності та покарання винних у таких діях;

b) забезпечити, щоб у стратегіях відновлення економіки затверджувалися принципи гендерної рівності як необхідна попередня умова створення стійкої економіки постконфліктного періоду і щоб ці стратегії були спрямовані на сприяння захисту прав жінок, зайнятих як у формальному, так і в неформальному секторах; розробляти конкретні заходи по використанню можливостей для розширення економічних прав жінок, особливо жінок в сільських районах і інших знедолених груп жінок; і забезпечити, щоб жінки залучалися до розробки цих стратегій і програм і контролю їх здійснення; і забезпечувати ефективне усунення всіх бар'єрів, що перешкоджають справедливій участі жінок в цих програмах;

c) забезпечувати, щоб медичне обслуговування в області сексуального і репродуктивного здоров'я включало доступ до інформації з питань сексуального та репродуктивного здоров'я та відповідним правам; психосоціальної підтримки; службам планування сім'ї, в тому числі до засобів контрацепції; послуг з охорони материнства, в тому числі допологової та післяпологової кваліфікованої медичної допомоги, профілактики перинатальної передачі і швидкої акушерської допомоги; послуг проведення безпечних абортів; постабортному догляду; профілактики та лікування ВІЛ / СНІДу та інших інфекцій, що передаються статевим шляхом, в тому числі профілактичному лікуванню; і послуг з лікування пошкоджень, таких як свищі, що виникають внаслідок сексуального насильства, родових ускладнень або ускладнень репродуктивного здоров'я, крім усього іншого;

d) забезпечити, щоб жінки і дівчатка, включаючи тих, хто може бути особливо схильний до ризику ВІЛ, мали доступ до основних медичних послуг і інформації, в тому числі з профілактики, лікування, догляду та підтримки при ВІЛ-інфекції;

е) координувати всі заходи спільнот суб'єктів гуманітарної діяльності та діяльності у сфері розвитку, щоб забезпечити використання всебічного підходу, який би виключав дублювання зусиль в галузі освіти, працевлаштування та охорони здоров'я і досягав знедолених верств населення, в тому числі у віддалених та сільських районах.

5. Переміщення осіб, біженці та особи, які просять притулку (ст.1-3 і 15)

53. Комітет раніше відзначав, що Конвенція застосовується до будь-якого етапу циклу вимушеного переміщення і що вимушене переміщення і безгромадянство часто тягнуть за собою несприятливі наслідки для жінок і дівчаток, відмінні від чоловіків, включаючи дискримінацію і насильство за ознакою статі. Переміщення всередині країни і за її межі характеризується конкретними гендерними аспектами, що виникають на кожному етапі циклу вимушеного переміщення; під час втечі, розміщення і повернення в межах порушених конфліктом районів жінки і дівчатка особливо уразливі до насильницького переміщення. Крім того, вони нерідко піддаються грубим порушенням прав людини на етапі втечі і переміщення, а також на території і за межами таборів, включаючи ризики, пов'язані з сексуальним насильством, торгівлею людьми і вербуванням дівчат для участі в збройних силах і повстанських групах.

54. У конфліктних і постконфліктних ситуаціях жінки з числа внутрішньо переміщених осіб знаходяться у важких життєвих умовах через нерівності можливостей для отримання освіти, розвитку професійних навичок і участі в діяльності, яка приносить дохід; низького рівня послуг з охорони репродуктивного здоров'я; виключення жінок з процесів прийняття рішень, що поглиблюється традиційно домінуючою роллю чоловіків в керівних структурах; а також нераціональне планування і нерозвинену інфраструктуру, як всередині таборів, так і за їх межами. У цій ситуації крайньої убогості і нерівності у жінок може не залишатися іншого виходу, крім як надавати послуги сексуального характеру в обмін на гроші, дах, продукти харчування та інші товари в обставинах, що роблять їх особливо уразливими в плані експлуатації, насильства та ризику зараження ВІЛ-інфекцією або іншими захворюваннями, що передаються статевим шляхом.

55. Особливі додаткові потреби, що виникають у жінок, які опинилися в статусі біженців, відрізняються від потреб біженців-чоловіків. Оскільки жінки-біженці потребують в основному допомоги та захисту в тих же формах, що і жінки з числа внутрішньо переміщених осіб, поліпшенню їх становища могли б сприяти схожі заходи підтримки, розроблені з урахуванням гендерних аспектів. Комітет визнає вельми неоднорідний склад цих груп, особливі проблеми, з якими вони можуть стикатися, і правові, соціальні та інші наслідки їх внутрішнього і зовнішнього переміщення, нерівномірний розподіл наданої їм міжнародної допомоги і необхідність вжиття заходів реагування, орієнтованих на задоволення їхніх потреб.

56. Пошуки довготривалих рішень в період після переміщення осіб внаслідок конфлікту, часто здійснюються без урахування думки переміщених жінок як з тієї причини, що в їх основі лежать процеси прийняття рішень, що здійснюються окремими членами сім'ї або громадами, де голоси жінок ігноруються, так і тому, що процеси напрацювання довготривалих рішень є частиною постконфліктних процесів, що виключають участь жінок. Крім того, жінки-прохачі притулку з порушених конфліктом районів можуть стикатися з перешкодами гендерного характеру в наданні притулку, оскільки їх історії можуть не укладатися в рамки традиційних моделей, в основному складених з позицій чоловіків.

52. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) вживати необхідних превентивних заходів для захисту від насильницького переміщення поряд із заходами захисту прав людини переміщених жінок і дівчаток, включаючи забезпечення доступу до основних видів обслуговування в ситуаціях, пов'язаних з втечею і переміщенням, і в контексті довгострокових рішень;

b) враховувати конкретні ризики і особливі потреби різних груп внутрішньо переміщених жінок і біженок, що піддаються різноманітним взаємопов'язаним формам дискримінації, в тому числі жінок з інвалідністю, літніх жінок, дівчаток, вдів, жінок, які очолюють домашні господарства, вагітних жінок, жінок, що живуть з ВІЛ, сільських жінок, жінок корінних народів, жінок, що належать до етнічних, національних, сексуальних і релігійних меншин і жінок-правозахисниць;

c) сприяти реальному включенню і участі внутрішньо переміщених жінок і біженок у всіх процесах прийняття рішень, включаючи всі аспекти, що стосуються планування та здійснення програм допомоги та управління таборами; вжиття заходів щодо вибору довгострокових рішень; і в рішеннях, які стосуються постконфліктних процесів;

d) надавати захист жінкам і дівчаткам з числа внутрішньо переміщених осіб і біженців, в тому числі шляхом захисту їх від гендерного насильства, включаючи примусове одруження і вступ в шлюб в дитячому віці; забезпечувати їм рівний доступ до послуг і медичного обслуговування і можливість повноправної участі в розподілі поставок, а також в розробці і здійсненні програм допомоги, які враховують їх особливі потреби; забезпечувати захист від примусового переселення жінок з числа корінного і сільського населення та жінок з меншин з особливою залежністю від землі; і забезпечувати доступність програм навчання і професійної підготовки та можливість участі в діяльності, що приносить дохід;

e) вживати практичних заходів щодо захисту та запобігання насильства за ознакою статі в поєднанні з формуванням механізмів підзвітності, будь то в таборах і поселеннях для біженців або за їх межами;

f) розслідувати всі випадки і притягати до відповідальності винних у дискримінації та насильстві за ознакою статі, що відбуваються на всіх етапах переміщення, обумовленого конфліктами;

g) забезпечувати для біженок і внутрішньо переміщених жінок і дівчаток, які стали жертвами насильства за ознакою статі, в тому числі сексуального насильства, вільний і негайний доступ до медичного обслуговування, правової допомоги та безпечних умов проживання; надавати доступ до установ і фахівців, які забезпечують медичне обслуговування та послуги для жінок, в тому числі в області репродуктивного здоров'я, і відповідним консультаційним службам; забезпечувати, щоб військові і цивільні органи влади, присутні в ситуаціях, пов'язаних з переміщенням, отримали належну підготовку з питань забезпечення захисту, прав людини і потреб переміщених жінок;

h) забезпечувати, щоб заходи з невідкладної гуманітарної допомоги і задоволення потреб у захисті підкріплювалися довгостроковими стратегіями на підтримку соціально-економічних прав тимчасово переміщених жінок і біженок, наданням їм можливостей отримання коштів для існування, посиленням їх керівної ролі і розширенням участі з метою розширення їх прав і можливостей для пошуку довгострокових рішень, які найбільше відповідають їхнім потребам;

i) забезпечувати належне вирішення проблем, що виникають у зв'язку з масовим припливом біженців і переміщених осіб, включаючи жінок і дівчаток, і вживати заходів з тим, щоб задоволенню потреб в захисті і допомозі не перешкоджала відсутність ясності в мандатах міжнародних установ або нестача ресурсів.

6. Громадянство і безгромадянство (ст.1-3 і 9)

58. Крім підвищених ризиків, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, біженці та шукачі притулку, конфлікти також можуть бути як причиною, так і наслідком безгромадянства, роблячи жінок і дівчаток особливо вразливими до різних форм наруги як в приватній, так і в суспільній сферах. Безгромадянство може виникнути тоді, коли досвід жінок щодо конфліктів перетинається з дискримінацією щодо прав на громадянство, наприклад коли законодавство зобов'язує жінок змінювати громадянство в зв'язку з укладенням шлюбу або його розірванням або позбавляє жінок можливості передавати громадянство.

59. Жінки можуть позбутися громадянства, коли вони не можуть його підтвердити внаслідок того, що необхідні документи, такі як посвідчення особи або свідоцтво про народження, або не були видані, або були втрачені або знищені в ході конфлікту і не були переоформлені на їх ім'я. Безгромадянство може також мати місце в ситуаціях, коли жінок позбавляють можливості передати громадянство своїм дітям через дискримінаційне за ознакою статі законодавство щодо громадянства.

60. Під час конфлікту жінки і дівчатка без громадянства стикаються з підвищеним ризиком порушення їх прав, оскільки вони позбавлені захисту, обумовленого громадянством, в тому числі консульської допомоги, а також тому, що багато хто з них не мають документів та/або належать до етнічних, релігійних груп або мовних меншин. Безгромадянство також призводить до повсюдного заперечення основних прав і свобод людини в постконфліктний період. Наприклад, жінкам може бути відмовлено в праві на медичне обслуговування, працевлаштування та в інших соціально-економічних і культурних правах в періоди загострення дефіциту ресурсів, коли держави відмовляються надавати такі послуги негромадянам. Жінки, позбавлені громадянства, також часто виключаються з політичних процесів і не допускаються до участі в новому уряді і управлінні своїми країнами в порушення ст.7 і 8 Конвенції.

61. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) забезпечувати, щоб заходи щодо запобігання безгромадянства застосовувалися по відношенню до всіх жінок і дівчаток і були орієнтовані на верстви населення, особливо схильні до ризику опинитися без громадянства в умовах конфлікту, такі як жінки з числа внутрішньо переміщених осіб, біженців, осіб, які просять притулку, і осіб, які стали предметом торгівлі;

b) забезпечувати, щоб заходи щодо захисту жінок і дівчаток, які не мають громадянства, застосовувалися до, в процесі і після конфліктних ситуацій;

c) гарантувати жінкам і дівчаткам рівні права на отримання документів, необхідних для реалізації їх законних прав, і право на оформлення таких документів на своє ім'я; забезпечувати невідкладну видачу або заміну документів, не висуваючи при цьому необґрунтованих вимог, таких як вимога повернутися до місця свого постійного проживання для отримання документів;

d) забезпечувати особистими документами, в тому числі в умовах постконфліктних міграційних потоків, внутрішньо переміщених жінок, жінок-біженців та прохачів притулку, а також дівчаток, розлучених з батьками, і дівчаток без супроводу; і забезпечувати своєчасну і рівноправну реєстрацію всіх народжень, шлюбів і розлучень.

7. Шлюб та сімейні відносини (ст.15-16)

62. Нерівність в шлюбі і сімейних відносинах позначається на становищі жінок в конфліктних і постконфліктних ситуаціях. У таких ситуаціях жінки і дівчатка можуть бути примушені до вступу в шлюб з метою заспокоєння збройних угруповань, або причиною вимушеного заміжжя може бути злиденне становище жінок в постконфліктний період з метою забезпечення фінансової безпеки, позначається на їхньому праві на вибір чоловіка і право на вільний вступ в шлюб, гарантованих ст. 16 (1) (a) і 16 (1) (b). У період конфлікту дівчатка особливо часто стають жертвами примусу до шлюбу - згубної практики, яка все ширше використовується збройними групами. Крім того, в умовах бідності одружуватися проти своєї волі дівчаток змушують члени їх сімей, помилково вважаючи, що заміжжя вбереже їх від згвалтування.

63. Рівноправний доступ до власності, гарантований ст. 16 (1) (h), має вкрай важливе значення в постконфліктних ситуаціях, зважаючи, що житло і земля можуть бути ключовими факторами в зусиллях з відновлення, зокрема для жінок, які очолюють домогосподарства, чисельність яких має тенденцію до зростання в кризовій обстановці через розлучення сімей і вдовства. Разом з тим обмежений і нерівноправний доступ жінок до власності має особливо негативні наслідки в постконфліктних ситуаціях, особливо коли повернулися додому переміщені жінки, що втратили чоловіків або близьких родичів-чоловіків, виявляють, що у них немає законних прав на свої землі, а отже, і коштів для забезпечення існування.

64. Примусові вагітність, аборти або стерилізація жінок в районах конфлікту порушують безліч прав жінок, в тому числі право вільно і відповідально вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням відповідно до ст.16 (1) (e).

65. Комітет повторює свої загальні рекомендації №№ 21 і 29 і далі рекомендує державам-учасницям:

a) запобігати, розслідувати порушення на гендерному ґрунті, такі як примусові шлюби, вагітність, аборти або стерилізація жінок і дівчаток в районах конфлікту, і карати винних у їх скоєнні;

b) приймати законодавство і політику з урахуванням гендерних аспектів, в яких визнаються особливі несприятливі обставини, з якими стикаються жінки при заяві про свої права на спадщину і землю в постконфліктному контексті, включаючи втрату або знищення актів на землю та інших документів в результаті конфлікту.

8. Реформування сектору безпеки, роззброєння, демобілізація та реінтеграція (ст.1-3, 5 (a) та 7)

66. Програма роззброєння, демобілізації і реінтеграції є компонентом більш широкої структури реформування сектора безпеки і однією з перших ініціатив щодо забезпечення безпеки, які реалізуються в постконфліктний і перехідний періоди. Незважаючи на це, програми роззброєння, демобілізації і реінтеграції рідко розробляються або реалізуються в координації з ініціативами щодо реформування сектора безпеки. Така нескоординованість часто завдає шкоди правам жінок, наприклад у випадках, коли для цілей реінтеграції амністують і залучаються на службу в секторі безпеки колишні комбатанти, винні в гендерних злочинах. Через недоліки в плануванні та координації програм роззброєння, демобілізації і реінтеграції та ініціатив з реформування сектора безпеки жінок також виключають з числа осіб, що призначаються на посади в створюваних органах безпеки. Неадекватні процеси перевірки благонадійності також обмежують ті види реформ сектора безпеки, які враховують гендерні аспекти і є ключовими для створення інститутів сектору безпеки, які є недискримінаційними, що представляють населення в цілому і здатними враховувати потреби в забезпеченні безпеки для жінок і дівчаток, в тому числі зі знедолених груп населення.

67. В кінці конфлікту жінки стикаються з труднощами, характерними для жінок з числа колишніх комбатантів і жінок і дівчаток, пов'язаних зі збройними групами, в яких вони були задіяні в якості зв'язкових, кухарок, медпрацівниць, доглядальниць, підневільних працівниць і дружин. Програми роззброєння, демобілізації і реінтеграції часто не відповідають конкретним потребам жінок і дівчаток, які не надають їм консультативних послуг, а також виключають їх із загального процесу, враховуючи традиційно чоловічий склад збройних угруповань. Нерідко трапляється, що жінки з числа колишніх комбатантів не вносяться в списки бенефіціарів програм роззброєння, демобілізації і реінтеграції. У таких програмах може також не визнаватися статус дівчаток, пов'язаних зі збройними групами, так як вони в них розглядаються в якості утриманців, а не викрадених осіб, або виключаються з них як особи, які не виконували помітні ролі в якості комбатантів. Багато жінок-комбатанток стають жертвами насильства за ознакою статі, зокрема сексуального насильства, наслідки якого виражаються у вигляді народження дітей, зачатих внаслідок зґвалтування, високого рівня інфекцій, що передаються статевим шляхом, виключаються або піддаються стигматизації з боку сімей і у вигляді інших травм. Програми роззброєння, демобілізації і реінтеграції часто не враховують їх досвід і завдані їм психосоціальні травми. В результаті вони не мають можливостей для успішної реінтеграції в сім'ю і життя громад.

68. Навіть коли жінки і дівчатка включені в процеси роззброєння, демобілізації і реінтеграції, програмна підтримка, пропонована в рамках цих процесів, є неадекватною, або ця підтримка заснована на стереотипних гендерних уявленнях і обмежує економічні права і можливості жінок, так як передбачає розвиток навичок тільки в традиційних для жінок сферах. У програмах роззброєння, демобілізації і реінтеграції також часто не враховуються належним чином питання, пов'язані з психосоціальними травмами, нанесеними жінкам в конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Це, в свою чергу, може стати причиною подальших порушень, з урахуванням того, що соціальна стигматизація жінок, ізоляція і відсутність у них економічних прав і можливостей можуть примусити деяких жінок залишатися в ситуації, при якій вони схильні до експлуатації (наприклад, зі своїми поневолювачами), або примусити знову опинитися в подібних ситуаціях, якщо вони будуть змушені повернутися до незаконної діяльності, з тим щоб забезпечувати себе і членів сім'ї, які перебувають на їх утриманні.

69. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) розробляти і реалізовувати програми роззброєння, демобілізації і реінтеграції скоординовано і в рамках реформування сектора безпеки;

b) провести реформу сектора безпеки, розроблену з урахуванням гендерних аспектів і особливих потреб жінок і передбачає створення представницьких органів безпеки, здатних вирішувати різні проблеми та пріоритетні завдання жінок в області безпеки; і вести діалог з жінками і жіночими організаціями;

c) забезпечувати, щоб реформування сектора безпеки проводилося під контролем механізмів всеосяжного нагляду і підзвітності з правом застосування санкцій, що включає перевірку благонадійності колишніх комбатантів; заснувати спеціальні протоколи і підрозділи для розслідування актів гендерного насильства; і зміцнювати штат фахівців з гендерних питань і роль жінок в здійсненні спостереження за сектором безпеки;

d) забезпечувати рівноправну участь жінок на всіх стадіях процесу роззброєння, демобілізації і реінтеграції, від переговорів по мирним угодам і створення національних установ до розробки та реалізації програм;

e) забезпечувати, щоб в програмах роззброєння, демобілізації і реінтеграції жінки з числа комбатантів і жінки і дівчатка, пов'язані зі збройними групами, конкретно розглядалися як бенефіціари і передбачалося усунення перешкод на шляху до забезпечення їхнього права на справедливу участь; і забезпечувати надання їм послуг психосоціальної та іншої підтримки;

f) забезпечувати, щоб в процесах роззброєння, демобілізації і реінтеграції конкретно враховувалися нагальні потреби жінок з метою надання підтримки роззброєння, демобілізації і реінтеграції з урахуванням вікових та гендерних аспектів, включаючи задоволення особливих потреб юних матерів і їхніх дітей, не привертаючи до них зайвої уваги і не допускаючи їх подальшої стигматизації.

9. Конституційна та виборча реформа (ст. 1-5(a), 7 і 15)

70. Виборча реформа і процес створення конституції в постконфліктний період дають виняткову можливість закласти основи для забезпечення гендерної рівності в перехідний період і наступні роки. З точки зору як процедури, так і суті цих реформ може бути створений прецедент для участі жінок у соціальному, економічному і політичному житті в постконфліктний період, а також забезпечена правова основа для вимог захисників прав жінок про проведення інших видів реформ, які враховують гендерні аспекти, в перехідні періоди. Важливість застосування підходу, заснованого на обліку гендерних аспектів, в рамках процесів реформування виборчої системи і створення конституції в постконфліктний період була підкреслена в резолюції 1325 (2000) Ради Безпеки.

71. У ході створення проекту конституції велике значення має рівноправна і ефективна участь жінок для включення конституційних гарантій прав жінок. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб у новій конституції були закріплені принципи рівності жінок і чоловіків і недискримінації відповідно до Конвенції. Для того щоб жінки могли здійснювати свої права людини і основні свободи нарівні з чоловіками, важливо з самого початку поставити їх в рівне становище за допомогою прийняття тимчасових спеціальних заходів для прискорення процесу досягнення фактичної рівності.

72. З процесами виборчої реформи і розробки проекту конституції в постконфліктних ситуаціях пов'язане виникнення ряду виняткових проблем, оскільки розробка виборчих систем та їх структури не завжди є нейтральними в гендерному відношенні. Виборчі правила і процедури, що визначають, які групи зацікавлених суб'єктів будуть представлені в органах з напрацювання конституції і інших органах виборчої системи в постконфліктну епоху, мають вкрай важливе значення в плані забезпечення гарантій участі жінок у громадському та політичному житті. Рішення про те, які повинні бути прийняті виборчі системи, вкрай важливі для подолання традиційних гендерних забобонів, що підривають участь жінок. Досягнення суттєвих результатів на шляху до рівної участі жінок в якості кандидатів і виборців в рамках проведення вільних і справедливих виборів буде неможливо до тих пір, поки не буде вжито належних заходів, включаючи формування виборчої системи з урахуванням гендерних аспектів, прийняття тимчасових спеціальних заходів для більш активної участі жінок в якості кандидатів, забезпечення належної системи реєстрації виборців і забезпечення того, щоб жінки-виборці і жінки-кандидати від політичних партій не піддавалися насильству ні з боку державних, ні з боку приватних суб'єктів.

73. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) забезпечувати рівноправну участь жінок в процесах розробки проекту конституції і застосовувати механізми з урахуванням гендерних аспектів для участі громадськості і її сприяння цим процесам;

b) забезпечувати, щоб в процесі конституційної та інших законодавчих реформ були включені положення, що гарантують права людини жінок відповідно до Конвенції та забороняють дискримінацію по відношенню до жінок, які охоплюють як пряму, так і непряму дискримінацію в державному та приватному секторах, відповідно до ст.1 Конвенції, а також положення про заборону будь-яких форм дискримінації щодо жінок;

c) забезпечувати, щоб нові конституції передбачали тимчасові спеціальні заходи, застосовувалися до громадян і негромадян і гарантували, щоб права людини жінок не обмежувалися в умовах надзвичайного стану;

d) забезпечувати, щоб виборча реформа враховувала принцип гендерної рівності та гарантувала жінкам рівне представництво за допомогою прийняття тимчасових спеціальних заходів, таких як запровадження окремих квот, в тому числі і для жінок з уразливих груп населення; застосовувала виборчу систему з пропорційним представництвом; регулювала діяльність політичних партій; і наділяла органи по проведенню виборів повноваженнями з тим, щоб забезпечити дотримання за допомогою санкцій;

e) забезпечувати реєстрацію та голосування жінок-виборців, наприклад за допомогою дозволу відправки виборчих бюлетенів поштою, де це допустимо, і усунення всіх перешкод, в тому числі за рахунок забезпечення належної кількості доступних ділянок для голосування;

f) прийняти політику абсолютної нетерпимості ко всім формам насильства, подриваючим участие женщин, в том числе к целенаправленному насильствию со стороны государственных и негосударственных групп в отношении женщин, участвующих в предвыборных кампаниях в представительные органы, или женщин, осуществляющих свое право голоса.

10. Доступ до правосуддя (статті 1-3, 5(a) і 15)

74. На завершальних етапах конфлікту суспільство стикається з дуже непростим завданням позбавлення від спадщини минулого, яке передбачає необхідність притягнення винних у порушенні прав людини до відповідальності за їх діяння, викорінення безкарності, відновлення законності і правопорядку та задоволення всіх потреб жертв за допомогою забезпечення справедливості в поєднанні з заходами щодо відшкодування збитків. У конфліктних і постконфліктних ситуаціях проблеми доступу до правосуддя постають особливо гостро і поглиблюються, оскільки формальна система здійснення правосуддя не може більше існувати або функціонувати з тим або іншим ступенем ефективності і результативності. Існуючі системи правосуддя найчастіше швидше порушують права жінок, ніж захищають їх, що змушує потерпілих відмовлятися від пошуку справедливості. Всі проблеми, з якими жінки стикаються при зверненні до національних судів до початку конфлікту, включаючи правові, процедурні, інституційні, соціальні та практичні перешкоди в поєднанні з глибоко вкоріненою дискримінацією за ознакою статі, під час конфлікту ще більше посилюються і зберігаються в постконфліктний період і, поряд з неієздатністю поліції і судових структур, позбавляють жінок можливості доступу до правосуддя або істотно ускладнюють його.

75. Після завершення конфлікту з метою виправлення наслідків порушень прав людини, усунення корінних причин конфлікту, сприяння переходу від стану конфлікту до демократичного управління, формування державних механізмів щодо захисту і відстоювання основоположних прав людини і основних свобод, забезпечення правосуддя і притягнення до відповідальності за всі порушення прав людини і гуманітарного права і недопущення повторення цих порушень, створюються механізми правосуддя перехідного періоду. Для досягнення цих численних цілей замість непрацюючих національних судових систем або на додаток до них нерідко засновуються судові та/або несудові механізми, включаючи комісії щодо встановлення істини та змішані суди.

76. В умовах правосуддя перехідного періоду особи, винні у вчиненні найбільш кричущих і поширених порушень, які мали місце протягом конфлікту, часто уникають покарання, і з часом їх діяння перестають сприйматися як злочинні. Незважаючи на заходи, що вживаються для зміцнення внутрішньодержавних судових систем та/або доповнення їх зусиль, механізми правосуддя перехідного періоду, як і раніше, не відповідають інтересам жінок, оскільки не забезпечують належне здійснення правосуддя або відшкодування в повному обсязі завданої їм шкоди, тим самим вкорінюючи безкарність винних у порушенні прав людини жінок. Механізмам правосуддя перехідного періоду не вдається повною мірою справлятися з наслідками конфлікту для становища жінок і враховувати взаємозалежність і взаємопов'язаність усіх порушень прав людини, які мають місце під час конфлікту. Для більшості жінок пріоритетні завдання в сфері правосуддя повинні включати викорінення порушень не тільки громадянських і політичних прав, а й усіх інших прав, включаючи економічні, соціальні і культурні права.

77. Зобов'язання держав-учасниць Конвенції вимагають від них усунути всі порушення прав жінок і структурну дискримінацію за ознакою статі, що лежить в їх основі, яка допускає ці порушення. Функції механізмів правосуддя перехідного періоду не повинні зводитися лише до прилюдження відшкодування жінкам, постраждалим в результаті гендерного насильства під час конфлікту: вони мають потенціал для того, щоб докорінно змінити становище жінок на краще. У світлі їх важливої ролі в створенні фундаменту нового суспільства такі механізми є унікальною можливістю для держав-учасниць закласти основу для досягнення реальної гендерної рівності шляхом усунення давно існуючої і глибоко вкоріненої дискримінації за ознакою статі, що перешкоджає здійсненню жінками своїх прав за Конвенцією.

78. Незважаючи на вклад міжнародних трибуналів у справу виявлення злочинів на гендерному ґрунті і здійснення судового переслідування за їх вчинення, забезпечення доступу жінок до правосуддя, як і раніше, пов'язане з різними труднощами, і зберігаються численні перешкоди процесуального, інституційного і соціального характеру, які не дозволяють жінкам брати участь в міжнародних процесах здійснення правосуддя. Бездіяльність щодо насильства минулих років призводить до замовчування злочинів і стигматизації жертв. Механізми примирення, такі як комісії по встановленню істини і примирення, часто надають жінкам можливість в безпечній обстановці розповісти про перенесені страждання і офіційно реєструють дані про події минулих років. Однак ця діяльність ні в якому разі не повинна підміняти собою розслідування порушень прав людини, скоєних щодо жінок і дівчаток, і судове переслідування осіб, винних у цих діяннях.

79. Комітет знову заявляє про те, що зобов'язання держав-учасниць вимагають від них гарантувати право жінок на юридичний захист, включаючи право на належне і реальне відшкодування за порушення їх прав, закріплених в Конвенції. Оцінка гендерного аспекту заподіяної шкоди необхідна для того, щоб забезпечити отримання жінками належного, реального та своєчасного відшкодування шкоди у зв'язку з порушеннями їхніх прав під час конфлікту, незалежно від того, хто приймає рішення про компенсацію - національні та міжнародні суди або адміністративні органи в рамках програм відшкодування збитків. Заходи з відшкодування шкоди повинні бути спрямовані не стільки на відновлення становища, яке існувало до порушення прав жінок, скільки на викорінення структурної нерівності, яка уможливила подібні правопорушення, а також на задоволення особливих потреб жінок і недопущення повторення подібних діянь в майбутньому.

80. У багатьох країнах, що виходять зі стану конфлікту, неформальні механізми правосуддя є єдиною формою правосуддя, доступною для жінок, і можуть служити цінним інструментом в пост-конфліктний період. Однак з огляду на те, що процедури і рішення цих механізмів можуть бути дискримінаційними по відношенню до жінок, вкрай важливо ретельно продумати їх роль в справі полегшення доступу жінок до правосуддя, наприклад, визначити типи порушень, розслідуванням яких вони будуть займатися, і передбачити порядок оскарження їх рішень в формальних судових органах.

73. Комітет рекомендує державам-учасницям:

a) забезпечувати застосування всеосяжного підходу до механізмів правосуддя перехідного періоду, що включає судові та позасудові заходи, в тому числі комісії щодо встановлення істини та відшкодування, що враховують гендерні аспекти і сприяють забезпеченню прав жінок;

b) забезпечувати, щоб найбільш істотні елементи механізмів перехідного періоду гарантували доступ жінок до правосуддя за допомогою надання органам повноважень для боротьби з гендерним насильством, відмови в амністії за гендерне насильство і забезпечення виконання рекомендацій і/або рішень механізмів правосуддя перехідного періоду;

c) забезпечувати, щоб підтримка процесів примирення не призводила до загальної амністії осіб, винних у порушенні прав людини, особливо в сексуальному насильстві по відношенню до жінок і дівчаток, і щоб ці процеси доповнювали зусилля по боротьбі з безкарністю за такі злочини;

d) в рамках зусиль по відновленню законності і правопорядку в період правової реформи вживати заходів до заборони всіх форм дискримінації щодо жінок, вводити кримінальну, цивільну та дисциплінарну відповідальність залежно від випадку і передбачати конкретні заходи щодо захисту жінок від будь-якої дискримінації;

e) забезпечувати участь жінок у створенні і функціонуванні механізмів правосуддя перехідного періоду і в здійсненні контролю за їх діяльністю на всіх рівнях, з тим, щоб гарантувати врахування досвіду жінок, якого вони набули в період конфлікту, задоволення їх особливих і першочергових потреб і розслідування всіх скоєних щодо них порушень, і забезпечувати їх участь в розробці всіх програм відшкодування шкоди;

f) розробити належні механізми для підтримки і заохочення всебічного співробітництва жінок з механізмами правосуддя перехідного періоду і участі в їх роботі, в тому числі за допомогою гарантій нерозголошення персональних даних учасниць процесу в ході публічних слухань і прийняття від жінок свідчень фахівцями-жінками;

g) забезпечувати ефективне і своєчасне застосування засобів правового захисту щодо різних типів порушень, з якими стикаються жінки, і забезпечувати здійснення належної та всеохоплюючої програми відшкодування шкоди, і усувати всі гендерні порушення, в тому числі порушення сексуальних і репродуктивних прав, побутове поневолення і сексуальне рабство, примусове укладення шлюбу і примусове переміщення, сексуальне насильство і порушення економічних, соціальних і культурних прав;

h) прийняти процедури, які враховують гендерні аспекти, для недопущення повторної віктимізації і стигматизації, створювати спеціальні охоронні підрозділи і спеціальні підрозділи з гендерних питань в складі поліції, забезпечувати дотримання конфіденційності і чуйності в ході розслідувань і забезпечувати надання рівної доказової сили свідченням жінок і дівчаток і свідченням чоловіків;

i) боротися з безкарністю за порушення прав жінок і забезпечувати належне розслідування всіх порушень прав людини, здійснення судового переслідування і покарання винних шляхом притягнення їх до відповідальності;

j) підвищити ефективність притягнення до кримінальної відповідальності, в тому числі шляхом забезпечення незалежності, неупередженості та сумлінності системи правосуддя, розширення можливостей співробітників органів безпеки, медичних працівників і персоналу судових органів щодо збору та збереження доказів у справах про сексуальне насильство в конфліктних і постконфліктних ситуаціях і шляхом зміцнення співпраці з іншими системами правосуддя, включаючи Міжнародний кримінальний суд;

k) розширювати для жінок доступ до правосуддя, в тому числі за допомогою надання жінкам правової допомоги і започаткування спеціалізованих судів, таких як суди у справах про побутове насильство і в сімейних справах, і організації роботи виїзних судів в таборах і поселеннях і віддалених районах і забезпечувати належний захист потерпілих і свідків, включаючи гарантії нерозголошення їх персональних даних та надання їм притулку;

l) безпосередньо взаємодіяти з неформальними механізмами правосуддя і заохочувати проведення відповідних реформ, де це необхідно, з метою приведення таких процесів у відповідність до стандартів прав людини і гендерної рівності, і забезпечувати недопущення дискримінації стосовно жінок.

V. Висновок

82. В доповнення до вищесказаного Комітет надає наступні рекомендації для держав-учасниць.

A. Моніторинг та звітність

83. Державам-учасницям слід надавати доповіді про правову основу, політики і програми, що реалізуються ними з метою забезпечення прав людини жінок в умовах попередження конфліктів, в конфліктних і постконфлітних ситуаціях. Державам-учасницям слід забезпечувати збір, аналіз і оприлюднення статистичних даних в розрізі статі, які стосуються жінок, миру і безпеки, а також відслідковувати їх тенденції в часі. В доповідях держав-учасниць слід розглядати дії як в межах, так і поза межами їх території, що знаходиться під їхньою юрисдикцією, а також дії, що вживаються ними як самостійно, так і в якості членів міжнародних або міжурядових організацій і коаліцій, що стосуються жінок і попередження конфліктів, конфліктних та постконфлітних ситуацій.

84. Держави-учасниці мають надавати інформацію про виконання порядку денного Ради Безпеки з питань жінок, миру та безпеки, зокрема резолюцій 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) і 2122 (2013), в тому числі спеціальні доповіді про дотримання будь-яких узгоджених контрольних показників або індикаторів ООН, що розроблені в рамках цього порядку денного.

85. Комітетом також вітаються матеріали, що надаються відповідними місіями ООН, які займаються адміністративним управлінням інземними територіями, про ситуацію в галузі прав людини жінок на територіях, які знаходяться під їхнім адміністративним управлінням, і стосуються питань попередження конфліктів, конфліктних і постконфлітних ситуацій.

86. Відповідно до ст.22 Конвенції, Комітет пропонує спеціалізованим установам надавати доповіді з питань виконання Конвенції в умовах попередження конфліктів, конфліктних і постконфлітних ситуаціях.

B. Ратифікація або приєднання до договору

87. Державам-учасницям рекомендується ратифікувати всі міжнародні документи, які стосуються захисту прав людини жінок в умовах попередження конфліктів, в конфліктних та постконфлітних ситуаціях, включаючи:

а) Факультативний протокол 1999 року до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

б) Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини, який стосується участі дітей в збройних конфліктах;

в) Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року;

г) Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, який стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року;

e) Конвенція про статус біженців 1951 року і Протокол до неї 1967 року;

f) Конвенція про статус апатридів 1954 року і Конвенція про скорочення безгромадянства 1961 року;

g) Протокол про попередження та запобігання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік);

h) Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998 року);

i) Договір про торгівлю зброєю (2013 год).

Спільна загальна рекомендація №31 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок/зауваження загального порядку №18 Комітету з прав дитини щодо шкідливої практики

14 листопада 2014 р.

Зміст

Вступ	31-2
I. Мета і сфера дій спільної загальної рекомендації/зауваження загального порядку	31-2
II. Обґрунтування ухвалення спільної загальної рекомендації/загального зауваження	31-3
III. Нормативний зміст Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенції про права дитини	31-4
IV. Критерії визначення шкідливої практики	31-6
V. Причини, форми і прояви шкідливої практики	31-7
A. Операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва	31-7
B. Дитячі та/або примусові шлюби	31-8
C. Полігамія	31-10
D. Злочини, скоєні “на захист честі”	31-11
VI. Всеохоплююча рамкова програма з викорінення шкідливої практики	31-11
A. Збір даних і проведення моніторингу	31-13
B. Законодавство і забезпечення його застосування	31-14
C. Запобігання шкідливій практиці	31-19
D. Заходи захисту і послуги з надання допомоги	31-27
VII. Поширення і застосування спільної загальної рекомендації/зауваження загального порядку та звітність	31-29
IX. Ратифікація або приєднання до договору та застереження	31-30

Вступ

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенція про права дитини містять зобов'язання, що мають силу закону та які – в цілому і зокрема – стосуються викорінення шкідливої практики. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок і Комітет з прав дитини в межах здійснення своїх повноважень щодо забезпечення моніторингу постійно привертати увагу до цієї практики, яка негативно позначається на жінках і дітях, насамперед дівчатах. На виконання повноважень і загальних зобов'язань, що збігаються та впливають із цих конвенцій, щодо запобігання, протидії та викорінення шкідливої практики, незалежно від того, коли і в якій формі вона застосовується, Комітети ухвалили рішення розробити цю спільну загальну рекомендацію/загальне зауваження.

I. Мета і сфера дій спільної загальної рекомендації/зауваження загального порядку

2. Мета цієї спільної загальної рекомендації/загального зауваження полягає в тому, щоб чітко визначити зобов'язання держав-учасниць Конвенцій, надавши їм офіційні, заздалегідь погоджені керівні вказівки щодо законодавчих, політичних та інших відповідних заходів, які повинні бути вжиті для забезпечення виконання в повному обсязі їхніх зобов'язань із викорінення шкідливої практики, передбачених Конвенціями.

3. Комітети визнають, що шкідлива практика негативно позначається на жінках, коли вони стають її жертвами¹ в дорослому віці та/або стикаються з довготривалими наслідками цієї практики, якої вони зазнали, коли були дівчатами. Таким чином, у цій загальній рекомендації/зауваженні загального порядку надається більш докладне роз'яснення зобов'язань держав-учасниць Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в тому, що стосується відповідних положень про викорінення шкідливої практики, яка негативно позначається на правах жінок.

4. Крім того, Комітет визнає, що хлопці також стають жертвами насильства, шкідливої практики і упередженого ставлення і що їхні права також повинні враховуватися з метою забезпечення їхнього захисту і запобігання ґендерного насильства та протидії збереженню упереджень і ґендерної нерівності в їхньому подальшому житті. У зв'язку з цим робиться посилання на зобов'язання держав-учасниць Конвенції про права дитини, які стосуються шкідливої практики, що є наслідком дискримінації, яка негативно відображається на здійсненні хлопцями своїх прав.

5. Цю спільну загальну рекомендацію/зауваження загального порядку слід трактувати в сукупності з ухваленими Комітетами відповідними загальними рекомендаціями та зауваженнями загального порядку, зокрема із загальною рекомендацією №19 Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, яка стосується насильства щодо жінок, а також ухваленим Комітетом з прав дитини зауваженням загального порядку №8 про право дитини на захист від тілесних покарань та інших жорстоких або ті, що принижують гідність видів покарання і зауваженням загального порядку №13 про право дитини на свободу від всіх форм насильства.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "постраждала особа"

Згідно з цією спільною загальною рекомендацією/зауваженням загального порядку вносяться поправки в зміст загальної рекомендації №14 Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, яка стосується жіночого обрізання.

II. Обґрунтування ухвалення спільної загальної рекомендації/загального зауваження

6. Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і Комітет з прав дитини постійно акцентують на тому, що шкідлива практика є наслідком глибоко укорінених соціальних упереджень, згідно з якими вважається, що жінки і дівчата займають нижче положення порівняно з чоловіками і хлопцями, виходячи із сформованих стереотипних уявлень про їхню роль. Вони також акцентують увагу на ґендерних аспектах насильства і зазначають, що засновані на ґендерних ознаках підходи і стереотипні уявлення, дисбаланс у сфері впливу, нерівність, дискримінація призводять до поширення практики, яка часто пов'язана із насильством або примушуванням. Також слід згадати про те, що Комітети стурбовані тим, що ця практика використовується для виправдання насильства на ґендерному підґрунті як форми “захисту” або контролю над жінками¹ і дітьми в сім'ї та громаді, школі або інших освітніх закладах, суспільстві в цілому. Крім того, Комітети звертають увагу держав-учасниць на той факт, що дискримінації на сексуальному та ґендерному підґрунті перетинаються з іншими чинниками, що негативно відображаються на жінках² і дівчатах, зокрема на тих, хто належить або вважається, що належить до вразливих груп населення, а, отже, більшою мірою піддається ризику стати жертвами шкідливої практики.

7. Таким чином, шкідлива практика ґрунтується на дискримінації, в тому числі за ознакою статі, ґендерною належністю і віком, і, як правило, виправданням для її застосування є посилення на соціально-культурні та релігійні звичаї та цінності, а також неправильні уявлення, що стосуються деяких неблагополучних груп жінок і дітей. Загалом шкідлива практика зазвичай асоціюється із серйозними формами насильства чи є формою насильства щодо жінок і дітей. У різних регіонах і культурах можуть існувати різні витоки та показники поширеності шкідливої практики, але найпоширенішою та документально підтвердженою є практика операцій на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, дитячі та/або примусові шлюби, полігамія, злочини, що вчиняються “на захист честі” і насильницьке вимагання приданого. Ураховуючи те, що подібні практики часто обговорюються в обох Комітетах і в деяких випадках масштаби їх застосування були показово обмежені за рахунок використання законодавчих і програмних концепцій, у цьому випадку вони використовуються як основні ілюстративні приклади.

¹ Загальна рекомендація №19 Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, пункт 11; зауваження загального порядку №9 Комітету з прав дитини, що стосується прав дітей з інвалідністю, пункти 8, 10 і 79; зауваження загального порядку №15 Комітету з прав дитини, що стосується права дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я, пункти 8 і 9

² Загальна рекомендація №28 Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, яка стосується основних обов'язків держав-учасниць згідно зі статтею 2 Конвенції, пункт 18..

8. Шкідлива практика поширена в різних громадах багатьох країн. Деякі випадки її застосування з'являються в регіонах або країнах, в яких раніше такі випадки не реєстрували, що насамперед пов'язано з міграцією. В інших країнах, де ця практика зникла, вона знову з'являється внаслідок таких чинників, як конфліктні ситуації.

9. Існування і закріплення багатьох інших видів практики, які були віднесені до розряду шкідливої практики, тісно пов'язані з прийнятим у суспільстві розподілом ґендерних ролей і наявністю систем патріархальних відносин та іноді є відображенням негативного ставлення або дискримінаційних переконань щодо певних неблагополучних груп жінок та дітей, включаючи осіб з інвалідністю або альбінізмом. Ця практика, зокрема, включає зневажливе ставлення до дівчат (пов'язане з перевагою, що віддається турботі про хлопців та їх вихованню), обмеження щодо харчування, в тому числі вагітних жінок (насильницьке годування, заборони на харчування), перевірка цноти і пов'язані з нею практики, зв'язування, нанесення шрамів, таврування/нанесення племінних знаків відмінності, тілесні покарання, побиття камінням, насильницькі обряди посвячення, обряди вдівства, чаклунство, дітовбивство та інцест³. До них також належить практика зміни тіла, яка застосовується для того, щоб зробити дівчат привабливішими або підвищити їхні шанси на одруження (наприклад, обгодовування, ізоляція, використання губних дисків і подовження шиї з допомогою шийних кілець)⁴ або захистити дівчат від ранньої вагітності чи від сексуальних домагань і насильства (наприклад, сплющення грудей). Крім того, все більше жінок і дітей проходять медичні процедури та/або роблять пластичні операції, щоб відповідати прийнятим у суспільстві стандартам краси, а не в медичних або лікувальних цілях, дехто змушений худнути, щоб відповідати вимогам моди, що призводить до виникнення епідемії "поїдання" і розладів здоров'я.

III. Нормативний зміст Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенції про права дитини

10. Хоча питання про шкідливу практику було менш вивчене в період розробки Конвенцій, обидві Конвенції містять положення про шкідливу практику як форму порушення прав людини і зобов'язують держав-учасниць вжити заходів із метою забезпечення їх запобігання та викорінення. Крім того, Комітети більше займаються цією проблемою під час розгляду доповідей держав-учасниць, налагодження діалогу з ними та ухвалення заключних зауважень. Це питання отримало подальший розвиток в ухвалених.

³ Див. Загальну рекомендацію №19 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, пункт 11, і зауваження загального порядку №13 Комітету з прав дитини, пункт 29.

⁴ Див. А/61/299, пункт 46.

11. Держави-учасниці Конвенції повинні виконувати свої зобов'язання щодо забезпечення поваги, захисту та здійснення прав жінок і дітей. На них також покладено належну відповідальність⁵ за запобігання діям, які перешкоджають визнанню, забезпеченню або здійсненню прав жінок та дітей, і стежити за тим, щоб приватні суб'єкти не брали участі в дискримінації щодо жінок та дівчат, у тому числі в актах насильства на гендерному підґрунті, згідно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок або в будь-яких формах насильства щодо дітей відповідно до Конвенції про права дитини.

12. У Конвенціях встановлено зобов'язання держав-учасниць щодо визначення чітких правових меж, які забезпечують захист і просування прав людини. Першим важливим кроком у цьому напрямі є включення відповідних механізмів до національних правових рамкових документів. Обидва Комітети наголошують, що законодавство, спрямоване на викорінення шкідливої практики, повинно включати відповідні положення про фінансування, здійснення, моніторинг та вжиття ефективних заходів щодо забезпечення дотримання вимог⁷.

13. Крім того, зобов'язання щодо надання захисту потребує від держав-учасниць створення правових структур, які сприяють проведенню негайного, неупередженого і незалежного розслідування випадків застосування шкідливої практики, забезпечення ефективного виконання положень законодавства та надання ефективних засобів відшкодування шкоди особам, які постраждали від такої практики. Комітети закликають держави-учасниці однозначно заборонити шкідливу практику за допомогою законів та відповідних санкцій або запровадження кримінальної відповідальності за шкідливу практику відповідно до тяжкості злочину та з урахуванням завданої шкоди, сприяти вжиттю заходів, що гарантують запобігання, захист, відновлення, реінтеграцію та виплату компенсацій жертвам, і боротися з безкарністю щодо осіб, винних у застосуванні шкідливої практики.

⁵ На сьогодні Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок порушував питання про шкідливу практику в дев'яти загальних рекомендаціях: №3 про здійснення статті 5 Конвенції, №14, 19 і 21 про рівноправність у шлюбі та сімейних стосунках, №24 про жінок і здоров'я, №25 про тимчасові спеціальні заходи, №28 про основні зобов'язання держав-учасниць згідно зі статтею 2 Конвенції, №29 про економічні наслідки шлюбу, сімейних стосунків та їх розірвання та №30 про жінок в умовах запобігання конфлікту, конфліктних і постконфліктних ситуацій. Комітет з прав дитини надає невичерпний перелік випадків шкідливої практики у зауваженнях загального порядку №8 і 13.

⁶ Під належною відповідальністю розуміють зобов'язання держав-учасниць Конвенції запобігати насильству або порушенню прав людини, захищати жертв і свідків подібних порушень, проводити розслідування та притягувати до відповідальності осіб, винних у цих порушеннях, у тому числі приватних осіб, і надавати доступ до отримання компенсації за порушення прав людини. Див. ухвалені Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок загальні рекомендації №19 (пункт 9), №28 (пункт 13), №30 (пункт 15); думки і рішення Комітету щодо індивідуальних повідомлень та розслідувань і зауваження загального порядку №13 (пункт 5) Комітету з прав дитини.

⁷ Загальна рекомендація №28 Комітету з ліквідації дискримінації, пункт 38 а), її заключні зауваження та зауваження загального порядку №13 (пункт 40) Комітету з прав дитини.

14. Ураховуючи, що вимога про ефективну протидію шкідливій практиці належить до основних зобов'язань держав-учасниць двох Конвенцій, застереження до відповідних статей⁸, наслідком яких є істотне обмеження або зміна зобов'язань держав-учасниць, що стосуються забезпечення, захисту та здійснення прав жінок і дітей на життя без застосування шкідливої практики, несумісні з цілями і завданнями двох Конвенцій і не допускаються відповідно до положень статті 28 (2) Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та статті 51 (2) Конвенції про права дитини.

IV. Критерії визначення шкідливої практики

15. Шкідлива практика – це стійка практика та форми поведінки, які ґрунтуються на дискримінації, в тому числі за ознакою статі, гендерною належністю та віком, крім різних та/або форм дискримінації, що перетинаються та які, як правило, пов'язані з насильством і завдають фізичну та/або психологічну шкоду чи страждання. Шкода, яку ця практика завдає жертвам, виходить за межі безпосередніх фізичних або психологічних наслідків і зазвичай має на меті або як наслідок порушення гарантій визнання, користування та здійснення прав людини і основних свобод жінок і дітей. Ця практика також принижує їхню гідність, негативно впливає на фізичний, психічний та моральний стан і розвиток, участь у житті суспільства, здоров'я, освіту та економічне та соціальне становище. Ця практика відображена в роботі обох Комітетів.

16. З огляду на цілі цієї спільної загальної рекомендації/зауваження загального порядку дана практика повинна відповідати наступним критеріям, щоб кваліфікуватися як шкідлива:

a) являти собою відмову у визнанні гідності та/або недоторканності особистості та є порушенням прав людини і основних свобод, закріплених у двох Конвенціях;

b) бути дискримінацією щодо жінок або дітей і вважатися шкідливою, оскільки вона призводить до негативних наслідків для окремих осіб або груп, включаючи фізичну, психологічну, економічну і соціальну шкоду та/або насильство та обмеження їхніх можливостей для повноцінної участі в житті суспільства або розвитку та реалізації їхнього потенціалу;

c) бути традиційною практикою, що заново відроджується або з'являється, яку розглядають та/або дотримуються як соціальної норми, що закріплює домінування чоловіків і нерівність жінок і дітей за ознакою статі, гендерною належністю, віком та іншими суміжними факторами;

d) застосовуватися в установленому порядку членами сім'ї, громади або суспільства щодо жінок і дітей, незалежно від того, дають вони чи можуть дати свою повну, вільну та свідому згоду на застосування цієї практики.

⁸ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, статті 2, 5 і 16, і Конвенція про права дитини, статті 19 та 24 (3).

V. Причини, форми і прояви шкідливої практики

17. Причини існування шкідливої практики різноманітні і включають стереотипні уявлення про статеву та гендерну ролі чоловіків і жінок, ймовірну перевагу або неповноцінність представників будь-якої статі, прагнення володіти жіночим тілом і контролювати сексуальну поведінку жінок і дівчат, соціальну нерівність і переважання ієрархічних структур, в яких домінують чоловіки. Зусилля, спрямовані на зміну цієї практики, повинні бути націлені на усунення основних системних і структурних причин традиційної шкідливої практики, шкідливої практики, що відроджується і з'являється, розширення прав та можливостей дівчат і жінок, а також чоловіків та хлопців, щоб вони могли робити свій внесок у зміну традиційних культурних уявлень, які виправдовують застосування шкідливої практики, і служити провідниками таких змін та зміцнювати потенціал місцевих громад у справі надання підтримки цим процесам.

18. Незважаючи на зусилля, що робляться із метою боротьби зі шкідливою практикою, загальна кількість жінок і дівчат, яких вона стосується, залишається вкрай високою і, можливо, зростає, в тому числі, наприклад, в умовах конфлікту і внаслідок технологічного розвитку, включаючи широке використання соціальних медіа. Під час розгляду доповідей держав-учасниць Комітети відзначали, що нерідко прихильність до шкідливої практики серед членів громад, що застосовують цю практику, зберігається, коли в результаті міграції або в пошуках притулку представники цих громад потрапляють в інші країни. Соціальні норми і культурні вірування, що підкріплюють шкідливу практику, зберігаються і нерідко особливо демонструються громадою у спробі зберегти свою культурну самобутність у нових умовах, зокрема у країнах, що їх приймають і в яких інше сприйняття гендерних ролей, де жінкам і дівчатам надано ширшу особисту свободу.

A. Операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва

19. Операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, жіноче обрізання або обрізання жіночих статевих органів – це практика часткового або повного видалення жіночих зовнішніх статевих органів або завдання будь-яких каліцтв на жіночих статевих органах не в медичних цілях або в цілях збереження здоров'я. У контексті цієї загальної рекомендації/зауваження загального порядку використовується поняття “операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва”. Операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, проводяться в усіх регіонах, в деяких культурах вони є основною вимогою для одруження і вважаються ефективним методом контролю над сексуальною поведінкою жінок і дівчат. Ця практика може мати різні безпосередні та/або довготривалі наслідки для здоров'я, у тому числі супроводжуватися сильним болем, шоком, інфекцією та ускладненням під час пологів (негативно позначаються на матері і дитині), тривалими гінекологічними проблемами, як-от фістула, психологічна травма і смерть. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй, від операцій на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, постраждало від 100 до 140 млн жінок і дівчат по всьому світу.

В. Дитячі та/або примусові шлюби

20. Дитячий шлюб, який також називають раннім шлюбом, – це шлюб, укладений між особами, одна з яких не досягла 18 років. Більшість дитячих шлюбів, як формальних, так і неформальних, стосуються дівчат, хоча іноді і їхні партнери одружуються, не досягши 18-річного віку. Дитячий шлюб є однією з форм примусового шлюбу, враховуючи, що одна та/або обидві сторони не висловили повної, вільної і свідомої згоди на одруження. З точки зору прояву поваги до правоздатності дитини, що формується, і набуття самостійності у ухваленні рішень, що впливають на його/її подальше життя, за виняткових обставин шлюб нормально розвиненої і дієздатної дитини, яка не досягла 18-річного віку, може бути дозволено за умови, що дитина досягла віку не менше 16 років і рішення про укладення шлюбу приймається суддею на підставі правових виняткових положень, передбачених законом, та свідоцтва про статеву зрілість, незалежно від культури чи традиції.

21. У деяких ситуаціях діти укладають шлюбні контракти або одружуються у дуже ранньому віці. У багатьох випадках дівчат примушують брати шлюб з чоловіком, який може бути старше її на кілька десятків років. За даними Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй в 2012 році, близько 400 млн жінок віком від 20 до 49 років у всьому світі взяли шлюб або вступили в шлюбні відносини до досягнення 18-річного віку⁹. Виходячи з цього, Комітети приділяли особливу увагу випадкам, коли дівчат видавали заміж без їхньої свідомої, вільної і повної згоди, наприклад у тих випадках, коли на момент одруження вони були занадто молоді, фізично й психологічно не готові до дорослого життя або ухвалення розумних і свідомих рішень і, таким чином, не були готові до того, щоб дати згоду на одруження. До інших прикладів належать випадки, коли опікуни мали законне право дати згоду на одруження дівчат згідно зі звичайним або статутним правом, і дівчата, таким чином, брали шлюб, порушуючи своє право на вільну згоду.

22. Дитячий шлюб, як правило, супроводжується ранньою вагітністю та пологами, що призводить до підвищення показників материнської захворюваності і смертності до рівня вище середнього. Смерть, пов'язана з вагітністю, – основна причина смертності серед заміжніх і незаміжніх дівчат віком 15–19 років у всьому світі. Показник дитячої смертності серед дітей, народжених від дуже молодих матерів, вищий (іноді більше як удвічі), ніж серед дітей, що з'явилися на світ у матерів старшого віку. У випадках дитячого та/або примусового шлюбу, особливо коли чоловік значно старший за дружину і коли у дівчинки не було можливості отримати повноцінну освіту, дівчата, як правило, мають обмежені права щодо ухвалення рішень, які стосуються їхнього власного життя. Дитячі шлюби не тільки обмежують здійснення права на свободу пересування, а також призводять до зростання показників відсіву учнів із шкіл, особливо дівчат, примусового виключення зі школи, а також до підвищення ризику домашнього насильства.

⁹ Див. www.apromiserenewed.org.

23. Примусовими вважаються шлюби, які були укладені за відсутності повної та вільної згоди однієї та/або обох сторін на вступ у шлюбні відносини. Вони можуть мати різні форми, наприклад дитячі шлюби, як зазначалося вище, врегулювання спорів віддаванням дівчат або зустрічні шлюби (тобто “баад” і “баадаль”), підневільні шлюби, включаючи левірат (примушення вдови взяти шлюб із родичем покійного чоловіка). У деяких випадках примусовий шлюб може укладатися для того, щоб винний у зґвалтуванні міг уникнути кримінального покарання, одружившись на жертві, як правило, за згодою її сім'ї. Примусові шлюби можуть укладатися в контексті міграції, щоб забезпечити дівчинці взяття шлюбу з членом громади, до якої належить сім'я, або збільшити кількість членів сім'ї або інших осіб, які мають документи, що дають право на міграцію та/або проживання в конкретній країні призначення. Примусові шлюби також широко використовуються збройними угрупованнями під час конфлікту або можуть стати для дівчинки способом уникнути злиднів у постконфліктних умовах¹⁰. Примусовим шлюбом можна також вважати шлюб, в якому одній із сторін не дозволено переривати або розривати шлюбні відносини. Примусові шлюби часто призводять до того, що дівчата втрачають особисту та економічну самостійність і намагаються втекти або вчинити акт самоспалення чи самогубства, щоб уникнути одруження або покінчити з шлюбними відносинами.

24. Виплата приданого або викупу за наречену, розміри яких можуть бути різними в різних громадах, які застосовують цю практику, може сприяти тому, що жінки і дівчата стають вразливішими щодо насильства та інших видів шкідливої практики. Чоловік або члени його сім'ї можуть вдаватися до актів фізичного або психологічного насильства, у тому числі вбивств, спалення і обливання кислотою, якщо виявляються невикористані очікування щодо виплати приданого чи його розмірів. У деяких випадках сім'ї домовляються про укладення тимчасового шлюбу своєї доньки в обмін на фінансову вигоду, що також називається договірним шлюбом, який є однією з форм торгівлі людьми. Держави-учасниці Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, несуть пряму відповідальність згідно з дитячими та/або примусовими шлюбами, які передбачають виплату приданого або викупу за наречену, оскільки такий акт може означати торгівлю дітьми згідно з визначенням, наданим у статті 2 а) Протоколу¹¹. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок неодноразово наголошував на тому, що укладання шлюбу на основі домовленості про такі виплати або інші форми винагороди є порушенням права на вільний вибір дружини, і в загальній рекомендації №29 особливо відзначив, що така практика не може слугувати підставою для визнання шлюбу дійсним і держави-учасниці не повинні визнавати такі домовленості обов'язковими для виконання.

¹⁰ Загальна рекомендація №30 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, пункт 62.

¹¹ Див. також статтю 3 (1)а)і).

С. Полігамія

25. Практика полігамії принижує гідність жінок і дівчат і є порушенням прав і свобод людини, в тому числі принципу рівноправності та права на захист у сім'ї. Полігамія проявляється в різних формах у різних правових і соціальних умовах та має негативні наслідки, в тому числі завдає шкоди здоров'ю жінок, зокрема, фізичному, психологічному та соціальному благополуччю дружин, матеріальних збитків і втрат, які дружини зобов'язані терпіти, а також емоційної і матеріальної шкоди дітям, що, як правило, призводить до серйозних наслідків для їхнього життя.

26. Багато держав-учасниць ухвалили закони, що забороняють полігамні відносини, але в деяких країнах ця практика існує як легально, так і нелегально. Незважаючи на те, що в історії відомі випадки, коли системи полігамних сімей були функціональними в умовах розвитку деяких сільськогосподарських країн як спосіб збільшення кількості робочих рук в індивідуальних сімейних господарствах, дослідження показали, що насправді результатом полігамії є підвищення рівня бідності, особливо в сільських районах.

27. Учасниками полігамних союзів стають жінки і дівчата, причому, за наявними даними, дівчата набагато частіше змушені брати шлюб або заручини з чоловіками старшого віку, що підвищує ризик застосування насильства та порушення їхніх прав. Співіснування статусних законів із релігійним, особистим статусом і традиційним звичайним правом та практиками, як правило, сприяє збереженню цієї практики. Проте в деяких державах-учасницях полігамія дозволена згідно з положеннями цивільного права. Також є випадки, коли конституційні та інші положення, що захищають право на культуру і релігію, використовуються для обґрунтування та виправдання законів і практик, які дозволяють полігамні союзи.

28. Держави-учасниці Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок беруть на себе конкретні зобов'язання запобігати і забороняти полігамні шлюби, оскільки це суперечить положенням Конвенції¹². Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок також наполягає на тому, що полігамія має серйозні наслідки для економічного блага жінок і їхніх дітей¹³.

¹² Загальні рекомендації №21, 28 і 29 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок.

¹³ Загальна рекомендація №29 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, пункт 27.

D. Злочини, скоєні “на захист честі”

29. Злочини, скоєні “на захист честі” – це акти насильства, які переважно, хоча не виключно, скоюють щодо жінок і дівчат, тому що члени сім’ї вважають, що ймовірна, уявна або фактична поведінка жінки призведе до образи сім’ї або громади. До таких форм поведінки належать: вступ у сексуальні стосунки до заміжжя, відмова дати згоду на взяття договірною шлюбу, взяття шлюбу без згоди батьків, подружня зрада, подання позову про розірвання шлюбу і манера одягатися за зразком, який у громаді вважається неприйнятним, робота поза домом або в цілому небажання відповідати стереотипним уявленням про гендерні ролі. Злочини “на захист честі” можуть скоювати щодо дівчат і жінок, оскільки вони стали жертвами сексуального насильства.

30. Такі злочини, включаючи вбивства, часто скоює чоловік, родич чоловічої чи жіночої статі або член громади жертви. В місцевих громадах злочини, скоєні “на захист честі”, часто не розглядаються як кримінальні злочини щодо жінок, а, навпаки, вважаються засобом збереження та/або відновлення непорушності культурних, традиційних, релігійних норм і норм звичайного права після “порушення” цих норм. У деяких випадках національні законодавства або їх застосування чи відсутність такого дозволяють розглядати “захист честі” як виправдувальну або пом’якшувальну провину обставину під час розгляду справ осіб, винних у таких злочинах, що призводить до вжиття обмежених заходів покарання або безкарності. Крім того, кримінальному переслідуванню за такі злочини може перешкоджати небажання приватних осіб, які володіють інформацією у справі, давати підтверджувальні показання свідків.

VI. Всеохоплююча рамкова програма з викорінення шкідливої практики

31. В обох Конвенціях містяться конкретні посилання стосовно викорінення шкідливої практики. Держави-учасниці Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок зобов’язуються розробляти і вживати відповідних законодавчих та інших заходів і забезпечити їх здійснення, щоб сприяти рішучому усуненню конкретних перешкод, бар’єрів і опору, які виникають у процесі проведення політики ліквідації дискримінації і дають поштовх до застосування шкідливої практики і насильства щодо жінок (статті 2 та 3). Водночас держави-учасниці повинні мати можливість продемонструвати, що вжиті ними заходи є відповідними та адекватними, насамперед з точки зору забезпечення того, щоб права жінок не порушувалися, і показати, чи зможуть ці заходи забезпечити досягнення очікуваних результатів та цілей.

Крім того, зобов'язання держав-учасниць щодо проведення такої цілеспрямованої політики має невідкладний характер, і держави-учасниці не мають права затримувати або відкладати його здійснення на підставі будь-яких причин, у тому числі культурних і релігійних звичаїв. Держави-учасниці зобов'язуються вжити всіх відповідних заходів, включаючи тимчасові спеціальні заходи (стаття 4 (1))¹⁴, щоб змінити соціальні та культурні моделі поведінки чоловіків і жінок із метою досягнення викоренення упередження і скасування звичаїв і всієї іншої практики, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок (стаття 5 а)), та забезпечують, щоб заручини та шлюб дитини не мали юридичної сили (стаття 16 (2)).

32. З іншого боку, Конвенція про права дитини зобов'язує держав-учасниць вжити будь-яких дієвих і необхідних заходів із метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей (стаття 24 (3)). Крім того, вона передбачає право дитини на захист від усіх форм насильства, у тому числі фізичного, сексуального чи психологічного (стаття 19), і вимагає від держав-учасниць забезпечити, щоб жодна дитина не зазнавала тортур чи інших жорстоких, нелюдських або ті, що принижують гідність видів поводження або покарання (стаття 37 (а)). Щодо питання про шкідливу практику передбачається застосування чотирьох загальних принципів Конвенції – захист від дискримінації (стаття 2), найкраще забезпечення інтересів дитини (стаття 3 (1))¹⁵, визнання права дитини на життя і забезпечення виживання та здорового розвитку дитини (стаття 6) та право дитини бути заслуханим (стаття 12).

33. В обох випадках метою ефективного запобігання та викоренення шкідливої практики потрібно ухвалення ретельно розробленої, заснованої на дотриманні прав людини і такої, що враховує місцеві умови, всеохоплюючої стратегії, яка включає додаткові законодавчі і політичні заходи, в тому числі соціальні, що поєднують в собі відповідну відданість політичним зобов'язанням і підзвітність на всіх рівнях. Викладені в Конвенції зобов'язання слугують основою для розробки всеохоплюючої стратегії щодо викоренення шкідливої практики, компоненти якої представлені в цьому документі.

34. Така всеохоплююча стратегія повинна визначати основний напрям діяльності і здійснюватися в умовах вертикальної і горизонтальної координації дій, а також стати частиною національних зусиль щодо запобігання та усунення всіх форм шкідливої практики. Для горизонтальної координації необхідна організація за секторами, включаючи освіту, охорону здоров'я, судову систему, соціальне забезпечення, правозастосування, імміграцію та надання притулку та комунікації і засоби масової інформації. Одночасно для вертикальної координації потрібна взаємодія між суб'єктами в межах організаційної структури на місцевому, регіональному та національному рівнях у співпраці з традиційними і релігійними керівними структурами. В цілях прискорення процесу в межах співпраці з усіма відповідними зацікавленими сторонами слід розглянути питання про делегування відповідальності за роботи в наявному або спеціально створеному органу високого рівня.

¹⁴ Загальна рекомендація №25 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, пункт 38.

¹⁵ Зауваження загального порядку №14 Комітету з прав дитини про право дитини на його облік або її найкращих інтересів на першочерговій основі.

35. Для здійснення будь-якої всеохоплюючої стратегії конче потрібні відповідні організаційні, людські, технічні та фінансові ресурси, підкріплені належними заходами і механізмами, як-от нормативні акти, стратегії, плани і бюджети. Крім того, держави-учасниці зобов'язані забезпечити створення та функціонування незалежного механізму моніторингу для відстеження прогресу у сфері захисту жінок і дітей від шкідливої практики та реалізації їхніх прав.

36. Потрібно також, щоб у розробці та проведенні стратегій, спрямованих на викорінення шкідливої практики, брало участь широке коло інших зацікавлених сторін, у тому числі національні незалежні правозахисні інститути, фахівці систем охорони здоров'я, освіти і правоохоронних органів, представники громадянського суспільства і особи, що займаються цією практикою.

А. Збір даних і проведення моніторингу

37. Регулярні та комплексні процедури збору, аналізу, поширення і використання кількісних і якісних даних украй важливі для формування ефективної політики, розробки адекватних стратегій і визначення переліку конкретних дій, а також для оцінки впливу, моніторингу прогресу, досягнутого у здійсненні політики викорінення шкідливої практики і виявленні видів шкідливої практики, що поновлюються та з'являються. Наявність даних дає змогу вивчити тенденції і встановити відповідні зв'язки між політикою та ефективністю здійснення програми державними і недержавними суб'єктами і налагодити відповідний обмін інформацією про підходи, форми поведінки практики і показники поширеності. Дані, дезагреговані за ознакою статі, віком, географічним розташуванням, соціально-економічним статусом, рівнем освіти та іншими ключовими параметрами, посідають центральне місце у виявленні вразливих груп жінок і дітей із високим ступенем ризику, які відіграватимуть визначальну роль у процесі формування політики та переліку заходів, спрямованих на викорінення шкідливої практики.

38. Незважаючи на визнання необхідності таких даних, дезагреговані дані про шкідливу практику мають обмежений характер і в рідкісних випадках можуть зіставлятися за країнами або за певний період часу, що призводить до обмеженого розуміння масштабів та еволюції проблеми і обмеженого вибору адекватних цілеспрямованих заходів.

39. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенцій:

а) приділити першочергову увагу збору, аналізу, поширенню та використанню на регулярній основі кількісних і якісних даних про шкідливу практику, дезагрегованих за ознакою статі, віком, географічним розташуванням, соціально-економічним статусом, рівнем освіти та іншими ключовими параметрами, і забезпечити адекватні ресурси, потрібні для здійснення цих заходів. Необхідно створити та/або підтримувати системи регулярного збору даних із питань, що стосуються захисту прав, у секторах охорони здоров'я і соціального забезпечення, освіти, судових і правоохоронних структурах;

b) здійснювати збір даних шляхом проведення національних демографічних та індикаторних опитувань і переписів, які можуть бути доповнені даними загальнонаціональних обстежень домашніх господарств. Для проведення якісних досліджень слід використовувати обговорення в цільових групах, докладні інтерв'ю з ключовими експертами з-поміж представників широкого кола зацікавлених сторін, структуровані спостереження, соціальне картування та інші належні методи.

В. Законодавство і забезпечення його застосування

40. Ключовим елементом будь-якої всеохоплюючої стратегії є розробка, ухвалення, здійснення та моніторинг відповідного законодавства. Кожна держава-учасниця повинна¹⁶ чітко дати зрозуміти, що вона засуджує шкідливу практику, встановлювати юридичний захист її жертв, надавати державним і недержавним суб'єктам можливості для захисту жінок і дітей, що зазнають ризик, надавати належну підтримку та медичну допомогу, можливості для отримання компенсацій і покласти край безкарності.

41. Однак лише ухвалення законодавства недостатньо для ефективної боротьби із шкідливою практикою. Відповідно до вимог щодо належної обачності законодавство повинно бути доповнено комплексним переліком заходів, які сприяють здійсненню, правозастосуванню, подальшим діям, моніторингу та оцінці досягнутих результатів.

42. Усупереч зобов'язанням, передбаченим обома Конвенціями, багато держав-учасниць зберігають законодавчі положення, які виправдовують, допускають або стимулюють шкідливу практику, наприклад, закони, що дозволяють дитячі шлюби та передбачають використання аргументу "про захист честі" як виправдувальної або пом'якшувальної обставини у зв'язку із злочинами, скоєними щодо дівчат і жінок, чи дозволяють винним у зґвалтуванні та/або інших сексуальних злочинах уникнути покарання шляхом взяття шлюбу з жертвою.

43. У державах-учасницях, в яких існує множинність правових систем, навіть якщо шкідлива практика прямо заборонена законом, ефективна дія заборони може не забезпечуватися через існування звичайних, традиційних чи релігійних законів, які фактично підтримують цю практику.

¹⁶ Див. Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, статті 2 а)-с), 2 f) і 5, і зауваження загального порядку №13 Комітету з прав дитини.

44. Упередження і низький потенціал у питаннях захисту прав жінок та дітей, що існують у суддів в звичайних і релігійних судах або в традиційних механізмах врегулювання спорів, і впевненість у тому, що питання, які належать до сфери компетенції таких систем звичаєвого права, не підлягають контролю або ретельному вивченню з боку державних або інших судових органів, призводять до позбавлення або обмеження права жертв шкідливої практики на доступ до правосуддя.

45. Повноцінна й інклюзивна участь відповідних зацікавлених сторін у розробці законодавства, що забороняє шкідливу практику, може забезпечити безпомилкове виявлення та усунення першочергових проблем, пов'язаних із застосуванням шкідливої практики. Центральне місце в цьому процесі відводиться заходам, спрямованим на залучення і використання досвіду громад, які застосовують цю практику, інших відповідних зацікавлених сторін та представників громадянського суспільства. Також слід уважно стежити за тим, щоб переважальні світогляди та соціальні норми, які підтримують застосування шкідливої практики, не послаблювали зусилля, спрямовані на ухвалення і забезпечення застосування законодавства.

46. Багато держав-учасниць уже зробили кроки у напрямі децентралізації державної влади за допомогою передачі чи делегування повноважень, але це не повинно призводити до обмеження чи скасування зобов'язання щодо ухвалення законодавства, що забороняє шкідливу практику і діє в межах їхньої юрисдикції. Необхідно забезпечити гарантії, щоб децентралізація влади або передача повноважень забезпечували захист жінкам і дітям від дискримінації, а також шкідливої практики в різних регіонах і культурних зонах. Незважаючи на передачу повноважень, органи державного управління повинні мати у своєму розпорядженні людські, фінансові, технічні й інші ресурси, потрібні для забезпечення ефективного застосування законодавства, спрямованого на викорінення шкідливої практики.

47. Поширення шкідливої практики за межі національних кордонів може відбуватись через культурні верстви населення, що здійснюють таку практики. У разі виникнення подібних ситуацій варто вжити належних заходів для стримування такого поширення.

48. Національні правозахисні інститути відіграють ключову роль у просуванні і захисті прав людини, у тому числі прав окремих осіб на свободу від шкідливої практики, та у підвищенні поінформованості громадськості про ці права.

49. З точки зору виявлення реальних і потенційних жертв шкідливої практики у винятковому становищі перебувають працівники сфери послуг, які надають їх жінкам і дітям, зокрема, медичний персонал і вчителі. Однак вони зазвичай повинні дотримуватися правил конфіденційності, які можуть суперечити обов'язку повідомляти про реальні факти шкідливої практики чи імовірність її застосування. Цю проблему можна вирішити за допомогою введення спеціальних правил, які зобов'язують їх повідомляти про подібні випадки.

50. Якщо медичні працівники, працівники державних установ або цивільні службовці беруть участь або замішані у справах, пов'язаних із використанням шкідливої практики, то їхні статус та обов'язки, у тому числі повідомляти про шкідливу практику, повинні розглядатися як обтяжлива обставина під час визначення заходів для покарання за кримінальні чи адміністративні порушення, наприклад, скасування ліцензії на професійну діяльність або розірвання трудового контракту, яким повинно передувати винесення попередження. Щодо цього ефективним профілактичним заходом є регулярне проведення курсів професійної підготовки відповідних фахівців.

51. Заходи, передбачені кримінальним законодавством, потрібно вжити поступово таким чином, щоб це сприяло запобіганню та викоріненню шкідливої практики, але державам-учасницям необхідно враховувати потенційні небезпеки і негативні наслідки їх здійснення для жертв, включаючи акти помсти.

52. Використання грошової компенсації за шкоду, можливо, не буде виправданим і доцільним в умовах високих показників поширеності шкідливої практики. Разом з тим у всіх випадках жінки і діти, які зазнали впливу шкідливої практики, повинні мати доступ до правових засобів захисту, служб підтримки та реабілітації постраждалих і соціально-економічної допомоги.

53. Необхідно завжди пам'ятати про завдання забезпечення інтересів дитини та захисту прав жінок і дівчат, створення належних умов для вільного висловлення ними власної точки зору, вжиття важливих заходів для приділення їхній думці належної уваги. Пильну увагу слід також приділяти можливим короткочасним і довготривалим наслідкам для дітей або жінок у випадках розірвання дитячих та/або примусових шлюбів і повернення приданого чи викупу за наречену.

54. Державам-учасницям і особливо працівникам служб із питань імміграції та надання притулку слід пам'ятати, що жінки і дівчата можуть тікати з країн походження з метою уникнути шкідливої практики. Ці посадові особи повинні проходити належну культурну і правову підготовку з урахуванням гендерної проблематики, щоб знати, які кроки потрібно зробити для забезпечення захисту таких жінок і дівчат.

55. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенції ухвалити або доповнити законодавство з урахуванням завдання щодо ефективного усунення або викорінення шкідливої практики. При цьому:

а) процес підготовки проекту законодавства повинен мати всеохопний характер і передбачати участь усіх зацікавлених сторін. З цією метою їм слід проводити цілеспрямовані інформаційно-пропагандистські заходи та кампанії з підвищення поінформованості та соціальної мобілізації, щоб досягти розуміння та широкої підтримки громадськості у процесі розробки, ухвалення, поширення і здійснення законодавства;

b) законодавство слід повністю узгодити з аналогічними зобов'язаннями, викладеними у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенції про права дитини та іншими міжнародними стандартами у сфері прав людини, і воно повинно мати дієвішу силу над нормами загального права, традиційними або релігійними законами, які дозволяють, виправдують або передбачають шкідливу практику у будь-якій формі, особливо в країнах із множинністю правових систем;

c) законодавство повинно передбачати негайне анулювання всіх інших законодавчих актів, що виправдують, дозволяють або заохочують шкідливу практику, в тому числі норм загального права, традиційних чи релігійних законів та інших законодавчих актів, в яких "захист честі" розглядається як виправдувальна або пом'якшувальна обставина у зв'язку зі злочинами, вчиненими "на захист честі";

d) законодавство повинно бути послідовним, комплексним та включати докладні настанови щодо запобігання, захисту, підтримки і надання подальших послуг та допомоги жертвам, включаючи відновлення їхнього фізичного і психологічного здоров'я і соціальну реабілітацію, і підкріплено відповідними положеннями цивільного та/або адміністративного законодавства;

e) законодавство повинно належним чином визначити і засудити корінні причини шкідливої практики, в тому числі дискримінацію за ознакою статі, гендерною належністю, віком та іншими відповідними чинниками, обґрунтувати ухвалення тимчасових спеціальних заходів, акцентувати увагу на правах людини та потребах жертв і забезпеченні інтересів дітей і жінок;

f) законом передбачено, що мінімальний вік дівчат і хлопців для взяття шлюбу за згодою або без згоди батьків – 18 років. Якщо у окремих випадках дозволяється взяти шлюб до досягнення цього віку, то абсолютний мінімальний вік повинен бути не менше 16 років, аргументи на користь отримання дозволу повинні бути обґрунтованими і регламентованими у суворо встановленому законом порядку, дозвіл на укладення шлюбу повинен бути наданий рішенням суду на підставі свідомої, вільної та повної згоди дитини або обох дітей, які особисто повинні постати перед судом;

g) слід встановити відповідно до закону вимоги до реєстрації шлюбів та забезпечити їх ефективне дотримання шляхом проведення кампаній із підвищення поінформованості, просвітницької роботи та створення адекватної інфраструктури, що робить реєстрацію доступною для всіх осіб у межах їхньої юрисдикції;

h) варто створити національну систему обов'язкової, доступної та безкоштовної реєстрації народжень, щоб сприяти ефективному запобіганню шкідливій практиці, в тому числі дитячих шлюбів;

i) національним правозахисним інститутам потрібно надати повноваження для розгляду скарг та звернень приватних осіб і проведення розслідувань з урахуванням вимог щодо конфіденційності, гендерної проблематики та інтересів дітей, незалежно від того, подані ці скарги безпосередньо жінками та дітьми чи їхніми представниками;

j) законом повинна бути встановлена обов'язкова вимога до фахівців і установ, що працюють із дітьми та жінками або пов'язані з ними, повідомляти про реальні випадки або небезпеки виникнення таких випадків, якщо у них є розумні підстави вважати, що шкідлива практика застосовувалася або може застосовуватися. Зобов'язання щодо подання повідомлень повинні визначатися з урахуванням прав осіб, які надають таку інформацію, включаючи право на дотримання конфіденційності та таємниці особистого життя;

k) усі ініціативи щодо розробки кримінального законодавства і внесення до нього змін повинні здійснюватися паралельно із розробкою заходів і створенням служб із забезпечення захисту осіб, що ризикують постраждати або постраждали внаслідок шкідливої практики;

l) законодавство повинно встановлювати юрисдикцію щодо злочинів, пов'язаних із шкідливою практикою, що поширюється на громадян держави-учасниці й осіб, які постійно проживають у ній, навіть якщо ці злочини скоєні в державі, де не запроваджено кримінальну відповідальність за подібні злочини;

m) в законодавстві та політиці, що стосуються імміграції та надання притулку, повинно бути визнано, що разом із наданням притулку існує ризик зазнати впливу шкідливої практики або встановлено переслідування через її застосування. Слід також диференційовано підходити до кожного конкретного випадку надання захисту родичу, який супроводжує дівчинку або жінку;

n) законодавство повинно містити положення про регулярне проведення оцінки і моніторингу, в тому числі у зв'язку із здійсненням, забезпеченням застосування та подальшими діями;

o) жінки і діти, що зазнали впливу шкідливої практики, повинні мати рівний доступ до правосуддя, який також потрібно забезпечити шляхом усунення законодавчих та наявних на практиці перешкод для порушення кримінальної справи, а винні в злочинах та особи, що здійснюють пособництво і потурають такій практиці, повинні бути притягнуті до відповідальності;

p) законодавство повинно містити положення про обов'язкове ухвалення обмежувальних або охоронних судових наказів, щоб захистити тих, для кого існує ризик впливу шкідливої практики, та забезпечити їм безпеку, і вжиття заходів для захисту жертв від актів помсти;

q) жертви насильства повинні мати рівний доступ до належних засобів правового захисту та відшкодування шкоди на практиці.

С. Запобігання шкідливій практиці

56. Одним із перших кроків у боротьбі зі шкідливою практикою є зусилля щодо її запобігання. Обидва Комітети наголосили на тому, що досягти найефективніших результатів у сфері запобігання можна за допомогою заснованого на дотриманні прав людини підходу до мінливих соціальних і культурних норм, розширення прав і можливостей жінок і дівчат, розширення повноважень і підвищення відповідальності всіх відповідних фахівців усіх рівнів, які регулярно стикаються з жертвами та особами, винними у використанні шкідливої практики, і підвищення поінформованості про причини та наслідки шкідливої практики, в тому числі за допомогою діалогу з відповідними зацікавленими сторонами.

1. Встановлення соціальних і культурних норм, заснованих на дотриманні прав людини

57. Соціальна норма – це супутній чинник і соціальний регулятор певних взаємовідносин у суспільстві, який може мати позитивний вплив і сприяти зміцненню єдності та цілісності системи або може мати негативний характер і слугувати потенційним джерелом шкоди для суспільства. Соціальна норма також слугує зразком правил поведінки, дотримання яких очікується від членів суспільства. На її основі формується і підтримується почуття колективної відповідальності та очікування, які диктують поведінку окремих членів суспільства, навіть якщо вони особисто не згодні з наявною практикою. Наприклад, якщо практика проведення операцій на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, є соціальною нормою, то це мотивує батьків погодитися на проведення таких операцій у їхніх доньок, оскільки вони бачать, що так роблять інші батьки й інші члени суспільства очікують від них аналогічної поведінки. Як правило, норма або практика закріплюється у межах зв'язків громади іншими жінками, які вже пройшли цю процедуру і чинять додатковий тиск на більш молодих жінок, змушуючи їх змиритися з цією практикою під загрозою ostracizmu, бойкоту чи стигматизації. Подібна соціальна ізоляція може обернутися втратою важливої економічної та соціальної підтримки і соціальної мобільності. Якщо члени суспільства дотримуються соціальної норми, їх чекає заохочення, наприклад, за допомогою долучення і возвеличення. Щоб змінити соціальні норми, що лежать в основі застосування і виправдання шкідливої практики, необхідно змінити і модифікувати ці очікування.

58. Соціальні норми взаємопов'язані, а це означає, що розглядати шкідливу практику і протидіяти їй слід не в ізоляції, а в ширшому контексті розуміння, – як ця практика пов'язана з іншими культурними і соціальними нормами та іншими практиками. Це свідчить про потребу ухвалення заснованого на дотриманні прав людини підходу, що ґрунтується насамперед на визнанні неподільності та взаємозалежності прав.

59. Основна проблема, з якою доведеться зіткнутися, полягає в тому, що шкідлива практика може вважатися такою, що позитивно впливає на її жертв, членів сім'ї та громади. Унаслідок цього будь-який підхід, спрямований на зміну виключно індивідуальної моделі поведінки, має суттєві застереження.

Замість нього необхідно використовувати широкий і всеохопний колективний чи підхід на рівні громад. До стійкого й повсюдного викорінення шкідливої практики і колективного ухвалення нових соціальних правил можуть привести заходи, що враховують культурні особливості, які сприяють зміцненню прав людини і відкривають перед тими, хто зберігає шкідливі звичаї громадами, можливості для колективного вивчення та узгодження альтернативних шляхів збереження їхніх цінностей і честі або дотримання традицій, не завдаючи шкоди і не порушуючи прав жінок і дітей. Публічні заяви про прихильність до альтернативної практики можуть сприяти зміцненню їхньої довгострокової стабільності та стійкості. У цьому вирішальну роль відіграє активне залучення лідерів місцевих громад.

60. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенцій забезпечити, щоб будь-які зусилля, що вживаються з метою покінчити із шкідливою практикою і оскаржити та змінити основоположні соціальні норми, мали всеохопний, колективний характер і спиралися на підхід, заснований на дотриманні прав людини, який передбачає активну участь усіх відповідних зацікавлених сторін, особливо жінок і дівчат.

2. Розширення прав і можливостей жінок та дівчат

61. Держави-учасниці повинні оскаржити і змінити патріархальні ідеології та структури, що є перешкодою на шляху повного здійснення жінками і дівчатами їхніх прав і свобод. Щоб допомогти дівчатам і жінкам подолати соціальну ізоляцію і бідність, в якій опинилось багато з них і що робить їх уразливішими щодо експлуатації, шкідливої практики та інших форм насильства на гендерному ґрунті, необхідно озброїти їх знаннями і навичками, потрібних їм для відстоювання своїх прав, у тому числі приймати самостійні і свідомі рішення й обирати свій шлях у житті. У цьому контексті важливим інструментом розширення прав і можливостей жінок і дівчат у відстоюванні своїх прав є освіта.

62. Безсумнівно, існує чіткий зв'язок між низьким рівнем освіти дівчат та жінок і поширеністю шкідливої практики. Держави-учасниці Конвенції зобов'язуються забезпечити загальне право на високоякісну освіту, створивши сприятливі умови для дівчат і жінок, щоб вони могли стати провідниками змін (Конвенція про права дитини, статті 28–29; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, стаття 10). Це включає запровадження загальної безкоштовної та обов'язкової початкової освіти та вжиття заходів щодо сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу, ліквідації наявної гендерної нерівності та сприяння доступу до освіти дівчат з найбільш маргіналізованих груп, в тому числі дівчат із віддалених і сільських районів. З метою виконання цих зобов'язань необхідно подбати про те, щоб у школах та на прилеглих територіях були створені безпечні та сприятливі для дівчат умови, що сприяють оптимальній реалізації їхнього потенціалу та можливостей.

63. Закінчення початкової та середньої освіти приносить дівчатам користь у короткостроковій і довгостроковій перспективі, сприяє запобіганню дитячих шлюбів і вагітності в підлітковому віці, зниженню показників дитячої і материнської захворюваності та смертності, вчить дівчат і жінок успішніше відстоювати своє право на свободу від насильства та розширює їхні можливості для ефективної участі у всіх сферах життя. Комітети на постійній основі заохочують держави-учасниці вживати заходів щодо збільшення кількості учнів у середніх школах і зменшення кількості тих, хто бажає передчасно їх залишити. Цього можна досягти шляхом створення умов для закінчення початкової школи, скасування плати за навчання в початковій і середній школі, надання рівного доступу до середньої освіти, в тому числі доступу до професійно-технічної освіти та розгляду можливості запровадження обов'язкової середньої освіти. Ухвалення недискримінаційної політики у сфері навчання могло б гарантувати дівчатам підліткового віку право на навчання під час і після вагітності.

64. Для дівчат, які не відвідують школи, неформальна освіта зазвичай є єдиним способом отримати знання, зокрема, базова освіта, яка включає навчання життєво необхідним навичкам. У неформальному навчанні, яке слугує альтернативою формальній шкільній освіті для тих, хто не закінчив початкової або середньої школи, використовуються радіопрограми та інші медійні засоби, у тому числі цифрові мультимедійні засоби.

65. Жінки і дівчата можуть поліпшити своє економічне становище, беручи участь у тренінгах, що сприяють формуванню у жінок життєвих навичок та навичок підприємництва, і програмах, орієнтованих на надання дівчатам економічних стимулів до ухвалення рішення відкласти взяття шлюбу до досягнення 18 років, як-от програми стипендій, мікрокредитування та накопичення заощаджень (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, статті 11 і 13, Конвенція про права дитини, стаття 28). Важливу роль відіграють додаткові інформаційно-пропагандистські кампанії, присвячені підвищенню рівня обізнаності про право жінок на роботу за межами рідної країни та подоланню табу щодо жінок і їхньої трудової діяльності.

66. Ще одним засобом заохочення розширення прав і можливостей жінок є зміцнення соціальної інфраструктури. Цьому може сприяти створення безпечних місць для виступів та отримання допомоги, де дівчата і жінки зможуть спілкуватися з експертами, наставниками, вчителями та лідерами громад і висловлювати свою точку зору, ділитися своїми проблемами і сподіваннями та брати участь у ухваленні рішень, що стосуються їхнього життя. Це може допомогти їм підвищити самооцінку та віру у власні сили, отримати навички спілкування, ведення переговорів і вирішення проблем, стати більш поінформованими про свої права, що, мабуть, особливо важливо для дівчат-мігрантів. Ураховуючи, що чоловіки традиційно займають керівні і впливові посади на всіх рівнях, їх залучення вкрай важливе для того, щоб діти і жінки відчували підтримку і зацікавлену участь своїх сімей, громад, громадянського суспільства і директивних органів.

67. Роботу з надання допомоги і підтримки дівчатам та хлопцям слід починати з дитячого або не пізніше раннього підліткового віку, щоб змінити їхні гендерні підходи та сформувані позитивніші уявлення про ролі та моделі поведінки чоловіків і жінок у сім'ї, школі та суспільстві в цілому. Щоб викоринити шкідливу практику, яка особливо зачіпає дівчат допідліткового і підліткового віку, необхідно проводити з ними роз'яснювальні бесіди з питань, що стосуються соціальних норм, поглядів і очікувань, які пов'язані з традиційними стереотипними уявленнями про жіночність-мужність і роль жінок та чоловіків у сексуальних і гендерних відносинах, встановлювати з ними партнерські відносини, щоб досягти особистісних і соціальних змін, спрямованих на викоринення гендерної нерівності та пропаганду цінності освіти, особливо для дівчат.

68. Жінки і дівчата підліткового віку, які зазнали впливу шкідливої практики або небезпеки її застосування, стикаються із серйозними ризиками з точки зору їхнього сексуального і репродуктивного здоров'я, особливо в умовах виникнення перешкод на шляху вирішення цих проблем через відсутність належної інформації і служб підтримки, у тому числі центрів із надання допомоги підліткам. У зв'язку з цим особливу увагу важливо приділяти забезпеченню для жінок і підлітків доступу до достовірної інформації про сексуальне і репродуктивне здоров'я, їхні права та наслідки шкідливої практики, а також доступу до належних послуг, що надаються на умовах конфіденційності. Інформаційно-просвітницька робота, яка відповідає віку та включає поширення науково обґрунтованої інформації про сексуальне і репродуктивне здоров'я, сприяє розширенню прав та можливостей для дівчат і жінок, щоб вони могли приймати свідомі рішення і відстоювати свої права. Тому працівники медичних закладів та вчителі, які володіють необхідними знаннями, навичками, добре розуміють суть проблеми, відіграють вирішальну роль у наданні інформації, попередженні шкідливої практики і виявленні жінок і дівчат, які є або можуть стати жертвами шкідливої практики, щоб надавати їм допомогу і підтримку.

69. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенції:

a) запровадити загальну, безкоштовну обов'язкову початкову освіту, орієнтовану на створення сприятливих умов для дівчат, у тому числі з віддалених і сільських районів, розглянути можливість запровадження обов'язкової середньої освіти, одночасно створюючи для вагітних дівчат і матерів-підлітків економічні стимули до закінчення середньої освіти і проводячи недискримінаційну політику поновлення навчання після перерви;

b) надати дівчатам і жінкам можливості для отримання освіти та економічних знань у безпечних та сприятливих умовах, в яких вони зможуть підвищити самооцінку, поінформованість про свої права та оволодіти навичками спілкування, ведення переговорів і вирішення проблем;

c) включити в освітню програму інформацію про права людини, у тому числі про права жінок і дітей, гендерну рівність і самоусвідомлення, сприяти викориненню гендерних стереотипів і створенню умов для недискримінації;

d) забезпечити, щоб школи надавали відповідну за віком інформацію про сексуальне і репродуктивне здоров'я та права, в тому числі таку, що стосується гендерних відносин і відповідальної сексуальної поведінки, запобігання ВІЛ, харчування і захисту від насильства і шкідливої практики;

e) забезпечити доступ до програм неформальної освіти для дівчат, які залишили загальноосвітню школу або ніколи не навчалися у школі і неграмотні, а також здійснювати контроль над якістю цих програм;

f) залучати хлопців і чоловіків до участі в процесі створення сприятливих умов, які сприяють розширенню прав і можливостей жінок і дівчат.

3. Розвиток потенціалу на всіх рівнях

70. Одна з першочергових проблем у справі викорінення шкідливої практики пов'язана з відсутністю у відповідних спеціалістів обізнаності або потенційних можливостей для належного розуміння, виявлення та усунення випадків, пов'язаних із застосуванням або ризиком застосування шкідливої практики. Комплексний, всеохоплюючий і дієвий підхід до збільшення потенціалу повинен бути спрямований на залучення впливових лідерів, у тому числі традиційних та релігійних лідерів громад, і максимально можливої кількості відповідних груп фахівців, включаючи працівників охорони здоров'я та освіти, соціальних працівників, співробітників органів із питань імміграції та надання притулку, поліції, органів прокуратури, суддів та політичних діячів усіх рівнів. Необхідно надати їм достовірну інформацію про практику і застосовні правозахисні норми і стандарти, аби вони могли сприяти змінам у поглядах і моделях поведінки членів своїх груп і ширшої спільноти.

71. Якщо існують альтернативні механізми врегулювання спорів або традиційні системи правосуддя, доцільно проводити підготовку з питань прав людини і шкідливої практики для осіб, відповідальних за управління цими механізмами і системами. Крім того, важливо, щоб працівники поліції, органів прокуратури, судів та інших органів проходили курси підготовки з питань застосування нового або чинного законодавства, яке встановлює кримінальну відповідальність за застосування шкідливої практики з метою поінформовання про права жінок і дітей і з особливою увагою ставилися до вразливого становища жертв шкідливої практики.

72. У державах-учасницях, в яких поширення шкідливої практики обмежується передусім громадами іммігрантів, потрібно, щоб медичні працівники, вчителі і працівники дитячих установ, соціальні працівники, співробітники поліції, міграційних служб і судів були добре поінформовані і проходили спеціальну підготовку з питань, що стосуються виявлення дівчат і жінок, які зазнали шкідливої практики або загрози її застосування, і вживали необхідних заходів щодо надання їм захисту.

73. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенцій:

а) надати всім відповідним фахівцям, яких безпосередньо стосується ця проблема, інформацію про шкідливу практику і застосовні норми та стандарти у сфері прав людини, а також провести для них належну підготовку для вжиття заходів із метою запобігти, виявити і припинити випадки шкідливої практики, в тому числі пом'якшувати негативні наслідки для жертв і допомагати їм в отриманні доступу до засобів правового захисту та відповідних служб допомоги;

б) проводити підготовку для осіб, які беруть участь в альтернативному врегулюванні спорів і традиційних системах правосуддя, щоб забезпечити належне застосування основних принципів прав людини, особливо у сфері забезпечення інтересів дитини та участі дітей в адміністративних і судових розглядах;

в) використовувати програми підготовки всіх співробітників правоохоронних органів, у тому числі судових органів щодо вивчення нових та чинних законів, які забороняють шкідливу практику, і подбати про те, щоб вони були поінформовані про права жінок і дітей та їхню роль у заходах, спрямованих на забезпечення кримінального переслідування винних і захист жертв шкідливої практики;

г) застосовувати спеціалізовані програми з підвищення поінформованості та рівня підготовки персоналу медичних установ, які працюють у середовищі іммігрантів, щоб вони могли задовольняти особливі потреби у медичній допомозі дітей і жінок, які отримали каліцтво через операції на жіночих статевих органах та зазнали інших форм шкідливої практики; реалізовувати спеціалізовані програми підготовки працівників служб охорони дитинства та служб, що опікуються правами жінок, сектора освіти, поліції та судових органів, політичних діячів та медіа-персоналу, який працює з дівчатами та жінками-мігрантами.

4. Підвищення поінформованості, суспільний діалог і прояв прихильності

74. З метою протидії соціально-культурним нормам і підходам, що лежать в основі шкідливої практики, яку застосовують структури влади, в яких домінують чоловіки, дискримінації за ґендерною належністю та віком, обидва Комітети постійно рекомендують державам-учасницям проводити комплексні публічні інформаційні кампанії та кампанії з підвищення поінформованості, які є частиною довгострокових стратегій щодо викорінення шкідливої практики.

75. Заходи щодо підвищення поінформованості повинні включати надання отриманої з надійних джерел достовірної інформації про шкоду, якої завдають цією практикою, і переконливих аргументів на користь її викорінення. У цьому питанні засоби масової інформації можуть виконувати важливу функцію у поширенні нового мислення, зокрема шляхом надання жінкам і дітям інформації та матеріалів, спрямованих на підвищення рівня їхнього соціального і морального благополуччя та зміцнення фізичного і психічного здоров'я згідно із зобов'язаннями, передбаченими Конвенціями, щоб допомогти захистити їх від шкідливої практики.

76. Під час проведення кампаній із підвищення поінформованості громадськості може виникати можливість для організації публічного обговорення проблем, пов'язаних із шкідливою практикою, щоб колективно вивчити альтернативні підходи, які не завдають шкоди і не порушують прав жінок та дітей, і досягти домовленості про те, яким чином можна і потрібно змінити соціальні норми, що лежать в основі шкідливої практики. Колективна відповідальність громади за ухвалення рішень у сфері визначення нових шляхів збереження її цінностей дасть змогу забезпечити дотримання і постійність застосування нових соціальних норм, що не допускають завдання шкоди або порушень прав людини.

77. Максимально ефективні зусилля повинні носити всеохопний характер і здійснюватися за участю відповідних зацікавлених сторін на всіх рівнях, особливо дівчат та жінок із уразливих спільнот, а також хлопців і чоловіків. Крім того, ці зусилля вимагають активної участі та підтримки місцевих лідерів, в тому числі шляхом виділення належних ресурсів. Налагодженню зв'язків між різними структурами і групами може сприяти встановлення або зміцнення наявних партнерських відносин із відповідними зацікавленими сторонами, інститутами, організаціями чи соціальними мережами (релігійними і традиційними лідерами, фахівцями-практиками та громадянським суспільством).

78. Необхідно також розглянути можливість поширення інформації про позитивний досвід, що сприяв викоріненню шкідливої практики в місцевій громаді або діаспорі чи в інших спільнотах з аналогічним історичним корінням, які застосовують шкідливу практику, в тому самому географічному регіоні, а також здійснювати обмін досвідом передової практики, в тому числі з інших регіонів. Для обміну досвідом можна використовувати місцеві, національні або регіональні конференції або заходи, візити лідерів громад або аудіовізуальні засоби. При цьому потрібно, щоб заходи щодо підвищення поінформованості були продумані до дрібниць і належно організовані, аби вони максимально відповідали місцевим умовам, не викликали негативної реакції і не сприяли стигматизації та/або дискримінації жертв та/або спільнот, що застосовують цю практику.

79. Засоби масової інформації громади та провідні засоби масової інформації можуть стати важливими партнерами у проведенні кампаній з підвищення поінформованості й інформаційно-пропагандистських заходів, присвячених викоріненню шкідливої практики, в тому числі в межах спільних з урядом ініціатив щодо організації дебатів або ток-шоу, створенні та виробництві документальних фільмів і підготовці просвітницьких програм для радіо і телебачення. Цінним інструментом поширення інформації та проведення обговорень може слугувати Інтернет і соціальні мережі, враховуючи, що мобільні телефони та засоби зв'язку все ширше застосовуються для передачі повідомлень і залучення людей будь-якого віку. Поширенню інформації і веденню діалогу здатні посприяти громадські засоби масової інформації, в тому числі радіостанції, вуличні театри, музичні концерти, художні виставки, поетичні виступи і лялькові вистави.

80. У державах-учасницях, в яких забезпечується ефективне застосування чинного законодавства, що забороняє шкідливу практику, існує небезпека серед спільнот, які використовують цю практику, "піти у підпілля" або залишити межі країни з метою надалі використовувати шкідливу практику. Державам-учасницям, в яких розташовані спільноти, що застосовують шкідливу практику, слід підтримувати проведення кампаній із підвищення поінформованості про шкідливі наслідки використання цієї практики для жертв або осіб, які перебувають у небезпеці через її застосування, а також про правові наслідки порушення законодавства, одночасно докладаючи зусиль для запобігання дискримінації та стигматизації щодо цих спільнот. З цією метою потрібно вживати заходів щодо соціальної інтеграції цих спільнот.

81. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенцій:

a) розробляти і реалізовувати комплексні програми для підвищення поінформованості з метою протидії та зміни культурних і соціальних підходів, традицій і звичаїв, які лежать в основі моделей поведінки, що сприяють збереженню шкідливої практики;

b) забезпечити, щоб програми для підвищення поінформованості сприяли поширенню достовірної інформації та чітких і однакових відомостей із надійних джерел про негативні наслідки шкідливої практики для жінок, дітей, особливо дівчат, їхніх сімей і суспільства в цілому. Для реалізації таких програм слід використовувати соціальні мережі, Інтернет, засоби зв'язку громади та інші засоби поширення інформації;

c) вживати всіх належних заходів із метою недопущення збереження стигматизації та дискримінації жертв та/або спільнот іммігрантів, а також меншин, що використовують цю практику;

d) забезпечити долучення до участі у програмах підвищення поінформованості, орієнтованих на державні структури, працівників директивних органів і весь відповідний програмний персонал та провідних спеціалістів, які працюють з місцевими та національними органами управління та урядовими установами;

e) забезпечити, щоб персонал національних правозахисних інститутів був повною мірою поінформований і проінструктований щодо наслідків застосування шкідливої практики з точки зору дотримання прав людини в державі-учасниці і мав підтримку у сприянні викоріненню цієї практики;

f) ініціювати проведення публічних обговорень із метою запобігання та сприяння викоріненню шкідливої практики за допомогою залучення до участі у підготовці та здійсненні заходів усіх зацікавлених сторін, у тому числі місцевих лідерів, фахівців-практиків, членів низових організацій і релігійних громад. Ці заходи повинні бути спрямовані на затвердження позитивних культурних засад спільноти, які узгоджуються із нормами та стандартами у сфері прав людини і включають інформацію про досвід успішного викорінення шкідливої практики в спільнотах з аналогічним історичним корінням;

г) налагоджувати і зміцнювати ефективні партнерські відносини з провідними засобами масової інформації для надання підтримки у реалізації програм підвищення поінформованості та проведення публічних дискусій, заохочувати створення і функціонування механізмів саморегулювання, що ґрунтуються на повазі права громадян та недоторканності приватного життя.

D. Заходи захисту і послуги з надання допомоги

82. Жінки і діти, які стали жертвами шкідливої практики, потребують екстреної допомоги та підтримки, у тому числі медичних, психологічних і юридичних послуг. Надання екстреної медичної допомоги, мабуть, є найбільш нагальною і очевидною потребою, враховуючи, що деякі форми шкідливої практики, описані в цьому документі, пов'язані з крайніми проявами фізичного насильства, і медичне втручання необхідне для усунення серйозної шкоди здоров'ю або запобігання летального наслідку. Жертви операцій на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, або інших форм шкідливої практики можуть потребувати медичної допомоги або хірургічного втручання для усунення короткострокових чи довгострокових наслідків для їхнього фізичного здоров'я. Ведення вагітності та прийняття пологів у жінок і дівчат, які зазнали операцій на жіночих статевих органах, що призвели до каліцтва, важливо включити до програми професійної підготовки і підвищення кваліфікації акушерів, лікарів та інших фахівців, які надають первинну спеціалізовану акушерську допомогу.

83. Національні системи захисту, а у разі їх відсутності, традиційні структури повинні бути організовані таким чином, щоб вони враховували інтереси дитини та гендерну проблематику і мали належні ресурси для надання необхідних послуг із забезпечення захисту жінок та дівчат, які є у зоні високого ступеня небезпеки застосування насильства, в тому числі дівчат, які тікають з дому, щоб не ставати жертвами операцій на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, примусових шлюбів або злочинів, скоєних "на захист честі". Доцільно подбати про створення цілодобової гарячої лінії з номером, який легко можна запам'ятати, відомий і доступний у загальнонаціональному масштабі. Для забезпечення захисту і безпеки жертв потрібно вжити належних заходів, що включають створення спеціальних тимчасових притулків або спеціалізованих служб, які мають притулки для розміщення жертв насильства. Враховуючи, що, як правило, особами, які застосовують шкідливу практику, є чоловік, члени родини або громади, служби щодо забезпечення захисту повинні добитися ізоляції жертв від середовища, яке їх оточує, якщо є підстави вважати, що вони перебувають у безпеці. Необхідно виключити можливість безконтрольних відвідувань, особливо якщо це можна розглядати як дії "на захист честі". Слід організувати служби з надання психосоціальної допомоги жертвам для усунення безпосередньої та довготривалої психологічної травми, яка може включати посттравматичний стресовий, тривожний або депресивний розлади.

84. Якщо жінка або дівчина, яка зазнала впливу шкідливої практики або відмовилася від її застосування, залишає родину або громаду в пошуках притулку, її рішення про повернення повинно бути підкріплене належними національними механізмами забезпечення захисту. З метою надання їй допомоги у прийнятті вільного і свідомого рішення слід, щоб ці механізми забезпечували їй безпечне повернення і реінтеграцію з урахуванням її інтересів і виключали можливість її ревіктимізації. У подібних ситуаціях слід забезпечити проведення заходів нагляду та контролю, щоб жертвам було надано захист і вони могли скористатися своїми правами в короткостроковій і довгостроковій перспективі.

85. Жертви, які добиваються здійснення правосуддя у зв'язку з порушенням їхніх прав унаслідок застосування шкідливої практики, нерідко стикаються зі стигматизацією, для них існує небезпека ревіктимізації, переслідування і можливої помсти. У зв'язку з цим потрібно вживати заходів для забезпечення за допомогою судових процедур захисту прав жінок згідно зі статтями 2 с) і 15 (2) і (3) Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та надати дітям можливість активно брати участь у судовому процесі на захист їхнього права бути заслуханими під час будь-якого розгляду, передбаченого статтею 12 Конвенції про права дитини.

86. Багато хто з мігрантів опиняється в невизначеному економічному і юридичному становищі, що призводить до їх більшої уразливості до всіх форм насильства, в тому числі шкідливої практики. Жінки і діти-мігранти, як правило, не мають доступу до необхідних послуг на рівних із громадянами країни перебування.

87. Комітети рекомендують державам-учасницям Конвенцій:

а) забезпечити, щоб служби захисту були наділені повноваженнями і мали потрібні ресурси для надання всіх необхідних послуг щодо попереджувальних заходів та захисту дітей і жінок, які є жертвами або перебувають у зоні високого ступеня небезпеки, аби вони не стали жертвами шкідливої практики;

б) створити безкоштовну цілодобову телефонну службу екстреної допомоги з кваліфікованими консультантами, щоб жертви могли повідомляти про випадки застосування або можливого застосування шкідливої практики, отримувати направлення до відповідних служб та корисну інформацію;

в) розробляти і реалізовувати програми нарощування потенціалу щодо підвищення своєї ролі в захисті для судових працівників, у тому числі суддів, юристів, працівників прокуратури та всіх зацікавлених сторін, вивчення законодавства, що забороняє дискримінацію, і застосування законів з урахуванням гендерної проблематики і вікових особливостей згідно з Конвенціями;

d) забезпечити, щоб діти, які беруть участь у процесах судочинства, мали доступ до необхідних служб, які захищають інтереси дітей, щоб гарантувати їм дотримання їхніх прав і безпеку та звести до мінімуму можливі негативні наслідки судових розглядів. Заходи щодо забезпечення захисту можуть включати обмеження кількості виступів жертви в суді і вимоги про ізоляцію в суді потерпілого від особи чи осіб, які скоїли правопорушення. Ці заходи також можуть включати призначення опікуна-представника у судовій справі (якщо особа, яка скоїла правопорушення, є її батьком чи матір'ю або законним опікуном) і надання дітям-жертвам доступу до адекватної інформації про судовий процес, що враховує інтереси дитини, щоб вони могли отримати повне уявлення про те, що на них очікує;

e) забезпечити, щоб жінки та діти-мігранти мали рівний доступ до послуг, незалежно від їхнього правового статусу.

VII. Поширення і застосування спільної загальної рекомендації/зауваження загального порядку та звітність

88. Державам-учасницям слід забезпечити поширення цієї спільної загальної рекомендації/зауваження загального порядку в парламентах, урядах і судових органах на національному та місцевому рівнях. Зміст документа слід довести до відома дітей та жінок і всіх відповідних фахівців і зацікавлених сторін, у тому числі осіб, що працюють з дітьми або задля захисту їхніх інтересів (тобто суддів, юристів, поліцейських та інших працівників правоохоронних органів, вчителів, опікунів, соціальних працівників, персоналу державних або приватних установ соціальної сфери, притулків та установ з надання медичної допомоги та громадянського суспільства в цілому). Документ слід перекласти на відповідні мови і поширити адаптовані для розуміння дітей/адекватні версії і формати, доступні для осіб з інвалідністю. Слід проводити конференції, семінари, симпозиуми та інші заходи для обміну досвідом передової практики в галузі найефективніших методів здійснення рекомендації. Її також слід включити до програми формальної початкової підготовки і підвищення кваліфікації всіх відповідних фахівців та технічного персоналу, надати всім національним правозахисним інститутам, жіночим та іншим неурядовим правозахисним організаціям.

89. Держави-учасниці повинні включати в свої доповіді, що подаються згідно з Конвенціями, інформацію про характер і ступінь поширеності підходів, звичаїв і соціальних норм, які укорінюють шкідливу практику, і про заходи, зазначені у цій спільній загальній рекомендації/зауваженні загального характеру, які вони здійснили, і результати їх застосування.

IX. Ратифікація або приєднання до договору та застереження

90. Державам-учасницям рекомендовано ратифікувати такі міжнародні документи:

- a) Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;
- b) Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії;
- c) Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах;
- d) Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень.

91. Державам-учасницям слід переглянути, змінити або зняти будь-які застереження до статей 2, 5 і 16 і їхніх підпунктів Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та до статей 19 та 24 (3) Конвенції про права дитини. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок вважає, що застереження до цих статей у принципі не сумісні з цілями і завданнями Конвенцій і, таким чином, є неприпустимими згідно зі статтею 28 (2) Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Загальна рекомендація №32 щодо ґендерних аспектів статусу біженця, притулку, громадянства та безгромадянства жінок

14 листопада 2014 р.

Зміст

I. Вступ.....	32-2
II. Сфера застосування загальної рекомендації.....	32-3
III. Зв'язок між Конвенцією, міжнародним правом у галузі прав людини і міжнародним правом біженців.....	32-5
IV. Застосування принципів недискримінації та ґендерної рівності до міжнародного права біженців.....	32-5
A. Загальні зауваження.....	32-5
B. Принцип невикликання.....	32-8
C. Зауваження до конкретних статей Конвенції.....	32-11
D. Конкретні рекомендації Комітету.....	32-16
V. Застосування принципів недискримінації та ґендерного рівноправ'я у процесах встановлення громадянства і випадках безгромадянства.....	32-21
A. Загальні зауваження.....	32-21
B. Зауваження за конкретними статтями Конвенції.....	32-24
C. Конкретні рекомендації.....	32-25

I. Вступ

1. За допомогою цієї загальної рекомендації Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок має намір надати державам-учасницям авторитетну рекомендацію щодо законодавчих, політичних та інших відповідних заходів для забезпечення виконання ними своїх зобов'язань за Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативним протоколом до неї, що стосується недискримінації та гендерної рівності у зв'язку зі статусом біженців, притулком, громадянством і безгромадянством жінок.

2. Конвенція є динамічним документом, який сприяє розвитку міжнародного права та адаптації до цього процесу. Ця загальна рекомендація ґрунтується на раніше ухвалених Комітетом загальних рекомендаціях, включаючи рекомендації №19 про насильство щодо жінок, №26 про жінок-мігрантів, які працюють, №28 про основні зобов'язання держав-учасниць згідно зі статтею 2 Конвенції та №30 про становище жінок в умовах запобігання конфліктів, у конфліктних і постконфліктних ситуаціях, а також на доповідях держав-учасниць, що подаються згідно із Конвенцією, і прикінцевих зауваженнях Комітету за цими доповідями. Вона також ґрунтується на результатах розгляду Комітетом індивідуальних повідомлень і проведених ним розслідувань згідно з Факультативним протоколом.

3. У розділі III Комітет прагне забезпечити дотримання державами-учасницями Конвенції зобов'язань, що стосуються гендерної рівності та недискримінації, стосовно жінок, які шукають притулок, і жінок-біженок протягом усього циклу їхнього переміщення з приділенням підвищеної уваги процесам надання притулку. У розділі IV Комітет прагне забезпечити, щоб принципів, які стосуються гендерної рівності та недискримінації, дотримувалися держави-учасниці стосовно реалізації права жінок на громадянство, у тому числі права на придбання, зміну чи збереження свого громадянства і передачу громадянства своїм дітям і чоловікам.

II. Сфера застосування загальної рекомендації

4. Сфера застосування і мета цієї загальної рекомендації повинні визначатися в контексті загального охоплення і мети Конвенції, яка полягає в ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок у процесі визнання, користування або здійснення ними всіх прав людини й основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній і будь-якій іншій галузі незалежно від їхнього сімейного стану. У межах цієї загальної сфери застосування мета цієї рекомендації полягає в наданні державам-учасникам допомоги у вирішенні питання про те, як трактувати всі аспекти їхніх зобов'язань за Конвенцією та виконати свої зобов'язання щодо дотримання, захисту і реалізації прав жінок-біженок, жінок, які шукають притулок, жінок без громадянства на недискримінацію і фактичну рівність у мирний час, в умовах збройних конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру та в ситуаціях окупації.

5. Конвенція як правозахисний документ ґендерного характеру охоплює й інші права, які конкретно в ній не визначено, але впливають на досягнення рівності жінок і чоловіків¹. Конвенція забезпечує тлумачення правової бази в галузі прав людини з ґендерної точки зору і спрямована на захист жінок від дискримінації за ознакою статі та ґендерної належності щодо всіх прав людини, закріплених у Загальній декларації прав людини та інших правозахисних документах². Комітет визначив, що Конвенція застосовується таким чином до заборони насильства щодо жінок як форми дискримінації жінок у загальній рекомендації №19, в якій він перелічив деякі з цих прав, що користуються захистом, включаючи право на життя і право не зазнавати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарань. Ця загальна рекомендація конкретно стосується застосування Конвенції до права на притулок, закріпленого у статті 14 Загальної декларації прав людини, принципу невинності біженців та осіб, які шукають притулок, згідно з наявними зобов'язаннями за міжнародними документами у сфері прав біженців, прав людини, права на громадянство, закріпленого у статті 9 Конвенції, і захисту від безгромадянства.

6. У попередніх загальних рекомендаціях Комітет уточнював, що статті 1, 2(f) і 5(a) Конвенції, які розглядаються спільно, означають, що Конвенція поширюється на дискримінацію щодо жінок за ознакою статі та ґендерної належності. Комітет пояснив, що застосування Конвенції до дискримінації за ґендерною належністю підпадає під визначення дискримінації, яка розміщена в статті 1 і свідчить, що будь-яка відмінність, виняток або обмеження, спрямоване на ослаблення або зводить нанівець визнання, користування або здійснення жінками прав людини і основних свобод, є дискримінацією.

¹ Загальна рекомендація №28 про основні зобов'язання держав-учасниць згідно зі статтею 2 Конвенції, п. 7.

² Загальна рекомендація №28, п. 3, та Загальна рекомендація №25 до пункту 1 статті 4 Конвенції про тимчасові спеціальні заходи, п. 13.

Дискримінація жінок за ознакою статі та/або гендерною належністю часто нерозривно пов'язана з чинниками, що впливають на становище жінок, – етнічна належність, віросповідання або переконання, стан здоров'я, соціальний статус, вік, клас, каста, належність до лесбійок, бісексуалів або трансгендерів і будь-який інший статус³, – і погіршується ними. Дискримінація на основі статі або гендерної належності може різною мірою впливати на жінок із цих груп і абсолютно по-різному на відповідних чоловіків. Держави-учасниці повинні на законній підставі визнати наявність таких форм дискримінації, що перетинаються, та їхній сукупний негативний вплив на відповідних жінок і заборонити їх.

7. Комітет зазначає, що всі ті труднощі, які доводиться зносити жінкам у процесі переміщення, починаючи з пошуків притулку і закінчуючи інтеграцією, поверненням або поселенням у третій країні, крім труднощів, яких зазнають жінки без громадянства, виникають унаслідок дій або бездіяльності різних суб'єктів. Держави-учасниці несуть головний обов'язок забезпечувати, щоб жінки, які шукають притулок, жінки-біженки, жінки, що звертаються для отримання громадянства, і жінки без громадянства на їхній території або під їхнім ефективним контролем чи юрисдикцією, навіть якщо вони не перебувають на їхній території, не ставали жертвами⁴ порушень їхніх прав за Конвенцією, у тому числі таких порушень, що вчиняються приватними особами та недержавними суб'єктами⁵.

8. У питаннях притулку, статусу біженця, громадянства та безгромадянства обов'язок поважати вимагає, щоб держави-учасниці утримувалися від здійснення будь-якого акту дискримінації щодо жінок, який прямо або опосередковано призводить до відмови в користуванні ними своїми правами нарівні з чоловіками, і забезпечували, щоб державні органи, посадові особи, агенти, установи та інші суб'єкти, які виступають від імені держави, діяли згідно з цим обов'язком⁶. Держави-учасниці зобов'язані також проявляти належну обачність у вжитті законодавчих та інших заходів, необхідних для запобігання і розслідування актів дискримінації щодо жінок, які здійснюються недержавними суб'єктами, і для переслідування та відповідного покарання винних у вчиненні таких актів та надання відшкодування жінкам – жертвам дискримінації. Обов'язок захищати вимагає від держав-учасниць, серед іншого, вжиття всіх відповідних заходів для забезпечення того, щоб держава і приватні суб'єкти незаконно не порушували права жінок. Обов'язок здійснювати права включає зобов'язання держав-учасниць сприяти отриманню жінками доступу до відповідних прав і гарантувати їх реалізацію в повному обсязі. Цей обов'язок також вимагає від держав-учасниць сприяти досягненню фактичної або основоположної рівності з чоловіками з використанням усіх відповідних засобів, включаючи здійснення спеціальних ефективних стратегій і програм, спрямованих на поліпшення становища жінок та досягнення такої рівності, включаючи вжиття, при потребі, тимчасових спеціальних заходів згідно з пунктом 1 статті 4 Конвенції і загальною рекомендацією №25.

III. Зв'язок між Конвенцією, міжнародним правом у галузі прав людини і міжнародним правом біженців

9. Конвенція є складовою всеосяжної міжнародної правозахисної нормативно-правової бази, яка діє одночасно з міжнародним правом біженців та правовими нормами, що стосуються статусу осіб без громадянства та скорочення безгромадянства. Є багато спільного і взаємозв'язаного між міжнародним правом у галузі прав людини, включаючи Конвенцію, Конвенцію 1951 року про статус біженців та Протокол до неї 1967 року, та Конвенцією 1954 року про статус апатридів і Конвенцією 1961 року про скорочення безгромадянства. Загальна мета цих двох режимів захисту повинна полягати в забезпеченні додаткового і сукупного захисту біженців, осіб, які шукають притулку, та осіб без громадянства.

10. Положення Конвенції покликані підсилити і доповнити міжнародний режим правового захисту жінок і дівчат, які є біженцями і не мають громадянства, особливо тому, що конкретні положення щодо забезпечення гендерної рівності у відповідних міжнародних документах, зокрема, в Конвенції 1951 року про статус біженців та Протоколі до неї 1967 року, Конвенції 1954 року про статус апатридів і Конвенції 1961 року про скорочення безгромадянства, відсутні⁷.

11. Оскільки Конвенція застосовується на кожному етапі циклу переміщення, вона слугує заборону дискримінації за ознакою статі та гендерної належності на кожній такій стадії: під час процедури визначення статусу біженця, у процесі повернення або переселення, а також у процесі інтеграції жінок, яким надано притулок. Конвенція застосовується також до процедур визначення факту відсутності громадянства та до процесів, пов'язаних із придбанням, збереженням або зміною жінками свого громадянства або передачею свого громадянства своїм дітям і чоловікам.

IV. Застосування принципів недискримінації та гендерної рівності до міжнародного права біженців

A. Загальні зауваження

12. Визнаючи, що визначення поняття "біженець" у Конвенції 1951 року про статус біженців передбачає критерії для визначення статусу біженця щодо осіб, на яких конкретно поширюється дія цієї Конвенції, Комітет зазначає, що ця загальна рекомендація охоплює всіх жінок, які потребують міжнародного захисту відповідно до цієї Конвенції, і спрямована на поширення захисту, передбаченого Конвенцією, на всіх жінок у контексті статусу біженця та притулку.

Однак критерії, передбачені визначенням слова “біженець” у Конвенції 1951 року, мають важливе значення для виявлення жінок, які потребують міжнародного захисту. Водночас Комітет зазначає, що визначення в Конвенції 1951 року застосовується, а також широко трактується у регіональних договорах і національних законах про захист біженців і поширюється на широке коло осіб, які потребують міжнародного захисту з різних причин, як-от міжнародні або внутрішні/неміжнародні збройні конфлікти та окупація, події, які серйозно порушують громадський порядок, значні порушення прав людини або насильство у широкому сенсі⁸.

13. Комітет зазначає, що особи, які шукають притулок, потребують міжнародного захисту, тому що не можуть повернутися до країни свого походження через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань, зазнати жорстокого поводження чи стати жертвою іншої неналежної дії. Він також зазначає, що відповідно до статті 1 (2) Конвенції 1951 року про статус біженців причини переслідування повинні бути пов'язані з однією із п'яти перелічених підстав: раса, віросповідання, громадянство, належність до певної соціальної групи або політична думка. У тексті відсутня згадка переслідування через гендерну належність. Ця загальна рекомендація спрямована на забезпечення того, щоб держави-учасниці застосовували гендерний підхід під час тлумачення всіх п'яти підстав, використовували гендерну належність як чинник визнання причетності до певної соціальної групи для цілей надання статусу біженця на підставі Конвенції 1951 року і включили додаткові підстави для переслідування, а саме: гендерну належність та/або статеву ознаку, до національного законодавства та стратегії, що стосуються біженців та осіб, які шукають притулок. Слід зазначити, що в інших міжнародних, національних і регіональних контекстах притулок надається також особам, які не можуть повернутися до країни свого походження, оскільки, зокрема, це створює загрозу для їхнього життя або безпеку зазнати катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, ставлення. Ці форми додаткового захисту також визначені в цій рекомендації.

⁸ Див. Конвенцію Організації африканської єдності 1969 року, що регулює специфічні аспекти проблеми біженців в Африці, пунктом 2 статті 1 якої встановлено: «Термін “біженець” застосовується також до будь-якої особи, яка внаслідок зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування або подій, які серйозно порушують громадський порядок у будь-якій частині країни або у всій країні походження чи громадянства цієї особи, змушена залишити місце свого звичайного проживання, щоб шукати притулку в іншому місці за межами країни свого походження чи громадянства». У Розділі III (3) Картахенської декларації щодо біженців, ухваленій на Колоквіумі з питання про міжнародний захист біженців у Центральній Америці, Мексиці, Панамі, що проходив у Картахені, Колумбія, 19–22 листопада 1984 року, зазначено: “Визначення або концепція біженця, рекомендовані для використання в регіоні, є такими, які, крім того, що містять елементи Конвенції 1951 року і Протоколу 1967 року, включають до біженців осіб, які залишили свою країну, оскільки їхнє життя, безпека або свобода перебували під загрозою внаслідок загального насильства, іноземної агресії, внутрішніх конфліктів, масового порушення прав людини або інших обставин, які серйозно порушують громадський порядок”. Крім того, директива 2011/95/EU Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу від 13 грудня 2011 р. стосується стандартів щодо кваліфікації громадян третіх країн чи осіб без громадянства як таких, що мають право на міжнародний захист, єдиного статусу біженців або осіб, які мають право на додатковий захист, і змісту захисту, що надається.

14. Існує безліч причин, які змушують жінок залишати свої домівки і шукати притулок в інших країнах. Крім особливо вагомих або кумулятивних форм дискримінації щодо жінок, рівнозначних переслідуванню, жінки є жертвами порушення прав протягом усього циклу переміщення. Комітет визнає, що переміщення, яке є причиною збройного конфлікту, переслідування через гендерну належність та інших серйозних порушень прав людини, які стосуються жінок, є чинником, що посилює наявні труднощі в ліквідації дискримінації щодо жінок. Він також визнає існування інших форм дискримінації, що супроводжують переміщення, як-от торгівля людьми з метою сексуальної або трудової експлуатації, рабство і підневільна праця. Тому Комітет повторює, що держави-учасниці зобов'язані забезпечувати повагу до гідності жінок, а також поважати, захищати і здійснювати їхні права, передбачені Конвенцією, на кожному етапі циклу переміщення⁹, а також у разі реалізації довгострокових рішень, включаючи інтеграцію та/або розселення жінок у державах, які приймають, та/або їхню добровільну репатріацію до держави їхнього походження.

15. Гендерні форми переслідування – це переслідування, спрямоване саме проти жінок або безпосередньо стосується жінок¹⁰. Комітет зазначає, що розуміння того, як відбувається порушення прав жінок, має важливе значення для визначення цих форм переслідування. Комітет зазначає, що насильство над жінками, яке є забороненою формою дискримінації жінок, є також однією з основних форм переслідування, якого зазнають жінки, коли йдеться про статус біженця і клопотання про надання притулку. Таке насильство, як і інші гендерні форми переслідування, може являти порушення конкретних положень Конвенції. Такі форми визнаються як законні підстави для міжнародного захисту відповідно до закону та на практиці¹¹. Ці форми можуть включати загрозу операції на статевих органах жінок, що призводить до каліцтва, примусовий/ранній шлюб, загрозу насильства та/або так звані злочини, що вчиняються “на захист честі”, торгівлю жінками¹², напад із застосуванням сірчаної кислоти, зґвалтування та інші форми сексуальних домагань, серйозні форми насильства в сім'ї, ухвалення смертного вироку або призначення інших фізичних покарань, що існують у межах дискримінаційних судових систем, насильницьку стерилізацію¹³, політичне чи релігійне переслідування за феміністські або інші переконання і наслідки переслідування за не-підкорення встановленим у суспільстві гендерним нормам або за сміливість користування своїм правом згідно з Конвенцією.

⁹ Термін “переселення” в цій загальній рекомендації стосується осіб, які змушені рятуватися втечею і перетнули кордони своєї країни.

¹⁰ Див. визначення гендерного насильства у пункті 6 Загальної рекомендації №19 про насильство над жінками. Див. також УВКБ ООН, “Рекомендації з міжнародного захисту: переслідування за гендерною ознакою у контексті статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року”, Рекомендацію №1 (HCR/GIP/02/01), пп. 3, 9, 16 і 17.

¹¹ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ст. 2, і Загальна рекомендація №28, п. 9.

¹² Про торгівлю людьми як підставу для надання статусу біженця див. УВКБ, “Рекомендації з міжнародного захисту: застосування статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року до жертв торгівлі людьми та осіб, яким загрожує небезпека стати жертвами такої торгівлі”, Рекомендацію №7 (HCR/GIP/06/07).

¹³ Загальна рекомендація №19, п. 22; Загальна рекомендація №21 про рівноправність у шлюбі та сімейних стосунках, п. 22; Повідомлення №4/2004 “А. С. проти Угорщини”, думки, ухвалені Комітетом 14 серпня 2006 р.

16. Зумовлені ґендерними чинниками клопотання про надання притулку можуть бути пов'язані і з іншими забороненими формами дискримінації, в тому числі за такими ознаками, як вік, раса, етнічна належність/громадянство, віросповідання, стан здоров'я, соціальний клас, каста, належність до лесбійок, бісексуалів або трансґендерів або інший статус¹⁴. Комітет стурбований тим, що в багатьох системах надання притулку клопотання жінок, як і раніше, аналізуються крізь призму чоловічого досвіду, що може призводити до того, що їхнє клопотання про надання статусу біженця розглядаються неналежним чином або відхиляються. Хоча ґендерний чинник конкретно не згадується у визначенні поняття “біженець”, наведеному в Конвенції 1951 року про статус біженців, він може впливати або навіть визначати характер переслідування або шкоди, заподіяної жінкам, і причини такого ставлення до них. Визначення терміна “біженець” в Конвенції 1951 року, за правильного його тлумачення, поширюється на пов'язані з ґендерним фактором клопотання про надання статусу біженця¹⁵. Важливо наголосити на тому, що процедури надання притулку, в яких не враховується особливе становище або потреби жінок, можуть перешкоджати ухваленню повністю зваженого рішення за їхніми клопотаннями. Наприклад, органи, які займаються питаннями надання притулку, можуть проводити бесіду лише з “головою сім'ї”, чоловіком або можуть не надавати послуги інтерв'юера і перекладача тієї самої статі, тобто без урахування ґендерного чинника, щоб жінки могли поскаржитись у безпечних умовах, або можуть проводити бесіди з жінками, які шукають притулку, у присутності їхніх чоловіків або інших чоловіків, які є членами сімей і які фактично можуть бути причиною їхніх скарг.

В. Принцип невивгнання

17. Принцип невивгнання біженців є наріжним каменем системи захисту біженців і нормою міжнародного звичаєвого права. З моменту його офіційної кодифікації в Конвенції 1951 року про статус біженців він отримав подальший розвиток і був включений до таких міжнародних правозахисних документів, як Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (стаття 3) і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 7). Крім того, заборона примусового висилання, коли є небезпека того, що відповідна особа зазнає жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання, кодифіковано в низці регіональних договорів з прав людини і міжнародних документів, які не мають обов'язкової сили¹⁶.

¹⁴ Див. виноску 3 вище; Повідомлення №19/2008 “Сесілія Келл проти Канади”, думки, ухвалені Комітетом 28 лютого 2012 р., п. 10.2.

¹⁵ УВКБ, “Рекомендації з міжнародного захисту: переслідування за ґендерною ознакою”, п. 6 (див. виноску 9 вище).

¹⁶ Див., наприклад, Європейську хартію основних прав 2000 року (пункт 2 статті 19); Принципи, що стосуються поводження з біженцями, ухвалені у 1966 році Афро-азійським консультативно-правовим комітетом (пункт 3 статті III); Декларацію про територіальний притулок, ухвалену Генеральною Асамблеєю в її резолюції 2132 (XXII) (стаття 3); Конвенцію Організації африканської єдності 1969 року, що регулює специфічні аспекти проблем біженців в Африці (пункт 3 статті II); Американську конвенцію про права людини 1969 року (пункт 8 статті 22); і Картахенську декларацію щодо біженців 1984 року (пункт 5). Крім того, положення про невивгнання, сформульовані згідно з пунктом 1 статті 33 Конвенції 1951 року про статус біженців, були також включені до договорів про видачу і до низки конвенцій про боротьбу з тероризмом, укладених на глобальному і регіональному рівнях.

18. Зважаючи на той факт, що більшість держав стали учасницями міжнародних документів, які забороняють примусове висилання осіб, що шукають притулку, та біженців, а також з огляду на практику держав, у тому числі держав, які не підписали Конвенції 1951 року про статус біженців і на території яких перебуває велика кількість біженців, які, як правило, опиняються в такій ситуації внаслідок масового припливу біженців, заборона вигнання біженців, закріплена у статті 33 Конвенції і підкріплена зобов'язаннями про невиконання з міжнародного права в галузі прав людини¹⁷, являє собою норму міжнародного звичаєвого права¹⁸.

19. Стаття 3 Конвенції проти катувань забороняє висилання тієї чи іншої особи з країни, якщо є достатні підстави вважати, що він або вона може зазнавати загрози катувань. Комітет проти катувань у своєму зауваженні загального порядку №2 конкретно визначив, що насильство та порушення за ґендерними мотивами підпадають під дію Конвенції проти катувань¹⁹. Статті 6 та 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права також містять зобов'язання держав не екстрадувати, не депортувати, не висилати і не видворяти будь-яким іншим чином особу зі своєї території, коли є серйозні підстави вважати, що в країні, до якої цю особу буде або може бути згодом вислано, існує реальна небезпека заподіяння їй непоправної шкоди. Комітет з прав людини зазначив також, що абсолютна заборона катування, яка є частиною міжнародного звичаєвого права, включає як істотний супутній компонент положення про заборону вигнання за наявності небезпеки катувань, що передбачає заборону будь-якого повернення особи в країну, де він або вона може зазнати ризик катувань, жорстокого поводження чи може бути позбавлений/позбавлена життя.

20. Згідно з цим правозахисним положенням жодна людина, що шукає притулок, або біженець не повинен бути висланий або повернутий (вигнаний) будь-яким чином за межі території, де може існувати загроза його життю або загроза здійсненню його права не зазнавати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

¹⁷ УВКБ, Декларація держав-учасниць Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року, ухвалена 13 грудня 2001 р. (HCR/MMSP/2001/09).

¹⁸ УВКБ, "Консультативний висновок про екстериторіальне застосування зобов'язань про невиконання згідно з Конвенцією 1951 року про статус біженців та Протоколом до неї 1967 року (2007 рік)", п. 15.

¹⁹ Див. також повідомлення №35/2011 "М. Е. Н. проти Данії", рішення про неприйнятність, ухвалене Комітетом 26 липня 2013 р., п. 8.8.

21. Комітет зазначає, що Конвенція як документ, що забороняє дискримінацію щодо жінок, не містить конкретного положення про невивгнання. У межах своєї роботи над індивідуальними повідомленнями відповідно до Факультативного протоколу Комітет повинен розглядати заперечення держав-учасниць стосовно того, що Комітет не компетентний розглядати справи, які подаються від імені осіб, котрі шукають притулок, клопотання яких були відхилені на національному рівні, але які стверджують, що стосовно них існує ризик сексуального та/або ґендерного насильства та переслідувань, якщо вони будуть примусово повернуті в країну їхнього походження. У відповідь Комітет зазначив²⁰, серед іншого, що відповідно до міжнародного права в галузі прав людини принцип невивгнання покладає на державу обов'язок утримуватися від повернення будь-якої особи до правової системи, в якій вона може стати жертвою порушень прав людини, особливо позбавлення життя або катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання. Крім того, Комітет нагадує про те, що на цивільні та політичні права і свободи, включаючи право на життя і право не зазнавати катувань або жорстокого поведінки, поширюється дія Конвенції, а отже, держави-учасниці зобов'язані не екстрадувати, не депортувати, не висилати і не видворяти будь-яким іншим чином ту або іншу особу зі своєї території на територію іншої держави, коли є вагомі підстави вважати, що існує реальна небезпека заподіяння цій особі непоправної шкоди.

22. Комітет відзначає також, що згідно з пунктом (d) статті 2 Конвенції держави-учасниці утримуються від вчинення будь-яких дискримінаційних актів або дій щодо жінок і забезпечують, щоб державні органи та установи діяли відповідно до цього зобов'язання. Цей обов'язок включає зобов'язання держав-учасниць захищати жінок від реального, особистого і передбачуваного ризику зазнати серйозних форм дискримінації, в тому числі ґендерного насильства, незалежно від того, чи настануть такі наслідки за межами територіальних кордонів держави, що висилає: якщо держава-учасниця приймає рішення щодо особи, яка перебуває під її юрисдикцією, неминучим і передбачуваним наслідком якого буде серйозна небезпека порушення основних прав цієї особи за Конвенцією в іншій правовій системі, то ця держава-учасниця сама може стати порушником Конвенції. Можливість передбачення таких наслідків означає, що держава-учасниця допустила порушення, навіть якщо ці наслідки виникнуть пізніше.

23. Тому Комітет вважає, що держави-учасниці зобов'язані забезпечувати, щоб жодна жінка не була виселена або повернута в іншу державу, де існує загроза її життю, фізичної недоторканості, свободи та особистої безпеки або де їй загрожує небезпека зазнати форм дискримінації, включаючи серйозні форми ґендерного переслідування або ґендерного насильства. Питання про те, що є серйозними формами дискримінації щодо жінок, включаючи ґендерне насильство, залежатиме від обставин кожної справи²¹.

²⁰ Див., наприклад, Повідомлення №33/2011 "М.Н.Н. проти Данії", рішення про неприйнятність, ухвалене Комітетом 15 липня 2013 р., п. 8.5 і далі.

²¹ Див. там само, пункт 8.9.

С. Зауваження до конкретних статей Конвенції

24. Статті 1–3, 5(a) і 15 встановлюють зобов'язання держав-учасниць забезпечувати, щоб жінки не зазнавали дискримінації протягом усього процесу розгляду клопотання про надання притулку з моменту прибуття на кордон. Жінки, які шукають притулок, мають право розраховувати на дотримання їхніх прав згідно з Конвенцією; вони мають право на недискримінацію, шанобливе ставлення та повагу протягом усієї процедури розгляду клопотання про надання притулку і в наступний період, у тому числі у довготривалому процесі пошуку рішень після визнання за ними державою, що їх приймає, статусу осіб, які шукають притулок. Держава, що приймає, несе відповідальність за жінок, яким надано притулок: за надання їм допомоги, зокрема, у пошуку житла, навчання та/або надання можливості отримати роботу, правової, медичної та психосоціальної підтримки потерпілим унаслідок завданої їм травми, допомоги у навчанні мови, а також повинна вжити інших заходів, що сприятимуть їхній інтеграції в суспільство. Крім того, жінкам, які шукають притулок та яким відмовлено у наданні притулку, варто забезпечити гідне та недискримінаційне повернення.

25. Пункт (с) статті 2 Конвенції вимагає, щоб державні процедури надання притулку передбачали можливість подання та розгляду клопотань жінок, які шукають притулок, на рівноправній основі справедливим, неупередженим і оперативним чином. Гендерний підхід слід застосовувати на кожному етапі процесу розгляду клопотання про надання притулку. Це означає, що рішення за клопотанням жінок, які шукають притулок, повинні прийматися з огляду на всі аспекти своєї політики і у своїй діяльності керуватися глибоким розумінням проблеми щодо конкретних форм дискримінації або переслідування і порушень прав людини, яких зазнають жінки через свою гендерну належність або стать. Через сором, громадський осуд або травми деякі жінки можуть неохоче розповідати про справжні масштаби переслідувань, яких вони зазнають або побоюються. Слід ураховувати той факт, що вони можуть побоюватися осіб, наділених владою, або боятися осуду та/або відповідних дій з боку своєї сім'ї та громади. У будь-якому разі вони повинні мати право на оскарження рішень органів першої інстанції про надання притулку.

26. Крім того, статті 2, 15 (1) і 16 вимагають від держав-учасниць визнання того, що жінки можуть подавати незалежні клопотання про надання притулку. У зв'язку з цим їхні клопотання можуть також ґрунтуватися на побоюванні за долю їхніх дітей. Наприклад, клопотання про надання статусу біженця можуть подаватися з побоювання, що до їхніх доньок можуть застосувати операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва, насильно видати заміж або зазнати суворого осуду чи відторгнення тільки за те, що дитина виявилася дівчинкою²². Клопотання про захист дитини слід також розглядати ретельно, з урахуванням специфіки справ, що стосуються дітей, і максимально керуватись інтересами дитини²³. Коли головною особою, що подає клопотання, є біженець, інші члени сім'ї повинні, як правило, також вважатися біженцями (тобто мають так званий похідний статус).

27. Шкоди жінкам і дівчатам часто завдають недержавні суб'єкти, зокрема, члени родини, сусіди або суспільство в цілому. У таких випадках пункт (е) статті 2 Конвенції вимагає від держав-учасниць взяти на себе зобов'язання проявляти обачність і забезпечувати, щоб жінки були ефективно захищені від шкоди, яка може бути заподіяна їм недержавними суб'єктами²⁴. Мало забезпечити "вертикальну" гендерну рівність окремої жінки щодо державних органів; держави повинні також домагатися відсутності дискримінації на "горизонтальному" рівні, навіть у межах сім'ї. Шкода, заподіяна такими недержавними суб'єктами, являє собою переслідування, якому держава не може або не бажає запобігти та захистити особу, що подає клопотання, через дискримінаційну державну політику або практику²⁵.

28. Комітет усвідомлює, що у випадках, коли такі переслідування здійснюється недержавними суб'єктами, держави, які приймають, висувають як аргумент альтернативу втечі всередині країни, згідно з якою людина не зазнала б небезпеки переслідування з боку недержавних суб'єктів, якщо б вона переїхала в безпечне місце в державі свого походження. Комітет нагадує, що пункти (d) та (e) статті 2 Конвенції вимагають, щоб держави-учасниці забезпечили захист жінок від дискримінації з боку недержавних суб'єктів, а у випадку із жінками-біженками Комітет зазначає, що статус біженця полягає в забезпеченні ефективного захисту жінки-біженки. Він також зазначає, що якщо держави, що приймають, посилаються на альтернативу втечі всередині країни, то цю альтернативу слід обумовити суворими вимогами; наприклад, жінка повинна мати можливість переїхати у відповідний район, бути прийнятою й оселитися там²⁶. Держави повинні також урахувувати гендерні аспекти та ризики при визначенні того, чи можливе переміщення всередині країни²⁷.

²² UNHCR, Guidance note on refugee claims relating to female genital mutilation (Geneva, 2009), п. 12.

²³ Докладніше щодо клопотань дітей про надання притулку див.: УВКБ, "Рекомендації з міжнародного захисту: звернення дітей за наданням притулку згідно зі статтями 1 А (2) і 1 F Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року, що стосуються статусу біженців", Рекомендація №8 (2009) (HCR/GIP/09/08); Комітет з прав дитини, зауваження загального порядку №6 про поведінку з дітьми, яких не супроводжують і розлучили за межами країни їх походження; і зауваження загального порядку №14 про право дитини на приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню його або її інтересів (пункт 1 статті 3).

²⁴ Загальна рекомендація №19, пп. 9 і 10.

²⁵ УВКБ, "Рекомендації з міжнародного захисту: переслідування за гендерною ознакою", п. 19 (див. виноску 9 вище).

²⁶ Salah Sheekh v. the Netherlands, application No. 1948/04, judgement of 11 January 2007 of the European Court of Human Rights, cited in Case of Sufi and Elmi v. the United Kingdom, applications Nos. 8319/07 and 11449/07, judgement of 28 June 2011 of the European Court of Human Rights, п. 266.

²⁷ УВКБ, "Рекомендації з міжнародного захисту: альтернатива втечі/переміщення всередині країни в контексті статті 1 А (2) Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року, що стосуються статусу біженців", рекомендація №4 (HCR/GIP/03/04); UNHCR, Guidance note on refugee claims relating to female genital mutilation, пп. 28–32 (див. виноску 21 вище).

Труднощі, з якими стикаються жінки під час переміщення в інші райони в країні свого походження, можуть включати обмеження або заборони юридичного, культурного та/або соціального характеру щодо можливості самостійного переїзду або самостійного життя жінок, а також практичні реальні проблеми, як-от труднощі пошуку житла, забезпечення догляду за дитиною й економічного існування без підтримки з боку сім'ї чи громади, і небезпека домагань та експлуатації, включаючи сексуальну експлуатацію і насильство.

29. Комітет визнає, що за міжнародним правом саме державні органи країни походження несуть головний обов'язок щодо забезпечення захисту своїх громадян, у тому числі щодо надання жінкам можливості користуватися своїми правами, закріпленими в Конвенції, і тільки в тому випадку, коли такий захист відсутній, можна говорити про забезпечення міжнародного захисту основних прав людини, реалізація яких під серйозною загрозою. Водночас Комітет зазначає, що той факт, що жінка, яка шукає притулок, не попросила захисту в держави або не подала скаргу владі до того, як покинути країну свого походження, не повинен негативно позначатися на розгляді її клопотання про надання притулку, особливо якщо в цій країні терпимо ставляться до насильства щодо жінок або якщо в країні не реагують належним чином на скарги жінок про зловживання. У таких випадках нераціонально вимагати від неї домагатися захисту в країні її походження до того, як вона втекла звідти. Жінка може не вірити в систему правосуддя або не мати доступу до правосуддя чи побоюватися зловживань, знущань або репресій за подання таких скарг²⁸.

30. Згідно з Конвенцією, держави-учасниці повинні вживати превентивних заходів для забезпечення того, щоб під час тлумачення визнаних згідно із законом причин для переслідування, включаючи перелічені в Конвенції 1951 року про статус біженців (через расову належність, віросповідання, громадянство, належність до певної соціальної групи або політичні переконання), враховувалися гендерні аспекти. Крім того, гендерна належність може бути причиною для визнання належності особи до певної соціальної групи або ж як ідентифікаційна характеристика такої групи з метою надання їй статусу біженця згідно з Конвенцією 1951 року. Державам-учасницям рекомендовано також включити до свого національного законодавства ознаку статі та/або гендерну належність як додаткову підставу для надання статусу біженця.

31. Комітет зазначає, що клопотання жінок про надання притулку зазвичай класифікуються за "належністю до соціальної групи" як підстава відповідно до визначення поняття "біженець", що може посилювати стереотипні уявлення про жінок як утриманок. Стаття 5 Конвенції вимагає від держав-учасниць розглядати клопотання жінок про надання притулку без будь-яких негативних для жінок упереджень і стереотипів, які ґрунтуються на уявленнях про неповноцінність чи перевагу однієї зі статей. Існування гендерних стереотипів негативно впливає на право жінок на справедливую та неупереджену процедуру розгляду їхніх

²⁸ Повідомлення №5/2005 "Шахіда Гьокче (покійна) проти Австрії", думки, ухвалені Комітетом 6 серпня 2007 р.; Повідомлення №6/2005 "Фатьма Йілдірим (покійна) проти Австрії", думки, ухвалені Комітетом 6 серпня 2007 р.

клопотань про надання притулку, і органи, які займаються розглядом таких клопотань, повинні стежити за тим, аби не створювати норм, які ґрунтуються на упереджених уявленнях про ґендерне насильство та переслідування через ґендерну належність²⁹. Крім того, жінки є активними суб'єктами, що відіграють важливі ролі в житті суспільства, в тому числі як політичні лідери, члени урядів чи опозиційних груп, журналісти, правозахисники та активісти. Вони зазнають переслідувань через їхні політичні переконання та/або діяльність, включаючи реалізацію прав жінок. Тому стаття 7 Конвенції вимагає від держав-учасниць вжити заходів для забезпечення рівності жінок у політичному та суспільному житті. Таким чином, може статися, що жінки звертаються з клопотаннями про надання притулку на підставі того, що їх переслідують через ґендерну належність або політичні погляди, віросповідання, расову чи етнічну належність чи в інших ситуаціях, коли вони змушені залишити країну свого походження внаслідок зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування або серйозних цивільних заворушень³⁰.

32. Відповідно до пункту (с) статті 2 і пункту 1 статті 15 Конвенції, держави-учасниці повинні вжити заходів для ліквідації дискримінації жінок як у державній, так і приватній сфері і забезпечити рівність жінок з чоловіками перед законом. З цією метою держави повинні вжити позитивних заходів для забезпечення того, щоб жінки не зазнавали дискримінації і їм було надано ефективні засоби правового захисту під час процедури розгляду клопотань про надання притулку, включаючи, коли це потрібно, юридичну допомогу, послуги юридичного представника і сприяння³¹.

33. Статті 3 і 10–13 Конвенції передбачають, що жінки, які шукають притулок, і жінки-біженки мають право на отримання житла без дискримінації, освіти, медичних послуг та іншої допомоги, в тому числі харчування, одягу і доступу до необхідних соціальних послуг, що відповідають особливим потребам жінок. Крім того, жінкам-біженкам слід надати доступ до джерел засобів для існування і можливість отримати роботу³². Обов'язки держав включають надання інформації про права жінок, а також інформації про те, як на практиці жінкам отримати доступ до цих послуг тією мовою, яку вони розуміють. З урахуванням того, що в деяких суспільствах велика кількість неграмотних жінок, може знадобитися надання спеціальної допомоги.

²⁹ Повідомлення №18/2008 "Карен Таяг Вертідо проти Філіппін", думки, ухвалені Комітетом 16 липня 2010 р., пункти 8.4 і 8.9 (iv); повідомлення №20/2008 "В. К. проти Болгарії", думки, ухвалені Комітетом 25 липня 2011 р.

³⁰ Загальна рекомендація №28, пп. 10 і 11.

³¹ Там само, пункт 34; див. також Конвенцію 1951 року про статус біженців, ст. 16 і 25.

³² Загальна декларація прав людини, ст. 25; див. також Конвенцію 1951 року про статус біженців, ст. 13 та 17–23.

34. Гендерні аспекти слід відобразити у процедурах прийому, які повинні враховувати особливі потреби жертв сексуального насильства та сексуальної експлуатації, стресових ситуацій, катувань або жорстокого поводження, а також потреби інших особливо вразливих груп, зокрема жінок і дівчат³³. У процедурах прийому слід передбачити необхідність збереження єдності сім'ї, якщо всі члени сім'ї присутні на території, особливо в умовах центрів прийому біженців³⁴. Вагітних жінок і матерів-годувальниць, у яких є особливі потреби, не слід затримувати³⁵. Якщо затримання жінок, які шукають притулок, неминуче, повинні бути забезпечені приміщення і матеріали, необхідні для задоволення потреб жінок щодо особистої гігієни. У такому разі їхніми охоронцями і наглядачами повинні бути жінки. Увесь персонал, призначений для роботи із затриманими жінками, повинен пройти професійну підготовку щодо специфічних гендерних потреб і прав жінок³⁶. Відповідно до статей 1, 2, 5 (а) і 12 Конвенції, нездатність чи небажання забезпечити врахування особливих потреб жінок у центрах утримання іммігрантів і нешанобливе поводження із затриманими жінками, які шукають притулок, можуть становити дискримінацію згідно з положеннями Конвенції³⁷. Для запобігання насильству чоловіків-в'язнів і інших жінок-в'язнів над жінками потрібно утримувати в різних приміщеннях, якщо не передбачено сімейних камер, а також слід застосовувати альтернативні способи тримання під вартою³⁸.

³³ Виконавчий комітет Програми Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, висновок №93 (LIII) про прийом шукачів притулку в контексті індивідуальних систем надання притулку, пункт (b)(iii).

³⁴ Там само, п. (b)(iv); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ст. 16.

³⁵ Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями і заходів покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних із позбавленням волі (Бангкокські правила) (резолюція 65/229 Генеральної Асамблеї, додаток), правило 42; UNHCR, Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers Alternatives and to Detention (Geneva, 2012).

³⁶ Бангкокські правила 5, 19 і 33 (1); UNHCR, Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention, п. 9.3.

³⁷ Повідомлення №23/2009 "Інга Абрамова проти Білорусі", думки, ухвалені Комітетом 25 липня 2011 р., пункти 7.5 та 7.7; див. також Бангкокські правила і Загальну рекомендацію №24 про жінок та охорону здоров'я, п. 6.

³⁸ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ст. 9. Комітет з прав людини підтвердив зобов'язання розглянути менш інвазивні засоби досягнення тієї самої мети (див. повідомлення №900/1999, "К. проти Австралії", думки, ухвалені Комітетом з прав людини 28 жовтня 2002 р., п. 8.2. Див. також: Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention, п. 9.3.

D. Конкретні рекомендації Комітету³⁹

35. Держави-учасниці повинні переглядати і відкликати будь-які застереження до Конвенції; розглядати питання про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції; розглядати питання про приєднання до Конвенції 1951 року про статус біженців та Протоколу до неї 1967 року, а також до інших відповідних міжнародних і регіональних документів. Вони повинні відкликати будь-які застереження до цих документів, ухвалити закон про притулок згідно з цими документами і застосовувати ці документи на взаємодоповнювальній основі.

36. Держави, які не є учасницями регіональних документів про біженців або притулок, повинні забезпечити повагу прав жінок, що потребують міжнародної допомоги, і застосовувати ці документи з урахуванням гендерного чинника. Вони також повинні забезпечувати, щоб жінки могли користуватися пільгами, передбаченими цими документами, без дискримінації та реального рівноправ'я⁴⁰.

37. Держави-учасниці повинні вживати законодавчих та інших заходів для забезпечення дотримання принципу невинності згідно з чинними зобов'язаннями за міжнародним правом і щоб жертви серйозних форм дискримінації, включаючи форми переслідування через гендерну належність, які потребують захисту, незалежно від їхнього статусу та місця проживання, за жодних обставин не поверталися до країни, де їхнє життя може опинитися під загрозою або вони можуть зазнати серйозних форм дискримінації, включаючи гендерне насильство, катування і нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання⁴¹.

38. Державам-учасницям слід тлумачити визначення поняття "біженець" в Конвенції 1951 року про статус біженців згідно із зобов'язаннями, що стосуються недискримінації та рівності⁴²; повною мірою застосовувати підхід, що враховує гендерні чинники при тлумаченні всіх законно визнаних підстав; за потреби класифікувати клопотання, пов'язані з гендерним чинником, за належністю до певної соціальної групи; розглядати питання про включення гендерної належності та/або статевої ознаки, а також належності до лесбійок, бісексуалів або трансгендерів і будь-якого іншого статусу до переліку підстав для надання статусу біженця у своєму національному законодавстві про притулок.

³⁹ Комітет усвідомлює, що більшість біженців приймають країни, що розвиваються, які не справляються з величезним напливом біженців і не в змозі вирішувати проблеми, що виникають у зв'язку з цим. Комітет знову нагадує, що захист біженців є колективним обов'язком. Тому, не заперечуючи і не зменшуючи відповідальності держав-учасниць, він закликає міжнародне співтовариство, особливо держави, що не приймають біженців, продемонструвати свою солідарність, взявши на себе частину цього тягаря і надавши країнам, які приймають, допомогу у виконанні їхніх міжнародних зобов'язань. Вони повинні, зокрема, вжити превентивних заходів та надавати адекватну технічну і фінансову допомогу країнам, що приймають, у вирішенні проблем, що виникають у зв'язку з масовим напливом біженців, а також надати фінансову підтримку Організації Об'єднаних Націй та іншим міжнародним чи регіональним установам, яким довірено забезпечення захисту та обслуговування біженців.

⁴⁰ Конвенція Організації африканської єдності, що регулює специфічні аспекти проблеми біженців в Африці 1969 року; Картагенська декларація про біженців 1984 року і Директива 2011/95/EU Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу від 13 грудня 2011 р. про стандарти щодо кваліфікації громадян третіх країн чи осіб без громадянства як таких, що мають право на міжнародний захист, отримання єдиного статусу біженців або осіб, які мають право на додатковий захист.

⁴¹ Див. Конвенцію Ради Європи щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок і насильством у сім'ї, ст. 61, і Конвенцію 1951 року про статус біженців, ст. 33.

⁴² Див. рекомендації УВКБ з міжнародного захисту, включаючи Рекомендації з міжнародного захисту: переслідування за гендерною ознакою у контексті статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року, Рекомендація №1 (HCR/GIP/02/01).. "Рекомендації з міжнародного захисту: «належність до певної соціальної групи» в контексті статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року"; рекомендація №2 (HRC/GIP/02/02); "Рекомендації з міжнародного захисту №9: клопотання про надання статусу біженців у зв'язку з сексуальною орієнтацією та /або гендерною ідентичністю в контексті статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року" (HRI/GIP/12/09).

39. Держави-учасниці повинні повідомляти Комітет про свою національну політику і законодавство стосовно осіб, що шукають притулку, та біженців і збирати, аналізувати та публікувати статистичні дані, ранжируючи їх за статтю, а також відстежувати тенденції в часі щодо клопотань про надання притулку, країн походження, причин пошуку притулку і рівня визнання статусу біженця.

40. Державам-учасницям слід забезпечити виділення відповідних людських і фінансових ресурсів для здійснення Конвенції щодо осіб, які шукають притулку, та біженців, із врахуванням гендерних аспектів під час такого здійснення, і при потребі звернутися із запитом на проведення технічних консультацій і допомоги.

41. Держави-учасниці повинні співпрацювати з усіма установами Організації Об'єднаних Націй, зокрема з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ), у зв'язку з функціонуванням систем і процедур надання притулку щодо забезпечення виконання положень Конвенцій та інших документів, що стосуються біженців, з метою дотримання прав жінок, які шукають притулок, і жінок-біженок⁴³. Вони повинні співпрацювати з громадянським суспільством та місцевими неурядовими організаціями, що надають підтримку жінкам, які шукають притулок, і жінкам-біженкам.

42. Процедури надання притулку в державах-учасницях забезпечують, щоб жінки могли подавати самостійні клопотання про надання притулку і бути заслухані індивідуально, навіть якщо вони входять до складу сім'ї, що шукає притулок. Держави-учасниці повинні погодитися з тим, що, коли головна особа, яка подає клопотання, визнана біженцем, інші члени сім'ї зазвичай також визнаються біженцями (похідний статус). Так само, як дитина може отримати статус біженця в результаті визнання біженцем одного з батьків, батькам повинен надаватися похідний статус на основі статусу біженця, яким володіє дитина⁴⁴. Важливо, щоб жінкам, яких визнали біженками особисто або у результаті похідного статусу, видавалися індивідуальні документи, щоб вони могли підтвердити свій статус і користуватися захистом від вигнання та іншими супутніми правами.

⁴³ Конвенція 1951 року про статус біженців, стаття 35; Протокол 1967 року до Конвенції 1951 року про статус біженців, стаття II; Статут Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (резолюція 428 (V) Генеральної Асамблеї, додаток), п. 8.

⁴⁴ Виконавчий комітет Програми Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, висновок №88 (L) про захист сім'ї біженця, пункт (b)(iii); УВКБ, "Рекомендації з міжнародного захисту: звернення дітей за наданням притулку", п. 9 (див. вище 22 вище).

43. Держави-учасниці не повинні розглядати жінку, яка шукає притулок, як таку, що не викликає довіри лише тому, що вона не може надати документи для обґрунтування свого клопотання про надання притулку. Вони повинні враховувати той факт, що жінки в багатьох країнах їхнього походження не мають таких документів, і спробувати дізнатися про реальну ситуацію іншими методами.

44. Держави-учасниці повинні забезпечити належну підготовку співробітників прикордонної поліції та імміграційної служби і здійснювати нагляд і контроль за їхньою роботою з урахуванням необхідності застосування ґендерного підходу і недискримінаційної практики, коли вони мають справу з жінками, які шукають притулок, та жінками-біженками. Їм слід забезпечити прийняття і застосування такими співробітниками ґендерного підходу у процесі ідентифікації жінок, які шукають притулок, і жінок-біженок без упереджень і стереотипного уявлення про жінок, в тому числі ідентифікації жертв торгівлі людьми та/або сексуальної експлуатації⁴⁵.

45. Державам-учасницям слід визнати, що торгівля людьми є однією з форм переслідування за ознакою ґендерної належності, і тому жінок та дівчат, які стали жертвами торгівлі або яким загрожує небезпека стати її жертвами, слід інформувати про їхнє право на отримання доступу до процедур надання притулку без будь-якої дискримінації або будь-яких умов і надати їм реальну можливість скористатися цим правом. Державам-учасницям рекомендовано класифікувати жертв торгівлі людьми за належністю до "певної соціальної групи", яка фігурує у визначенні поняття "біженець", згідно з "Рекомендаціями з міжнародного захисту: застосування статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року до жертв торгівлі людьми та осіб, яким загрожує небезпека стати жертвами такої торгівлі" УВКБ, а також рекомендовано вжити заходів для забезпечення того, щоб жінки та дівчата не були повернуті у місця, де їм загрожує небезпека і вони знову можуть стати жертвами торгівлі людьми.

46. Держави-учасниці повинні створювати відповідні механізми перевірки для вчасного встановлення жінок, які шукають притулок і потребують особливого захисту та допомоги, включаючи жінок з інвалідністю, дівчат без супроводу дорослих⁴⁶, жертв травматичного стресу, жертв торгівлі людьми та/або примусової проституції, жертв сексуального насильства і жертв катувань та/або жорстокого поводження⁴⁷.

⁴⁵ Повідомлення №15/2007 "Чжень Чжень Чжен проти Нідерландів", думки, ухвалені Комітетом 27 жовтня 2008 р., п. 9.1 (a); див. також Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, п. 5, і Загальну рекомендацію №25, п. 7.

⁴⁶ Комітет з прав дитини, зауваження загального порядку №6 про поводження з дітьми за межами країни їхнього походження, яких не супроводжують і розлучили, п. 31 (i).

⁴⁷ Виконавчий комітет Програми Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, висновок №93 (LIII) про прийом осіб, що шукають притулок, у контексті індивідуальних систем надання притулку, п. (b) (iii).

47. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб інтерв'юери та особи, відповідальні за ухвалення рішень, на всіх рівнях мали необхідну підготовку, інструменти та рекомендації для ухвалення рішень за клопотаннями про надання притулку у зв'язку з гендерним переслідуванням. У порядку визнання відповідних положень Конвенції держави-учасниці повинні розробити політику в цій галузі з урахуванням цієї загальної рекомендації і "Рекомендацій з міжнародного захисту: застосування статті 1 А (2) Конвенції 1951 року про статус біженців та/або Протоколу до неї 1967 року до переслідування за гендерною ознакою" УВКБ.

48. Державам-учасницям під час усієї процедури надання притулку і в процесі інтеграції жінок, яким надано статус біженок, слід, окрім засобів до існування і можливостей працевлаштування, також жінкам, які шукають притулок, і жінкам-біженкам варто забезпечити відповідний рівень життя, включаючи безпечне житло, харчування, одяг і доступ до санітарно-медичних і соціальних послуг; та передбачити відповідні механізми контролю та розгляду скарг у центрах прийому⁴⁸.

49. Держави-учасниці повинні визначити у законодавстві, що пошук притулку не є протизаконною дією і що жінок, які шукають притулок, не потрібно карати (у тому числі у формі тримання під вартою) за їхній незаконний в'їзд або перебування в країні, якщо вони самі відразу звернулися до влади і надали пояснення щодо їхнього незаконного в'їзду або перебування в країні⁴⁹. Як правило, слід уникати утримання під вартою вагітних жінок і матерів-годувальниць, які мають особливі потреби; при цьому не слід тримати під вартою дітей разом з їхніми матерями, якщо тільки це не є єдиним способом збереження єдності сім'ї і якщо встановлено, що це відповідає інтересам дитини. У кожному конкретному випадку, і особливо коли відсутні окремі приміщення для жінок та/або сімей, слід розглядати альтернативи тримання під вартою, включаючи умовне звільнення або звільнення без будь-яких умов.

50. Держави-учасниці повинні передбачити процесуальні гарантії з урахуванням гендерного чинника у процедурах розгляду клопотань про надання притулку, щоб жінки, які шукають притулок, могли дати свої аргументовані пояснення в умовах рівноправ'я і недискримінації. Держави-учасниці повинні забезпечити:

а) щоб жінки, які шукають притулок, мали право на подання самостійного клопотання про отримання притулку і у зв'язку з цим бесіди з ними проводилися окремо, за відсутності чоловіків – членів родини, щоб жінки мали можливість викласти обставини своєї справи;

б) щоб жінкам, які шукають притулок, надавалася інформація про перебіг розгляду їхніх клопотань і про те, як, окрім юридичної допомоги, їм отримати доступ до цього процесу, в тій формі і тією мовою, які їм зрозумілі. Жінок слід інформувати про право на надання їм, на їхнє прохання, послуг жінки-інтерв'юера і жінки-перекладача;

⁴⁸ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, пп. (с) та (f) статті 2 і статті 3.

⁴⁹ Конвенція 1951 року про статус біженців, ст. 31.

с) щоб жінки, які шукають притулок, мали доступ до компетентного юридичного представника до початку першої бесіди з питання щодо надання притулку. При потребі їм слід надавати юридичну допомогу безкоштовно. Для дівчат, яких не супроводжують і розлучили з батьками, слід у всіх випадках призначати кваліфікованого юридичного представника і опікуна для надання їм допомоги впродовж усієї процедури розгляду питання про надання притулку, із урахуванням їхніх інтересів⁵⁰;

d) щоб інтерв'юери використовували методи і процедури, які враховують гендерний чинник, вік та інші комплексні підстави для дискримінації та заподіяння шкоди, що посилюють порушення прав людини, яких зазнають жінки-біженки і жінки, які шукають притулок;

e) щоб створювалися сприятливі умови для бесіди, аби жінка, що подає клопотання про надання притулку, могла пояснити обставини своєї справи, в тому числі розкрити делікатну і особисту інформацію, особливо це стосується жінок, які зазнали травматичний стрес, катування та/або жорстоке поведіння і сексуальне насильство, і щоб було надано достатньо часу для проведення бесіди;

f) щоб під час бесід був передбачений догляд за дітьми, аби жінка, що подає клопотання про надання притулку, не була змушена подавати своє клопотання, а також розповідати делікатну інформацію у присутності своїх дітей;

g) щоб, ураховуючи, що тягар надання аргументів за своїм клопотанням про надання притулку зазвичай лежить на жінці, обов'язок встановлювати й оцінювати всі відповідні факти був розподілений між особою, яка подає клопотання, і особою, що перевіряє відомості клопотання. Межа прийнятності клопотань про надання притулку повинна визначатися з не точки зору ймовірності, а допустимої правдоподібності інформації, що особа, яка подає клопотання, має вагомі підстави побоюватися переслідування або після повернення вона може стати жертвою переслідування;

h) щоб у деяких випадках особа, яка перевіряє, могла використовувати всі засоби, наявні в її розпорядженні, для отримання необхідних доказів на підтримку клопотання, включаючи запити і збір інформації, що враховує гендерний аспект, про становище в галузі прав людини в країні походження з надійних урядових і неурядових джерел;

i) щоб той факт, що особа, яка подає клопотання про надання притулку, під час процедури розгляду не відразу розкрила інформацію про сексуальне насильство та інші неприємні для неї події, автоматично не призводив до недовіри до цієї особи. Небажання розповісти про справжній характер переслідування, якого вона зазнала або якого вона побоювалася, можна пояснити відчуттям сорому, стигматизацією або травматичним стресом. Стандартною практикою повинні стати запевнення щодо конфіденційного характеру проведених бесід, у тому числі стосовно того, що інформація, надана жінкою, не буде доведена до відома членів її сім'ї без її згоди;

⁵⁰ Див.: Комітет з прав дитини, зауваження загального порядку №6 про поведінку з дітьми, яких не супроводжують або розлучили, за межами країни їхнього походження, пп. 21, 33, 36 та 39; Виконавчий комітет Програми Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, висновок №107 (LVIII) про дітей у зоні ризику, п. (g)(viii).

ж) щоб були передбачені механізми звернення за психосоціальною та іншою допомогою у разі потреби, як до, так і після бесіди з питання про надання притулку;

к) щоб у разі відхилення клопотання відповідне рішення було обґрунтовано і особа, яка подає клопотання, мала можливість оскаржити це рішення в компетентному органі;

л) щоб у контексті довгострокових рішень добровільне повернення біженців додому з вигнання та їхня реінтеграція в безпечне середовище проводилися з повагою до їхньої гідності та із забезпеченням соціальної та економічної безпеки біженців⁵¹. Держави, що визнали за жінками, які подають клопотання про надання притулку, статусу біженця, повинні забезпечити, щоб інтеграція на місці здійснювалась на основі рівноправ'я і недискримінації, з повагою до гідності жінок.

V. Застосування принципів недискримінації та ґендерного рівноправ'я у процесах встановлення громадянства і випадках безгромадянства

A. Загальні зауваження

51. Конвенція є важливим інструментом міжнародного співтовариства в його зусиллях щодо запобігання і скорочення безгромадянства, оскільки відсутність громадянства особливо зачіпає жінок і дівчат в тому, що стосується прав, які надає громадянство⁵². Конвенція вимагає забезпечувати повний захист рівноправ'я жінок у питаннях громадянства. Громадянство – це юридичний зв'язок між людиною і державою і має важливе значення для забезпечення повноцінної участі людини в житті суспільства. Громадянство також необхідне для гарантії здійснення та реалізації інших прав, включаючи право доступу та постійного проживання на території держави і повернення до цієї держави з-за кордону. Тому стаття 9 Конвенції має важливе значення для користування жінками всім набором прав людини. Хоча користуватися правами людини є правом кожного, незалежно від громадянства, на практиці громадянство часто є важливою умовою для реалізації основних прав людини. Жінки і дівчата без громадянства зазнають дискримінації як жінки, так і негромадянки або особи без громадянства.

⁵¹ Виконавчий комітет Програми Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, висновок №109 (LXI) щодо довготривалих процесів вирішення ситуацій із біженцями.

⁵² Особу без громадянства визначають за звичайним міжнародним правом, і в пункті 1 статті 1 Конвенції 1954 року про статус апатридів визначено, що це особа, "яку держава не вважає своїм громадянином згідно із її законом". Комісія міжнародного права врахувала таке визначення у пункті 1 статті 1 Конвенції 1954 року як частину звичайного міжнародного права (A/61/10, розділ IV, пункт 49). Див. також UNHCR, Handbook on Protection of Stateless Persons: Under the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons (Geneva, 2014).

52. Пункт 2 статті 9 Конвенції передбачає, що жінки мають рівні з чоловіками права щодо набуття, збереження або зміни свого громадянства, незалежно від того, перебувають вони у шлюбі чи розлученні і що роблять їхні чоловіки зі своїм громадянством. Згідно з Конвенцією, жінки також передають своє громадянство своїм дітям на тих же умовах, що і їхні чоловіки, незалежно від того, перебувають вони у своїй країні чи за кордоном.

53. Без статусу громадян відповідної національності або без громадянства⁵³ жінки і дівчата часто стають “людьми другого ґатунку”, їх позбавляють права голосу або права займати державні посади, їм може бути відмовлено в доступі до допомоги стосовно соціального забезпечення, у виборі місця проживання та праві на вільне пересування, а також до різних прав та пільг, які дає статус громадянина, зокрема, права на освіту, медичне обслуговування, майно або працевлаштування.

54. Закони про громадянство можуть містити дискримінаційні положення, які прямо або опосередковано стосуються жінок. Положення законів, які здаються нейтральними з гендерної точки зору, на практиці можуть мати непропорційно негативний вплив на реалізацію жінками права на громадянство. Як і раніше, жінки частіше, ніж чоловіки, бажають змінити своє громадянство на громадянство їхнього закордонного чоловіка у разі взяття шлюбу з іноземцем, і тому для них існує більший ризик втратити громадянство, якщо в законодавстві про громадянство є прогалина, що допускає або вимагає, щоб жінка відмовилася від свого громадянства до того, як набуде громадянства свого чоловіка чи отримає гарантії його набуття. Заборона подвійного громадянства в багатьох законах про громадянство підвищує ймовірність позбавлення громадянства. У багатьох випадках жінкам не дозволяється передавати своє громадянство своїм іноземним чоловікам. Гендерна дискримінація, дискримінація за ознакою статі в законах про громадянство, як і раніше, має суттєвий негативний вплив на реалізацію жінками та дітьми своїх прав людини. Гендерна нерівність все ще наявна в законах про громадянство і в практиці значної кількості країн світу та може призводити до того, що жінки стануть особами без громадянства. Гендерна нерівність може також призвести до того, що дітей може бути позбавлено громадянства, якщо їхнім матерям не дозволяють, таким самим чином як і батькам, передавати своє громадянство дітям. Таким чином, дискримінація щодо жінок може призводити до циклічного стану безгромадянства, яке може переходити від покоління до покоління⁵⁴.

55. Вимоги, що діють у разі натуралізації, також можуть бути побічно дискримінаційними щодо жінок, оскільки вони можуть передбачати виконання умов або критеріїв, які жінкам виконати важче, ніж чоловікам, наприклад, добре опанувати мову держави, яка приймає, що може бути важко для жінок, в тому числі для жінок без громадянства, які стикалися або стикаються з перешкодами в реалізації свого права на доступ до формальної освіти. Жінкам, які виступають індивідуально, також може бути важче, ніж чоловікам, виконати й інші вимоги, наприклад, вимоги, що стосуються економічної самозабезпеченості або володіння майном. Ситуації безгромадянства після взяття шлюбу з іноземцем і вимоги у разі натуралізації, що подібні згаданим у пункті 54 вище, можуть призводити до економічної, соціальної, культурної та лінгвістичної залежності жінок від чоловіків і, відповідно, наразити жінок на ще більшу небезпеку експлуатації.

⁵³ Терміни “національність” і “громадянство” використано як синоніми.

⁵⁴ УВКБ, “Рекомендації з питання про безгромадянство №4: забезпечення права кожної дитини на набуття громадянства”, пп. 13–15 (див. виноску 6 вище)

56. Реєстрація місця народження також тісно пов'язана з реалізацією жінками та їхніми дітьми права на громадянство. Реєстрація місця народження є посвідченням особи, яке дає їй право на набуття громадянства на підставі або походження (*jus sanguinis*), або місця народження (*jus soli*). На практиці дискримінація, культурна практика і бідність часто не дозволяють матерям, особливо матерям, які не перебувають у шлюбі, зареєструвати своїх дітей таким самим чином, як це можуть зробити батьки. Якщо не було проведено реєстрації народження дитини, то це може звести нанівець можливість ефективного здійснення дитиною низки прав, включаючи право на громадянство, ім'я та ідентичність, рівність перед законом і визнання правоздатності.

57. Дискримінаційні закони або практика можуть призводити до позбавлення жінок та їхніх дітей можливості отримати документи, які підтверджують їхню особу та громадянство. За відсутності посвідчення особи і громадянства жінка та її діти можуть відчувати обмеження в реалізації свободи пересування, труднощі з отриманням дипломатичного захисту, можуть утримуватися під вартою протягом тривалого часу до встановлення особи і громадянства і, врешті-решт, опинитися в ситуації, коли жодна держава не вважатиме їх своїми громадянами і вони стануть особами без громадянства.

58. Громадянство має важливе значення для повноцінної участі жінок у житті суспільства⁵⁵, а велика кількість і характер застережень, зроблених деякими державами-учасницями до статті 9 Конвенції, підривають суть і мету Конвенції. Права на громадянство і недискримінацію, закріплені в багатьох інших міжнародних документах з прав людини⁵⁶, в яких закріплено право жінок на громадянство, також ставлять під сумнів чинність і правові наслідки таких застережень до Конвенції. Комітет з інтересом відзначає тенденцію до зняття застережень до статті 9 або принаймні до зменшення їхньої кількості і пов'язану з цим тенденцію включення державами-учасницями рівноправ'я між чоловіками і жінками до законів про громадянство, знижуючи таким чином ризик дискримінації жінок і особливо виникнення безгромадянства у жінок та їхніх дітей.

⁵⁵ Див. Загальну рекомендацію №21, п. 6.

⁵⁶ Загальна декларація прав людини, ст. 15; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ст. 2, 3, 24 і 26; Конвенція про права дитини, ст. 7; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, ст. 5; Конвенція про права осіб з інвалідністю, ст. 18; Міжнародна конвенція про захист прав усіх мігрантів, що працюють, і членів їхніх сімей, ст. 29.

В. Зауваження за конкретними статтями Конвенції

59. Стаття 9 Конвенції встановлює, що жінки мають рівні з чоловіками права щодо набуття, зміни або збереження громадянства і передачі свого громадянства своїм дітям. Згідно з тлумаченням Комітету ці права застосовуються також до подружжя⁵⁷.

60. Пункт 1 статті 9 вимагає від держав-учасниць забезпечити, щоб ні шлюб з іноземцем, ні зміна громадянства чоловіка під час шлюбу не спричиняли автоматичної зміни громадянства дружини, не перетворювали її на особу без громадянства і не могли змусити її прийняти громадянство чоловіка. Жінка може позбутися громадянства внаслідок дії дискримінаційних законів і практик, через які жінка може автоматично втратити своє громадянство: наприклад, у разі взяття шлюбу з іноземцем і неможливості набути громадянства свого чоловіка на підставі шлюбу; якщо її чоловік змінює своє громадянство, стає особою без громадянства або вмирає; якщо вона розлучається зі своїм чоловіком.

61. Пункт 2 статті 9 Конвенції вимагає від держав-учасниць надання жінкам і чоловікам рівних прав на передачу їхнього громадянства їхнім дітям. Невиконання державами-учасницями своїх зобов'язань за пунктом 2 статті 9 створює небезпеку того, що діти можуть стати особами без громадянства. Закони про громадянство, згідно з якими громадянство надається тільки за лінією походження батька, суперечать положенням пункту 2 статті 9 і можуть призвести до того, що діти залишаться без громадянства, якщо:

- a) батько є особою без громадянства;
- b) закони країни батька не дозволяють йому передавати громадянство за певних обставин, наприклад, коли дитина народжується за кордоном;
- c) батько не відомий або не перебував у шлюбі з матір'ю на момент народження дитини;
- d) батько не може шляхом адміністративних процедур здійснити передачу свого громадянства або отримати документ, що посвідчує громадянство його дітей, оскільки, наприклад, якщо він помер, був примусово розлучений зі своєю сім'єю або не може виконати обтяжливих вимог щодо подання документації або інших вимог;
- e) батько не бажає шляхом проходження адміністративних процедур передати своє громадянство або отримати документ, який посвідчує громадянство його дітей, наприклад, якщо він залишив свою сім'ю.

62. Статті 1–3 Конвенції також закріплюють право жінок на користування нарівні з чоловіками пільгами, які надає натуралізація їм особисто чи їхнім чоловікам. Дискримінація жінок у цьому перешкоджає скороченню безгромадянства. Те саме відбувається у випадках, коли жінки не можуть передати своє громадянство своїм чоловікам, які є особами без громадянства. Це може також створювати додаткову небезпеку виникнення безгромадянства у дітей, народжених у таких шлюбах.

⁵⁷ CEDAW/C/KWT/CO/3-4, п. 37.

С. Конкретні рекомендації

63. Таким чином, Комітет рекомендує державам-учасницям, які ще не зробили цього:

a) переглянути та зняти свої застереження до статті 9 Конвенції, оскільки вони не сумісні із суттю і метою Конвенції, а отже, неприпустимі згідно з пунктом 2 статті 28⁵⁸;

b) переглянути та внести зміни у свої закони про громадянство з метою забезпечення рівноправ'я між чоловіками і жінками у набутті, зміні та збереженні громадянства; надати жінкам можливість передавати громадянство своїм дітям і своїм іноземним чоловікам; усунути будь-які перешкоди в реалізації цих законів на практиці, тим самим забезпечуючи виконання вимог статей 1–3 і 9 Конвенції;

c) скасувати закони, що передбачають автоматичне набуття громадянства після взяття шлюбу або автоматичну втрату громадянства жінкою в результаті зміни сімейного стану або громадянства її чоловіка;

d) розглянути питання про дозвіл подвійного громадянства, якщо жінка взяла шлюб з іноземцем і якщо в такому шлюбі народилися діти, особливо в ситуаціях, коли правові режими, що передбачають подвійне громадянство, можуть призводити до безгромадянства;

e) запобігати безгромадянству шляхом ухвалення відповідних законодавчих положень, які зумовлювали б втрату або відмову від громадянства наявністю чи набуттям іншого громадянства, і надавати жінкам, які опинилися без громадянства внаслідок відсутності таких гарантій, можливість відновлення громадянства;

f) поширювати інформацію про нещодавно ухвалені нормативно-правові акти, що наділяють жінок рівними з чоловіками правами на отримання, зміну або збереження свого громадянства або надають жінкам право передавати своє громадянство своїм дітям і своїм іноземним чоловікам;

g) усунути будь-яку дискримінацію в національних законах, яка виникає, наприклад, унаслідок вимог до процедур натуралізації, виконати які на практиці жінкам може бути важче, ніж чоловікам;

h) ратифікувати Конвенцію 1954 року про статус апатридів і Конвенцію 1961 року про скорочення безгромадянства або приєднатися до них;

i) утримуватися від вжиття будь-яких заходів, які позбавляють жінок громадянства і роблять їх особами без громадянства;

j) співпрацювати з УВКБ у зв'язку з його роботою щодо виявлення, скорочення і запобігання випадкам безгромадянства та для захисту осіб без громадянства, особливо жінок без громадянства;

⁵⁸ Загальні рекомендації №4, 20 і 28.

l) провести ефективні заходи для забезпечення того, щоб жінки і дівчата мали рівні можливості з чоловіками для отримання посвідчень особи, включаючи свідоцтва про громадянство;

m) вжити заходів для забезпечення своєчасної реєстрації всіх народжень і в зв'язку з цим забезпечити поінформованість свого населення, особливо в сільських і віддалених районах території, про важливість реєстрації народжень, щоб усі діти були зареєстровані і щоб дівчата мали ті ж права, що й хлопці.

Загальна рекомендація №33 по доступу жінок до правосуддя

10 вересня 2015 р.

Зміст

I. Вступ та сфера	33-2
II. Загальні проблеми та рекомендації щодо доступу жінок до правосуддя.	33-4
A. Можливість захисту в судовому порядку, наявність, доступність, добра якість, надання асобів та підзвітність систем судочинства.	33-4
B. Дискримінаційні закони, процедури та практики	33-10
C. Стереотипізація та ґендерні упередження в судовій системі та важливість посилення спроможності	33-12
D. Освіта та підвищення обізнаності про вплив стереотипів	33-13
D.1. Освіта з ґендерної перспективи	33-13
D.2. Підвищення обізнаності через громадянське суспільство, медіа та інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).	33-14
F. Ресурси	33-15
III. Рекомендації для окремих галузей права	33-16
A. Конституційне право	33-16
B. Цивільне право	33-16
C. Сімейне право	33-17
D. Кримінальне право	33-18
E. Адміністративне, право соціального забезпечення та трудове право.	33-20
IV. Рекомендації спеціальним механізмам	33-21
A. Спеціалізовані судові та квазісудові системи та міжнародні і регіональні системи правосуддя	33-21
B. Альтернативні процедури вирішення спорів	33-22
C. Національні інститути прав людини та офіси уповноважених з прав людини.	33-22
D. Множинні системи правосуддя.	33-23
V. Зняття застережень щодо Конвенції	33-24
VI. Ратифікація Факультативного Протоколу до Конвенції	33-24

I. Вступ та сфера

1. Право на доступ до правосуддя для жінок є суттєвим для реалізації усіх прав, що захищаються Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Воно є фундаментальним елементом верховенства права та доброго управління, разом із незалежністю, безсторонністю, цілісністю та довірою до правосуддя, боротьбою проти безкарності та корупції і рівної участі жінок в судочинстві та інших механізмах імплементації права. Право на доступ до правосуддя є багатомірним. Воно охоплює можливість захисту в судовому порядку, наявність, доступність, високу якість, та підзвітність систем правосуддя, а також надання відповідних засобів жертвам¹. Для цілей даних загальних рекомендацій, всі згадування про «жінок» повинні розумітися як такі, які включають жінок та дівчат, доки інше не буде зазначено окремо.

2. В цих загальних рекомендаціях, Комітет оцінює зобов'язання держав-членів забезпечувати жінкам доступ до правосуддя. Ці зобов'язання охоплюють захист прав жінок від усіх форм дискримінації з метою необхідності посилення їх спроможності як суб'єктів права та правовласників. Ефективний доступ до правосуддя оптимізує визвольний та трансформаційний потенціал права.

3. На практиці Комітет виявив певну кількість перешкод та заборон, які перешкоджають жінкам реалізувати їхнє право на доступ до правосуддя на рівній основі. Вони включають брак ефективного судового захисту, що надається державами-членами відносно усіх вимірів доступу до правосуддя. Ці перешкоди зустрічаються у структуральному контексті дискримінації та нерівності, внаслідок таких факторів, як ґендерна стереотипізація, дискримінаційні закони, міжсекторальна та комбінована дискримінація, вимоги та практики стосовно процедур та доказів, а також відмова систематично доводити, що правові механізми є фізично, економічно, соціально та культурно доступні для усіх жінок. Усі ці перешкоди спричиняють стійкі порушення прав людини по відношенню до жінок.

4. Сфера представлених загальних рекомендацій включає процедури та якість правосуддя по відношенню до жінок на усіх рівнях судової системи, включаючи спеціалізовані та квазісудові механізми. Квазісудові механізми охоплюють усі функції органів чи установ публічних адміністрацій, подібні до тих, які здійснюються судовими органами, які мають правові наслідки і можуть вплинути на законні права, обов'язки та привілеї.

5. Сфера права на доступ до правосуддя також включає множинні системи правосуддя. Термін «Множинна система правосуддя» відноситься до співіснування в середині країни-члена державних законів, регуляцій, процедур та рішень, з одного боку, та релігійних, звичаєвих, обшинних законів і практик, а також законів і практик корінних народів, з іншого боку. Відповідно, множинні системи правосуддя включають декілька джерел права, формального чи неформального – державного, недержавного і змішаного – які жінки повинні брати до уваги коли вони реалізують своє право на доступ до правосуддя. Релігійні, звичаєві судові системи, судові системи корінних народів та обшин – називаються традиційними судовими системами у цих загальних рекомендаціях – можуть формально визнаватися державою, діяти за її мовчазної згоди з або без чіткого статусу, або функціонувати поза межами державних регуляторних рамок.

¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "особа постраждала від насильства"

6. Міжнародні та регіональні договори та декларації та більшість національних Конституцій включають гарантії, які стосуються статевої та/або ґендерної рівності перед законом та обов'язок забезпечити кожному можливість рівного захисту законом². Стаття 15 Конвенції проголошує що жінки та чоловіки мають бути рівними перед законом і користуватися рівним захистом закону. Стаття 2 обумовлює, що держави-члени повинні вживати усіх відповідних заходів для забезпечення реальної рівності чоловіків та жінок у всіх сферах життя, включаючи створення компетентних національних судів та інших державних інституцій для забезпечення ефективного захисту жінок від будь-яких актів дискримінації. Контент та обсяг цих гарантій ніше деталізовано в Загальних Рекомендаціях Комітету №28 щодо ключових обов'язків держав-членів по статті 2 Конвенції. У статті 3 Конвенції вказується потреба наявності відповідних заходів для забезпечення того, щоб жінки могли користуватися своїми правами людини і фундаментальними свободами на рівні, однаково з чоловіками.

7. Жінки можуть бути дискриміновані за ознакою їхньої статі та ґендеру. Ґендер відноситься до соціально сконструйованих ідентичностей, атрибутів та ролей жінок та чоловіків і культурного значення, накладеного суспільством на біологічні відмінності, які постійно відтворюються в судовій системі та її інститутах. Відповідно до статті 5 (а) Конвенції, держави-члени мають обов'язок виявляти та усувати соціальні та культурні бар'єри, включаючи ґендерні стереотипи, які перешкоджають жінкам користуватись та вимагати своїх прав і створюють їм перешкоди у доступі до ефективних засобів захисту.

8. Дискримінація стосовно жінок, базована на ґендерних стереотипах, стигмі, небезпечних та патріархальних культурних нормах, а також порушення, що базуються на ґендері, які частково зачіпають жінок, мають шкідливий вплив на можливість жінок отримати доступ до правосуддя нарівні з чоловіками. Окрім того, дискримінація по відношенню до жінок поєднується пересічними факторами, які впливають на деяких жінок в іншому ступені чи іншим чином, ніж на чоловіків та інших жінок. До підстав міжсекторальної чи комбінованої дискримінації можуть включатися етнічне походження/раса, статус меншини чи корінного народу, колір, соціально-економічний статус та/чи каста, мова, релігія чи вірування, політичні погляди, походження, сімейний статус та/чи наявність дітей, вік, проживання в сільській/міській місцевості, стан здоров'я, інвалідність, наявність власності і ідентифікація себе як лесбійок, бісексуальної, трансґендерної жінки чи інтерсексуальної людини. Ці множинні фактори ускладнюють доступ до правосуддя для жінок з цих груп³.

9. Інші фактори, які також ускладнюють доступ жінок до правосуддя, включають: неписьменність, торгівлю жінками, військові конфлікти, пошук притулку, внутрішні переміщення, відсутність громадянства, міграцію, ведення жінками господарства, вдовство, життя з ВІЛ/СНІД, позбавлення свободи, криміналізацію проституції, географічну віддаленість і стигматизацію жінок, які борються за свої права. Необхідно наголосити на тому факті, що правозахисники та правозахисні організації, часто є мішенями у зв'язку із своєю діяльністю, і на необхідності захистити їх право на доступ до правосуддя.

² Див, наприклад, статті 7 та 8 Загальної Декларації прав людини, статті 2 та 14 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права і статі 2(2) і 3 Міжнародного пакту про соціальні економічні та культурні права. На регіональному рівні – Конвенція про захист прав людини та фундаментальних свобод (Європейська конвенція прав людини), Американська Конвенція прав людини та Африканська Хартія прав людини і народів також включають відповідні застереження

³ Див. параграф 18 загальних рекомендацій №28 щодо основних зобов'язань держав-членів відповідно до статті 2 Конвенції по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок.

10. Комітет задокументував багато прикладів негативного впливу міжсекторальних форм дискримінації на доступ до правосуддя, включаючи неефективні засоби захисту для окремих груп жінок. Жінки, які належать до таких груп, часто не заявляють про порушення своїх прав до органів влади через боязнь того, що їх можуть принижувати, стигматизувати, арештувати, депортувати, піддати тортурам чи іншим формам порушень, які можуть бути застосовані по відношенню до них, в тому числі працівниками правоохоронних органів. Комітет також зауважив, що коли жінки із цих груп подають скарги, влада часто є не в стані діяти з належною старанністю для розслідування, переслідування та покарання порушників та/або забезпечення відшкодування⁴.

11. В доповнення до статей 2 (с), 3, 5 (а) та 15 Конвенції, держави-члени мають додаткові договірні зобов'язання забезпечити, щоб усі жінки мали доступ до освіти та інформації про їхні права та доступні засоби правового захисту, а також про те, як отримати доступ до них та до компетентної, гендерно-чутливої системи вирішення спорів, та про рівний доступ до ефективних та своєчасних засобів захисту⁵.

12. Бачення та рекомендації Комітету, які стосуються кроків, необхідних для подолання перешкод, з якими стикаються жінки при отриманні доступу до правосуддя, повідомляються, виходячи з його досвіду розгляду доповідей держав-членів, аналізу індивідуальних комунікацій та проведених ним розслідувань на основі Факультативного протоколу до Конвенції. Окрім того, дається посилання для роботи над доступом до правосуддя іншим правозахисними механізмами Організації Об'єднаних Націй, національними інститутами прав людини організаціями громадянського суспільства, включаючи місцеві жіночі асоціації та академічними дослідниками.

II. Загальні проблеми та рекомендації щодо доступу жінок до правосуддя.

A. Можливість захисту в судовому порядку, наявність, доступність, добра якість, надання асобів та підзвітність систем судочинства.

13. Комітет зауважив, що централізація судів та квазісудових органів у головних містах, відсутність їх у сільських та віддалених регіонах, час і гроші, необхідні для доступу до них, складність процедур, фізичні бар'єри для жінок з інвалідністю, брак доступу до якісних, гендерно-компетентних правових порад, включаючи юридичну допомогу, так само як і недоліки, які часто відзначаються в якості судових систем (гендерно нечутливі рішення/постанови\внаслідок браку підготовки, затримки і надмірна тривалість судового розгляду, корупція ощо), - все це перешкоджає жінкам у доступі до правосуддя.

14. Шість взаємопов'язаних та важливих компонентів - можливість захисту в судовому порядку, наявність, доступність, добра якість, підзвітність судової системи та надання засобів жертвам порушень – є необхідними для забезпечення доступу до правосуддя. Якщо відмінності у переважаних правових, соціальних, культурних, політичних та економічних умовах неминуче призводять до відмінного застосування цих характеристик у кожній з держав-членів, базові елементи підходу мають характер універсальної релевантності і негайного застосування.

⁴ Див, наприклад, висновки спостерігачів на Багамах (CEDAW/C/BHS/CO/1-5, параграф 25 (d)), Коста Ріці (CEDAW/C/CRI/CO/5-6, параграфи 40-41), Фіджі (CEDAW/C/FJI/CO/4, параграфи 24-25), Киргизстану (A/54/38/Rev.1, частина один, параграфи 127-128), Республіки Корея (CEDAW/C/KOR/CO/6, параграф 19-20, і CEDAW/C/KOR/CO/7, параграф 23 (d)) та Уганди (CEDAW/C/UGA/CO/7, параграфи 43-44).

⁵ Див, зокрема, загальні рекомендації №№ 19, 21, 23, 24, 26, 27, 29 та 30.

Відповідно:

(a) Можливість захисту в судовому порядку вимагає безперешкодного доступу жінок до правосуддя та їх можливості і посилення спроможності вимагати дотримання своїх прав, передбачених Конвенцією, як юридичних прав;

(b) Наявність вимагає створення судів та інших квазісудових чи інших органів по всій території держав-членів у міських, сільських та віддалених районах, а також їх утримання та фінансування;

(c) Доступність вимагає, щоб усі системи судочинства, як формальні, так і квазісудові, були безпечними, доступними фінансово та фізично для жінок, а також щоб вони були адаптовані і відповідали потребам жінок, включаючи тих, які стикаються з міжсекторальною чи комбінованою формами дискримінації;

(d) Добра якість судової системи вимагає, щоб усі компоненти системи відповідали міжнародним стандартам компетентності, ефективності, незалежності і безсторонності⁶ та своєчасно вживали відповідних та ефективних заходів, що посилює та призводить до сталого гендерно-чутливого вирішення спорів для всіх жінок. Вона також вимагає, щоб судова система була контекстуалізована, динамічна, базувалася на принципах участі, була відкритою для інноваційних практичних заходів, гендерно-чутливою і брала до уваги зростаючі вимоги до правосуддя з боку жінок;

(e) Надання засобів вимагає можливості для жінок отримати від судової системи життєво необхідний захист та адекватне відшкодування будь-якої шкоди, якої їм могли завдати (див. статтю 2 Конвенції);

(f) Підзвітність судової системи забезпечується через моніторинг діяльності судової системи, щоб гарантувати, що вони діють відповідно до принципів можливості захисту в судовому порядку, наявності, доступності, доброї якості та вжиття заходів. Підзвітність судової системи також стосується моніторингу діяльності працівників судової системи та їх юридичної відповідальності у справах, де вони порушують закон.

15. Стосовно можливості захисту в судовому порядку, Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Забезпечити, щоб права та відповідний правовий захист визнавався та був включений до законодавства, вдосконалюючи гендерну чутливість судової системи;

(b) Вдосконалити безперешкодний доступ жінок до судової системи і таким чином посилити їхню спроможність досягти рівності *de jure* і *de facto*;А

(c) Забезпечити, щоб працівники судової системи розглядали справи відповідно до гендерно-чутливого підходу;

⁶ Див. Основоположні Принципи незалежності судочинства, схвалені Генеральною Асамблеєю в її резолюції 40/32

(d) Забезпечити незалежність, безсторонність, цілісність та надійність судової системи та боротьбу з безкарністю;

(e) Енергійно взятися за боротьбу з корупцією в судовій системі та визнати це важливим елементом ліквідації дискримінації щодо жінок в доступі до правосуддя;

(f) Протистояти та усувати бар'єри для участі жінок як професіоналів у всіх інституціях та на всіх рівнях судової та квазісудової систем, а також у сферах, де надаються послуги, пов'язані із судочинством. Зробити кроки, включаючи тимчасові спеціальні заходи, для забезпечення жінкам рівного представництва в судових та інших механізмах виконання законів, таких як мирові судді, суддівський корпус, прокуратура, штат громадських захисників, юристів, адміністраторів, медіаторів, правоохоронних органів, судової та пенітенціарної системи та практикуючі експерти, а також в інших професійних областях;

(g) Переглянути правила стосовно тягаря доказів для забезпечення рівності сторін, у всіх сферах, де владні стосунки позбавляють жінок шансу на справедливий судовий розгляд їх справи;

(h) Співпрацювати з громадянським суспільством та місцевими громадськими організаціями для розвитку стабільних механізмів підтримки доступу жінок до правосуддя та заохочувати неурядові організації та організації громадянського суспільства брати участь у судових процесах, пов'язаних із захистом прав жінок; та

(i) Забезпечити, щоб жінки-правозахисниці мали можливість доступу до правосуддя та отримання захисту від домагань, загроз, помсти та насилля.

16. Щодо наявності судової системи, Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Забезпечити створення, обслуговування та розвиток судів, трибуналів та, за необхідності, додаткових інституцій, які гарантують жінкам право на доступ до правосуддя без дискримінації на усій території держави-члена, включаючи віддалені, сільські та ізольовані регіони. Слід розглянути можливість запровадження мобільних судів, зокрема для жінок, які живуть у цих районах, а також креативне використання сучасних ІТ рішень де це можливо;

(b) У справах насильства по відношенню до жінок, забезпечити доступ до фінансової допомоги, кризових центрів, притулків, гарячих ліній та медичної, психологічної і консультативної допомоги;

(c) Забезпечити, щоб процедури дозволяли зацікавленим групам та організаціям громадянського суспільства заявляти клопотання та брати участь у судовому процесі; та

(d) провадити наглядовий механізм з незалежних спостерігачів для забезпечення належного функціонування судової системи та перенаправлення до нього на розгляд усіх випадків дискримінації по відношенню до жінок, вчинених працівниками судової системи.

17. Щодо доступності судової системи, Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Усунути економічні бар'єри до правосуддя через надання правової допомоги та забезпечення того, що плата за видання та заповнення документів, а також судові витрати, є зменшена для жінок з низькими доходами і скасована для жінок, які живуть у бідності;

(b) Усунути лінгвістичні бар'єри шляхом надання, за необхідності, послуг незалежних та професійних перекладачів; забезпечити індивідуальну допомогу усім неписьменним жінкам для того, щоб гарантувати їм повноцінне розуміння судових чи квазісудових процесів;

(c) Розробити цільові заходи та поширювати інформацію про наявні судові механізми, процедури та засоби у різних формах, також регіональними мовами та через спеціальні видання чи інформаційні табло для жінок. Такі заходи та інформація повинні бути релевантними для усіх етнічних груп та груп меншин з числа населення і повинні бути розроблені у тісній співпраці з жінками із цих груп та, особливо, жіночими та іншими профільними організаціями;

(d) Забезпечити доступ до Інтернет та інших інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) для вдосконалення доступу жінок до судової системи на всіх рівнях. Звернути увагу на розвиток інтернет-інфраструктури, включаючи відео-конференції, для полегшення проведення судових слухань і поширенню, збору та підтримки даних та інформації серед стейкхолдерів;

(e) Забезпечити, щоб фізичний простір та розміщення судових та квазісудових інституцій і інших служб були дружніми, безпечними та доступними для усіх жінок. Варто розглянути створення гендерного відділу як компоненту судових інститутів. Спеціальну увагу необхідно звернути на покриття коштів проїзду до судових та квазісудових інституцій та інших служб для жінок, які не мають достатніх коштів;

(f) Створити центри доступу до правосуддя, подібно до «центрів єдиного вікна», які включатимуть набір правових та соціальних служб для зменшення числа кроків, які жінка повинна здійснити для доступу до правосуддя. Такі центри повинні надавати юридичні поради та допомогу, ініціювати судовий розгляд і координувати супровідні послуги для жінок у таких сферах як насилля по відношенню до жінок, сімейні справи, здоров'я, соціальне забезпечення, працевлаштування, власність та імміграція. Мови повинні бути доступними для усіх жінок, включаючи тих, що живуть у бідності та/або в сільських чи віддалених районах; та

(g) Звертати особливу увагу на доступ до судової системи для жінок з інвалідністю.

18. Щодо доброї якості судової системи, Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Забезпечити високу якість роботи судової системи та її відповідність міжнародним стандартам компетентності, ефективності, незалежності та безсторонності, а також до міжнародної юриспруденції;

(b) Прийняти індикатори для вимірювання доступу жінок до правосуддя⁷;

⁷ Див, наприклад, Індикатори ООН для вимірювання насилля по відношенню до жінок, з 8-10 жовтня 2007 та Прогресивні індикатори для вимірювання імплементації Міжамериканської Конвенції щодо запобігання, покарання та викорінення насилля по відношенню до жінок «Belem do Para Convention», прийнятої 21 травня 2013 року.

(c) Забезпечити підхід та рамку інноваційного та трансформаційного правосуддя, включаючи, за необхідності, інвестування у ширші інституційні реформи;

(d) Своєчасно вживати відповідних та ефективних заходів, які є обов'язковими та які ведуть до сталого гендерно-чутливого вирішення спорів для усіх жінок;

(e) Впровадити механізми, які гарантують, що правила доведення, розслідування та інших правових та квазісудових процедур є безсторонніми та не перебувають під впливом гендерних стереотипів та упереджень;

(f) За необхідності захищати приватність, безпеку та інші права людини жінок, забезпечувати, щоб судовий розгляд, відповідно до процедури та у спосіб, що забезпечує справедливий судовий розгляд, був повністю або частково закритим або щоб покази, які даються віддалено чи через комунікаційне обладнання, здійснювались таким чином, щоб лише визначені сторони мали доступ до цього контенту. Також необхідно дозволити жінкам використовувати псевдоніми чи вживати інших заходів для захисту своєї ідентичності впродовж усіх стадій судового процесу. Держави-члени повинні гарантувати можливість вжиття заходів для захисту приватності та фотографій жертв через заборону використання зображення та записів розмов у справах, де це може принизити гідність, погіршити емоційний стан і безпеку дівчат та жінок; і

(g) Захищати жінок-позивачок, свідків, захисників та ув'язнених від погроз, домагань та іншої шкоди до, під час та після судового слухання, та забезпечити бюджетні, ресурсні, методичні та моніторингові, а також законодавчі рамки, необхідні для ефективного функціонування механізмів захисту⁸.

19. Стосовно надання засобів, Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Забезпечити та посилити відповідні, своєчасні заходи щодо подолання дискримінації про відношенню до жінок і забезпечити, щоб жінки мали доступ до всіх наявних судових та квазісудових засобів;

(b) Забезпечити, щоб засоби були адекватними, ефективними, наданими своєчасно, цілісними та пропорційними до важкості заподіяної шкоди. Засоби повинні включати, як відповідні, відшкодування (відновлення); компенсацію (надану у формі грошей, товарів або послуг) та реабілітацію (медичну та психологічну допомогу та інші соціальні служби)⁹. Відшкодування цивільної шкоди та кримінальні санкції не повинні бути взаємовиключними;

⁸ Необхідно слідувати міжнародним рекомендаціям та кращим практикам по захисту жертв та їх родин від залякування, відплати та повторної віктимізації. Див, наприклад, статтю 56 Конвенції Ради Європи про попередження і подолання насильства щодо жінок та домашнього насильства.

⁹ Див. параграф 32 Загальних Рекомендацій №28 щодо Основних зобов'язань держав-членів відповідно до статті 2 Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок: «Такі заходи повинні включати різні форми відшкодування, такі як грошова компенсація, реституція, реабілітація та відновлення; заходи сатисфакції, такі як публічні вибачення, публічні згадування та гарантії неповторення; зміни у відповідних законах та практиках; і притягнення до відповідальності винних у порушеннях прав людини жінок».

(c) Повністю враховувати неоплачувану роботу жінок по домашньому господарству та догляду за членами сім'ї у дослідженнях завданої шкоди, з метою визначення відповідної компенсації за шкоду у всіх цивільних, кримінальних, адміністративних чи інших судових розглядах;

(d) Створити спеціальний жіночий фонд, який гарантуватиме жінкам отримання адекватного відшкодування у ситуації, коли фізичні чи юридичні особи, відповідальні за порушення їх прав людини, не можуть або відмовляються виплатити таке відшкодування;

(e) У випадках сексуального насильства в конфліктних чи пост-конфліктних ситуаціях, провести інституційні реформи, відмінити дискримінаційне законодавство і прийняти законодавство, яке передбачає адекватні санкції відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Визначити заходи по відшкодуванню збитків за активної участі жіночих організацій та організацій громадянського суспільства для допомоги в подоланні дискримінації, яка існувала до початку конфлікту;¹⁰

(f) Забезпечувати, щоб у випадках, коли порушення прав людини мають місце в конфліктному чи пост-конфліктному контексті, позасудові заходи, такі як публічні вибачення, публічне згадування чи гарантії неповторення, що надаються комісіями з встановлення істини, справедливості чи відновлення, не використовувались як заміна розслідуванню чи переслідуванню порушників; відмовитись від амністії за порушення прав людини за ознакою ґендеру, таких як сексуальні злочини проти жінок та відхиляти законодавчі обмеження на переслідування за такі порушення прав людини (див. Загальна Рекомендація 30); та

(g) Вживати ефективних та своєчасних заходів та забезпечити, щоб вони відповідали різним типам порушень стосовно жінок, а також адекватне відшкодування; та забезпечити участь жінок у розробці усіх програм по відшкодуванню, як це зазначено в Загальній Рекомендації №30.¹¹

20. Стосовно підзвітності судової системи, Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Розробити ефективні та незалежні механізми спостереження і моніторингу доступу жінок до правосуддя для забезпечення відповідності судових систем принципам можливості захисту в судовому порядку, наявності, доступності, доброї якості, підзвітності судової системи та ефективності заходів. Це включає періодичний аудит/перегляд автономії, ефективності та прозорості судових, квазісудових та адміністративних органів, які приймають рішення, що можуть впливати на права жінок;

(b) Забезпечити, щоб випадки виявлення дискримінаційних практик та дій з боку працівників системи правосуддя ефективно розслідувались дисциплінарними органами та вживались інші заходи;

(c) створити спеціальний орган для подання скарг, петицій та побажань щодо роботи персоналу, який супроводжує роботу судової системи, включаючи соціальних та медичних працівників і технічних експертів;

(d) Дані повинні включати, але не повинні обмежуватись таким:

(1) Кількість та географічне поширення судових та квазісудових органів;

(2) Кількість чоловіків та жінок у правоохоронних органах, судових та квазісудових інституціях усіх рівнів;

¹⁰ Див. Найробську Декларацію про право жінок та дівчат на правовий захист та відшкодування (2007)

¹¹ Також див. A/HRC/14/22

- (3) Кількість та географічне поширення чоловіків та жінок-правників, включаючи юристів із сфери правової допомоги;
- (4) Специфіку та кількість справ і скарг, поданих до судових, квазісудових та адміністративних органів, ці дані повинні бути деталізовані відповідно до статі скаржників;
- (5) Специфіку та кількість справ, які розглядаються формальними та неформальними системами правосуддя, ці дані повинні бути деталізовані відповідно до статі скаржників;
- (6) Специфіку та кількість прийнятих та реально супроводжених справ, в яких виникла потреба у правовій допомозі та громадських захисниках, ці дані повинні бути деталізовані відповідно до статі скаржників;
- (7) Тривалість процедур та їхні результати, ці дані повинні бути деталізовані відповідно до статі скаржників;

(e) Проводити та сприяти проведенню якісних досліджень та критичному ґендерному аналізу у співпраці з організаціями громадянського суспільства та академічними установами усіх судових систем для підкреслення практик, процедур та судової практики, які сприяють або обмежують повноцінний доступ жінок до правосуддя; та

(f) Систематично застосовувати результати такого аналізу для розробки пріоритетів, політик, законів та процедур для забезпечення того, щоб усі компоненти судової системи були ґендерно-чутливими, дружніми для клієнтів та підзвітними.

В. Дискримінаційні закони, процедури та практики

21. Нерідко держави-члени мають конституційні положення, закони, регуляторні акти, процедури, звичаї, які базуються на традиційних ґендерних стереотипах та нормах, і тому є дискримінаційними та заперечують повноцінне користування жінками своїми правами, передбаченими Конвенцією. Тому Комітет постійно звертає увагу держав-членів на прийняті ними зобов'язання здійснювати перегляд законодавчих рамок та змінювати і/чи скасовувати положення, які дискримінують жінок. Стаття 2 Конвенції закріплює зобов'язання держав-членів вживати відповідних законодавчих чи інших заходів для ліквідації усіх форм дискримінації по відношенню до жінок державними органами влади та недержавними суб'єктами, такими як окремі індивіди та організації чи підприємства.

22. Жінки, однак, стикаються з багатьма труднощами в отриманні доступу до правосуддя в результаті прямої чи непрямої дискримінації, як визначено у параграфі 16 Загальних Рекомендацій №28 щодо основних обов'язків держав-членів відповідно до статті 2 Конвенції. Така нерівність є не лише очевидною в дискримінаційному контексті та/чи впливі законів, регуляцій, процедур, звичаїв та практик, але також у браку спроможності та обізнаності судових та квазісудових інституцій щодо адекватного реагування на порушення прав людини жінок. У своїх Загальних Рекомендаціях №28, Комітет таким чином зауважує, що судові інституції повинні застосовувати принцип реальної, тобто фактичної рівності, як це закріплено у Конвенції та інтерпретувати закони, включаючи національне, релігійне чи звичаєве право, відповідно до цих зобов'язань. Стаття 15 Конвенції охоплює зобов'язання для держав-членів забезпечити, щоб жінки користувались реальною рівністю з чоловіками у всіх сферах права.

23. Багато з заключних зауважень та думок Комітету відповідно до Факультативного Протоколу, однак, виявляють, що дискримінаційні процедури та правила доведення, брак належної старанності у запобіганні, розслідуванні, переслідуванні, покаранні та нежиття заходів за порушення прав жінок призводять до нехтування зобов'язаннями забезпечувати жінкам рівний доступ до правосуддя.

24. Особлива увага повинна приділятися дівчатам (включаючи дівчат-дітей та підлітків, де це доречно), оскільки вони стикаються із специфічними бар'єрами у доступі до правосуддя. Їм часто бракує соціальних та правових можливостей для прийняття важливих рішень про своє життя у сферах, які стосуються освіти, здоров'я, сексуальних та репродуктивних прав. Їх можуть примушувати до одруження або вони можуть бути суб'єктами інших небезпечних практик та різних форм насилля.

25. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Забезпечити ефективність принципу рівності перед законом через здійснення кроків по скасуванню усіх існуючих норм законодавства, процедур, регуляцій, судової практики, звичаїв та практик, які прямо або непрямо дискримінують жінок, зокрема у доступі їх до правосуддя, та усунути дискримінаційні бар'єри у доступі до правосуддя, включаючи:

- (i) Зобов'язання та/чи необхідність для жінок отримувати дозвіл від членів сім'ї чи громади перед початком правових дій;
- (ii) Стигматизацію внаслідок активної участі у судовому процесі жінок, які борються за свої права;
- (iii) Процедури перевірки, які дискримінують жінок як свідків, позивачів та захисників через накладений на них більший тягар доведення, ніж на чоловіків, для встановлення злочину чи пошуку засобів захисту;
- (iv) Процедури, які виключають чи надають більш низького статусу свідченням жінок;
- (v) Брак заходів для забезпечення рівних умов для чоловіків та жінок впродовж підготовки, ведення та завершення справ;
- (vi) Неадекватне ведення справ та збір доказів у справах, ініційованих жінками, що призводить до систематичних відмов у розслідуванні;
- (vii) Перешкоди, що мають місце під час збору доказів, які стосуються виникнення порушень прав жінок, що мають місце онлайн чи з використанням ІКТ і нових соціальних медіа;

(b) Забезпечити доступність незалежних, безпечних, ефективних, доступних і чутливих до дитини механізмів оскарження та звітування для дівчат. Такі механізми повинні бути створення у відповідності до міжнародних норм, зокрема Конвенції про права дитини; а також забезпечити, щоб ці механізми були укомплектовані відповідно підготованими службовцями, які працюють ефективно та у гендерно-чутливий спосіб, відповідно до Загального Коментаря №14 Комітету з прав дитини щодо забезпечення найкращих інтересів дівчат, прийнятого за основу розгляду;

(c) Вживати заходів щодо уникнення маргіналізації дівчат внаслідок конфліктів та безправності у сім'ях, результатом чого є брак підтримки їхніх прав; усунути правила та практики, які вимагають дозволу батьків чи членів подружжя для доступу до послуг, таких як освіта, здоров'я, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я, а також доступу до правових послуг і судової системи; і

(d) Захищати жінок і дівчат від інтерпретації релігійних текстів і традиційних норм, які створюють бар'єри для доступу їх до правосуддя і мають наслідком дискримінацію по відношенню до них.

С. Стереотипізація та гендерні упередження в судовій системі та важливість посилення спроможності

26. Стереотипізація та гендерні упередження у судовій системі мають далекосяжні наслідки для повноцінної реалізації жінками їхніх прав людини. Вони перешкоджають жінкам у доступі до правосуддя у всіх сферах права і можуть мати особливий вплив на жінок-жертв і тих, які постраждали від насильства. Стереотипізація спотворює сприйняття і призводить до рішень, заснованих на упереджених віруваннях і міфах, а не на релевантних фактах. Часто судді застосовують жорсткі стандарти щодо того, що вони вважають є прийнятною поведінкою для жінок і карають тих, хто не відповідає цим стереотипам. Стереотипізація також впливає на те, наскільки достовірними визнаються свідчень, аргументи та покази жінок, як сторін, так і свідків. Така стереотипізація може призводити до неналежної інтерпретації чи неналежного застосування законів суддями. Це має далекосяжні наслідки, наприклад, в кримінальному праві, де таким результатом є те, що порушники не визнаються відповідальними перед законом за порушення прав жінок, підтримуючи таким чином культуру безкарності. У всіх сферах права стереотипізація ставить під загрозу безсторонність та цілісність судової системи, що може, у свою чергу, призводити до судових помилок, включаючи ревіктимізацію позивачів.

27. Судді, мирові судді та третейські судді є не єдиними акторами у судовій системі хто застосовує, посилює та увічнює стереотипи. Прокурори, працівники правоохоронних органів та інші особи часто дозволяють стереотипам впливати на розслідування та судові процеси, особливо у випадках насильства, що базується на гендеї, стереотипам, які підривають скарги жертв/постраждалих і водночас підтримують захист, що виступає на стороні потенційного порушника. Стереотипізація, таким чином, проникає як у фазу розслідування, так і в судовий розгляд, і в результаті відображається в оформленому судовому рішенні.

28. Жінки повинні мати можливість покладатися на судову систему, вільну від міфів та стереотипів, на та правосуддя, чий безсторонності не загрожують такі припущення, які формуються на упередженнях. Ліквідація судової стереотипізації в судовій системі є важливим кроком для забезпечення рівності та справедливості для жертв та потерпілих.

29. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Вживати заходів, включаючи підвищення обізнаності та посилення спроможності для всіх, залучених до роботи судової системи та для студентів-правників з метою ліквідації гендерної стереотипізації та включення гендерної перспективи до усіх аспектів судової системи;

(b) Включити інших службовців, зокрема медичних та соціальних працівників, які можуть відігравати важливу роль у справах насильства по відношенню до жінок та в сімейних питаннях, у такі програми підвищення обізнаності та посилення спроможності;

(c) Забезпечити, щоб програми посилення спроможності стосувалися зокрема:

- (i) Питань довіри та важливості свідчень, аргументів та показів жінок, як сторін, так і свідків;
- (ii) Непохитності стандартів, розроблених переважно суддями та прокурорами, на які вони можуть посылатися як на відповідну для жінок поведінку;

(d) Розглянути питання про сприяння діалогу щодо негативного впливу стереотипів та ґендерних упереджень в судовій системі і потребу у вдосконаленні результатів правосуддя для жінок-жертв та тих, які пережили насильство;

(e) Підвищувати обізнаність щодо негативного впливу стереотипізації та ґендерних упереджень та заохочувати адвокацію, спрямовану проти стереотипізації та ґендерних упереджень в судовій системі, особливо у справах про насильство, що базується на ознаці ґендеру; та

(f) Забезпечити підвищення спроможності суддів, прокурорів, правників та працівників правоохоронних органів у застосуванні міжнародних правових інструментів прав людини, включаючи CEDAW та практику Комітету CEDAW та на застосуванні законодавства, яке забороняє дискримінацію по відношенню до жінок.

D. Освіта та підвищення обізнаності про вплив стереотипів

30. Навчання з ґендерної перспективи та підвищення обізнаності населення через громадянське суспільство, медіа, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є суттєвими для подолання множинних форм дискримінації та стереотипізації в доступі до правосуддя та забезпеченні ефективності та продуктивності правосуддя для усіх жінок.

31. Стаття 5 (а) Конвенції передбачає, що усі держави-члени повинні вжити усіх відповідних заходів для модифікації соціальних та культурних моделей поведінки з огляду на ліквідацію упереджень, а також звичаєвих та інших практик, які базуються на ідеї нижчості чи вищості одної із статей. У своїх Загальних Рекомендаціях №28 Комітет наголосив, що усі положення Конвенції повинні трактуватися цілісно для забезпечення засудження та ліквідації усіх форм дискримінації за ознакою ґендеру.¹²

D.1. Освіта з ґендерної перспективи

32. Жінки, які не обізнані про свої права людини, не можуть оскаржувати їхнє недотримання. Комітет зауважив, особливо під час розгляду періодичних доповідей держав-членів, що вони часто не виконують гарантії надання таким жінкам рівного доступу до освіти, інформації та програм правової грамотності. Більше того, обізнаність чоловіків про права людини жінок є також незамінною для гарантування недискримінації та рівності, зокрема при гарантуванні жінкам доступу до правосуддя.

¹² Комітет зазначив у параграфі 7 що стаття 2 Конвенції повинна трактуватись у поєднанні зі статтями 3, 4, 5 і 24 та у світлі дефініції дискримінації, що міститься у статті 1

29. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Розвивати ґендерну експертизу, включаючи збільшення числа радників з ґендерних питань, за участю організацій громадянського суспільства, академічних інститутів та медіа;

(b) Поширювати різноманітні матеріали для інформування жінок про їх права людини та про наявність механізмів доступу до правосуддя. Країни-члени повинні інформувати жінок про їхню можливість отримати підтримку, правову допомогу, а також соціальні послуги, дотичні до судової системи; та

(c) Інтегрувати навчальні програми про права жінок та ґендерну рівність, включаючи програми правової грамотності, в навчальні програми на усіх щаблях освіти з наголошенням на вирішальній ролі доступу жінок до правосуддя та роль чоловіків і хлопчиків як адвокатів та стейкхолдерів.

D.2. Підвищення обізнаності через громадянське суспільство, медіа та інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

34. Громадянське суспільство, медіа та ІКТ відіграють важливу роль як у підтвердженні та відтворенні ґендерних стереотипів, так і у їх подоланні.

35. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Наголошувати на ролі, яку медіа та ІКТ можуть відігравати у руйнуванні культурних стереотипів про жінок у зв'язку з їхнім правом на доступ до правосуддя. Особливу увагу слід вернути на культурні стереотипи стосовно дискримінації та насильства за ознакою ґендеру, включаючи домашнє насильство, зґвалтування та інші форми сексуального насильства;

(b) Розробити та впровадити заходи щодо підвищення обізнаності серед медіа та населення щодо права жінок на доступ до правосуддя, у тісній співпраці з громадами та організаціями громадянського суспільства. Такі заходи повинні бути багатовимірними та спрямованими до дівчат та жінок, хлопців та чоловіків, а також повинні брати до уваги релевантність та потенціал ІКТ змінювати культурні та соціальні стереотипи;

(c) Підтримувати та залучати ЗМІ та людей, які працюють з ІКТ до постійного публічного діалогу про права людини жінок загалом і в контексті доступу до правосуддя зокрема; та

(d) Вживати заходів для формування культури і соціального простору, де пошук справедливості жінками сприймається як законний і прийнятний, а не як причина для додаткової дискримінації та/чи стигматизації.

E. Правова допомога та громадський захист

36. Надзвичайно важливим елементом в гарантуванні того що судова система є економічно доступною для жінок, є надання безкоштовної чи недорогої правової допомоги, порад і представництва в судових та квазісудових процесах у всіх сферах права.

37. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Інституціоналізувати системи правової допомоги та громадського захисту, які є доступними, стабільними та відповідають потребам жінок; та забезпечити щоб ці послуги надавалися своєчасно, постійно та ефективно на усіх стадіях судового чи квазісудового процесу, включаючи альтернативні механізми вирішення спорів та процедури відновного правосуддя. Забезпечити безперешкодний доступ центрів правової допомоги та громадських захисників до усієї відповідної документації та іншої інформації, включаючи покази свідків;

(b) Забезпечити, щоб центри правової допомоги та громадські захисники були компетентними, гендерно-чутливими, поважали конфіденційність та мали достатньо часу для захисту своїх клієнтів;

(c) Проводити інформаційні кампанії та програми з підвищення обізнаності для жінок про існування центрів правової допомоги та громадських захисників та умови отримання такої допомоги. Інформаційні та комунікаційні технології повинні ефективно використовуватись для підтримки таких програм;

(d) Розвивати партнерство з компетентними неурядовими надавачами правової допомоги та/або навчати параюристів надавати жінкам інформацію та допомогу у ході судових та квазісудових процесів та традиційних систем правосуддя; та

(e) У випадках сімейних конфліктів чи коли жінка не має рівного доступу до сімейного бюджету, розрахунок матеріального стану, за яким визначається прийнятність для правової допомоги чи громадського захисту повинен базуватися на реальних доходах чи активах, які є у розпорядженні жінки.¹³

F. Ресурси

38. Висококваліфіковані людські ресурси у поєднанні з адекватними технічними та фінансовими ресурсами є суттєвими для забезпечення можливості захисту в суді, наявності, доступності, високої якості та підзвітності судової системи та надання відповідних засобів жертвам.

39. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Передбачити адекватну бюджетну та технічну підтримку та зібрати висококваліфіковані людські ресурси в усіх частинах судової системи, включаючи спеціалізовані суди, квазісудові та адміністративні органи, альтернативні механізми вирішення спорів, національні інституції з прав людини та офіси омбудсменів; та

(b) Шукати підтримку із зовнішніх джерел, таких як спеціальні агенції ООН, міжнародна спільнота та громадянське суспільство, якщо національні ресурси є обмеженими, одночасно гарантуючи, що у середньо- чи довгостроковій перспективі відповідні державні ресурси будуть виділені для судової системи з метою забезпечення її стійкості.

¹³ Принципи та Керівництво ООН по доступу до правової допомоги у системах кримінального судочинства, керівництво 1 (f): «Якщо матеріальний стан розраховується на основі доходу домашнього господарства сім'ї, але індивідуально члени сім'ї перебувають у конфліктів один з одним чи не мають рівного доступу до сімейного доходу, лише дохід особи, яка звертається за правовою допомогою, використовується для цілей оцінки матеріального стану».

III. Рекомендації для окремих галузей права

40. Інституції та юридичні механізми відрізняються у всьому світі, тому деякі елементи, що належать до однієї із сфер права в одній країні, можуть розглядатись у іншій сфері в іншій країні. Наприклад, визначення дискримінації може міститися або не міститися в конституції, постанова про охорону жертви чи свідка може з'являтися у сімейному та/чи кримінальному праві; проблеми шукачів притулку та біженців можуть розглядатись адміністративними судами або квазісудовими органами. Державам-членам пропонується взяти це до уваги при врахуванні наступних параграфів.

A. Конституційне право

41. Комітету відзначив, що на практиці держави-члени, які прийняли конституційні гарантії стосовно реальної рівності чоловіків та жінок та включили міжнародне право у сфері прав людини, включаючи Конвенцію, до своїх національних систем законодавства, є більше готовими для забезпечення гендерної рівності в доступі до правосуддя. Відповідно до статей 2 (а) та 15 Конвенції, держави-члени втілюють принципи рівності чоловіків та жінок у своїх національних конституціях та іншому відповідному законодавстві, включаючи також становлення компетентних національних судів та інших публічних інституцій та вжиття заходів для гарантування реалізації принципу у всіх сферах публічного та приватного життя, так само як у всіх сферах права.

42. Комітет рекомендує державам-членам:

(а) Забезпечувати безпосередній конституційний захист формальної та реальної рівності і недискримінації у публічній та приватній сферах, включаючи усі питання особистого статусу, сім'ї, шлюбу та права спадкування та у всіх сферах права;

(б) Якщо положення міжнародного права не застосовуються прямо, повністю включити міжнародне право у сфері прав людини у свої конституційні та законодавчі рамки для ефективних гарантій доступу жінок до правосуддя; та

(с) Створити структури, необхідні для забезпечення наявності та доступності судового перегляду та моніторингові механізми для спостереження за імплементацією усіх фундаментальних прав, включаючи принцип реальної гендерної рівності.

B. Цивільне право

43. В деяких громадах жінки не можуть отримати доступ до судової системи без допомоги родича-чоловіка і соціальні норми забороняють їм діяти автономно поза межами дому. Стаття 15 Конвенції передбачає, що жінки та чоловіки є рівними перед законом і що держави-члени повинні надавати жінкам, у цивільних справах, ідентичну з чоловіками правоздатність і такі ж самі можливості для реалізації цієї правоздатності. Доступ жінок до цивільно-правових процедур та засобів, включає також сфери договорів, приватного підприємництва, відшкодування шкоди, захисту споживачів, спадкування, земельних та майнових прав.

37. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Ліквідувати ґендерні бар'єри у доступі до цивільного права, такі як вимога для жінок отримувати дозвіл судових чи адміністративних властей або членів сім'ї до початку правових дій, чи для отримання особистих чи майнових документів;

(b) Посилити положення, передбачені статтею 15 (3) Конвенції про те, що всі договори та інші приватні інструменти будь-якого виду з юридичним ефектом, спрямованим на обмеження правоздатності жінок, вважаються недійсними; та

(c) Вживати позитивних заходів для забезпечення свободи жінок укладати контракти та інші приватноправові договори.

С. Сімейне право

45. Нерівність в сім'ї лежить в основі усіх інших аспектів дискримінації по відношенню до жінок і часто виправдовується в ім'я ідеології, традиції та культури. Комітет неодноразово наголошував на тому, що сімейне право та механізми його впровадження повинні узгоджуватись із принципом рівності, гарантованим статтями 2, 15 та 16 Конвенції.¹⁴

46. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Передбачити адекватну бюджетну та технічну підтримку та зібрати висококваліфіковані людські ресурси в усіх частинах судової системи, включаючи спеціалізовані суди, квазісудові та адміністративні органи, альтернативні механізми вирішення спорів, національні інституції з прав людини та офіси омбудсменів; та

(b) Шукати підтримку із зовнішніх джерел, таких як спеціальні агенції ООН, міжнародна спільнота та громадянське суспільство, якщо національні ресурси є обмеженими, одночасно гарантуючи, що у середньо- чи довгостроковій перспективі відповідні державні ресурси будуть виділені для судової системи з метою забезпечення її стійкості.

(a) Прийняти письмові сімейні кодекси чи положення про особистий статус, які передбачають рівний доступ до правосуддя членам подружжя чи партнерам, безвідносно до їх релігійної чи етнічної ідентичності чи приналежності до общини, відповідно з конвенцією та загальними рекомендаціями Комітету;¹⁵

(b) Розглянути можливість створення ґендерно-чутливих сімейних судових чи квазісудових механізмів, які б розглядали такі питання, як врегулювання майнових спорів, права землеволодіння, спадкування, розрив шлюбу та опіка над дітьми в рамках однієї інституційної рамки; та

(c) Забезпечити, щоб у випадках, коли відсутній уніфікований сімейний кодекс та існують різноманітні системи сімейного права, такі як цивільне, право корінних народів, релігійне та звичаєве право, особистий правовий статус забезпечував особам вибір щодо того, яке сімейне право застосувати на кожному з рівнів стосунків. Державні суди повинні переглядати рішення усіх інших інституцій у цьому зв'язку.

¹⁴ Див, зокрема, загальну рекомендацію №29 щодо економічних наслідків шлюбу, сімейних стосунків та їх розриву

¹⁵ Там само

D. Кримінальне право

47. Системи кримінального права є особливо важливими для забезпечення жінкам можливості користуватись своїми правами людини, включаючи право на доступ до правосуддя, на засадах рівності. Держави-учасники відповідно до статей 2 та 15 Конвенції зобов'язані забезпечити доступ жінок до захисту та засобів, що надаються в рамках кримінального права та убезпечити їх від дискримінації в контексті таких механізмів як жертв, так і порушниць норм кримінального права. Деякі кримінальні кодекси чи акти чи/та кримінально-процесуальні кодекси дискримінують жінок: а) через криміналізацію форм поведінки, які не є криміналізовані чи передбачають такого ж жорсткого покарання, якщо вони здійснені чоловіком, б) через криміналізацію поведінки, яка може бути продемонстрована лише жінкою, наприклад аборт, с) не криміналізуючи або діючи без належної старанності щодо запобігання і забезпечення відшкодування у злочинах, які непропорційно часто здійснюються по відношенню до жінок або здійснюються лише по відношенню до них, і d) ув'язнюючи жінок за дрібні правопорушення та/чи неможливість заплатити заставу за такі правопорушення.

48. Комітет також підкреслив факт, що жінки страждають від дискримінації в кримінальних справах через: а) брак гендерно-чутливих альтернатив затриманню, які не передбачають утримання під вартою; б) відмову у врахуванні специфічних потреб жінок в ув'язненні, та с) відсутність гендерно-чутливого моніторингу та незалежного перегляду механізмів.¹⁶ Вторинна віктимізація жінок системою кримінальної юстиції має вплив на їхній доступ до правосуддя, враховуючи їх підвищену вразливість до психологічного та фізичного насильства і загроз в часі арешту, допитів та в ув'язненні.

49. Жінок також непропорційно криміналізують відповідно до їх ситуації чи статусу, наприклад, жінок, які займаються проституцією, жінок-мігрантів, жінок, звинувачених у подружній зраді, лесбійок, бісексуалів, трансгендерних жінок та інтерсексуальних осіб, жінок, які перенесли аборт або жінок, що належать до інших дискримінованих груп.

50. Комітет зауважує, що в багатьох країнах є критична недостача підготованих поліцейських і правових та судових кадрів, здатних діяти відповідно до вимог кримінального розслідування.

51. Комітет рекомендує державам-членам:

(а) Проявляти належну старанність щодо запобігання, розслідування, покарання та виплати компенсації в усіх злочинах, вчинених стосовно жінок, незалежно від того, були ці злочини здійснені представниками держави чи недержавними суб'єктами;

(б) Забезпечувати, щоб законодавчі обмеження відповідали інтересам жертв;

(с) Вживати ефективних заходів по захисту жінок від вторинної віктимізації у їхній взаємодії з правоохоронними та судовими органами. Розглянути створення спеціалізованих гендерних департаментів у системі правоохоронних органів, системі виконання покарань та прокуратури;

¹⁶ Див. комунікацію №23/2009 Абрамова проти Білорусі, позиції прийняті 25 липня 2011 року, і Правила Організації об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила), прийняті Генеральною Асамблеєю в своїй резолюції 65/229

(d) Вживати відповідних заходів для створення сприятливого середовища, яке заохочує жінок відстоювати свої права, повідомляти про злочини, скоєні проти них та брати активну участь у кримінальних судових процесах; і вживати заходів для запобігання відплати жінкам, які шукають захисту в суді. Необхідно проводити консультації з групами жінок та організаціями громадянського суспільства для розробки законодавства, політик та програм у цій сфері;

(e) Вживати заходів, включаючи прийняття законів, щодо захисту жінок від Інтернет-злочинів та дрібних правопорушень;

(f) Утримуватись від обумовлення надання підтримки та супроводу жінкам, включаючи надання дозволу на проживання, співпрацю з органами правосуддя у справах про торгівлю людьми та організовану злочинність;¹⁷

(g) Використовувати підхід конфіденційності та ґендерної чутливості для уникнення стигматизації під час усіх судових процесів, включаючи вторинну віктимізацію у справах про насилля в ході допитів, збору доказів та інших процедур, пов'язаних з розслідуванням

(h) Переглянути правила збору доказів та їх імплементацію, особливо у справах про насильство по відношенню до жінок. Заходи повинні бути прийняті з належним урахуванням права жертв і захисників на справедливий судовий розгляд в кримінальному провадженні, щоб гарантувати, що вимоги до доказів не були надмірно обмежуючі, негнучкі чи спричинені ґендерними стереотипами;

(i) Вдосконалити своє кримінальне судочинство у відповідь на домашнє насильство, що може бути зроблене через записи екстрених викликів, збору фото-доказів знищення майна, а також ознак насилля; і повідомлень лікарів чи соціальних працівників, які можуть показати яким чином насильство, навіть якщо воно було здійснене без свідків, має істотний вплив на фізичне, ментальне чи соціальне здоров'я жертв;

(j) Вживати заходів для гарантування того, що жінки не піддаються невинуватим затримкам при зверненні за захистом і що усі справи щодо дискримінації на підставі ґендеру в рамках кримінального законодавства, включаючи насильство, розглядаються своєчасно та безсторонньо;

(k) Розробити для поліції та надавачів медичних послуг форми для збору та збереження речових доказів у справах про насильство по відношенню до жінок; і навчити необхідну кількість поліцейських, а також слідчих та персоналу судів щодо компетентного провадження слідства у кримінальному процесі;

(l) Скасувати дискримінаційну криміналізацію та переглядати і відслідковувати усі кримінальні процедури для забезпечення того, щоб вони прямо чи непрямо не дискримінували жінок; декриміналізувати форми поведінки, які не вважаються кримінальним злочином чи не передбачають такого ж тяжкого покарання, якщо вони здійснені чоловіками; декриміналізувати поведінку, яка може проявлятися лише жінками, як наприклад аборти; і/або діяти з належною ретельністю для запобігання і забезпечення відшкодування за злочини, які непропорційно стосуються жінок або стосуються лише їх, незалежно від того, були ці злочини здійснені представниками держави чи недержавними суб'єктами;

¹⁷ Див. Рекомендовані принципи та директиви щодо прав людини та торгівлі людьми.

(m) Ретельно відслідковувати процедури винесення вироків та ліквідовувати будь-які прояви дискримінації стосовно жінок у покараннях, передбачених за окремі злочини та проступки та у можливості помилування чи дострокового звільнення з ув'язнення;

(n) Забезпечити наявність механізмів моніторингу місць позбавлення волі; звертати особливу увагу на ситуацію ув'язнених жінок; і застосовувати міжнародні директиви та стандарти щодо поводження жінками у місцях позбавлення свободи;

(o) Збирати достовірні дані та статистику стосовно кількості жінок в кожному з місць позбавлення свободи, причини їх ув'язнення, час, який вони провели в ув'язненні, наявність вагітності, перебування з ними дитини чи дітей, їх доступ до правової допомоги, медичних та соціальних послуг та можливість чи використання ними доступних процедур перегляду справи, альтернативних способів, які не передбачають позбавлення свободи та можливостей навчання; та

(p) Використовувати превентивне ув'язнення як крайній засіб та на якомога коротший термін і уникати превентивного чи післясудового ув'язнення дрібних правопорушників та за неможливість оплатити заставу за такі правопорушення.

Е. Адміністративне, право соціального забезпечення та трудове право.

52. Відповідно до статей 2 і 15 Конвенції, наявність і доступність судових та квазісудових механізмів та засобів в адміністративному, трудовому законодавстві та законодавстві про соціальне забезпечення повинні гарантуватись жінкам на рівних умовах. Предметні області, які як правило потрапляють у сферу адміністративного, трудового права і права соціального забезпечення і є особливо важливими для жінок включають: (a) медичне обслуговування, (b) соціальне забезпечення, (c) трудові відносини, включаючи рівну оплату праці, (d) рівні можливості працевлаштування, (e) рівну оплату праці для державних службовців, (f) надання житла і землі, (g) гранти, субсидії а стипендії, (h) виплату компенсації, (i) доступ до Інтернет-ресурсів та політики, та (j) міграцію і пошук притулку¹⁹.

53. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Гарантувати, що незалежний перегляд відповідно до міжнародних стандартів, є доступним щодо всіх рішень адміністративних органів;

(b) Гарантувати, що рішення про відмову на звернення є обґрунтованими і що претендентка може оскаржити його в компетентному органі та призупинити дію будь-якого попереднього адміністративного рішення на час розгляду в суді. Це має особливе значення у сфері міграційного права та пошуку притулку, де апелянти можуть бути депортовані до отримання шансу на слухання своєї справи; та

¹⁹ Див. Загальна рекомендація CEDAW №32 щодо гендерно-чутливого виміру розгляду питань про надання статусу біженця, шукачів притулку, національності та жінок без громадянства

(с) Використовувати адміністративне затримання лише як виняток та крайній засіб, якщо це необхідно та має обґрунтовані підстави в кожній конкретній справі, пропорційно до легітимної мети та передбачено національним законом та міжнародними стандартами. Гарантувати, щоб усі відповідні засоби, включаючи ефективну правову допомогу та процедури, були наявні для того, щоб дати жінкам можливість оскаржити законність їхнього затримання. Забезпечити регулярні перевірки таких затримань в присутності затриманих. Забезпечити, щоб умови адміністративного затримання відповідали відповідним міжнародним стандартам для захисту прав жінок, позбавлених свободи.

IV. Рекомендації спеціальним механізмам

A. Спеціалізовані судові та квазісудові системи та міжнародні і регіональні системи правосуддя

54. Інші спеціальні судові та квазісудові механізми, включаючи трудові^{20 21} земельні, виборчі та військові суди, інспекції та адміністративні органи²² також мають зобов'язання дотримуватись міжнародних стандартів незалежності, безсторонності, ефективності та дотримання міжнародного права прав людини, включаючи статті 2, 5 (а) та 15 Конвенції.

55. Перехідні та пост-конфліктні ситуації можуть спричиняти зростаючі виклики для жінок, які намагаються відстоювати своє право на доступ до правосуддя. У своїй загальній рекомендації №30 Комітет підкреслив особливі зобов'язання держав-членів, які стосуються доступу до правосуддя жінок в таких ситуаціях.

56. Комітет рекомендує державам-членам:

(а) вживати усіх відповідних заходів для забезпечення того, щоб будь-які спеціалізовані судові та квазісудові механізми були наявними та доступними для жінок та виконувати свій мандат відповідно до тих самих вимог, що і звичайні суди;

(b) Проводити незалежний моніторинг та перевірку рішень спеціалізованих судових та квазісудових механізмів;

(с) Впроваджувати програми, політики та стратегії для підтримки та гарантування рівної участі жінок в таких спеціалізованих судових та квазісудових механізмах на всіх рівнях;

(d) Впроваджувати рекомендації щодо доступу жінок до правосуддя в перехідних та пост-конфліктних ситуаціях, що передбачено параграфом 81 Загальної рекомендації №30, дотримуючись комплексного інклюзивного та партисипативного підходу до механізмів правосуддя в перехідний період; та

(e) Забезпечити імплементацію міжнародних інструментів та рішень міжнародних та регіональних судів стосовно прав жінок, запровадити моніторингові механізми щодо імплементації міжнародного права.

²⁰ В залежності від країни, сфери покриваються загальними чи спеціалізованими системами судів

²¹ Стосовно доступу жінок до правосуддя, релевантними є конвенції Міжнародної організації праці, такі як Конвенція про інспекцію праці, 1947 (№81), Конвенція про працівників-мігрантів (переглянута, 1949 (№97), Конвенція про інспекцію праці (сільськогосподарська), 1969 (№129), Про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах, 1989 (№169) та Конвенція про гідну працю для домашніх працівників, 2011 (№189)

²² Див. проект принципів що регулюють відправлення правосуддя через військові трибунали (E/CN.4/2006/58)

В. Альтернативні процедури вирішення спорів

57. Багато правових систем впровадили обов'язкові чи опціональні системи медіації, примирення, третейських судів, спільного вирішення спорів, фасилітації та переговорів, заснованих на інтересах. Вони застосовуються, зокрема, в сферах сімейного права, у випадках домашнього насильства, в ювенальній юстиції та в трудовому праві. Альтернативні процедури вирішення спорів часом розглядаються як неформальне правосуддя, яке пов'язане, але функціонує поза формальною процедурою розгляду справ в судах, так само як альтернативні процедури вирішення спорів вождями, де вожді чи інші лідери громади вирішують міжособистісні спори, включаючи розлучення, опіку над дітьми та земельні спори. Такі процедури можуть забезпечувати більшу гнучкість та зменшувати кошти та затримки для жінок, які шукають справедливості, але вони можуть також призводити до подальшого порушення їхніх прав та безкарності порушників, враховуючи факт, що нерідко вони базуються на патріархальних цінностях, а відповідно, мати негативний вплив на доступ жінок до розгляду їх справ в суді та доступу до засобів.

58. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Інформувати жінок про їхні права на використання процедур медіації, відновлення, третейських судів та спільного вирішення спорів;

(b) Гарантувати, щоб альтернативні процедури вирішення спорів не перешкоджали доступу жінок до правосуддя та інших засобів у всіх сферах права та не призводили до подальших порушень їхніх прав; та

(c) Забезпечити, щоб справи про насильство по відношенню до жінок, включаючи домашнє насильство, за жодних умов не відносились до альтернативних процедур вирішення спорів.

С. Національні інститути прав людини та офіси уповноважених з прав людини.

59. Розвиток національних інститутів прав людини та офісів уповноважених з прав людини можуть відкривати подальші можливості для жінок в отриманні доступу до правосуддя.

60. Комітет рекомендує державам-членам:

(a) Вживати заходів для: (i) забезпечення адекватних ресурсів для створення та сталого функціонування незалежних інститутів прав людини відповідно до принципів, які стосуються статусу національних інститутів для пропагування та захисту прав людини (Паризькі Принципи), та (ii) забезпечення, щоб склад та діяльність цих інститутів були ґендерно-чутливими;

(b) Надати національним інститутам прав людини широкий мандат та повноваження розглядати скарги, які стосуються дотримання прав людини жінок;

(c) Полегшувати доступ жінок до процедури індивідуальних скарг в рамках офісів уповноважених з прав людини та національних інститутів прав людини на основі рівності та забезпечувати можливість для жінок подавати позови, які включають міжсекторальні та комбіновані форми дискримінації; та

(d) Забезпечити національні інститути прав людини та офіси уповноважених з прав людини необхідними ресурсами та підтримувати проведення досліджень.

D. Множинні системи правосуддя.

61. Комітет зауважує, що законодавство держав, регуляції, процедури та рішення можуть часом співіснувати в межах держави-члена з релігійним, звичаєвим правом, правом корінних народів та общин. Відповідно, існують множинні джерела права, які можуть формально визнаватись як частина національного правового порядку або існувати без докладної законодавчої бази. Держави-члени мають зобов'язання, відповідно до статей 2, 5 (а) і 15 Конвенції та відповідно до інших міжнародних інструментів прав людини забезпечувати, щоб права жінок користувались однаковою повагою і щоб жінки були захищені від порушень їхніх прав людини усіма компонентами множинних систем правосуддя.²³

62. Наявність множинних систем правосуддя може сама по собі обмежувати доступ жінок до правосуддя через укорінення чи посилення дискримінаційних соціальних норм. У багатьох контекстах, незважаючи на наявність кількох шляхів отримання доступу до правосуддя в рамках множинних систем правосуддя, жінки не можуть ефективно здійснити вибір серед багатьох. Комітет зауважив, що у окремих державах-членах, в яких сімейне та/чи особисте право базується на звичаях, релігії чи нормах общини, які співіснують на рівні цивільно-правових систем, окремі жінки можуть не бути однаково обізнані з обома системами і/чи про свободу вирішувати який режим їх стосується.

63. Комітет зауважив декілька моделей, через які практики, вбудовані у множинні системи правосуддя, можуть бути гармонізовані з Конвенцією для мінімізації конфлікту прав та гарантувати жінкам доступ до правосуддя. Вони включають прийняття законів, які чітко визначають відносини між існуючими множинними системами правосуддя, створення державою перевірочних механізмів і формальним визнанням та кодифікацією релігійних, звичаєвих систем, систем корінних народів, общин та інших. Спільні зусилля держав-членів та недержавних суб'єктів будуть необхідними для перевірки шляхів, в яких множинні системи правосуддя можуть працювати спільно для посилення захисту прав жінок.²⁴

64. Комітет рекомендує державам членам у співпраці з недержавними суб'єктами:

(а) Вживати невідкладних заходів, включаючи програми з посилення спроможності та навчальні програми щодо Конвенції та прав жінок для тих, хто відправляє правосуддя, по забезпеченню того, щоб релігійні, звичаєві правові системи, правові системи корінних народів та общин гармонізували їхні норми, процедури та практики із стандартами прав людини, закріпленими в Конвенції та інших міжнародних інструментах прав людини;

(b) Приймати закони для регулювання відносин між різними механізмами множинних систем правосуддя в порядку зменшення потенційних конфліктів;

(c) Забезпечити гарантії проти порушень прав людини жінок через уможливлення перевірок державними судами чи адміністративними органами діяльності усіх компонентів множинних систем правосуддя, з особливою увагою до сільських судів та традиційних судів;

²³ Див, зокрема, загальну рекомендацію №29 щодо економічних наслідків шлюбу, сімейних відносин та їх розірвання.

²⁴ Див. Організація з розвитку міжнародного права, Доступ до правосуддя: Моделі, стратегії та кращі практики посилення спроможності жінок ((Рим, 2013)

(d) Забезпечити, щоб жінки мали реальний та усвідомлений вибір щодо застосовуваного права та різноманітності судів, яким би вони надавали перевагу у зверненнях щодо розгляду їх скарг;

(e) Забезпечити наявність послуг правової допомоги для жінок, які б надавали їм можливість відстоювати свої права в рамках різних множинних систем правосуддя через залучення кваліфікованого місцевого допоміжного персоналу для надання такої допомоги;

(f) Забезпечити рівну участь жінок в органах, створених для моніторингу, оцінки та звітування по діяльності множинних систем правосуддя на всіх рівнях; та

(g) Сприяти конструктивному діалогу та формалізувати зв'язки між множинними системами правосуддя, включаючи через прийняття процедур щодо поширення інформації між ними.

V. Зняття застережень щодо Конвенції

65. Багато країн зробили застереження щодо: (a) статті 2с, яка зазначає, що держави-члени зобов'язуються встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками і забезпечити з допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації (стаття 2 (с)); (b) статті 5, яка зазначає, що держави-члени повинні змінити соціальні й культурні моделі поведінки чоловіків і жінок з метою досягнення викоренення забобонів та звичаїв і всієї іншої практики, які ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи переваги однієї з статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок; (стаття 5 (а)); та (c) статті 15, яка зазначає, що держави-члени надають жінкам однакову з чоловіками громадянську правоздатність і однакові можливості її реалізації. Вони, зокрема, забезпечують їм рівні права при укладенні договорів та управлінні майном, а також рівне ставлення до них на всіх етапах розгляду справ у судах і трибуналах.

66. Зважаючи на фундаментальну важливість доступу жінок до правосуддя, Комітет рекомендує державам-членам зняти свої застереження до Конвенції, зокрема до статей 2, 15 та 16.

VI. Ратифікація Факультативного Протоколу до Конвенції

67. Факультативний протокол до Конвенції створює додатковий міжнародний правовий механізм надати можливість жінкам надсилати скарги щодо стверджуваних порушень прав, викладених у Конвенції та надати можливість Комітету проводити розслідування щодо стверджуваних грубих або систематичних порушень прав, закріплених Конвенцією, таким чином зміцнюючи право жінок на доступ до правосуддя. Через свої думки та рекомендації в індивідуальній комунікації, видані в рамках Факультативного протоколу, Комітет створює прецедентну правову базу стосовно до доступу жінок до правосуддя, включаючи ту, яка стосується насильства по відношенню жінок²⁵, жінок в місцях позбавлення свободи²⁶, здоров'я²⁷ та працевлаштування²⁸.

²⁵ Cecilia Kell проти Канади, №19/2008, прийняте 27 квітня 2012; V.K. проти Болгарії, №20/2008, прийняте 25 липня 2011, Karen Vertido проти Філіппін, №18/2008, прийняте 16 липня 2010; Fatma Yildirim проти Австрії, №6/2005, прийняте 6 серпня 2007., Sahide Goekse прот и Австрії, №5/2005, пийняте 6 серпня 2007; та А.Т проти Угорщини, № 2/2003, прийняте 26 січня 2005).

²⁶ (Inga Abramova проти Білорусі, №23/2009, прийняте 25 липня 2011).

²⁷ (Alyne da Silva Pimentel, №17/2008, прийняте 25 липня 2011)

²⁸ R.K.B. проти Туреччини, №28/2010, прийняте 24 лютого 2012

68 Комітет рекомендує державам членам:

(a) Ратифікувати Факультативний протокол; та

(b) Проводити та заохочувати до створення та поширення промоційних та освітніх програм, ресурсів та заходів різними мовами та у різних форматах для інформування жінок, організацій та інститутів громадянського суспільства про доступні процедури щодо поглиблення доступу жінок до правосуддя через Факультативний протокол.

Загальна рекомендація №34 щодо прав жінок, які проживають у сільській місцевості

4 березня 2013 р.

Зміст

Вступ.....	34-2
I. Висвітлення проблеми.....	34-2
II. Основні зобов'язання Держав-учасниць щодо поваги, захисту і реалізації прав жінок, які проживають у сільській місцевості.....	34-4
A. Застосування Статей 1 та 2.....	34-4
B. Стаття 14, § 1.....	34-7
C. Стаття 14, § 1 при прочитанні в контексті Статей 3, 4, 5, 6, 9, 15 та 16.....	34-8
III. Зобов'язання Держав-учасниць щодо особливих аспектів прав жінок, які проживають у сільській місцевості.....	34-11
A. Право жінок, які проживають у сільській місцевості, на участь у розвитку сільських районів та одержання переваг від такого розвитку [Стаття 14, § 2(a)].....	34-11
B. Охорона здоров'я [Стаття 14, § 2(b), при прочитанні в контексті Статті 12].....	34-12
D. Освіта [Стаття 14, § 2(d), при прочитанні в контексті Статті 10(a)].....	34-15
E. Працевлаштування [Стаття 14, § 2(e), при прочитанні в контексті Статті 11].....	34-17
F. Політичне та громадське життя [Стаття 14, §§ 2(a) та 2(f), при прочитанні в контексті Статті 7].....	34-19
G. Земельні та природні ресурси [Стаття 14, § 2(g), при прочитанні в контексті Статті 13].....	34-20
G.1 Земля та інші природні ресурси.....	34-20
G.2 Політики у сфері сільського господарства і землекористування, органічного землеробства.....	34-21
G.3 Продовольчі товари і харчування.....	34-22
G.4 Фінансові послуги, у тому числі сільськогосподарські кредити, позики та страхування.....	34-23
G.5 Ринки та системи збуту.....	34-24
G.6 Технології.....	34-24
G.7 Інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ).....	34-25
G.8 Земельні та аграрні реформи, придбання земельних ділянок та переселення.....	34-25
H. Належні умови життя [Стаття 14, § 2(h)].....	34-26
H.1 Забезпечення житлом.....	34-26
H.2 Водопостачання, санітарія, енергозабезпечення.....	34-26
H.3 Транспортне сполучення.....	34-27
I. Жінки, які проживають у сільській місцевості розвинених країн.....	34-28
IV. Дані про становище сільських жінок.....	34-29
V. Застереження/заяви.....	34-29
VI. Поширення даних і звітування.....	34-29

Вступ

1. Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок (далі – Комітет) визнає надзвичайно важливий внесок жінок у суспільство, які проживають у сільській місцевості, та наявність нагальної необхідності у сприянні визнанню та захисту їхніх прав людини. У своїх попередніх Заключних зауваженнях та загальних рекомендаціях Комітет визначив цілу низку способів, в яких проявляється дискримінація до жінок, що проживають у сільській місцевості. У цій Загальній рекомендації щодо прав жінок, які проживають у сільській місцевості (далі – Загальна рекомендація), Комітет роз'яснює зобов'язання Держави щодо забезпечення дотримання прав жінок, які проживають у сільській місцевості, приділяючи особливу увагу Статті 14 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція), яка визнає своєрідність становища жінок, які проживають у сільській місцевості, та звертає особливу увагу на конкретні зобов'язання держав-учасниць щодо визнання, сприяння дотриманню та захисту їхніх прав.

2. Стаття 14 – єдине положення міжнародного договору з прав людини, яке безпосередньо стосується жінок, які проживають у сільській місцевості. Разом з тим, усі проголошені в Конвенції права поширюються на жінок, які проживають у сільській місцевості, а Статтю 14 потрібно трактувати в контексті Конвенції в цілому. Під час подання звітності, Держави-учасниці зобов'язані розглядати усі статті, які мають відношення до використання прав жінками і дівчатами, що проживають у сільській місцевості. Відповідно, ця Загальна рекомендація досліджує зв'язок між Статтею 14 та іншими положеннями Конвенції. Оскільки більшість Цілей сталого розвитку (далі – Цілі СР) направлені на урегулювання положення жінок, які проживають у сільській місцевості, та відкривають широкі можливості для покращення як показників реалізації процесу, так і досягнутих результатів, ця Загальна рекомендація спеціально направлена на те, щоб слугувати орієнтиром для Держав-учасниць у справі реалізації їхніх зобов'язань щодо жінок, які проживають у сільській місцевості. Незважаючи на те, що в цілому Загальна рекомендація зосереджена на проблемах жінок, які проживають у сільській місцевості у країнах, що розвиваються, деякі положення також стосуються жінок, що проживають у сільській місцевості у розвинених країнах. Неможливо не визнати той факт, що жінки, які проживають у сільській місцевості навіть у розвинених країнах, зазнають дискримінації та стикаються із серйозними проблемами в різних сферах, у тому числі в сфері розширення економічних можливостей, участі у політичному та громадському житті, в питаннях, які стосуються доступу до послуг, а також експлуатації жінок-мігрантів, які працюють.

I. Висвітлення проблеми

3. На даний момент, жінки, які проживають у сільській місцевості, складають чверть населення земної кулі. Вони відіграють надзвичайно важливу роль у підтриманні та поліпшенні умов життя в сільських районах, а також зміцненні сільських громад. Протягом останніх років Комітетом було розроблено значну правову практику щодо прав жінок, які проживають у сільській місцевості, та проблем, з якими вони стикаються, зокрема за допомогою Заключних зауважень. У межах низки конференцій Організації Об'єднаних Націй було визнано важливу роль жінок, які проживають у сільській місцевості, в галузі сільського господарства, розвитку сільських районів, продовольчих товарів і харчування, а також скорочення масштабів бідності.¹ Таким чином, існує необхідність приділяти особливу увагу жінкам, які проживають у сільській місцевості, і в подальшому, як визначено Цілями СР

¹ 15 жовтня було проголошено Міжнародним днем жінок, які проживають у сільській місцевості. На 56-й сесії Комісія зі становища жінок зосередила свою увагу на пріоритетній темі "Розширення прав і можливостей сільських жінок і їхня роль у викориненні убогості і голоду, розвиток і поточні завдання".

4. Комітет визнає, що жінки, які проживають у сільській місцевості, продовжують стикатися з систематичними та постійними перешкодами на шляху до повної реалізації своїх прав людини, а також те, що у багатьох випадках їхнє становище навіть погіршилося. У багатьох державах права та потреби жінок, які проживають у сільській місцевості, досі недостатньо враховуються або повністю ігноруються в законодавстві, національних та місцевих політиках, бюджетах та інвестиційних стратегіях на всіх рівнях. Навіть у випадках, коли закони та політики все ж зважають на проблеми жінок, які проживають у сільській місцевості, та передбачають спеціальний план заходів для їхнього вирішення, такі закони та політики зазвичай не реалізуються на практиці.

5. На глобальному рівні та з незначною кількістю виключень, усі показники щодо гендерної проблематики і питань розвитку, за якими дані вже зібрані, свідчать про те, що жінки, які проживають у сільській місцевості, знаходяться у гіршому становищі, аніж чоловіки, які проживають у сільських районах, та жінки, які проживають у містах, а також про те, що жінки, які проживають у сільській місцевості, більше за інших страждають від бідності та соціальної ізоляції. Вони стикаються із систематичною дискримінацією під час отримання доступу до земельних та природних ресурсів. На їхню долю припадає тягар неоплачуваної роботи, що пов'язано із стереотипним розумінням гендерних ролей, нерівністю між членами домогосподарств та відсутністю інфраструктури та послуг, у тому числі це стосується виробництва продовольчих товарів та забезпечення догляду. Навіть у випадках, коли такі жінки офіційно працевлаштовані, вони найчастіше працюють у небезпечних, шкідливих умовах, на низько оплачуваних роботах, на які не поширюються системи соціального захисту. Такі жінки частіше залишаються без освіти та наражаються на більшу небезпеку стати жертвами торгівлі людьми, примусової праці, дитячих та/або примусових шлюбів та інших не менш шкідливих практик.³ У жінок, які проживають у сільській місцевості, вищі показники захворюваності, вони частіше страждають від недоїдання або помирають від хвороб, які піддаються лікуванню, та знаходяться в особливо несприятливому становищі з точки зору доступу до медичного обслуговування.

6. Жінки, які проживають у сільській місцевості, часто не мають можливості бути членами керівних органів та займати посади, які передбачають ухвалення рішень на всіх рівнях. Вони відчують на собі непропорційно тяжкий вплив гендерного насильства та відсутність доступу до правосуддя, а також ефективних засобів правового захисту. Очевидно, що важливість розширення можливостей та прав жінок, які проживають у сільській місцевості, їхнє вільне волевиявлення та доступ до керівних посад у сфері управління не можна ігнорувати, тому що у протилежному випадку Держава ставить під загрозу свій власний розвиток.

² Документ ООН ST/ESA/STAT/SER.K/19.

³ Документ ООН CEDAW/C/GC/31/CRC/C/GC/18.

II. Основні зобов'язання Держав-учасниць щодо поваги, захисту і реалізації прав жінок, які проживають у сільській місцевості

A. Застосування Статей 1 та 2

7. Визначення поняття дискримінації у тому вигляді, в якому воно викладено в Статті 1 Конвенції застосовується до усіх жінок та стосується усіх форм дискримінації. Відповідно, можливість застосування цього поняття до жінок, які проживають у сільській місцевості, є очевидним. Стаття 2 закликає Держав-учасниць засуджувати дискримінацію щодо жінок "в усіх її формах" та нерозривно пов'язана з усіма іншими основними положеннями Конвенції, у тому числі зі Статтею 14. З метою дотримання положень Статті 2 щодо жінок, які проживають у сільській місцевості, Держави-учасниці повинні утриматися від дій або бездіяльності, що дискримінують таких жінок

8. Дискримінаційні або інші правові системи, які з тих чи інших причин не відповідають належним вимогам, складність нормативно-правових систем, конфліктні та постконфліктні ситуації, недостатність інформації та обмеження соціального і культурного характеру можуть у своїй сукупності робити правосуддя недоступним для жінок, які проживають у сільській місцевості. До чинників, які погіршують дискримінаційні стереотипи та практики, особливо у сільських районах, належить паралельне існування норм та органів статутного, звичайного або релігійного права, які зазвичай дублюють та протирічать одне одному. Багато жінок та дівчат із сільських районів проживають у громадах, в яких для урегулювання спорів використовуються неформальні механізми правосуддя. Оскільки для таких жінок неофіційні системи відправлення правосуддя можуть бути доступнішими, у випадках, коли правила та механізми не відповідають положенням Конвенції, їх потрібно привести у відповідність з її нормами, а також із нормами Загальної рекомендації №33 (від 2015 року) про доступ жінок до правосуддя.

9. Державам-учасницям варто забезпечити, щоб нормативно-правова база не носила дискримінаційний характер та гарантувати доступ до правосуддя усім жінкам, які проживають у сільській місцевості, відповідно до положень Загальної рекомендації №33, у тому числі за допомогою:

(a) проведення аналізу діючого законодавства з точки зору гендерного впливу з метою оцінки його впливу на жінок, які проживають у сільській місцевості;

(b) ухвалення законодавства для урегулювання взаємозв'язків між різними механізмами в межах змішаних правових систем із метою зниження ймовірності колізії правових норм та забезпечення того, щоб жінки, які проживають у сільській місцевості, мали можливість відстоювати свої права;

(c) підвищення рівня поінформованості жінок про їхні права та рівня їхньої правової грамотності, надаючи їм інформацію про їхні юридичні права та існування змішаних правових систем (там, де це актуально);

(d) забезпечення безкоштовного або прийняттого за вартістю доступу до юридичних послуг та правової допомоги;

(e) сприяння розширенню юридичних прав і можливостей жінок, які проживають у сільській місцевості, у тому числі за допомогою квазісудових та судових процедур з урахуванням гендерних аспектів;

(f) усунення всіх можливих перешкод для доступу жінок до правосуддя, у тому числі шляхом забезпечення доступу до офіційних і неофіційних механізмів правосуддя та альтернативних методів урегулювання спорів;

(g) забезпечення фізичного доступу до судів та інших механізмів правосуддя, наприклад, за допомогою пересувних судів, до яких матимуть доступ жінки, які проживають у сільській місцевості;

(h) організації професійної підготовки для суддів, адвокатів, співробітників правоохоронних органів, середнього юридичного персоналу, традиційних керівників та інших посадових осіб та відповідних органів у сільських районах, із питань прав жінок, які проживають у сільській місцевості, та негативного впливу дискримінації щодо них.

10. Проблему дискримінації щодо жінок, які проживають у сільській місцевості, неможливо повністю осмислити, якщо не брати до уваги макроекономічні причини ґендерної нерівності. Держави зазвичай відмовляються визнавати роль жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, у виконанні праці, що є зазвичай неоплачуваною, а також їхній внесок у валовий внутрішній продукт (ВВП), а отже, і в процес сталого розвитку. Двосторонні та багатосторонні торгівельні угоди, податкові та інші види економічних та бюджетних політик можуть мати значний негативний вплив на життя жінок, які мешкають у сільській місцевості. Екологічні проблеми, у тому числі зміна клімату та природні катаклізми, які, як правило, викликані нераціональним використанням природних ресурсів, а також практика неадекватної утилізації відходів також несуть згубні наслідки для благополуччя жінок, які проживають у сільській місцевості. Нейтральні в ґендерному відношенні політики, реформи та законодавство можуть підтримати та зміцнити вже наявну нерівність, пов'язану з переліченим вище.

11. Державам-учасницям необхідно забезпечити, щоб макроекономічна політика, у тому числі торгова, інвестиційна та бюджетно-фінансова, а також двосторонні та багатосторонні договори враховували потреби жінок, які проживають у сільській місцевості та зміцнювали виробничий та інвестиційний потенціал жінок, які займаються дрібним підприємництвом. Держави-учасниці мають вирішити проблему негативного впливу економічної політики, у тому числі всезагальної лібералізації торгівлі та сільського господарства, приватизації та комодифікації земельних, водних та інших природних ресурсів, на життя жінок, які мешкають у сільській місцевості, та на реалізацію їхніх прав. Аналогічним чином, партнери в галузі розвитку повинні також забезпечити, щоб їхня політика з надання допомоги для Цілей СР також враховувала особливі потреби жінок, які проживають у сільській місцевості.

12. Державам-учасницям необхідно усувати загрози, на які наражаються жінки, що проживають у сільській місцевості, у зв'язку зі зміною клімату, природними катаклізмами, деградацією земель і ґрунтів, забрудненням води, посухами, повеннями, опустелюванням, застосуванням пестицидів та інших агрохімічних продуктів, діяльністю добувної промисловості, монокультур, біопіратства та втратою біорізноманіття, зокрема, агробіорізноманіття. Вони повинні знизити та пом'якшити ці загрози, а також забезпечити життя жінок із сільських місцевостей в умовах безпечного, чистого та сприятливого для здоров'я навколишнього середовища.

Держави-учасниці мають забезпечити ефективне вирішення проблеми впливу цих ризиків на жінок, які проживають у сільській місцевості, під час планування та реалізації усіх політик, що стосуються навколишнього середовища, зміни клімату, зменшення небезпеки стихійних лих, забезпечення готовності і ліквідації наслідків, а також забезпечити всесторонню участь жінок, які проживають у сільській місцевості, у процесах розробки, планування та реалізації зазначених політик. Крім того, держави-учасниці зобов'язані забезпечити охорону і безпеку жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, на всіх етапах надзвичайних ситуацій та інших кризів, починаючи від завчасного попередження і закінчуючи наданням допомоги, відновленням, реабілітацією та реконструкцією.

13. Держави-учасниці мають регулювати екстериторіальну діяльність вітчизняних недержавних суб'єктів, що перебувають під їхньою юрисдикцією. Загальна рекомендація №28 (від 2010 року) про основні зобов'язання держав-учасниць відповідно до Статті 2 Конвенції, підтверджує вимоги, висунуті Статтею 2(е) щодо ліквідації дискримінації щодо жінок із боку будь-яких державних чи приватних суб'єктів, що розповсюджуються і на екстериторіальну діяльність національних корпорацій. Держави-учасниці мають дотримуватися екстериторіальних зобов'язань щодо жінок, які проживають у сільській місцевості, серед іншого, наступними шляхами: утримуватися від будь-яких дій, які прямо або побічно порушують реалізацію їхніх прав; вживати регуляторних заходів для запобігання порушень або зловживань правами жінок, які проживають у сільській місцевості, за межами їхньої території, зі сторони будь-яких суб'єктів, що знаходяться під юрисдикцією відповідної Держави-учасниці, у тому числі приватних осіб, компаній або державних органів; та забезпечувати умови з метою міжнародного співробітництва та надання допомоги для цілей розвитку, як двосторонньої, так і багатосторонньої, яке сприятиме реалізації прав жінок, що проживають у сільській місцевості, за межами їхньої території. Адекватні та ефективні механізми правового судового захисту мають бути доступними для жінок, які проживають у сільській місцевості, у випадку, якщо Держава-учасниця порушила свої екстериторіальні зобов'язання.

14. Відповідно до Загальної рекомендації №28, Державам-учасницям слід визнати, що жінки, які проживають у сільській місцевості, не є однорідною групою та часто стикаються з множинними проявами дискримінації. Багато жінок із числа корінних народів і осіб африканського походження проживають у сільських районах і зазнають дискримінації за ознакою етнічної приналежності, мови та традиційного способу життя. Серед жінок, які проживають у сільській місцевості та належать до іншої етнічної чи релігійної меншини, а також жінок, які очолюють домашні господарства, також поширена бідність та інші форми соціальної ізоляції. Жінки, які працюють у сільських районах, у тому числі селяни, скотарі-кочівники, мігранти, риболови та безземельні також надмірно страждають від множинних форм дискримінації. Як визнано у Загальній рекомендації №18 (від 1991 року) про жінок з обмеженими фізичними можливостями, жінки з інвалідністю стикаються з особливими проблемами в усіх сферах життя і це, перш за все, стосується тих осіб, які проживають у сільській місцевості. Дискримінація може доповнюватися відсутністю належних послуг у сільських районах, як-от водопостачання, санітарії, енергопостачання, охорони здоров'я, догляду за дітьми та літніми людьми, а також освіти з урахуванням культурних традицій. Як визнано у Загальній рекомендації №27 (від 2010 року) щодо жінок похилого віку і захисту їхніх прав людини, літні жінки та/або удови можуть також страждати від стигматизації та ізоляції у сільських районах, проживання у яких наражає їх на більшу небезпеку жорстокого та неналежного поводження. Крім того, жінки, які проживають у сільській місцевості, у тому числі жінки, які очолюють домашні господарства та живуть у районах, охоплених конфліктом, зіштовхуються з проблемами безпеки та іншими труднощами під час реалізації своїх прав.

15. Держави-учасниці повинні ліквідувати усі форми дискримінації стосовно неблагополучних та маргіналізованих груп жінок, які проживають у сільській місцевості. Наприклад, Держави-учасниці мають забезпечити неблагополучним та маргіналізованим групам жінок, які проживають у сільській місцевості, у тому числі жінки з числа корінних народів, жінки африканського походження, етнічні та релігійні меншини, жінки, які очолюють домашні господарства, селяни, скотарі, риболови, безземельні, мігранти та жінки із сільських районів, які постраждали від конфліктів, були захищені від перехресних форм дискримінації та мали доступ до освіти, працевлаштування, водопостачання та санітарних послуг, медичного обслуговування тощо. Державам-учасницям необхідно розробляти політики та програми таким чином, щоб забезпечити рівноправне користування правами для жінок з інвалідністю, які проживають у сільській місцевості, у тому числі забезпечити доступ до інфраструктури та послуг. Крім того, держави-учасниці повинні надати жінкам, які проживають у сільській місцевості, доступ до соціальних послуг, належного соціального захисту, а також економічних ресурсів, розширити їхні права і можливості, щоб забезпечити їм гідне життя, зокрема, за допомогою надання доступу до фінансових послуг і соціального забезпечення.

В. Стаття 14, § 1

16. § 1 Статті 14 вимагає, щоб Держави-учасниці звернули увагу на проблеми з якими стикаються жінки, які проживають у сільській місцевості, і визнали значну роль, яку вони відіграють у забезпеченні економічного добробуту своїх сімей, у тому числі їхню діяльність у нетоварних галузях господарства. У процесі всебічного та сталого розвитку варто відстоювати права жінок, які проживають у сільській місцевості, підкреслюючи їхню роль як основних учасників процесу та повністю визнаючи економічного прибутку від їхньої оплачуваної і неоплачуваної праці.

17. Держави-учасниці мають сприяти всебічному та сталому економічному розвитку, що дозволяють жінкам, які проживають у сільській місцевості, повною мірою реалізовувати свої права, та:

(a) визнати надзвичайно важливий внесок жінок, які проживають у сільській місцевості, в місцеву/національну економіку та виробництво продовольчих товарів, а також добробут їхніх сімей та громад, у тому числі внесок, який вони роблять, виконуючи безоплатну домашню роботу, працюючи на сімейних фермерських господарствах, згідно з положеннями Загальної рекомендації №17 (від 1991 року) про вимірювання і кількісне визначення обсягу неоплачуваної домашньої праці жінок і його облік у валовому національному продукті (ВНП);

(b) сприяти розширенню їхніх можливостей та прав, а також забезпечити їхню економічну та соціальну незалежність, зокрема шляхом створення сприятливих для цього умов згідно з положеннями Загальної рекомендації №25 (від 2004 року) про тимчасові спеціальні заходи, у тому числі за допомогою програм та політик, спрямованих на покращення економічних умов для жінок, які проживають у сільській місцевості;

(c) забезпечити, щоб вони могли ефективно користуватися благами економічних та соціальних програм шляхом залучення їх до процесу розробки усіх відповідних планів та стратегій, зокрема, які стосуються охорони здоров'я, освіти, працевлаштування, соціального забезпечення тощо.

С. Стаття 14, § 1 при прочитанні в контексті Статей 3, 4, 5, 6, 9, 15 та 16

18. Статтею 3 передбачено, що Держави-учасниці повинні вживати усіх необхідних заходів в усіх сферах, включаючи законодавчу, з метою забезпечення всебічного розвитку і поліпшення становища жінок.

19. Держави-учасниці мають ухвалити ефективні закони, політики, нормативні положення, програми, адміністративні процедури, створити інституційні структури, направлені на забезпечення всебічного розвитку і поліпшення становища жінок, які проживають у сільській місцевості, з метою гарантованого здійснення прав людини і основних свобод на засадах рівноправності чоловіків і жінок.

20. § 1 Статті 4 про тимчасові спеціальні заходи вимагає, щоб Держави-учасниці прискорили досягнення рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом перерозподілу ресурсів та ролей під час ухвалення рішень. Загальна рекомендація №25 наголошує, що там, де це необхідно, такі заходи повинні здійснюватися в інтересах жінок, що зазнають множинних форм дискримінації, включаючи жінок, які проживають у сільській місцевості.

21. Держави-учасниці повинні розробляти та запроваджувати тимчасові спеціальні заходи, щоб прискорити досягнення реальної рівноправності для жінок, які проживають у сільській місцевості, у всіх сферах, де жінки недостатньо представлені або перебувають у несприятливому становищі, зокрема, у політичному і громадському житті, сферах освіти, охорони здоров'я та працевлаштування.

22. Стаття 5(а) присвячена ліквідації дискримінаційних стереотипів та практик, які широко розповсюджені у сільській місцевості. Жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, часто опиняються в несприятливих умовах через шкідливі практики 4, як-от дитячі та/або примусові шлюби, полігамія і операції на статевих органах у жінок, які завдають каліцтва, створюють загрозу для їхнього здоров'я і благополуччя та можуть змусити їх мігрувати, щоб уникнути подібних практик, що, в свою чергу, потенційно наражає таких жінок та дівчат на інші ризики. Вони також стають жертвами таких практик, як успадкування заборгованості, що не дозволяє розірвати порочне коло бідності, та дискримінаційних стереотипів та пов'язаних із цим практик, наприклад, чоловіче первородство та грабіж майна вдів, що не дозволяють їм реалізовувати свої права на земельні, водні та інші природні ресурси.

23. Держави-учасниці зобов'язані викоринювати шкідливі практики, у тому числі дитячі та примусові шлюби, операції на статевих органах у жінок, які завдають каліцтва, успадкування заборгованості, негативно впливають на здоров'я, благополуччя і гідність жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, відповідно до положень Загального зауваження №31 (від 2014 року) про шкідливі практики. Держави-учасниці повинні ліквідувати дискримінаційні стереотипи, включаючи ті, які ставлять під загрозу рівні права жінок, що проживають у сільській місцевості, на земельні, водні та інші природні ресурси. З метою викоринення шкідливих видів практики і стереотипів, державам-учасницям потрібно ухвалити низку заходів, включаючи програми з надання допомоги та підтримки, кампанії з підвищення обізнаності в засобах масової інформації, у співпраці з традиційними лідерами та громадянським суспільством.

24. У Загальній рекомендації №19 (від 1992 року) про насильство щодо жінок зазначається, що жінки, які проживають у сільській місцевості, можуть зазнавати насильства у зв'язку з існуванням у багатьох сільських громадах традиційних патріархальних устоїв. Дівчата з сільських громад піддаються особливо високому ризику стати об'єктами сексуального насильства і експлуатації, коли в пошуках роботи залишають сільські громади і їдуть до міста. Досить часто захисники прав жінок, які проживають у сільській місцевості, наражаються на ризики під час роботи, на якій, наприклад, захищають потерпілих жінок, трансформують місцеві звичаї чи забезпечують дотримання прав доступу до природних ресурсів.

25. Держави-учасниці повинні запобігти та ліквідувати усі форми насильства щодо жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, та, згідно з положеннями Загальної рекомендації №19 про насильство щодо жінок та Загальної рекомендації №33 про доступ жінок до правосуддя:

(a) підвищити поінформованість жінок та чоловіків, дівчат і хлопців, які проживають у сільській місцевості, а також місцевих жителів, релігійних лідерів та лідерів громад про права жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, з метою ліквідації дискримінаційних стереотипів та практик у суспільстві, зокрема тих, які потурають ґендерному насильству;

(b) вжити ефективних заходів, які направлені на попередження, розслідування, притягнення до відповідальності і покарання за акти насильства проти жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, у тому числі тих, які мігрували, незалежно від того, здійснюються вони державою, приватними особами або недержавними суб'єктами;

(c) забезпечити, щоб потерпілі, які проживають у сільській місцевості, мали ефективний доступ до правосуддя, у тому числі правової допомоги, а також компенсацій та інших форм відшкодування в судовому порядку і репарації, та щоб влада на всіх рівнях у сільських районах, у тому числі судді, судові адміністратори та державні службовці, мала у своєму розпорядженні усі необхідні ресурси та політичну волю для належного реагування на насильство щодо жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, та забезпечення їм захисту від переслідування під час звернення із заявами про насильство;

(d) забезпечити, щоб комплексні послуги для потерпілих, у тому числі тимчасові притулки та комплексні медичні послуги, були доступні для жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості. Під час надання таких послуг необхідно уникати стигматизації та захищати недоторканість приватного життя та гідність потерпілих;

(e) вжити заходів для запобігання та вирішення проблеми погроз та нападів на захисників прав людини жінок, які проживають у сільській місцевості, звертаючи особливу увагу на осіб, які залучені до справ щодо володіння земельними ділянками і природними ресурсами; здоров'я жінок, у тому числі права на охорону сексуального та репродуктивного здоров'я; ліквідації дискримінаційних звичаїв та практик; та ґендерного насильства.

26. Стаття 6 про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами має особливе значення для жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, у тому числі жінок та дівчат, що належать до корінного населення та наражаються на особливі ризики, оскільки живуть у віддалених районах. Економічні труднощі сільського життя, низький рівень поінформованості про торгівлю людьми та того, як діють торговці людьми, може робити їх особливо уразливими, особливо в регіонах, які постраждали від конфліктів.

27. Держави-учасниці зобов'язані усувати корінні причини торгівлі людьми шляхом розширення економічних прав та можливостей жінок, які проживають у сільській місцевості, та підвищення рівня поінформованості у сільських районах щодо небезпеки потрапити в тенета торгівців людьми та про методах роботи осіб, які займаються такою торгівлею. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб законодавство про боротьбу з торгівлею людьми включало заходи для вирішення соціальних та економічних проблем, з якими стикаються жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, та надавати професійну підготовку з урахуванням ґендерних факторів із питань застосування превентивних заходів, захисту та надання допомоги жертвам для співробітників поліції, прикордонників і суддів, співробітників інших правоохоронних органів та соціальних працівників, особливо у сільських районах та громадах корінного населення.

28. У Статті 9 розглянута вимога до Держав-учасниць про надання жінкам рівних із чоловіками прав набуття, зміни або збереження громадянства. Жінки, які проживають у сільській місцевості та/або їхні діти можуть бути позбавлені своїх прав, якщо вони не визнаються громадянами своєї країни. Відсутність громадянства зазвичай є результатом дискримінаційного законодавства, відповідно до якого жінки не можуть передавати своє громадянство дітям та чоловікові-іноземцеві або ризикують втратити своє громадянство через шлюб із іноземцем або у результаті розлучення. Крім того, у сільських районах набагато важче отримати документи, які посвідчують особу, через банальну відсутність свідоцтв про народження та/або шлюб, про розлучення або про смерть.

29. Відповідно до Загальної рекомендації №32 (від 2014 року) про ґендерні аспекти статусу біженця, притулку і осіб без громадянства, Держави-учасниці мають забезпечити можливість придбання, відмови або збереження громадянства і передачі його своїм дітям та чоловікові-іноземцю для жінок, які проживають у сільській місцевості, на рівних умовах із чоловіками, та гарантувати їхню поінформованість про наявність такого права. Державам-учасницям також слід забезпечувати жінок, які проживають у сільській місцевості, документами, що засвідчують особу (ідентифікаційними картками, паспортами, номерами соціального страхування тощо) та гарантувати, щоб процедури для реєстрації народження, шлюбу, розлучення, смерті тощо були доступні для жителів сільських районів.

30. Стаття 15 вимагає рівності усіх жінок та чоловіків перед законом та однакової правоздатності у всіх цивільних питаннях, таким чином, щоб, наприклад, жінки мали аналогічну з чоловіками правоздатність укладати договори та розпоряджатися майном незалежно від своїх чоловіків та будь-яких інших опікунів чоловічої статі.

31. Державам-учасницям слід забезпечити, щоб жінки, які проживають у сільській місцевості, були рівні перед законом та володіли такою ж правоздатністю, як і чоловіки, в цивільних справах, зокрема що стосується укладення договорів та розпорядження майном незалежно від своїх чоловіків та будь-яких інших опікунів чоловічої статі.

32. Стаття 16 гарантує рівність жінок у шлюбі та сімейних відносинах, ніж жінки, які проживають у сільській місцевості, зазвичай не користуються через дискримінаційні соціальні норми, практики та закони, плюралістичні системи правосудді, в яких вони існують, або відсутність дотримання відповідних законів. Дівчата, які проживають у сільських громадах, наражаються на високий ризик дитячих та/або примусових браків та ранньої вагітності. Жінки, які проживають у сільській місцевості, також сильно страждають від полігамії, що серйозно підриває рівність у шлюбі та сімейних відносинах.

33. Державам-учасницям важливо узгодити статус особистості і сімейне право із Статтею 16, відповідно до положень Загальної рекомендації №21 (від 1994 року) щодо рівності в шлюбі та сімейних відносинах та Загальної рекомендації №29 (від 2013 року) про економічні наслідки вступу в шлюб, сімейні відносини та їхнього розірвання, та гарантувати рівні права для жінок у шлюбі, у тому числі щодо нажитого у шлюбі майна після розлучення або після смерті чоловіка, а також права на утримання або на аліменти, та підвищувати поінформованість щодо прав жінок у шлюбі у сільських районах.

34. Держави-учасниці мають вживати заходів із метою попередження та заборони дитячих та/або примусових шлюбів із жінками та дівчатами, що проживають у сільській місцевості, зокрема, за допомогою проведення реформ та забезпечення дотримання законів, які забороняють таку практику, у сільських районах; проведення просвітницьких кампаній у засобах масової інформації, спрямованих на підвищення поінформованості чоловіків; проведення профілактичних програм у школах, у тому числі комплексного і відповідного віковим критеріям навчання з питань сексуального та репродуктивного здоров'я; а також шляхом надання послуг у соціальній сфері та в галузі охорони здоров'я для дівчат, які проживають у сільській місцевості та перебувають у шлюбі або наражаються на ризик вступу у дитячий або примусовий шлюб. Крім того, Державам-учасницям слід перешкоджати та забороняти практику полігамних шлюбів, яка може бути широко розповсюджена у сільських районах.

III. Зобов'язання Держав-учасниць щодо особливих аспектів прав жінок, які проживають у сільській місцевості

A. Право жінок, які проживають у сільській місцевості, на участь у розвитку сільських районів та одержання переваг від такого розвитку [Стаття 14, § 2(a)]

35. Жінок, які проживають у сільській місцевості, варто розглядати рушійною силою сталого розвитку. Незважаючи на те, що жінки, які проживають у сільській місцевості, грають надзвичайно важливу роль у сільськогосподарському секторі та розвитку сільських районів, політики та ініціативи зазвичай не націлені на урахування гендерних факторів, а жінки, які проживають у сільській місцевості, зазвичай не користуються вигідними умовами. Права жінок, які проживають у сільській місцевості, часто не беруться до уваги в межах заходів із роззброєння, демобілізації і реінтеграції, які проводяться у конфліктних та постконфліктних ситуаціях.

36. Держави-учасниці повинні встановити належні інституційні, правові та політичні обмеження задля забезпечення того, щоб політики із розвитку сільських районів, зокрема, в галузі сільського господарства і водокористування, у тому числі тваринництва, рибальства, лісового господарства та аквакультури, розроблялися з урахуванням гендерної проблематики і належним чином фінансувалися. Державам-учасницям варто забезпечити:

(a) належне урахування гендерної проблематики в усіх політиках, стратегіях, планах (у тому числі оперативних) та програмах сільськогосподарського та сільського розвитку, надаючи жінкам, які проживають у сільській місцевості, можливість діяти як зацікавлені особи, бенефіціари та особи, які приймають рішення, відповідно до положень Добровільних керівних принципів відповідального державного управління землекористуванням, рибним господарством та лісовими ресурсами в контексті національної продовольчої безпеки; Добровільних керівних принципів забезпечення сталого характеру дрібного рибного промислу в контексті продовольчої безпеки і подолання бідності; Загальної рекомендації №23 (від 1997 року) про участь жінок у політичному та громадському житті; та згідно з Цілями СР. Державам-учасницям важливо забезпечити наявність засобів контролю та чітку систему оцінки таких політик, стратегій, планів та програм;

(b) створення підрозділів із гендерних питань за участі співробітників вищого рівня у міністерствах, причетних до розвитку сільських районів, діяльність яких має супроводжуватися виділенням достатніх бюджетних коштів, розробкою інституціональних процедур, механізмів підзвітності та ефективних механізмів координації;

(c) захист прав жінок, які проживають у сільській місцевості, вже на етапі планування програм із розвитку сільських районів у межах заходів із роззброєння, демобілізації і реінтеграції, які проводяться у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, відповідно до положень Загальної рекомендації №30 (від 2013 року) щодо жінок у процесі запобігання конфлікту, а також у конфліктних і постконфліктних ситуаціях.

В. Охорона здоров'я [Стаття 14, § 2(b), при прочитанні в контексті Статті 12]

37. Жінки, які проживають у сільській місцевості, у тому числі жінки літнього віку та жінки-інваліди, зазвичай мають обмежений доступ до медичного обслуговування, зокрема, медичного обслуговування з охорони сексуального і репродуктивного здоров'я, що спричинено наявними домінуючими соціальними нормами та патріархальними відносинами; недостатнім бюджетним асигнуванням, що спрямовується в сектор охорони здоров'я у сільських районах; відсутністю інфраструктури та кваліфікованого персоналу; низьким рівнем поінформованості щодо сучасних методів контрацепції; географічною віддаленістю та нестача транспорту. Відсутність доступу до належних продовольчих товарів і харчування, а також безпечної питної води, санітарно-технічних споруд і систем видалення відходів призводить до збільшення ризиків для здоров'я. Конкретні стани, як-от акушерська фістула, поширеніша серед жінок, які проживають у сільській місцевості, та є безпосереднім результатом браку доступу до невідкладної медичної допомоги, працівники якої можуть легко виконати кесарів розтин, а також більш поширена рання вагітність та існує ризик недостатнього харчування.

38. Материнська смертність та захворюваність є непропорційно високою у сільських районах. Дитячі шлюби наражають молодих дівчат на небезпеку ранньої вагітності та є основною причиною материнської смертності, особливо у країнах, що розвиваються. На глобальному рівні кваліфікованих акушерок та медичного персоналу значно менше у сільських районах, ніж у містах, що призводить до низької якості догляду під час родів, а також у допологовий і післяпологовий періоди. Існує велика потреба в послугах із планування сім'ї та контрацепції що обумовлено бідністю, низьким рівнем поінформованості та обмеженою доступністю послуг. Жінки, які проживають у сільській місцевості, найчастіше вдаються до небезпечних абортів, ніж жінки, які проживають у містах, ризикуючи при цьому своїм життям та здоров'ям.

Навіть у країнах, де аборти дозволені законом, обмежені умови, у тому числі необґрунтовані періоди очікування, зазвичай перешкоджають доступу жінок, які проживають у сільській місцевості, до медичних послуг. У випадках, коли аборти заборонені законодавством, негативний вплив на здоров'я ще більший.

39. Держави-учасниці зобов'язані гарантувати права жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, на отримання належного медичного обслуговування та забезпечити:

(a) для жінок, які проживають у сільській місцевості, зокрема, літніх жінок та жінок, які очолюють домашні господарства, та жінок з інвалідністю, фізичну і фінансову доступність медичних закладів та якісного медичного обслуговування, яке є прийнятним з точки зору їхніх культурних особливостей та надається кваліфікованим медичним персоналом (при потребі – з наданням безоплатних послуг). Обслуговування має включати: первинну медико-санітарну допомогу, у тому числі послуги з планування сім'ї; доступ до протизаплідних засобів, у тому числі екстреної контрацепції та безпечних абортів та якісного обслуговування у період після абортів, незалежно від того, аборт було здійснено легально чи протизаконно; догляд до, під час і після родів, а також акушерські послуги; послуги з профілактики та лікування ВІЛ/СНІД, у тому числі надання термінової допомоги після зґвалтування; психіатричні послуги; надання консультаційних послуг щодо годування немовлят і малолітніх дітей; мамографія та інші гінекологічні дослідження; профілактика або лікування неінфекційних захворювань, як-от рак; доступ до лікарських препаратів першої необхідності, зокрема, знеболювальних; паліативний догляд;

(b) належне фінансування систем медичного обслуговування у сільських районах, зокрема, що стосується сексуального та репродуктивного здоров'я та прав;

(c) скасування законів і положень, що перешкоджають доступу жінок, які проживають у сільській місцевості, до медичного обслуговування, зокрема, доступу до послуг у сфері сексуального і репродуктивного здоров'я, у тому числі законів, що криміналізують або вимагають періоди очікування або наявність згоди третьої сторони щодо абортів;

(d) систематичний та регулярний моніторинг стану здоров'я та харчування вагітних жінок та молодих мам, особливо матерів підліткового віку та їхніх немовлят. У випадку недоїдання або відсутності доступу до чистої води, додаткове постачання продовольства та питної води повинно надаватися систематично впродовж усього періоду вагітності та годування груддю;

(e) наявність належного доступу до води та санітарії у сільських медичних закладах;

(f) широке розповсюдження інформації про охорону здоров'я місцевими мовами та діалектами за допомогою цілої низки засобів масової інформації, у тому числі в письмовій та усній формі, у вигляді ілюстрацій, яка серед іншого має містити інформацію про: гігієну; запобігання інфекційним, неінфекційним та венеричним захворюванням; здоровий спосіб життя та харчування; планування сім'ї та переваги відкладання вагітності на більш пізній вік; охорону здоров'я у період вагітності; годування груддю та його вплив на здоров'я матері і дитини; а також інформацію щодо необхідності ліквідації насильства щодо жінок, у тому числі сексуального та домашнього насильства та шкідливих практик;

(g) ефективне регулювання маркетингу заміників материнського молока, а також запровадження та моніторинг Міжнародного кодексу маркетингу заміників грудного молока;

(h) навчання медичних працівників та традиційних акушерок на рівні громад з урахуванням гендерних та культурних особливостей, створення пересувних медичних пунктів, які надають доступні медичні послуги у віддалених сільських районах, а також високий рівень медико-санітарної освіти для сільських громад, у тому числі освіти з питань сексуального та репродуктивного здоров'я та відповідних прав як для жінок, так і для чоловіків;

(i) капіталовкладення на рівні громад та/або у сфері медичного мікрострахування з метою підтримки жінок, які проживають у сільській місцевості, у тому числі опікунів, у задоволенні їхніх потреб з охорони здоров'я.

С. Економічне і соціальне життя [Стаття 14, § 2(с), при прочитанні в контексті §§ 1(е) та 2(б) Статті 1 та Статті 13(а)]

40. § 2(с) Статті 14 зобов'язує Держав-учасниць гарантувати жінкам, які проживають у сільській місцевості, право безпосереднього користування благами програм соціального страхування. Однак більшість жінок, які проживають у сільській місцевості, мають обмежені можливості на офіційному ринку праці і, як правило, займаються діяльністю, що не регулюється трудовими кодексами та законодавством про соціальне забезпечення, яке має відношення до офіційної зайнятості. Таким чином, вони наражаються на високі ризики та потребують заходів соціального захисту, які б звернули увагу на їхнє становище.

41. З метою ліквідації дискримінації щодо жінок, які проживають у сільській місцевості, в економічному і соціальному житті, Держави-учасниці зобов'язані:

(а) забезпечити жінкам, які проживають у сільській місцевості та займаються неоплачуваною роботою та/або є працівниками неформального сектору, доступ до соціального захисту, що не передбачає сплати внесків, відповідно до положень Загальної рекомендації №16 (від 1991 року) щодо жінок, які займаються неоплачуваною працею на сільських і міських сімейних підприємствах, а також гарантувати жінкам, які зайняті у формальному секторі, доступ до соціального забезпечення, що ґрунтується на виплаті внесків, у власних інтересах незалежно від сімейного статусу;

(б) встановити мінімальний рівень соціального захисту з урахуванням гендерних особливостей з метою забезпечення для усіх жінок, які проживають у сільській місцевості, доступу до основних видів медичного обслуговування, установ по догляду за дітьми та гарантій отримання стабільного доходу, відповідно до положень §§ 2 (b) та (h) Статті 14 та Рекомендації Міжнародної організації праці №202 (від 2012 року) про мінімальні рівні соціального захисту.

D. Освіта [Стаття 14, § 2(d), при прочитанні в контексті Статті 10(a)]

42. У всіх країнах світу жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, мають низький рівень грамотності та знаходяться в особливо не вигідному становищі, якщо мова заходить про отримання освіти та професійної підготовки. Дівчата, які проживають у сільській місцевості, можуть ставати жертвами дитячих та/або примусових шлюбів, а також стають жертвами сексуального домагання і сексуального насильства як в, так і за межами навчальних закладів, що змушує їх залишати школу. Період відвідування шкіл дівчатами, які проживають у сільській місцевості, зазвичай скорочується через домашню роботу і догляду за членами сім'ї, як-от приготування їжі, догляд за дітьми, сільськогосподарські роботи, постачання води і дров; необхідність долати великі відстані по дорозі в школу; відсутність належного водопостачання, туалетів санітарно-гігієнічних умов у школах, які не задовольняють потреби дівчат у період менструації. У деяких регіонах учні та вчителі у школах для дівчат стикаються з погрозами і нападами зі сторони противників освіти для дівчат.

43. Держави-учасниці мають захистити право жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, на освіту та забезпечити:

(a) щоб якісна освіта була доступною як фізично, так і економічно, для усіх жінок і дівчат, які проживають у сільській місцевості, у тому числі для осіб з інвалідністю, удосконалюючи інфраструктуру сектору освіти у сільських районах; збільшуючи кількість кваліфікованих вчителів, у тому числі жінок; гарантуючи обов'язковість та безоплатність початкової освіти; забезпечуючи надавати освіту місцевими мовами та з урахуванням відповідних культурних особливостей;

(b) щоб систематична професійна підготовка надавалася викладацькому складу на всіх рівнях освітньої системи з висвітленням проблем дівчат та жінок, які проживають у сільській місцевості, а також необхідності боротьби з дискримінаційними стереотипами за ознакою статі та/або гендерної чи етнічної приналежності тощо, які обмежують можливості жінок та дівчат, що проживають у сільській місцевості, у сфері освіти. Шкільні програми слід переглянути з метою забезпечення ліквідації дискримінаційних стереотипів щодо ролі та відповідальності жінок та чоловіків у сім'ї та суспільстві;

(c) підвищення рівня поінформованості для зміни негативного ставлення дівчат до освіти у сільських районах, також надання пільг для дівчат та їхніх батьків, які проживають у сільській місцевості, для компенсації прямих і непрямих витрат на освіту, у тому числі надання стипендій та фінансової підтримки, кредитів та грошових переказів, транспортного сполучення;

(d) щоб були розроблені програми на місцях із метою зменшення залучення дівчат, які проживають у сільській місцевості, до виконання домашньої неоплачуваної роботи, що перешкоджає відвідувати школу, та надання дівчатам, які проживають у сільській місцевості, захисту від трудової експлуатації, дитячих та/або примусових шлюбів та гендерного насильства, у тому числі сексуального насильства і жорстокого поводження, як у межах, так і поза шкільною системою;

(e) щоб у випадках, коли дівчата та вчителі стикаються з нападами противників освіти для дівчат, захист освітніх установ був пріоритетною задачею для служб охорони правопорядку;

(f) щоб жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, заохочували до вибору нетрадиційних галузі освіти і професій, як-от математика, інформатика, природні та сільськогосподарські науки і технології тощо, у тому числі через програми професійної орієнтації та консультації в навчальних закладах, які можуть також застосовуватися у домашніх умовах або на рівні громад у межах підприємницької діяльності;

(g) щоб вагітні дівчата у сільських школах продовжували навчатися протягом вагітності, а також щоб їм дозволялося повертатися до школи після народження дитини; крім того, щоб дитячі заклади, кімнати для грудного вигодовування, а також консультації з питань догляду за дітьми та грудного вигодовування були доступними;

(h) щоб школи у сільській місцевості мали у своєму розпорядженні достатньо систем водопостачання та окремі безпечні туалети для дівчат та пропонували заходи в галузі санітарно-гігієнічної освіти та ресурси для забезпечення гігієни під час менструації, приділяючи особливу увагу дівчатам з інвалідністю;

(i) щоб програми з ліквідації неграмотності серед дорослого населення пропонувалися жінкам, які проживають у сільській місцевості;

(j) щоб професійна підготовка без відриву від виробництва була розроблена з урахуванням професійних потреб жінок, які проживають у сільській місцевості, та щоб останні мали рівний доступ до професійно-технічної освіти та професійної підготовки, зокрема, у сфері практики ведення сталого сільського господарства, ветеринарії та досконалих методів розведення худоби.

44. Окрім освіти та професійної підготовки, § 2(d) Стаття 14 також вимагає, щоб жінки, які проживають у сільській місцевості, мали можливість користуватися послугами всіх засобів общинного обслуговування і консультативних служб, які грають важливу роль у навчанні фермерів, продуктивності сільського господарства та розширенні економічних можливостей жінок. Такі послуги зазвичай неефективно задовольняють першочергові потреби та потенціал жінок, які проживають у сільській місцевості, та недостатньо сприяють їхньому доступу до технічних знань.

45. Держави-учасниці повинні підвищити ефективність розробки і надання якісних послуг із поширення сільськогосподарського досвіду та надання консультацій для сільських районів, визнаючи жінок як фермерів та клієнтів. У ході надання таких послуг важливо забезпечити, щоб жіночий та чоловічий склад співробітників, які поширюють сільськогосподарський досвід та надають консультації для сільських районів, мав досвід із розробки та реалізації програм, орієнтованих на гендерні проблеми, та проходив регулярну підготовку з питань прав жінок, гендерної рівності, гендерного аналізу та програмування діяльності, що транслює гендерну проблематику. Державам-учасницям необхідно ухвалювати, запроваджувати та регулярно контролювати й оцінювати реалізацію політик і програм із поширення сільськогосподарського досвіду та надавати консультації для сільських районів.

46. Державам-учасницям слід пропагувати представленість жінок при наданні послуг із поширення передового сільськогосподарського досвіду і знань, працевлаштовуючи більше жінок на посади консультантів та спеціалістів із поширення знань і досвіду, а також забезпечити, щоб організаційні політики сприяли дотриманню прав, задоволенню потреб та сподіванням жінок. Держави-учасниці мають також збільшити об'єм сільськогосподарського досвіду і знань, актуальних для жінок, що проживають у сільській місцевості, беручи на роботу більшу кількість жінок-вчених у сфері сільськогосподарських досліджень.

47. Держави-учасниці мають сприяти доступу жінок, які проживають у сільській місцевості, до технічних знань про методи збору, зберігання, обробки, пакування урожаю, маркетингової діяльності та підприємництва.

Е. Працевлаштування [Стаття 14, § 2(е), при прочитанні в контексті Статті 11]

48. Жінки, які проживають у сільській місцевості, мають обмежені можливості в плані оплачуваного працевлаштування та змушені працювати протягом надмірно тривалого часу на низькокваліфікованих, сезонних, низькооплачуваних або взагалі неоплачуваних роботах, неповний робочий день, виконувати домашню роботу або вести натуральне господарство. Непропорційно велика кількість жінок працюють у неформальному секторі економіки, який є соціально незахищеним. Нерівний доступ жінок, які проживають у сільській місцевості, до диверсифікованих джерел доходів зазвичай призводить до того, що вони є набагато біднішими за чоловіків, які проживають у сільській місцевості.

49. Жінок, які проживають у сільській місцевості, надзвичайно багато серед сільськогосподарських робітників у багатьох регіонах, що наражає їх на підвищені ризики для здоров'я у зв'язку з надмірним використанням добрив і пестицидів різними суб'єктами, які призводять до виникнення низки захворювань ранньої смерті, ускладнень при вагітності, зокрема, порушень розвитку плоду, фізичних дефектів та порушень розвитку у новонароджених та дітей. Ці ризики ще більше загострюються в результаті недопредставленості жінок у сільськогосподарських кооперативах, організаціях фермерів та виробників, організаціях сільськогосподарських робітників, організаціях з управління земельними ресурсами, а також обмеженого доступу до консультативних послуг.

50. Держави-учасниці мають включити право на гідні умови праці та принцип рівної оплати за рівноцінну працю у свою правову та політичну систему, приділяючи особливу увагу ситуації та представленості жінок, які проживають у сільській місцевості, на ринку праці відповідно до положень Загальної рекомендації №13 (від 1989 року) про рівну винагороду за рівноцінну працю та Загальної рекомендації №23.

51. Держави-учасниці повинні зміцнювати економіку сільських районів, у тому числі за допомогою розвитку соціальної економіки і економіки солідарності, та створювати робочі місця та умови для життя жінок із сільської місцевості в контексті сталого розвитку. Вони мають переглядати відповідні закони, положення та заходи, які обмежують доступ жінок, які проживають у сільській місцевості, до належного працевлаштування та ліквідувати практики, які дискримінують жінок на ринках праці у сільських районах, наприклад, наймання жінок лише на обмежений перелік посад.

52. Держави-учасниці повинні забезпечити дотримання права жінок, які проживають у сільській місцевості, на працевлаштування шляхом:

(a) сприяння переходу жінок, які проживають у сільській місцевості, з неформальної до формальної економіки, у тому числі у сільськогосподарському секторі, шляхом реалізації Рекомендації Міжнародної організації праці №204 (від 2015 року) щодо переходу з неформальної до формальної економіки, забезпечуючи таким чином гарантію отримання доходу та підвищення рівня життя;⁵

(b) розширення можливостей для жінок, які проживають у сільській місцевості, для ведення підприємницької діяльності, у тому числі через надання мікrokредитів;

⁵ Дивіться: Рекомендація Міжнародної організації праці ООН №204.

(c) покращення умов праці у сільських районах, у тому числі за допомогою надання оплачуваної декретної відпустки; встановлення рівня заробітної плати, що відповідає прожитковому мінімуму, приділяючи особливу увагу неформальному сектору; вживання заходів, спрямованих на попередження сексуального домагання, експлуатації та інших форм зловживання на робочих місцях;

(d) захисту права співробітників-жінок, які проживають у сільській місцевості, на ведення колективних переговорів із метою забезпечення належних умов праці;

(e) забезпечення техніки безпеки та гігієни на роботі для жінок, які проживають у сільській місцевості, вживаючи законодавчих та інших заходів для забезпечення захисту від шкідливого впливу хімічних речовин. Вони повинні отримувати інформацію про вплив від використання хімічних речовин на здоров'я та навколишнє середовище, зокрема, небезпечних хімікатів, пестицидів та інших продуктів, що використовуються в сільськогосподарському секторі, на підприємствах добувної промисловості та інших галузях промисловості. Держави-учасниці повинні розробляти та запроваджувати програми з інформування громадськості щодо таких або альтернативних впливів, а також гарантувати, щоб небезпечні матеріали або речовини не використовувалися, не зберігалися та не знищувалися без прямої згоди на це жінок, які проживають у сільській місцевості, та їх громад;

(f) надання соціального забезпечення жінкам, які проживають у сільській місцевості, у тому числі у випадках хвороби або втрати працездатності;

(g) сприяння активному та ефективному залученню жінок, які проживають у сільській місцевості, як виробників, підприємців, постачальників, працівників та споживачів до місцевих і глобальних виробничо-збутових ланцюгів та ринків, у тому числі сприяючи зміцненню потенціалу у розрізі гарантії якості та дотримання стандартів, та державних закупівель;

(h) надання послуг по догляду за дітьми та інших медико-санітарних послуг у сільських районах, у тому числі медико-санітарних послуг, що надаються в порядку соціальної солідарності або на рівні громад з метою полегшення неоплачуваної праці жінок по догляду, сприяння розширенню їхньої участі в оплачуваній трудовій діяльності та надання їм можливості застосовувати грудне вигодовування в робочий час;

(i) розробки та запровадження цільових заходів із метою заохочення працевлаштування жінок, які проживають у сільській місцевості, у їхніх населених пунктах, зокрема, за допомогою розвитку видів діяльності, які приносять дохід.

Ф. Політичне та громадське життя [Стаття 14, §§ 2(a) та 2(f), при прочитанні в контексті Статті 7]

53. Жінки, які проживають у сільській місцевості, мають право брати участь в процесі ухвалення рішень на всіх рівнях та у дискусіях із вищими органами на рівні громад, однак на даний момент вони непропорційно представлені на виборних посадах, як державні службовці; у службах з розповсюдження знань та досвіду серед сільських жителів, службах у сфері водопостачання, лісового господарства, рибного промислу, в кооперативах, а також у радах громад або старійшин. Їхня обмежена участь може бути спричинена відсутністю освіти; мовними труднощами або неграмотністю; обмеженою мобільністю та транспортом; конфліктом і проблемами безпеки; дискримінаційними гендерними стереотипами і нормами; відсутністю вільного часу у зв'язку з виконанням обов'язків по догляду за дитиною, доставкою води тощо. Недостатні знання про правові, політичні та інституційні процедури можуть також обмежувати їхню ефективну участь у процесі ухвалення рішень.

54. З метою забезпечення активної, вільної, ефективної, осмисленої та зваженої участі жінок, які проживають у сільській місцевості, на всіх рівнях процесу ухвалення рішень у політичному та громадському житті, Державам-учасникам необхідно запровадити Загальні рекомендації №23 та №25, а саме:

(a) встановити квоти та цілі представленості жінок на керівних посадах, особливо у парламенті та керівних органах усіх рівнів, у тому числі керівних органах у сфері управління земельними ресурсами, лісового господарства, рибного промислу, водопостачання та раціонального використання природних ресурсів. У зв'язку з цим, мають бути встановлені чіткі цілі та часові обмеження з метою досягнення стійкої рівності між жінками та чоловіками;

(b) забезпечити, щоб жінки, які проживають у сільській місцевості, та їхні організації могли впливати на процес розробки, запровадження та моніторингу політик на всіх рівнях та в усіх сферах, які їх стосуються, у тому числі за допомогою участі в діяльності політичних партій та органах місцевої влади та місцевого самоуправління, як-от громади та сільські ради. Державам-учасницям потрібно розробити та запровадити інструменти для моніторингу участі жінок, які проживають у сільській місцевості, у діяльності всіх державних органів із метою викорінення дискримінації;

(c) вирішити проблему нерівного розподілу повноважень між чоловіками та жінками, у тому числі у процесі ухвалення рішень та політичних процесах на рівні громад, та усунути перешкоди, які заважають жінкам, що проживають у сільській місцевості, брати участь у суспільному житті шляхом створення ефективних структур для ухвалення рішень у сільських районах з урахуванням гендерного фактору. Держави-учасниці повинні розробляти плани дій для ліквідації практичних перешкод для участі жінок у суспільному житті та проводити кампанії з підвищення рівня поінформованості щодо важливості участі жінок, які проживають у сільській місцевості, у процесах ухвалення рішень на рівні громад;

(e) гарантувати, щоб проекти з розвитку сільських районів запроваджувалися лише після проведення гендерного аналізу та оцінки екологічного впливу за умови активної участі жінок, які проживають у сільській місцевості, та після отримання їхньої вільної попередньої та усвідомленої згоди. Результати гендерного аналізу розглядаються як основні критерії для ухвалення будь-яких рішень щодо запровадження таких проектів. Потрібно вжити ефективних заходів для усунення можливих негативних екологічних та гендерних аспектів впливу;

(f) у конфліктних або постконфліктних ситуаціях, Держави-учасниці мають забезпечити належну участь жінок, які проживають у сільській місцевості, у процесах ухвалення рішень у межах процесу з розбудови миру, відповідно до положень Загальної рекомендації №30;

G. Земельні та природні ресурси [Стаття 14, § 2(g), при прочитанні в контексті Статті 13]

55. Досить часто жінки, які проживають у сільській місцевості, володіють лише обмеженими правами на землю та природні ресурси. У багатьох регіонах вони зазнають дискримінації стосовно прав на землю, у тому числі громадську, яка переважно контролюється чоловіками.

G.1 Земля та інші природні ресурси

56. Комітет розглядає права жінок, які проживають у сільській місцевості, на землю та природні ресурси, у тому числі воду, посіви, ліси, а також рибні ресурси, як основоположні права людини. До перешкод, які не дозволяють жінкам користуватися такими правами, зазвичай належать дискримінаційні закони, відсутність узгодженості в законодавстві та неефективне виконання законів на національному та місцевому рівнях, а також дискримінаційні культурні звички та практики.

57. Держави-учасниці повинні вживати усіх необхідних заходів, у тому числі тимчасових спеціальних заходів, з метою досягнення реальної рівності всіх жінок, які проживають у сільській місцевості, стосовно земельних та інших природних ресурсів, а також мають розробити та запровадити всеосяжну стратегію для ліквідації дискримінаційних стереотипів та практик, які перешкоджають реалізації прав жінок, які проживають у сільській місцевості, на землю та інші природні ресурси.

58. Державам-учасницям потрібно звертати особливу увагу на традиційні системи управління земельними ресурсами та їх передачі, особливо у сільських районах, а також забезпечити, щоб вони не мали дискримінаційного характеру щодо жінок, які проживають у сільській місцевості. Вони мають підвищувати рівень поінформованості про права жінок, які проживають у сільській місцевості, на земельні, водні та інші природні ресурси серед традиційних та релігійних лідерів, законодавців, співробітників судових і правоохоронних органів, адвокатів, юристів, землерозпорядників, засобів масової інформації та інших відповідних сторін.

59. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб законодавство гарантувало право жінок, які проживають у сільській місцевості, на земельні, водні та інші природні ресурси рівноправно з чоловіками, незалежно від їхнього цивільного статусу і сімейного стану або опікуна/гаранта чоловічої статі, а також їхню повну правоздатність. Держави-учасниці мають забезпечити, щоб жінки, які є представниками корінного населення та проживають у сільській місцевості, мали рівний із чоловіками, які є представниками корінного населення, доступ до земельних, водних, рибних, лісових, аква- та інших ресурсів, а також володіння і розпорядження ними, якими вони традиційно володіли, займали або іншим чином використовували чи набували, при цьому захищаючи їх від дискримінації та позбавлення права володіння. Крім того, Держави-учасниці зобов'язані:

(a) сприяти доступу жінок, які проживають у сільській місцевості, до конструктивної участі у сільськогосподарських кооперативах, де жінки можуть бути членами або одноосібними учасниками;

(b) розширювати роль жінок, які проживають у сільській місцевості, у сфері рибальства та аквакультури, підвищувати рівень їхніх знань про раціональне використання рибних ресурсів, а також сприяти їхньому доступу до лісових ресурсів та їхнього раціонального використання, у тому числі безпечному доступу до паливної деревини та недеревних лісопродуктів;

(c) зміцнювати традиційні та законодавчі інститути і механізми щодо захисту права жінок на земельні, водні й інші природні ресурси, у тому числі, наприклад, квазіправові послуги в межах громади.

G.2 Політики у сфері сільського господарства і землекористування, органічного землеробства

60. Наслідки агропромислового комплексу зазвичай наносять шкоду господарству жінок-фермерів, які проживають у сільській місцевості. Сюди належить деградація та ерозія ґрунтів, виснаження водних ресурсів та використання товарних культур у збиток місцевим продовольчим культурам. Суперечлива практика використання генномодифікованих організмів та видача патентів на генетично модифіковані сільськогосподарські культури також пов'язані із посиленням індустріалізації сільського господарства. Однак жінки, які проживають у сільській місцевості, досить часто обирають органічні та стійкі методи ведення фермерського господарства.

61. Глобальна криза в продовольчій, фінансовій та екологічній сферах призвела до активного продажу та здачі в оренду державних та інших земель місцевим, національним і закордонним інвесторам. Договори, які зазвичай супроводжуються експропріацією, наразили жінок, які проживають у сільській місцевості, на ризик примусового виселення та посилення бідності, крім того, ще більше обмежили їхній доступ до землі, територій та природних ресурсів, а також контролю над ними, зокрема, до водних ресурсів, деревного палива та лікарських рослин. Переміщення негативно впливає на жінок, які проживають у сільській місцевості та які у зв'язку з цим, часто страждають від гендерного насильства.

62. Держави-учасниці повинні запроваджувати політики у сфері сільського господарства, які підтримують жінок-фермерів, що проживають у сільській місцевості, визнають та захищають всезагальні природні надбання, пропагують органічне фермерство та захищають жінок, які проживають у сільській місцевості, від використання шкідливих пестицидів та добрив. Держави-учасниці мають забезпечити, щоб жінки, які проживають у сільській місцевості, мали ефективний доступ до сільськогосподарських ресурсів, у тому числі високоякісного насіння, інструментів, знань, досвіду та інформації, а також обладнання та ресурсів для ведення органічного сільського господарства. Крім того, Держави-учасниці повинні:

(a) поважати та захищати знання жінок, які проживають у сільській місцевості, про традиційне та екологічне сільське господарство та, зокрема, право жінок на збереження, використання традиційного місцевого насіння та його обмін;

(b) захищати та зберігати місцеві й ендемічні види, сорти рослин із розряду продуктів харчування та лікарських засобів, а також запобігати видачі патентів національними та транснаціональними компаніями у випадку, якщо це створює певну загрозу правам жінок, які проживають у сільській місцевості. Держави-учасниці мають забороняти договірні зобов'язання щодо обов'язкової покупки стерильного насіння ("термінаторів"), що не дозволяє жінкам, які проживають у сільській місцевості, зберігати насіння;

(c) забезпечити, щоб придбання землі, у тому числі договори на оренду землі, не порушувало права жінок, які проживають у сільській місцевості, та не призводило до примусового виселення, а також захищати їх від негативних наслідків придбання землі національними та транснаціональними компаніями, діяльності проектів із розвитку, видобувної промисловості та мегапроектів;

(d) отримати вільну та усвідомлену згоду від жінок, які проживають у сільській місцевості перед затвердженням будь-якого придбання або проектів, які мають відношення до сільських земель, територій або ресурсів, зокрема ті, що пов'язані зі здачею в оренду або продажем землі, експропріацією земель або переселенням. У випадках, коли такі придбання землі все ж проводяться, вони мають відповідати міжнародним стандартам, а жінкам, які проживають у сільській місцевості, має надаватися відповідна компенсація;

(e) ухвалити та ефективно реалізувати закони та політики, які встановлюють кількісні та якісні обмеження на землі, що пропонуються для продажу або здачі в оренду, третім Державам або компаніям.

G.3 Продовольчі товари і харчування

63. Жінки, які проживають у сільській місцевості, грають надзвичайно важливу роль у досягненні продовольчої безпеки, зменшенні бідності, боротьбі з недоїданням і голодом, а також у сприянні розвитку сільських районів, однак незважаючи на це, їхній внесок часто не оцінюється, залишається невизнаним та слабо підтримується. Жінки, які проживають у сільській місцевості належать до групи осіб, які найбільше страждають від відсутності продовольчої безпеки, залежать від нестійкості цін на продовольчі товари, недоїдання та голоду та частіше за інших страждають від зростання цін на продовольчі товари.⁵

64. Держави-учасниці повинні гарантувати реалізацію права жінок, які проживають у сільській місцевості, на продовольчі товари та харчування в межах продовольчого суверенітету, а також забезпечити їх повноваженнями на управління та контроль власними природними ресурсами.

65. Державам-учасницям слід звернути особливу увагу на потреби в харчуванні жінок, які проживають у сільській місцевості, а особливо вагітних та жінок, які годують, запроваджуючи ефективні політики, що гарантуватимуть жінкам, які проживають у сільській місцевості, доступ до необхідних продовольчих товарів і харчування, відповідно до положень Добровільних керівних принципів із метою забезпечення послідовного здійснення права на достатнє харчування в контексті національної продовольчої безпеки.

⁵ Документ ООН /HRC/22/50.

66. Держави-учасниці мають ухвалити закони, політики та вжити заходів для пропагування та захисту місцевих методів ведення сільського господарства та сільськогосподарських продуктів, що виробляються жінками, які проживають у сільській місцевості, та забезпечення їм доступу до ринків. Вони мають сприяти розширенню розмаїття сільськогосподарських культур та лікарських рослин із метою підвищення продовольчої безпеки та охорони здоров'я жінок, які проживають у сільській місцевості, а також надання доступу до домашньої худоби.

G.4 Фінансові послуги, у тому числі сільськогосподарські кредити, позики та страхування

67. Доступ до фінансових послуг на справедливих умовах має вирішальне значення для розвитку жінок-підприємців у сільських районах, а також їхніх стратегій, які приносять дохід та забезпечують їх як виробників і підприємців засобами до існування. Обмеженнями доступу жінок, які проживають у сільській місцевості, до фінансових послуг, є: правові і політичні перешкоди, які не дозволяють жінкам самостійно звертатися для отримання кредитів, дискримінаційне ставлення, що не дозволяє жінкам володіти банківськими рахунками або укладати договори без згоди родича чоловічої статі, вимоги щодо застави, яку жінки не в змозі надати.

68. Держави-учасниці повинні сприяти переходу до офіційних фінансових послуг та забезпечити доступ жінок, які проживають у сільській місцевості, до кредитів, позик, сімейних заощаджень, страхування та внутрішніх платіжних послуг, на основі рівності з чоловіками, які проживають у сільській місцевості, а також розвивати їхні економічні, фінансові та комерційні навички. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити рівний доступ жінок, які проживають у сільській місцевості, до:

(a) фінансових послуг під управлінням громади та мобільних фінансових послуг. Ці послуги повинні задовольняти потреби жінок, які проживають у сільській місцевості, наприклад, надаючи кредити жінкам, які не мають майна, яке може бути використане як застава, та використовувати спрощені, недорогі банківські процедури. Такі процедури повинні також забезпечити їм доступ до офіційних постачальників фінансових послуг;

(b) інформації про фінансові послуги та механізми;

(c) фінансових навчально-просвітницьких програм, які використовують інноваційні методи, що враховують рівень грамотності/безграмотності.

69. Держави-учасниці мають забезпечити, щоб фінансові послуги, у тому числі надання кредитів та позик, використовували механізми, які враховують ґендерні фактори, та не приховувалися від жінок, які проживають у сільській місцевості, з тієї причини, що вони не мають гаранта чоловічої статі. Реєстраційні процедури повинні бути адаптовані до проблем багатьох жінок, які проживають у сільській місцевості, пов'язаних із часом та мобільністю. При наданні сільськогосподарських кредитів та позик слід враховувати особливості дрібних господарств без права власності, які ведуть більшість жінок, що проживають у сільській місцевості. Відповідно, жінки, які можуть не мати формальних прав власності, все одно повинні мати право на отримання таких кредитів та позик.

G.5 Ринки та системи збуту

70. Для того, щоб жінки, які займаються фермерством та виробництвом, мали можливість успішно виробляти та реалізовувати свою продукцію, вони повинні мати доступ до ринків, системи збуту та розвивати навички маркетингової діяльності. Однак публічні і приватні акти дискримінації, а також обмеження в часі та переміщенні можуть призвести до виключення жінок, які проживають у сільській місцевості, із системи збуту та виробничо-збутових ланцюгів. Як правило, жінки, які проживають у сільській місцевості, недостатньо представлені на комітетах із ринкових питань та не мають можливості брати активну участь у розробці, створенні, користуванні та оновленні місцевої системи збуту.

71. Держави-учасниці мають забезпечити жінкам, які проживають у сільській місцевості, доступ до ринків і системи збуту, а також отримувати консультації як фермери та виробники з питань щодо доступу до та ефективного використання ринків, щоб умови та засоби збуту якнайкраще відповідали їхнім потребам. Державам-учасницям слід також прагнути до удосконалення методів та умов збуту продукції, збільшення доданої вартості продукції, у тому числі за допомогою цільових інформаційно-пропагандистських заходів.

72. Крім того, Державам-учасницям потрібно розробляти спеціальні програми з підтримки сільського господарства та поширення сільськогосподарських знань, а також консультаційні послуги для розвитку підприємницьких та економічних навичок жінок, які проживають у сільській місцевості, та розширення їхніх можливостей в сфері доступу до ринків та виробничо-збутових ланцюгів.

G.6 Технології

73. Скорочення часових та трудових витрат жінок, що проживають у сільській місцевості, за допомогою інновацій в інфраструктурі та технологіях має надзвичайно важливе значення, а тому жінки потребують нових технологій у сфері сільського господарства, зрошення та збору води, а також сільськогосподарського реманенту, який полегшує працю. Крім того, доступ жінок, які проживають у сільській місцевості до інформаційних та комунікаційних технологій і мереж мобільного зв'язку має не менш важливе значення, ніж розвиток їхніх маркетингових навичок.

74. Держави-учасниці повинні гарантувати доступність екологічно безпечних та трудозберігаючих технологій, у тому числі у сфері сільського господарства, зрошення та збору води, а також технологій, спрямованих на скорочення частки неоплачуваної праці вдома та на виробництві, для жінок, які проживають у сільській місцевості, а також створити сприятливі умови для розширення їхнього доступу до технологій, у тому числі інформаційних та комунікаційних технологій, у сільських районах. Жінкам, які проживають у сільській місцевості, необхідно надавати консультації щодо розвитку таких технологій, а користування інноваційними технологічними рішеннями має належним чином пропагуватися.

G.7 Інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ)

75. ІКТ (у тому числі радіо, телебачення, мобільні телефони, комп'ютери та Інтернет) грають надзвичайно важливу роль у процесі розширення прав і можливостей жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, надаючи їм вихід у ширший світ та легкий доступ до інформації та освіти. Різноманітні технології можуть задовільнити найрізноманітніші потреби: від приєднання до груп за інтересами до користування перевагами дистанційного навчання. Крім того, жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, значно більше страждають від гендерної нерівності в галузі користування ІКТ, що є одним із важливих аспектів "цифрової прірви". Бідність, географічна ізоляція, мовні бар'єри, комп'ютерна безграмотність та дискримінаційні гендерні стереотипи – все це може перешкоджати доступу жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, до ІКТ.

76. Держави-учасниці мають вживати необхідні заходи з метою пропагування гендерної рівності у сфері ІКТ та розширювати доступ жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, до ІКТ, а також розробляти та поширювати ініціативи, спрямовані на розвиток навичок використання ІКТ такими жінками та дівчатами, наприклад, шляхом створення центрів знань на рівні сіл та громад. Крім того, Державам-учасницям необхідно освоїти метод підвищення поінформованості та підготовки населення за допомогою мобільного телефонного зв'язку, який дозволяє достукатися до жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості.

G.8 Земельні та аграрні реформи, придбання земельних ділянок та переселення

77. Земельні та аграрні реформи зазвичай не враховують інтереси жінок, які проживають у сільській місцевості, та проводяться без урахування гендерного фактору. Політика земельної реформи часто надає перевагу чоловікам: реєстрація землі проводиться лише на ім'я чоловіків, компенсаційні виплати здійснюються переважно на ім'я чоловіків або встановлення обмежень на землекористування (що призводить до втрати земель, неможливості користування або втрати вартості земельної власності) ґрунтується лише на урахуванні діяльності чоловіків.

78. Держави-учасниці повинні приділяти пріоритетну увагу рівним правам жінок, які проживають у сільській місцевості, на землю під час реалізації аграрних та земельних реформ, а також розглядати рівні права жінок на землю як конкретну та основну ціль проведення земельної реформи. Державам-учасницям необхідно:

(a) забезпечити, щоб програми земельної та аграрної реформи містили конкретні цілі та заходи, що стосуються гендерної проблематики, та забезпечували як формальну, так і фактичну рівність, наприклад, за допомогою практики надання права на спільне володіння, а також обов'язкового отримання згоди від дружини на продаж, надання у заставу спільної землі або участь у проведенні фінансових угод, пов'язаних із землею;

(b) визнати та включити рівні права жінок, які проживають у сільській місцевості, на землю до усіх схем розподілу, на реєстрацію землі, на видачу свідоцтв про право власності на землю або сертифікації;

(c) офіційно визнати та переглянути законодавство, традиції, звичаї та системи землевладіння у контексті дотримання прав жінок, які є представниками корінного населення, з метою ліквідації дискримінаційних положень;

(d) розробити та запровадити заходи, у тому числі тимчасові спеціальні заходи, з метою забезпечення можливості жінкам, які проживають у сільській місцевості, користуватися системою державного розподілу, надання в оренду та використання землі, водойм, рибних ресурсів, лісів, а також отримувати вигоди від політики аграрної реформи, інвестицій у сільські райони та управління природними ресурсами у сільських районах. Безземельним жінкам, які проживають у сільській місцевості, слід приділяти першочергову увагу під час розподілу суспільних земель, рибних ресурсів та лісів.

Н. Належні умови життя [Стаття 14, § 2(h)]

Н.1 Забезпечення житлом

79. Право на належне житло має особливе значення для сільських районів, де базова інфраструктура та послуги часто недоступні або мають погану якість. Багато заходів, спрямованих на захист прав жінок, які проживають у сільській місцевості, на землю (наприклад, визнання рівної правоздатності жінок, визнання і захист правового забезпечення проживання та ліквідація дискримінації щодо жінок під час реєстрації та надання прав власності на землю) можуть також застосовуватися для захисту права на належне житло. Крім того, з метою покращення житлових умов у сільських районах з точки зору врахування ґендерних факторів можна вживати додаткових заходів. У зв'язку з цим:

80. Держави-учасниці повинні розглядати процес забезпечення житлом як частину загального процесу розвитку сільських районів та забезпечити, щоб відповідні заходи розроблялися в межах консультацій із жінками, які проживають у сільській місцевості. Держави-учасниці зобов'язані покращувати якість житлових умов у сільських районах шляхом розробки та запровадження цільових політик та програм, що враховують особливі потреби жінок, які проживають у сільській місцевості. Такі заходи мають вживатися згідно з міжнародними нормами, які стосуються права на житло, у тому числі основними принципами і настановами, що стосуються виселення і переміщення, та повинні включати дієві заходи для ефективного захисту жінок, які проживають у сільській місцевості, від насильницького виселення державними і недержавними суб'єктами.

Н.2 Водопостачання, санітарія, енергозабезпечення

81. Права жінок та дівчат, які проживають у сільській місцевості, на воду та санітарію є не лише одними з основних прав, а й ключем до реалізації цілої низки інших прав людини, зокрема, на здоров'я, харчування, освіти та участь.

82. Жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, належать до групи осіб, які найбільше страждають від браку води; ця ситуація погіршується нерівністю доступу до природних ресурсів та відсутністю інфраструктури та послуг. Для того, щоб дістатися води, жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, часто змушені долати великі відстані, що іноді наражає їх на підвищений ризик сексуального насильства та нападів. Через нерозвиненість інфраструктури та послуг у сільських районах, жінки, які проживають у сільській місцевості, зазвичай витрачають від 4 до 5 годин на день (або більше), щоб набрати води іноді із неякісних джерел, на перенесення важких ємностей для води, а також страждають від захворювань, викликаних споживанням неякісної води. Існує безліч недорогих і ефективних технологій, які могли б полегшити ситуацію, серед яких технологія буріння свердловин, системи забору води, технології повторного використання стічних вод, трудозберігаючі технології зрошення, системи збору дощової води та очищення побутових вод.

83. За відсутності туалетів жінки та дівчата, які проживають у сільській місцевості, змушені долати великі відстані у пошуках усамітнення. Відсутність необхідних санітарних систем також підвищує ризик погіршення стану здоров'я. З метою виправлення цієї ситуації, жінки та дівчата, що проживають у сільській місцевості, повинні мати фізичний та економічний доступ до санітарних послуг, які мають відповідати вимогам гігієни та безпеки, а також бути прийнятними з соціальної та культурної точок зору.

84. Доступ жінок, які проживають у сільській місцевості, до електроенергії, а також інших форм енергоресурсів, часто обмежений. Відповідальність за отримання енергії з біомаси та її використання, та пов'язані з цим ризики для здоров'я та безпеки покладаються в, першу чергу, на жінок та дівчат. Вони традиційно несуть відповідальність за задоволення потреб домашніх господарств в електроенергії та, оскільки є основними її споживачами на рівні домогосподарства, найбільше страждають від збільшення витрат або дефіциту ресурсів. У той час як підпункт (h) стосується конкретно електроенергії, важливо визнати, що жінки, які проживають у сільській місцевості, мають й інші потреби в енергії, зокрема, вони потребують її для приготування їжі, опалення/охолодження та експлуатації транспорту.

85. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб жінки, які проживають у сільській місцевості, мали доступ до основних послуг і суспільних благ, зокрема:

(a) достатньої, безпечної, прийнятної, доступної як фізично, так і фінансово води для особистого і господарського використання, а також для зрошення і сільського господарства;

(b) належної санітарії та гігієни, що дасть можливість жінкам та дівчатам проводити гігієнічні процедури під час менструації та надасть доступ до гігієнічних прокладок;

(c) стійких і відновлюваних джерел енергії, розповсюджуючи мережеві послуги серед сільських районів та використовуючи сонячну енергію та інші відновлювані джерела енергії, які потребують недорогих технологій.

Н.3 Транспортне сполучення

86. У жінок, які проживають у сільській місцевості, існують серйозні проблеми з доступом до транспортної та дорожньої інфраструктури, що негативно впливає на реалізацію своїх прав, зокрема, права на освіту, можливість заробляти кошти та права на медичне обслуговування. Географічна віддаленість, несприятливий рельєф місцевості, нерозвиненість інфраструктури та відсутність доступу до громадського транспорту – все це може щодня обмежувати свободу пересування. Навіть якщо у сільських районах існує можливість використання альтернативних транспортних засобів, пов'язані з цим витрати на поїздки, а також ризики домагання і насильства за ґендерним принципом можуть бути серйозними факторами, які стримують жінок, що проживають у сільській місцевості, від користування ними. У результаті вони часто витрачають багато годин, пересуваючись пішки, що, в свою чергу, створює для них інші проблеми, пов'язані з великими затратами часу та ризиками для здоров'я та безпеки.

87. Державам-учасницям слід проаналізувати потреби в транспортних послугах у сільських районах, диференційовані за ґендерною ознакою; гарантувати, щоб політики і програми у транспортному секторі враховували потреби жінок, які проживають у сільській місцевості, в мобільності; а також забезпечувати жінок, які проживають у сільській місцевості, безпечними, фізично та економічно доступними транспортними засобами.

I. Жінки, які проживають у сільській місцевості розвинених країн

88. У розвинених і країнах, що розвиваються, жінки, які проживають у сільській місцевості, нерідко стикаються з аналогічними проблемами, пов'язаними з бідністю та соціальною ізоляцією, і можуть мати подібні потреби, пов'язані з доступністю необхідних послуг, соціальним захистом та розширенням економічних прав і можливостей. Як і в більшості країн, що розвиваються, економіка сільських районів у розвинених країнах зазвичай орієнтована на чоловіків, а в політиках розвитку сільських районів у розвинених країнах іноді майже не приділяється увага потребам та правам жінок. Жінки, які проживають у сільській місцевості, у розвинених країнах (так само, як і у країнах, що розвиваються) як і раніше потребують цілеспрямованих політик та програм, які б пропагували та гарантували реалізацію їхніх прав. Багато рекомендацій, які були надані у попередніх розділах, будуть корисними для вирішення проблем жінок, які проживають у сільській місцевості розвинених країн; незважаючи на це, є специфічні проблеми, які заслуговують особливої уваги.

89. Наприклад, багато жінок-мігрантів, які працюють у розвинених країнах, працевлаштовані у сфері сільського господарства і часто стикаються з серйозними порушеннями їхніх прав людини, зокрема, насильством та експлуатацією, а також відмовою у доступі до послуг, у тому числі у сфері медичного обслуговування. Крім того, перехід до сільського господарства на промисловій основі у багатьох розвинених країнах призвело до маргіналізації дрібних фермерів, що непропорційно сильно впливає на жінок, які проживають у сільській місцевості. Тому, існує необхідність у сприянні та підтримці альтернативних програми= розвитку сільського господарства з урахуванням гендерної проблематики, які б надавали можливість жінкам, що є дрібними виробниками, брати участь та отримувати користь від розвитку сільського господарства та сільських районів. Крім того, у той час, як сільські громади у розвинених країнах мають належний доступ до соціального обслуговування, транспортної інфраструктури, водопостачання, санітарії, технологій, освіти, систем охорони здоров'я тощо, ситуація не є однаковою у всіх сільських громадах. У багатьох місцях доступ до таких послуг помітно відсутній, а жінки, які проживають у таких сільських громадах, не лише стикаються з позбавленням таких прав, а й зі збільшенням роботи по догляду у результаті. Це особливо справедливо щодо периферійних та сильно віддалених сільських громад, зокрема, корінних, які є ізольованими та, як правило, мають вищі показники бідності.

90. Держави-учасниці повинні забезпечити виконання Загальної рекомендації №26 (від 2008 року) щодо жінок-мігрантів, які працюють, приділяючи особливу увагу жінкам, що проживають у сільській місцевості і працюють як сезонні робітники-мігранти у секторі сільського господарства. У зв'язку з цим, Держави-учасниці мають гарантувати правовий захист прав працюючих жінок-мігрантів, які проживають у сільській місцевості, та їхній доступ до засобів правового захисту, надаючи захист від дискримінації і сексуальної експлуатації та сексуальної наруги як документованим, так і недокументованим працюючим жінкам-мігрантам, які проживають у сільській місцевості.

91. Держави-учасниці мають сприяти та підтримувати альтернативні програми розвитку сільського господарства з урахуванням гендерної проблематики, які б надавали можливість жінкам, що є дрібними виробниками, брати участь та отримувати користь від розвитку сільського господарства і сільських районів. Такі програми повинні надавати підтримку фермерським господарствам, якими керують жінки, та жінкам-фермерам, а також пропагувати традиційні для жінок сільськогосподарські практики.

92. Державам-учасницям слід покращити умови життя жінок, які проживають у сільській місцевості, перш за все представницям корінних народів, які мешкають у периферійних районах, що зазвичай є біднішими, ізольованішими та мають менший доступ до соціальних послуг. Вони повинні надавати першочергового значення розвитку цих сільських громад, залучаючи місцевих жінок до процесу розробки та реалізації планів розвитку сільських районів.

IV. Дані про становище сільських жінок

93. Серйозною перешкодою для реалізації Статті 14 є загальний брак систематичних даних із розбивкою за категоріями щодо положення жінок, які проживають у сільській місцевості, що заважає належному моніторингу та реалізації їхніх прав відповідно до положень Конвенції.

94. Держави-учасниці повинні збирати, аналізувати, використовувати і поширювати інформацію щодо положення жінок, які проживають у сільській місцевості, з розбивкою за категоріями як-от стать, вік, географічне положення, інвалідність, соціально-економічний статус, приналежність до меншини тощо. Така інформація, у тому числі показники досягнення Цілей СР, мають використовуватися для надання інформації та розробки заходів, зокрема, тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на досягнення реальної рівності для жінок, які проживають у сільській місцевості, в усіх сферах життя. Такі дані повинні містити інформацію щодо положення жінок, які проживають у сільській місцевості, у тому числі конкретних груп сільських жінок, які страждають від множинних форм дискримінації та стикаються з конкретними перешкодами під час реалізації своїх прав.

V. Застереження/заяви

95. Застереження до будь-якої із Статей Конвенції, а зокрема до Статей 2(f), 5(a), 7, 9, 14, 15 та 16, можуть надзвичайно негативно впливати на становище жінок, які проживають у сільській місцевості. Як приклад можна навести застереження, які обмежують або будь-яким іншим чином згубно впливають на можливість жінок користуватися правами на житло, землю та майно, зокрема ті, що стосуються правонаступництва та успадкування, а також застереження, які обмежують їхнє право на участь у політичному житті.

96. Держави-учасниці, які внесли застереження, повинні надати інформацію у своїх періодичних звітах Комітету про конкретний вплив таких застережень на реалізацію жінками, які проживають у сільській місцевості, своїх прав, встановлених Конвенцією, та вказати заходи, які були вжиті для отримання таких застережень під контролем, із метою їх якнайшвидшого скасування.

VI. Поширення даних і звітування

97. Комітет закликає Держав-учасниць здійснити переклад цієї Загальної рекомендації національними та місцевими мовами, у тому числі мовами корінного населення і національних меншин, та широко розповсюдити її серед органів уряду, які представляють усі гілки влади, а також громадянського суспільства, у тому числі засоби масової інформації, наукові кола, жіночі організації, зокрема, організації жінок, які проживають у сільській місцевості. Комітет рекомендує Державам-учасницям консультуватися з об'єднаннями жінок, які проживають у сільській місцевості, під час підготовки своїх періодичних звітів, особливо в контексті Статті 14, у тому числі з жіночими фермерськими організаціями, товариствами виробників та сільськими кооперативами.

Загальна рекомендація №35 з ґендерно-обумовленого насильства над жінками, що є оновленням загальної рекомендації №19

14 липня 2017 р.

Зміст

Вступ.....	35-2
I. Сфера застосування.....	35-4
II. Загальні зобов'язання держав-учасниць Конвенції, що стосуються ґендерно-обумовленого насильства над жінками.....	35-7
III. Рекомендації.....	35-11

Пreamбула

Комітет визнає цінний внесок більш ніж ста громадянських суспільств та жіночих організацій, держав-учасниць, а також наукових спільнот, установ ООН та інших зацікавлених сторін, які висловили свої думки та зауваження під час розробки цієї загальної рекомендації.

Комітет також із вдячністю відзначає внесок Спеціального доповідача з питань насильства над жінками, його причини та наслідки для цієї роботи та цього документа.¹

Вступ

1. У загальній рекомендації №19 про насильство над жінками, ухваленій Комітетом на одинадцятій сесії у 1992 році,² зазначається, що дискримінація жінок, як це визначено у статті 1 Конвенції, охоплює ґендерно-обумовлене насильство, тобто насильство, яке “спрямоване проти жінки, оскільки вона жінка або непропорційно зачіпає жінок”, і, фактично, є порушенням прав людини.

2. Понад 25 років практика держав-учасниць схвалювала тлумачення Комітету. Практика упевненості у правомірності та державна практика свідчить, що заборона ґендерно-обумовленого насильства над жінками трансформувалася у принцип звичайного міжнародного права. Загальна рекомендація №19 була головним каталізатором цього процесу.³

¹ Відповідно до рішень 65/IV та 66/IX Комітету.

² Хоча Комітет вперше звернув увагу на таке насильство у 1989 році через свою загальну рекомендацію №12, лише у загальній рекомендації №19 було передбачено детальний і всебічний огляд насильства над жінками та основу для подальшої роботи Комітету з даного питання.

³ Упродовж десятиріч після ухвалення загальної рекомендації №19 більшість держав-учасниць вдосконалили свої правові та політичні заходи для вирішення різноманітних форм ґендерно-обумовленого насильства над жінками. Див.: Огляд та оцінка виконання Пекінської декларації та Платформи дій, а також підсумки двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї. Доповідь Генерального Секретаря E/CN.6/2015/3, пп. 120-139. Докази практики країн, які не є членами ООН, Ірану, Палау, Сомалі, Судану, Тонґи та Сполучених Штатів охоплюють ухвалення національного законодавства з питань насильства над жінками (наприклад, у Сполучених Штатах Америки в 1994 році, у Сомалі в 2012 році), запрошення поширені та ухвалені Спеціальним доповідачем з питань насильства над жінками (наприклад, візити до США у 1998 та 2011 роках, до Сомалі в 2011 році та Судану в 2015 році); ухвалення різноманітних рекомендацій щодо посилення захисту жінок від насильства за допомогою процесу універсального періодичного огляду Ради ООН з прав людини та схвалення ключових резолюцій щодо ліквідації насильства над жінками, ухвалених Радою ООН із прав людини (наприклад, Резолюція A/HRC/RES/32/19 (2016)). Практика держав також відображається у знакових політичних документах та регіональних договорах, ухвалених на багатосторонніх форумах, як-от Віденська декларація 1993 року та Програма дій; Декларація ООН 1993 року про ліквідацію насильства над жінками; ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій (1995 р.) та їх п'ятирічні огляди та регіональні конвенції та плани дій (Американська конвенція про попередження, покарання та викорінення насильства над жінками 1994 р., (Конвенція Belém do Para), Протокол 2003 року до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці (протокол Мапуту) та Конвенції Ради Європи 2011 року про попередження та боротьбу з насильством над жінками та насильством у сім'ї (Стамбульська конвенція)). Інші відповідні міжнародні документи – Декларація про ліквідацію насильства над жінками та ліквідацію насильства над дітьми в АДПСА (Асоціація держав Південно-Східної Азії) та Арабська стратегія боротьби з насильством над жінками (2011-2030) та узгоджені висновки 57-ї Сесії Комісії щодо статусу жінок (2013 рік) про ліквідацію та попередження всіляких форм насильства над жінками та дівчатами. Римський статут Міжнародного кримінального суду та резолюція 1325 (2000) Ради Безпеки ООН та наступні резолюції щодо жінок, миру та безпеки, а також багато резолюцій Ради з прав людини (наприклад, Резолюція A/HRC/32/L.28/Ред.1 (2016 р.)) містять конкретні положення про насильство щодо ґендерно-обумовленого насильства над жінками. Такий розвиток також демонструють судові рішення міжнародних судів, які є допоміжним засобом для визначення звичайного міжнародного права (Проект Висновків Комісії з міжнародного права 13 [14]). Наприклад, “Опуз проти Туреччини” (Європейський суд із прав людини, заява №33401/02, рішення від 9 червня 2009 року) та “Гонсалес проти Мексики” (рішення Американського суду з прав людини від 16 листопада 2009 року). У “Опуз проти Туреччини” Європейський суд з прав людини був під впливом того, що він назвав “еволюцією норм і принципів у міжнародному праві” (§ 164) через низку міжнародних та порівняльних матеріалів про насильство над жінками.

3. Визнаючи ці розробки, а також роботу Спеціального доповідача ООН із питань насильства над жінками, його причин та наслідків, а також договірних органів із питань прав людини⁵ та спеціальні процедури, Комітет ухвалив рішення відзначити двадцять п'ять років із моменту ухвалення Загальної рекомендації №19, надаючи державам-учасницям додаткові настанови, спрямовані на прискорення ліквідації гендерно-обумовленого насильства над жінками.

4. Комітет визнає, що громадянське суспільство, особливо жіночі неурядові організації, визначає пріоритети щодо ліквідації гендерно-обумовленого насильства над жінками; їх діяльність мала глибокий соціальний та політичний вплив, що сприяло визнанню гендерно-обумовленого насильства над жінками порушенням прав людини та ухваленню законів та принципів боротьби з ним.

5. Заключні зауваження Комітету⁶ та його подальша діяльність, загальні рекомендації, заяви, погляди та рекомендації, що випливають з повідомлень⁷ та запитів⁸ згідно з Факультативним протоколом до Конвенції, засуджують гендерно-обумовлене насильство над жінками у всіх його формах, де б воно не трапилося. Вони також пояснюють стандарти для ліквідації такого насильства та зобов'язання держав-учасниць у цьому питанні.

6. Незважаючи на ці досягнення, гендерно-обумовлене насильство, незалежно від того, вчинено воно державами, міжурядовими організаціями чи недержавними суб'єктами, у тому числі приватними особами та збройними угрупованнями⁹, залишається всеосяжним у всіх країнах світу, з високим рівнем безкарності. Воно проявляється у континуумі багаторівневих, взаємопов'язаних і повторюваних форм, в різних параметрах, від приватних до державних, у тому числі технологічно опосередкованих налаштувань¹⁰ і в сучасному глобалізованому світі виходить за межі державних кордонів.

⁴ Див., серед інших, зауваження загального характеру №28 (2000 р.) Комітету з прав людини про рівність прав чоловіків і жінок; зауваження загального характеру №2 (2008 р.) Комітету проти тортур; зауваження загального характеру №22 (2016 р.) про право на сексуальне та репродуктивне здоров'я Комітету з економічних, соціальних та культурних прав; та зауваження загального характеру №3 (2016 р.) про жінок та дівчат з інвалідністю Комітету з прав людей з інвалідністю.

⁵ Зокрема, Робоча група з питань дискримінації жінок у галузі права і практики та Спеціальний доповідач з питань тортур.

⁶ З часу ухвалення загальної рекомендації №19 Комітет ухвалив майже шістьсот заключних зауважень: більшість з них стосуються гендерно-обумовленого насильства над жінками.

⁷ Зокрема, А.Т. проти Угорщини (справа №2/2003), Фатма Ілдірім проти Австрії (справа №6/2005), Сахид Гекче проти Австрії (справа №5/2005), Карен Вертідо проти Філіппін (справа №18/2008), В. К. проти Болгарії (справа №20/2008), Інга Абрамова проти Білорусі (справа №23/2009), С. В. П. проти Болгарії (справа №31/2011), Іссату Джаллоу проти Болгарії (справа №32 / 2011 р.), Р. П. Б. проти Філіппін (справа № 34/2011), Анжела Гонсалес Каррено проти Іспанії (справа №47/2012), Х. та У. проти Грузії (справа №29/2009), Білуосова проти Казахстану (справа № 45/2012), А. С. проти Угорщини (№4/2004), Келл проти Канади (№19/2008), М. В. проти Данії (№46/2012) та Л. Р. проти Республіки Молдова (зау. №58/2013).

⁸ Мексика (CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, 2005 р.), Канада (Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації жінок/C/OP.8/CAN/1, 2015 р.) та Філіппіни (CEDAW/C/OP.8/PHL/1, 2015 р.).

⁹ Сюди відносяться всі види збройних груп, а саме загони повстанців, банди, воєнізовані групи тощо.

¹⁰ Див. Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН про сприяння Декларації про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства щодо заохочення та захисту загальноновизнаних прав та основних свобод людини: захист прав жінок-правозахисників, 30 січня 2014 року, A/RES/68/181; ПРООН, ООН жінки, Комісія з широкосмугового зв'язку в інтересах стійкого розвитку: Кібер насильство над жінками та дівчатами: Всесвітній тривожний виклик, жовтень 2015 року; Узгоджені висновки, ухвалені Комісією про статус жінок на її 57-й сесії (E/2013/27).

7. У багатьох державах законодавство, що стосується ґендерно-обумовленого насильства над жінками, залишається неповноцінним та/або погано реалізованим чи взагалі не існує. Ерозія законодавчої та політичної структури з метою ліквідації ґендерно-обумовленої дискримінації чи насильства зазвичай виправдовується традиціями, культурою, релігією або фундаменталістськими ідеологіями, та суттєвим скороченням державних витрат, часто як частиною "заходів економії" внаслідок економічної та фінансової кризи, але це ще більше послаблює реакцію держави. У контексті скорочення демократичного простору та подальшого погіршення верховенства права всі ці чинники дозволяють розповсюджувати ґендерно-обумовлене насильство над жінками та призвести до культури безкарності.

I. Сфера застосування

8. Цей документ доповнює та оновлює рекомендації для держав-учасниць, викладені у загальній рекомендації №19, і застосовується разом із нею.

9. Принцип "насильство над жінками" у загальній рекомендації №19 та інших міжнародних актах та документах підкреслює, що це насильство є ґендерно-обумовленим. Відповідно, у цьому документі використовується вираз "ґендерно-обумовлене насильство над жінками" як точніший термін, що чітко визначає ґендерні причини та наслідки насильства. Цей вираз ще більше посилює розуміння такого насильства як соціальної, а не індивідуальної проблеми, яка потребує всебічної протидії, окрім конкретних подій, окремих правопорушників та жертв/постраждалих¹¹.

10. Комітет вважає, що ґендерно-обумовлене насильство над жінками є одним із основних соціальних, політичних та економічних засобів, за допомогою яких залежна позиція жінок стосовно чоловіків та їх стереотипні ролі зберігаються назавжди. Упродовж своєї роботи Комітет дав зрозуміти, що це насильство є важливою перешкодою для досягнення суттєвої рівності між жінками та чоловіками, а також для здійснення жінками прав людини та основних свобод, закріплених у Конвенції.

11. Загальна рекомендація №28 (2010 р.) щодо основних зобов'язань держав-учасниць вказує на те, що їх зобов'язання за статтею 2 Конвенції полягають у повазі, захисті і здійсненні прав жінок на відсутність дискримінації та здійснення рівності де-юре і де-факто.¹² Обсяг цих зобов'язань стосовно ґендерно-обумовленого насильства над жінками, що виникають у конкретних контекстах, розглядається в загальній рекомендації №28 та інших загальних рекомендаціях, у тому числі загальній рекомендації №26 (2008 р.) щодо працівників жінок-мігрантів, №27 (2010 р.) щодо жінок похилого віку, №30 (2013 р.) щодо жінок у запобіганні конфліктам, конфліктних та постконфліктних ситуаціях; №31 (2014 р.) щодо шкідливих практик; №32 (2014 р.) щодо ґендерних аспектів статусу біженців, притулків, національності та безгромадянства жінок; №33 (2015 р.) щодо доступу жінок до правосуддя та №34 (2016 р.) щодо прав сільських жінок. Дійсний документ надає перехресні посилання на відповідні елементи цих загальних рекомендацій, але не повторює їх.

¹¹ При перекладі використано термін "жертва" як більш вживаний у національному праві. Але з урахуванням розвитку правової думки й сучасних тенденцій у сфері захисту прав людини вважаємо за необхідне у майбутньому надавати перевагу терміну "постраждала особа"

¹² Загальна рекомендація 28, § 9. Інші договірні органи ООН з прав людини також використовують цю типологію, наприклад, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Зауваження загального характеру №12 (1999 р.).

12. Загальна рекомендація №28 щодо основних зобов'язань держав-учасниць, передбачених статтею 2 Конвенції, а також загальна рекомендація №33 щодо доступу жінок до правосуддя підтверджує, що дискримінація жінок нерозривно пов'язана з іншими факторами, які впливають на їхнє життя. Правознавство Комітету підкреслює, що до них можуть належати етнічна приналежність/раса, статус корінних народів або меншин, колір шкіри, соціально-економічний статус та/або каста, мова, релігія чи переконання, політичні погляди, національне походження, сімейний та/або материнський статус, вік, міське/сільське місце проживання, стан здоров'я, інвалідність, власність, сексуальна орієнтація чи інтерсесуальність, неграмотність, торгівля жінками, збройний конфлікт, пошук притулку, перебування у статусі біженця, внутрішні переселення, безгромадянство, міграція, домашні господарства, вдівство, життя з ВІЛ/СНІД, позбавлення свободи, проституція, географічна віддаленість та стигматизація жінок, які борються за свої права, у тому числі правозахисниці.¹³ Таким чином, оскільки жінки зазнають різноманітних та перехресних форм дискримінації, які мають негативний вплив, що посилюється, Комітет визнає, що ґендерно-обумовлене насильство може по-різному впливати на різних жінок, тому потрібна відповідна юридична та політична протидія.¹⁴

13. Комітет посилається на статтю 23 Конвенції, в якій йдеться про те, що будь-які положення національного законодавства або міжнародних договорів, крім Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, які сприяють досягненню рівності жінок і чоловіків, матимуть перевагу над зобов'язаннями, переліченими в Конвенції, і, відповідно, рекомендаціями цього документу. Комітет також зазначає, що заходи держав-учасниць, спрямовані на подолання ґендерно-обумовленого насильства над жінками, знаходяться під впливом застережень, які вони вносять до Конвенції. Він також зазначає, що в якості договірному органу з прав людини можуть оцінюватися допустимість застережень, сформульованих державами-учасницями¹⁵, і знову підтверджує свою думку, що застереження, особливо до статті 2 або статті 16¹⁶, дотримання яких є надзвичайно важливим у намаганнях подолати ґендерно-обумовлене насильство над жінками, несумісні з об'єктом і ціллю Конвенції і, таким чином, неприпустимі відповідно до статті 28 § 2.¹⁷

¹³ Загальна рекомендація 33, §§ 8, 9. До інших загальних рекомендацій, що стосуються перехресної дискримінації, належать загальна рекомендація №15 щодо жінок та СНІДу, №18 щодо жінок з інвалідністю, №21 щодо рівності у шлюбі та сімейних відносинах, №24 щодо жінок та здоров'я, №26 щодо працівників жінок-мігрантів, №27 щодо літніх жінок та захисту їхніх прав людини, №30 щодо жінок у запобіганні конфліктам, конфліктних та постконфліктних ситуаціях, №31 щодо шкідливих практик, №32 щодо ґендерних аспектів статусу біженців, притулків, національності та безгромадянства жінок та №34 щодо прав сільських жінок. Комітет також звертався до перехресної дискримінації у своїх поглядах на комунікації (Джаллоу проти Болгарії, 2012 р., С.В.П. проти Болгарії, 2012 р.; Келл проти Канади, 2012 р.; А.С. проти Угорщини, 2006 р.; Р.П.Б. проти Філіппін, 2014 р.; М.В. проти Данії, 2016 р. та ін.) та розслідуваннях (зокрема, щодо Мексики (2005 р.) та Канади (2015 р.)).

¹⁴ Загальна рекомендація №28, § 18, Канадське розслідування § 197.

¹⁵ Див. Керівництво з практики щодо застережень до договорів, ухвалене Комісією з міжнародного права, 2011 р., А/65/10, § 3.1.10

¹⁶ Заява Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації жінок (КЛДЖ) про застереження до "Звіту про роботу дев'ятнадцятої сесії" (1998 р.), Документ ООН А/53/38 /Ред.1, § 12; див. також загальну рекомендацію 29, §§ 54-55. В заключних зауваженнях щодо доповідей держав-учасниць також зазначено, що застереження до статей 2, 7, 9 і 16, а також загальні застереження є несумісними з об'єктами та цілями Конвенції.

¹⁷ Загальна рекомендація №28, §§ 41 і 42..

14. Гендерно-обумовлене насильство впливає на жінок упродовж всього їхнього життя¹⁸, і, відповідно, на жінок, перелік яких є у цьому документі, у тому числі дівчат. Це насильство має декілька форм, у тому числі дії чи бездіяльність, які можуть спричинити чи призвести до смерті¹⁹, фізичної, статевої, психологічної чи економічної шкоди, страждань жінок, загрози таких дій, домагань, примусу та незаконного позбавлення волі.²⁰ Гендерно-обумовлене насильство над жінками знаходиться під впливом і часто загострюється через культурні, економічні, ідеологічні, технологічні, політичні, релігійні, соціальні та екологічні фактори, про що свідчить, зокрема, в контексті переміщення, міграції, посилення глобалізації економічної діяльності, у тому числі глобальні ланцюги постачань, видобувна та офшорна промисловість, милітаризація, іноземна окупація, збройні конфлікти, насильницький екстремізм та тероризм. На гендерно-обумовлене насильство також впливають політичні, економічні та соціальні кризи, громадянські заворушення, надзвичайні ситуації гуманітарного характеру, стихійні лиха, знищення чи скорочення природних ресурсів. Шкідливі практики²¹ та злочини проти прав жінок правозахисників, політиків²², активістів чи журналістів є також формами гендерного насильства щодо жінок, які постраждали від таких культурних, ідеологічних та політичних чинників.

15. Право жінок на життя, вільне від гендерно-обумовленого насильства, є невід'ємним від інших прав людини, у тому числі право на життя, здоров'я, свободу та безпеку людини, право на рівність та рівноправний захист у сім'ї, свободу від тортур та жорстокого, нелюдського або принизливого поводження, свободу слова, пересування, активну роботу, збори і асоціації.

16. До гендерно-обумовленого насильства над жінками можуть належати катування або жорстоке, нелюдське чи принизливе поводження в певних обставинах, зокрема, у випадках зґвалтування, насильства в сім'ї або шкідливих практик серед іншого²³. У деяких випадках окремі форми гендерно-обумовленого насильства над жінками можуть також складати міжнародні злочини²⁴

¹⁸ Загальна рекомендація №27 щодо літніх жінок та захисту їх прав людини та загальна рекомендація №31 щодо шкідливих практик.

¹⁹ До таких смертей належать, зокрема, вбивства, вбивства "в ім'я честі" та насильницькі самогубства. Див. розслідування щодо Мексики (2005 р.) та Канади (2015 р.), а також Заключні зауваження щодо Гватемали, 2009 р.; Південної Африки, 2011 р.; Мексики, 2012 р.; Чилі, 2012 р.; Пакистану, 2013 р.; Іраку, 2014 р.; Фінляндії, 2014 р.; Намібії, 2015 р.; Туреччини, 2016 р., Гондурасу, 2016 р.; Об'єднаної Республіки Танзанія, 2016 р.; серед інших.

²⁰ Загальна рекомендація №19, § 6 та загальна рекомендація №28, § 19.

²¹ Спільна загальна рекомендація №31 Комітету з подолання дискримінації жінок/Зауваження загального характеру №18 Комітету з прав дитини щодо шкідливих практик.

²² Див. звіт: Міжпарламентський союз (МПС), сексизм, домагання та насильство над жінками-парламентаріями (жовтень 2016 р.)

²³ Спеціальний доповідач з питань тортур та інших видів жорстокого, нелюдського та принизливого поводження A/HRC/31/57 (2016 р.); Звіт СР щодо тортур, 15 січня 2008 року, A/HRC/7/3, § 36; Заключні зауваження Комітету проти тортур щодо Мексики, CAT/C/MEX/CO/4; щодо Гайани, CAT/C/GUY/CO/1; щодо Того, CAT/C/TGO/CO/1; по Бурунді, CAT/C/BDI/CO/1; щодо Перу, CAT/C/PER/CO/5-6; щодо Таджикистану, CAT/C/TJKO/2; щодо Сенегалу, CAT/C/SEN/CO/3; Зауваження загального характеру комітету з прав людини (HRC) №28 (2000 р.) щодо статті 3 (Рівність прав чоловіків і жінок); Заключні зауваження HRC щодо Словаччини, CCRP/CO/78/SVK; щодо Японії, CCRP/C/79/Add. 102; і щодо Перу, CCRP/CO/70/PER, серед інших

²⁴ У тому числі злочини проти людства та військові злочини, такі як зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-яка інша форма сексуального насильства порівняної тяжкості відповідно до статей 7(1)(g), 8(2)(b)(xxii) та 8(2)(e)(vi) Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

17. Комітет схвалює думку інших договірних органів із прав людини та відповідальних керівників особливих процедур, що при визначенні того, коли акти гендерно-обумовленого насильства над жінками становлять собою тортури або жорстоке, нелюдське чи принизливе поводження, необхідний гендерний підхід для розуміння рівня болю та страждання, якого зазнають жінки, а також того, що ціль та намір застосування тортур задовольняється, коли дії або бездіяльність є гендерними або вчинені проти особи на основі статі.

18. Порушення сексуального та репродуктивного здоров'я жінок та прав жінок, такі як примусова стерилізація, примусовий аборт, примусова вагітність, криміналізація абортів, заперечення чи затримка безпечних абортів та післяопераційного догляду, примусове продовження вагітності, зневажливе і погане поводження з жінками та дівчатами, які шукають інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я, товари та послуги – це види гендерно-обумовленого насильства, яке, залежно від обставин, може являти собою тортури або жорстоке, нелюдське чи принизливе поводження.

19. Комітет вважає, що гендерно-обумовлене насильство над жінками має бути пов'язане з гендерними факторами, як-от ідеологія права та переваги чоловіків над жінками, соціальні норми щодо чоловічої приналежності, необхідність ствердження чоловічого контролю або влади, забезпечення виконання гендерних функцій або запобігання, відрода або покарання за те, що вважається неприйнятною жіночою поведінкою. Ці фактори також сприяють явному або неявному суспільному визнанню гендерно-обумовленого насильства над жінками, яке все ще часто розглядають як приватну справу, та широко розповсюдженій безкарності за це.

20. Гендерно-обумовлене насильство над жінками відбувається у всіх сферах людського спілкування, – як на рівні держав, так і на приватному рівні. Сюди належать сім'я, громада, громадські місця, робочі місця, відпочинок, політика, спорт, медичні послуги, умови у яких відбувається навчання та їх повторне визначення за допомогою технологічних середовищ, як-от сучасні форми насильства, що відбуваються в Інтернеті та цифрових просторах. У всіх цих умовах гендерно-обумовлене насильство над жінками може бути наслідком дій чи бездіяльності державних та недержавних суб'єктів, які діють територіально або екстериторіально, у тому числі екстериторіальні військові дії держав, окремо або у якості членів міжнародних або міжурядових організацій чи коаліцій, або екстериторіальні дії приватних корпорацій.

II. Загальні зобов'язання держав-учасниць Конвенції, що стосуються гендерно-обумовленого насильства над жінками

21. Гендерно-обумовлене насильство становить дискримінацію жінок за статтюю 1 і, таким чином, враховує всі зобов'язання, передбачені Конвенцією. Стаття 2 встановлює, що головним зобов'язанням держав-учасниць є дотримання усіма відповідними засобами та без затримки політики ліквідації дискримінації жінок, у тому числі гендерно-обумовлене насильство над жінками. Це обов'язок негайного характеру; затримки не можуть бути виправдані будь-якими підставами, у тому числі економічними, культурними та релігійними міркуваннями. Загальна рекомендація №19 вказує на те, що стосовно гендерно-обумовленого насильства над жінками це зобов'язання містить два аспекти відповідальності держави: насильство, яке виникає внаслідок дій або бездіяльності (а) держави-учасника або його суб'єктів та (б) недержавних суб'єктів.

Відповідальність за дії чи бездіяльність державних суб'єктів

22. Відповідно до Конвенції та загального міжнародного права держава-учасниця несе відповідальність за дії та бездіяльність її органів та посадових осіб, які становлять гендерно-обумовлене насильство над жінками.²⁵ До них відносяться дії чи бездіяльність посадових осіб у виконавчій, законодавчій та судовій гілках влади. Стаття 2 (г) Конвенції вимагає, щоб держави-учасники та їх органи та посадові особи утримувалися від будь-яких дій чи практики прямої або непрямой дискримінації жінок та забезпечували діяльність державних органів та установ відповідно до цього зобов'язання. Крім забезпечення умов, щоб політика, програми та процедури не дискримінували жінок, відповідно до статті 2 (в) та (ж), держави-учасниці повинні мати ефективну та доступну правову та службову систему для подолання всіх видів гендерно-обумовленого насильства над жінками, вчиненого державними службовцями, на їхній території або на екстериторіально.

23. Держави-учасниці несуть відповідальність за попередження цих дій або бездіяльності у виконанні власних органів та посадових осіб, у тому числі вивчення та ухвалення, впровадження та моніторинг правових норм, адміністративних правил та норм поведінки, а також за розслідування, переслідування та застосування відповідних юридичних або дисциплінарних санкцій, а також забезпечення відшкодування в усіх випадках гендерно-обумовленого насильства над жінками, в тому числі тих, що становлять міжнародні злочини, а також у випадках невиконання, необережності або бездіяльності з боку органів державної влади.²⁶ При цьому важливо враховувати різноманітність жінок та ризики перехресної дискримінації, що впливають із неї.

Відповідальність за дії чи бездіяльність недержавних суб'єктів

24. Відповідно до загального міжнародного права, а також за міжнародними договорами, дії чи бездіяльність приватних суб'єктів у певних випадках можуть поширюватись на міжнародну відповідальність держави. Сюди належить:

а) Дії та бездіяльність недержавних суб'єктів, що належать державам. Дії чи бездіяльність приватних суб'єктів, які уповноважені законом держави здійснювати елементи державної влади, у тому числі приватні органи, які надають державні послуги, такі як охорона здоров'я або освіта, або місця роботи у місцях позбавлення волі, вважаються діями, що відносяться до самої держави,²⁷ а також дії чи бездіяльність представників приватних осіб, які фактично діють під керівництвом або під контролем держави,²⁸ у тому числі при роботі за кордоном.

²⁵ Див. Комісія з міжнародного права (КМП), Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-неправомірні акти. Ст. 4 (Поведінка державних органів). Див. також ст. 91 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій (Протокол I).

²⁶ Див. виноску 6 вище та загальну рекомендацію №33.

²⁷ Комісія з міжнародного права (див. вище, виноска 29), ст. 5 (Поведінка осіб чи суб'єктів, що виконують елементи державних повноважень).

²⁸ Там же. Ст.8 (Поведінка, яку спрямовує або контролює держава).

б) Зобов'язання належної обачності щодо дій та бездіяльності недержавних суб'єктів. Стаття 2 (д) Конвенції явно передбачає, що держави-учасниці зобов'язані вживати всіх відповідних заходів для усунення дискримінації жінок будь-якою особою, організацією чи підприємством²⁹. Це зобов'язання, яке часто називають зобов'язанням належної обачності, є основою для Конвенції в цілому,³⁰ і, відповідно, держави-учасники несуть відповідальність, якщо вони не вживають усіх відповідних заходів для попередження, а також для розслідування, переслідування, покарання та забезпечення відшкодування за дії або бездіяльність недержавних суб'єктів, що призводять до гендерно-обумовленого насильства над жінками.³¹ Сюди входять дії корпорацій, що працюють екстериторіально. Зокрема, держави-учасниці зобов'язані вживати необхідних заходів для запобігання порушень прав людини за кордоном корпораціями, на яких вони можуть впливати,³² нормативними засобами чи заохоченням, у тому числі економічними стимулами.³³ Згідно з обов'язком належної обачності, державам-учасницям важливо ухвалити та запровадити різноманітні заходи, спрямовані на подолання гендерно-обумовленого насильства над жінками, у виконанні недержавних суб'єктів. Вони повинні мати закони, установи та систему для подолання такого насильства. Крім того, держави-учасниці зобов'язані забезпечити ефективну реалізацію цих функцій на практиці, підтримку та ретельне виконання всіма державними службовцями та органами.³⁴ Невиконання державою-учасницею будь-яких відповідних заходів для попередження гендерно-обумовленого насильства над жінками, коли її органи влади знають або повинні знати про небезпеку насильства, або про відсутність розслідування, судового переслідування та покарання, а також відшкодування жертвам/постраждалим від таких дій, дає мовчазний дозвіл на гендерно-обумовлене насильство над жінками або заохочення до нього³⁵. Ці невдачі або бездіяльність являють собою порушення прав людини.

25. Крім того, як міжнародне гуманітарне право, так і закон про права людини визнає прямі зобов'язання недержавних суб'єктів, в тому числі у якості сторін збройного конфлікту в особливих обставинах. Сюди відноситься заборона катувань, яка є частиною звичайного міжнародного права і стала імперативною нормою³⁶.

²⁵ Див. Комісія з міжнародного права (КМП), Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-неправомірні акти. Ст. 4 (Поведінка державних органів). Див. також ст. 91 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій (Протокол I).

²⁶ Див. виноску 6 вище та загальну рекомендацію №33.

²⁷ Комісія з міжнародного права (див. вище, виноска 29), ст. 5 (Поведінка осіб чи суб'єктів, що виконують елементи державних повноважень).

²⁸ Там же. Ст.8 (Поведінка, яку спрямовує або контролює держава).

²⁹ Загальна рекомендація №28, § 36.

³⁰ Загальна рекомендація №28, § 13.

³¹ Загальна рекомендація №19, § 9.

³² Див. CRC/C/GC/16 (Зауваження загального характеру №16 (2013 р.) Про зобов'язання держави щодо впливу ділового сектора на права дітей), §§ 43-44, Маастрихтські принципи щодо екстериторіальних зобов'язань держав у галузі економічних, соціальних та культурних прав.

³³ Див., наприклад, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, зауваження загального характеру №14 (2000 р.), Право на найвищий досяжний рівень здоров'я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права), E/C.12/2000/4 (2000 р.), § 39.

³⁴ Гекче проти Австрії, 2007 р. § 12.1.2; В.К. проти Болгарії, 2011 р., § 9.4.

³⁵ Загальна рекомендація №19, § 9.

³⁶ Загальна рекомендація №30.

26. Загальні зобов'язання, описані в параграфах вище, охоплюють всі сфери діяльності держави, у тому числі законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, на федеральному, національному, субнаціональному, місцевому та децентралізованому рівнях, а також приватизовані послуги. Вони вимагають формулювання правових норм, у тому числі на конституційному рівні, розробки державної політики, програм, інституційних структур та механізмів моніторингу, спрямованих на усунення всіх видів ґендерно-обумовленого насильства над жінками, незалежно від того, вчинене воно державою чи недержавними суб'єктами. Вони також вимагають відповідно до статей 2 (е) та 5 (а) Конвенції ухвалення та здійснення заходів, спрямованих на викорінення упереджень, стереотипів та практик, які є основною причиною ґендерно-обумовленого насильства над жінками. В цілому та без шкоди для

а) на законодавчому рівні, відповідно до статей 2 (б), (в), (д), (є) та (ж) та статті 5 (а), держави повинні ухвалити законодавство, що забороняє всі види ґендерно-обумовленого насильства над жінками та дівчатами, узгодити національне законодавство з Конвенцією. Воно повинно розглядати жертв/постраждалих як суб'єктів права та включати вікові та ґендерні положення, а також ефективний правовий захист, у тому числі санкції та відшкодування в разі таких насильств. Конвенція також вимагає узгодження будь-яких наявних норм системи релігійного, звичайного, національного та громадського правосуддя з її стандартами, а також скасування всіх законів, що становлять дискримінацію жінок, у тому числі ті, які викликають, сприяють або виправдовують ґендерно-обумовлене насильство, або закріплюють безкарність за ці дії. Такі норми можуть бути частиною статутного, звичайного, релігійного, національного чи загального права, конституційного, цивільного, сімейного, кримінального чи адміністративного права, доказового та процесуального права, наприклад, положення, що базуються на дискримінаційному чи стереотипному ставленні або практики, які дозволяють ґендерно-обумовлене насильство над жінками або пом'якшують вирок у цьому контексті.

б) на рівні виконавчої влади відповідно до статей 2 (в), (г) та (е) та статті 5 (а) держави зобов'язані ухвалити та належним чином фінансувати різноманітні інституційні заходи у координації з відповідними державними органами. Сюди входить розробка цілеспрямованої державної політики, розробка та впровадження механізмів моніторингу та створення та/або фінансування компетентних національних трибуналів. Держави-учасниці повинні надавати доступні, прийнятні та достатні послуги для захисту жінок від ґендерно-обумовленого насильства, запобігання його повторення та забезпечення фінансування відшкодування всім його жертвам/постраждалим. Держави-учасниці також повинні ліквідувати інституційну практику та індивідуальну поведінку, а також поведінку державних службовців, яка становить ґендерно-обумовлене насильство над жінками чи допускає таке насильство і створює контекст для недбалої протидії або її відсутності. Сюди відноситься належне розслідування та санкції за неефективність, співучасть та недбалість органів державної влади, відповідальних за реєстрацію, попередження або розслідування такого насильства, або надання послуг жертвам/постраждалим.³⁷ На цьому рівні також важливо вживати належних заходів для зміни або викорінення звичаїв і практик, що становлять дискримінацію жінок, в тому числі, які виправдовують або сприяють ґендерно-обумовлене насильство над жінками.³⁸

³⁷ Див. виноску б вище та загальну рекомендацію №33.

³⁸ Див. загальну рекомендацію №31.

в) на судовому рівні відповідно до статей 2 (г), (е) та 5 (а) всі судові органи зобов'язані утримуватися від будь-яких дій чи практики дискримінації або ґендерно-обумовленого насильства над жінками; і чітко застосовувати всі кримінально-правові норми, караючи за це насильство, забезпечуючи щоб усі юридичні процедури у справах, що стосуються звинувачень у ґендерно-обумовленому насильстві над жінками, були неупередженими, справедливими та не підпадали під вплив ґендерних стереотипів або дискримінаційного тлумачення правових норм, у тому числі міжнародного права.³⁹ Застосування упереджених і стереотипних уявлень про те, що становить ґендерно-обумовлене насильство над жінками, якою повинна бути протидія жінок такому насильству, і стандарти доказів, необхідні для обґрунтування його настання, можуть вплинути на право жінок на забезпечення рівності перед законом, справедливий суд і право на ефективний засіб правового захисту, встановлене статтями 2 і 15 Конвенції.⁴⁰

III. Рекомендації

27. Ґрунтуючись на загальній рекомендації №19 та роботі Комітету з моменту її ухвалення, Комітет закликає держав-учасниць посилити виконання своїх зобов'язань щодо ґендерно-обумовленого насильства над жінками на території держави-учасниці або екстериторіально. Комітет знову звертається із закликом до держав-учасниць ратифікувати Факультативний протокол до Конвенції та розглянути всі застереження до Конвенції, що залишилися, з метою їх відкликання.

28. Комітет також рекомендує державам-учасницям вжити заходів щодо попередження, захисту, судового переслідування, покарання та відшкодування збитків; збору та моніторингу даних та міжнародного співробітництва з метою прискорення ліквідації ґендерно-обумовленого насильства над жінками. Всі ці заходи повинні бути реалізовані з підходом, орієнтованим на жертв/постраждалих, визнаючи жінок як суб'єктів права та сприяючи їхній діяльності та автономії, у тому числі здатності дівчат розвиватися з дитинства до юнацтва. Крім того, ці заходи повинні бути розроблені та впроваджені за участю жінок та з урахуванням особливостей жінок, які підпадають під вплив перехресних форм дискримінації.

Загальні законодавчі заходи

29. Забезпечити, щоб всі види ґендерно-обумовленого насильства над жінками у всіх сферах, які являють собою порушення їх фізичної, сексуальної чи психологічної цілісності, негайно криміналізувалися та запроваджувалися або посилювали правові санкції, відповідні тяжкості злочину, а також засоби цивільно-правового захисту.⁴¹

30. Забезпечити, щоб усі правові системи, у тому числі численні правові системи, захищали жертв/постраждалих від ґендерно-обумовленого насильства над жінками та забезпечували їм доступ до правосуддя та ефективних засобів правового захисту відповідно до рекомендацій, викладених у Загальній рекомендації №33 Комітету (2015 р.).

31. Скасувати всі правові норми, що дискримінують жінок, і таким чином закріплюють, захочують, полегшують, виправдовують або допускають будь-яку форму ґендерно-обумовленого насильства над ними, у тому числі в звичайних, релігійних та національних законах.⁴² Зокрема, відмінити:

³⁹ Карен Таяг Вертідо проти Філіппін, 2010 р., § 8.9 (б); Р.П.Б. проти Філіппін (справа №34/2011), § 8.3; загальна рекомендація №33, §§ 18 (д), 26 та 29.

⁴⁰ Див. загальну рекомендацію №33.

⁴¹ Дотримання інструкцій, викладених у загальній рекомендації №33.

⁴² Ст. 16, § 2 КЛДЖ та загальна рекомендація №31, § 42. Див. також загальну рекомендацію №31, § (е) щодо умов, за яких дозволяється шлюб у віці молодше 18 років у виняткових обставинах.

а) положення, які дозволяють, допускають або виправдовують різні види гендерно-обумовленого насильства над жінками, у тому числі дитячі⁴³ або примусові шлюби та інші шкідливі практики; положення, що дозволяють проводити медичні маніпуляції на жінках з інвалідністю без їх усвідомленої згоди, а також законодавство, яке передбачає кримінальну відповідальність за аборт,⁴⁴ лесбійство, бісексуалізм або транссексуалізм, жіночу проституцію, адюльтер чи будь-які інші кримінальні положення, які впливають на жінок непропорційно, у тому числі ті, що призводять до дискримінаційного застосування смертної кари щодо жінок⁴⁵.

б) дискримінаційні правила і процедури доказування, у тому числі процедури, що дозволяють позбавляти жінок права на захист від насильства, практики, орієнтовані на “незайманість” та правовий захист, або пом'якшення факторів, що базуються на культурі, релігії або чоловічих привілеях, як-от “захист честі”, традиційні вибачення, помилування від сімей жертв/постраждалих або подальший шлюб жертви/постраждалої від сексуального насильства з правопорушником, процедури, що призводять до найсуворіших покарань, у тому числі побиття камінням, шмагання та смерть, які часто застосовують до жінок, а також судові практики, які нехтують історією гендерно-обумовленого насильства на шкоду підзахисним жінкам⁴⁶.

в) Усі закони, що перешкоджають або стримують жінок від звітування про гендерно-обумовлене насильство, як-от закони про опікунство, які позбавляють жінок правоздатності чи обмежують здатність жінок з інвалідністю давати показання в суді; практика “захисної опіки”; обмежувальні імміграційні закони, які перешкоджають жінкам, у тому числі домашнім працівникам-мігрантам, повідомляти про таке насильство, а також закони, що дозволяють подвійні арешти у випадках домашнього насильства або для переслідування жінок, коли правопорушник визнаний невинним серед інших.

32. Дослідити гендерно-нейтральні закони та політику з метою забезпечення умов, щоб вони не створювали чи не зберігали наявну нерівність та скасувати або змінити їх, якщо це так.⁴⁷

33. Забезпечити умови для того, щоб сексуальні напади, у тому числі зґвалтування, характеризувалися як злочин проти права жінок на особисту безпеку та їх фізичну, сексуальну та психологічну цілісність.⁴⁸ Забезпечити умови для того, щоб визначення сексуальних злочинів, у тому числі зґвалтування у шлюбі та при знайомстві/на побаченні, базувалося на відсутності вільно наданої згоди та враховувало обставини примусового характеру.⁴⁹ Будь-які обмеження у часі, якщо вони існують, повинні визначати пріоритети інтересів жертв/постраждалих та враховувати обставини, що перешкоджають їх здатності повідомляти компетентні служби/органи влади про насильство.

⁴³ Ст. 16, § 2 КЛДЖ та загальна рекомендація №31, § 42. Див. також загальну рекомендацію №31, § (е) щодо умов, за яких дозволяється шлюб у віці молодше 18 років у виняткових обставинах.

⁴⁴ Див.: КЛДЖ, Розслідування щодо Філіппін (2015 р.); Т.П.Ф. проти Перу (заув., 22/2009); Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Зауваження загального характеру №22: Право на сексуальне та репродуктивне здоров'я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права), Док. ООН. E/C.12/GC/22, 4 березень 2016 р.

⁴⁵ Комітет нагадує про резолюцію 62/149 ГА і наступні резолюції (63/168; 65/206; 67/176; 69/186; 71/187), які закликають всі держави, які все ще використовують смертну кару, встановити мораторій на виконання покарань з метою повного скасування;

⁴⁶ Див., зокрема, заключні зауваження щодо Папуа-Новій Гвінеї, 2010 р.; Південній Африці, 2011 р.; Афганістану, 2013 р.; Йорданії, 2017 р., і Звіт Спеціального доповідача з питань позасудових, сумарних або довільних страт на основі гендерного підходу до свавільних вбивств, A/HRC/35/23.

⁴⁷ Загальна рекомендація №28, § 16.

⁴⁸ Карен Таяг Вертідо проти Філіппін, 2010 р.

⁴⁹ Карет Таяг Вертідо проти Філіппін, 2010 р.; Р.П.Б. проти Філіппін (справа №34/2011).

⁵⁰ Див.: Л.Р. проти Республіки Молдова (заув. №58/2013) CEDAW/C/66/D/58/2013 та загальна рекомендація №33, § 51 (б). Зокрема, наприклад, з огляду на ситуацію із дівчатами жертвами/постраждалими від сексуального насильства.

Попередження

34. Ухвалити та запровадити ефективні законодавчі та інші відповідні превентивні заходи, спрямовані на вирішення основних причин гендерно-обумовленого насильства над жінками, у тому числі патріархального відношення та стереотипів, нерівності у сім'ї та нехтування або відмови від громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав жінок, а також сприяти розширенню можливостей, діяльності та посиленню голосу жінок.

35. Розробити та впровадити ефективні заходи за активної участі усіх відповідних зацікавлених сторін, як-от жіночі організації та представники маргіналізованих груп жінок та дівчат, для вирішення та викорінення стереотипів, упереджень, звичаїв та практик, викладених у статті 5 Конвенції, які виправдовують або сприяють гендерно-обумовленому насильству над жінками та підтримують структурну нерівність жінок із чоловіками. До цих засобів слід віднести:

а) інтеграцію змісту гендерної рівності у навчальні програми на всіх рівнях освіти, як державних, так і приватних закладів із раннього дитинства та у освітні програми з урахуванням прав людини; вона має бути зосереджена на стереотипних гендерних ролях та заохочувати цінності гендерної рівності та відсутності дискримінації, в тому числі ненасильницької мужності, а також забезпечувати повноцінну сексуальну освіту для дівчат та хлопців, яка відповідає їх віку, підтверджена доказами та є науково обґрунтованою;

б) програми підвищення рівня обізнаності, які (1) сприяють розумінню гендерно-обумовленого насильства над жінками, як неприпустимого та шкідливого, та інформують про наявні звернення до суду, спрямовані проти нього, заохочують до звітності та втручання сторонніх осіб; (2) допомагають пережити ганьбу постраждалим від такого насильства та (3) спростовують загальноприйняті переконання, які звинувачують жертв/постраждалих та покладають на жінок відповідальність за власну безпеку та насильство, від якого вони страждають. Ці програми повинні бути націлені на: (а) жінок та чоловіків на всіх рівнях суспільства; (б) освіту, охорону здоров'я, соціальні служби та співробітників правоохоронних органів та інших спеціалістів та відомства, у тому числі на місцевому рівні, які беруть участь у запобіганні та захисті; (в) традиційних та релігійних лідерів; і (г) осіб, які скоїли будь-який вид гендерно-обумовленого насильства з метою попередження рецидивізму.

36. Розробити та впровадити ефективні заходи для забезпечення безпеки та доступності громадських приміщень для всіх жінок та дівчат, зокрема, шляхом заохочення та підтримки громадських заходів, ухвалених за участі жіночих груп. Ці заходи повинні включати забезпечення достатньої фізичної інфраструктури, у тому числі освітлення, в міських та сільських закладах, зокрема, в школах та навколо них.

37. Ухвалити та запровадити ефективні заходи, спрямовані на заохочення усіх засобів масової інформації, у тому числі рекламних, інформаційних та комунікаційних технологій, для ліквідації дискримінації жінок у їх діяльності, зокрема, шкідливого та стереотипного зображення жінок або окремих груп жінок, як-от захисники прав жінок. До цих засобів слід віднести:

а) заохочення створення або зміцнення механізмів саморегулювання за допомогою засобів масової інформації, у тому числі Інтернет-сайтів та соціальних мереж, спрямованих на ліквідацію гендерних стереотипів, що стосуються жінок та чоловіків, або окремих груп жінок, а також подолання гендерно-обумовленого насильства над жінками, яке відбувається через їхні сервіси та платформи,

б) керівництво з належного висвітлення ЗМІ випадків гендерно-обумовленого насильства над жінками,

в) створення та/або посилення спроможності національних правозахисних установ контролювати або розглядати скарги на будь-які засоби масової інформації, що зображують гендерно-дискримінаційні образи або контент, який уособлює або принижує жінок чи сприяє насильницькій мужності.⁵¹

38. Забезпечити обов'язкове, періодичне та ефективне навчання та підготовку суддів, юристів та працівників правоохоронних органів, у тому числі судово-медичного персоналу, законодавців та фахівців у галузі охорони здоров'я,⁵² у тому числі у сфері охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, як у попередженні, так і у лікуванні захворювань, що передаються статевим шляхом, та ВІЛ; усі працівники освіти та соціального забезпечення, зокрема, які працюють із жінками в установах, як-от будинки-інтернати, центри надання притулку та в'язниці, мають бути⁵³ забезпечені усім необхідним для попередження та подолання гендерно-обумовленого насильства над жінками. Ця освіта та навчання повинні включати:

а) вплив гендерних стереотипів та упереджень, що призводять до гендерно-обумовленого насильства над жінками та недостатньої протидії йому;⁵⁴

б) розуміння травми та її наслідків, динаміка влади, яка характеризує насильство інтимного партнера, різноманітні ситуації, коли жінки відчувають різноманітні форми гендерно-обумовленого насильства; сюди відноситься перехресна дискримінація, яка стосується певних груп жінок, а також потрібні методи вирішення проблем жінок та ліквідації факторів, які знову роблять їх жертвами та послаблюють їх довіру до державних установ та посадових осіб;⁵⁵ і,

в) внутрішні правові норми та установи з питань гендерно-обумовленого насильства над жінками, законні права жертв/постраждалих, міжнародні стандарти та пов'язані з ними механізми та їх обов'язки в цьому відношенні; сюди належить належна координація та рекомендації між різними органами та необхідна документація з такого насильства з належною повагою до приватності та конфіденційності жінок, а також із вільною й усвідомленою згодою жертв/постраждалих.

39. Заохочувати також за допомогою стимулів та моделей корпоративної відповідальності, залучати приватний сектор, у тому числі підприємства і транснаціональні корпорації, до зусиль, спрямованих на викорінення усіх видів гендерно-обумовленого насильства та підвищення відповідальності за таке насильство. Сюди входять протоколи та процедури, що стосуються всіх видів гендерно-обумовленого насильства, які можуть виникати на робочому місці або впливати на працівників-жінок, зокрема, ефективні та доступні внутрішні процедури подання скарг, які не виключають звернення до правоохоронних органів. Це також стосується права на отримання робочих місць жінками постраждалими від такого насильства.

⁵¹ Заключні зауваження щодо Хорватії, 2015.

⁵² Див. виноску 6 вище та Всесвітню організацію охорони здоров'я, Протидія насильству над сексуальним партнером та сексуальному насильству над жінками: Клінічні та політичні рекомендації ВОЗ (2013).

⁵³ Див.: Інґа Абрамова проти Білорусі (справа №23/2009), А. проти Данії (заув. №53/2013) та правила ООН щодо лікування жінок-в'язнів та заходів, не пов'язаних з утриманням під вартою, для жінок правопорушниць ("Правила Бангкока") A/RES/65/229.

⁵⁴ Див. серед іншого: Білоусова проти Казахстану (заув. №45/2012), Р.П.Б. проти Філіппін (заув. №34/2011); Іссіту Джаллоу проти Болгарії (заув. №32/2011), Л. Р. проти Республіки Молдова (заув. №58/2013).

⁵⁵ Див. М.В. проти Данії (заув. №46/2012) погляди, ухвалені 22 лютого 2016 року; Р. П. Б. проти Філіппін (заув. №34/2011); Іссіту Джаллоу проти Болгарії (справа №32/2011); Келл проти Канади (заув. №19/2008).

⁵⁶ Загальна рекомендація №28, § 28. Див. «Керівні принципи бізнесу та прав людини: Реалізація програми Організації Об'єднаних Націй "Захист, повага та засоби захисту прав людини"», розробленої Спеціальним представником Генерального секретаря з питань прав людини та транснаціональних корпорацій та інших комерційних підприємств (A/HRC/17/31).

Захист

40. Приймати та запроваджувати ефективні заходи щодо захисту та надання допомоги жінкам-скаржникам та свідкам ґендерно-обумовленого насильства до, під час та після судового розгляду, зокрема шляхом:

а) захисту їхньої приватності та безпеки відповідно до загальної рекомендації №33, у тому числі через ґендерні судові процедури та заходи, враховуючи процесуальні права постраждалих/жертв, свідків та підзахисних;

б) забезпечення відповідних та доступних механізмів захисту для попередження подальшого або потенційного насильства без попередньої умови для жертв/постраждалих для початку судового процесу, у тому числі шляхом усунення бар'єрів для спілкування з жертвами з інвалідністю.⁵⁷ Сюди входить безпосередня оцінка ризику та захист, у тому числі широкий спектр ефективних заходів та, у відповідних випадках, здійснення та моніторинг виселення, захисту, стримування або заборони на наближення до певної особи або місця на певну відстань для підозрюваних правопорушників, у тому числі відповідні санкції за недотримання. Засоби захисту повинні виключати накладення надмірного фінансового, бюрократичного чи особистого тягаря на жінок жертв/постраждалих. Права та вимоги правопорушників або підозрюваних правопорушників під час та після судового розгляду, у тому числі щодо майна, приватності, опіки над дітьми, доступу, контакту та відвідування, слід визначати з урахуванням прав жінок та дітей на життя та фізичну, сексуальну та психологічну цілісність, а також контролювати згідно з принципом дії в інтересах дитини.⁵⁸

в) забезпечення доступу до фінансової допомоги та безкоштовної або недорогої високоякісної юридичної допомоги,⁵⁹ медичних, психосоціальних та консультаційних послуг,⁶⁰ освіти, доступного житла, землі, догляду за дітьми, навчання та працевлаштування для жертв/постраждалих жінок та членів їхніх сімей. Послуги з охорони здоров'я повинні бути чутливими до травм і передбачати вчасні та всебічні послуги з психічного, сексуального та репродуктивного здоров'я⁶¹, в тому числі екстрену контрацепцію та постконтакту профілактику (ПКП). При потребі держави повинні надавати спеціалізовану допомогу жінкам, таку як безкоштовні цілодобові телефони довіри та достатня кількість безпечних і належним чином оснащених спеціалізованих центрів підтримки, а також належні притулки для жінок, їхніх дітей та інших членів сім'ї;⁶²

г) забезпечення захисних та допоміжних заходів стосовно ґендерно-обумовленого насильства над жінками в установах, у тому числі будинках-інтернатах, центрах надання притулку та місцях позбавлення волі;⁶³

д) створення та впровадження відповідних міжгалузевих механізмів для забезпечення ефективного доступу постраждалих жінок до комплексних послуг, забезпечення повної участі та співпраці з неурядовими жіночими організаціями.

⁵⁷ Приклад Накази з захисту від жіночого обрізання у деяких країнах, які дозволяють заборону подорожувати людям, яким загрожує жіноче обрізання.

⁵⁸ Фатма Ілдірім проти Австрії, №6/2005, Сахід Гекче проти Австрії, №5/2005; Анжела Гонсалес Каррено проти Іспанії, №47/2012; М.В. проти Данії №46/2012; Ісату Джаллоу проти Болгарії (справа №32/2011).

⁵⁹ Загальні рекомендації №33, § 37 та №28, § 34; Келл проти Канади, 2012 р.; Карен Тайаг Вертідо проти Філіппін, 2010 р., С. В. П. проти Болгарії (№31/2001), Л. Р. проти Республіки Молдова (заув. №58/2013), серед інших.

⁶⁰ Загальна рекомендація №33, §16.

⁶¹ Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Загальний коментар №22 (2016 рік).

⁶² Спільна загальна рекомендація №31 Комітету з подолання дискримінації жінок/Зауваження загального характеру №18 Комітету з прав дитини щодо шкідливих практик.

41. Забезпечення всіх судових процесів, заходів захисту та підтримки, а також надання послуг жінкам жертвам/постраждалим від гендерно-обумовленого насильства та зміцнення їх автономії. Вони повинні бути доступними для всіх жінок, зокрема тих, кого зачіпають перехресні форми дискримінації, і враховувати будь-які особливі потреби їхніх дітей та інших залежних осіб.⁶⁴ Вони повинні бути доступними на всій території держави-учасниці і надаватися незалежно від статусу місця проживання жінок та їх здатності або бажання співпрацювати у провадженні проти підозрюваного правопорушника.⁶⁵ Держави повинні також поважати принцип недозволеності примусового повернення.⁶⁶

42. Вирішення факторів, які підвищують ризик для жінок стати жертвами складних форм гендерно-обумовленого насильства, як-от доступність та наявність вогнепальної зброї, враховуючи її експортування,⁶⁷ високий рівень злочинності та широкомасштабна безкарність, які можуть посилюватися внаслідок збройних конфліктів або підвищеної небезпеки.⁶⁸ Варто докласти зусиль для контролю за наявністю та доступністю кислот та інших речовин, що використовуються під час нападів на жінок.

43. Розробка та розповсюдження доступної інформації, спрямованої на жінок, зокрема тих, які зазнають перехресних форм дискримінації, тих, що живуть з інвалідністю, безграмотні, не мають ніякого або обмежене знання офіційних мов країни, правових та соціальних ресурсів доступних для жертв/постраждалих від гендерно-обумовленого насильства над жінками, враховуючи відшкодування, через різноманітні та доступні засоби масової інформації та громадський діалог.

Судове переслідування та покарання

44. Забезпечити ефективний доступ жертв до судів та трибуналів; змусити владу адекватно реагувати на всі випадки гендерно-обумовленого насильства над жінками, в тому числі шляхом застосування кримінального законодавства та, якщо це доречно, за службовим обов'язком, кримінального переслідування з метою притягнення підозрюваних правопорушників до справедливого, неупередженого, своєчасного та швидкого суду та накладання належних санкцій.⁶⁹ Збори або судові збори не повинні накладатися на жертв/постраждалих.⁷⁰

⁶⁴ Р. П. Б. проти Філіппін (заув. №34/2011); Іссіту Джаллоу проти Болгарії (заув. №32/2011); В. К. проти Болгарії (заув. №20/2008).

⁶⁵ КЛДЖ, Загальна рекомендація №33, § 10.

⁶⁶ Відповідно до Конвенції 1951 року про статус біженців та Конвенції проти тортур 1984 року. Див. також загальну рекомендацію №32 щодо гендерних аспектів статусу біженців, притулку, національності та безгромадянства жінок та КЛДЖ, Погляди на комунікацію №53/2013, А. проти Данії (CEDAW/C/62/D/53/2013).

⁶⁷ Див. Статтю 7 (4) Договору про торгівлю зброєю. Див. також КЛДЖ, Заключні зауваження щодо Пакистану, 2013 р. (CEDAW/C/PAK/CO/4); щодо ДР Конго, 2013 р. (CEDAW/C/COD/CO/6-7); щодо Франції, 2016 р. (CEDAW/C/FRA/CO/7-8); щодо Швейцарії, 2016 р. (CEDAW/C/CHE/CO/4-5); щодо Німеччини, 2017 р. (CEDAW/C/DEU/CO/7-8); Комітет з прав людини, Зауваження загального характеру №35 Стаття 9 (Свобода і безпека людини). Затверджена Комітетом на його 112-й сесії (7-31 жовтня 2014 року). CCPR/C/GC/35 § 9.

⁶⁸ Загальна рекомендація №30 (2013 р.) про роль жінок у запобіганні конфліктів, конфліктних і постконфліктних ситуацій.

⁶⁹ Див., серед іншого, Карен Таяг Вертідо проти Філіппін, 2010 р.; С. В. П. проти Болгарії (№31/2001); Л. Р. проти Республіки Молдова (заув. №58/2013).

⁷⁰ Загальна рекомендація №33, § 17 (а).

45. Забезпечити щоб гендерно-обумовлене насильство над жінками не було обов'язковим посиленням на альтернативні процедури вирішення спорів, у тому числі посередництво та примирення.⁷¹ Використання цих процедур має бути суворо регламентованим та дозволяється лише тоді, коли попередня оцінка спеціалізованої групи забезпечує вільну та усвідомлену згоду жертви/постраждалого та відсутність індикаторів подальших ризиків для жертви/постраждалого або членів їх сімей. Ці процедури повинні розширювати права жінок жертв/постраждалих, при цьому їх повинні надавати професіонали, які пройшли спеціальну підготовку для розуміння та адекватного втручання у випадки гендерно-обумовленого насильства над жінками, забезпечення адекватного захисту прав жінок та дітей, а також втручання без стереотипів та ревіктимізації жінок. Ці альтернативні процедури не повинні створювати перешкод для доступу жінок до формальної справедливості.

Відшкодування

46. Забезпечити ефективне відшкодування шкоди жінкам жертвам/постраждалим від гендерно-обумовленого насильства. Відшкодування має включати різні заходи, як-от грошова компенсація та надання правових, соціальних та медичних послуг, в тому числі медичні послуги для забезпечення сексуального, репродуктивного та психічного здоров'я та повного відновлення, а також задоволення та гарантії неповторення відповідно до загальних рекомендацій №28, 30 і 33. Такі відшкодування повинні бути адекватними, вчасно наданими, цілісними та відповідати тяжкості заподіяної шкоди.⁷²

47. Державам-учасницям слід створити спеціальні репараційні фонди або включити асигнування на гендерно-обумовлене насильство над жінками в межах наявних фондів, у тому числі за допомогою механізмів юстиції перехідного періоду. Держави-учасниці повинні запроваджувати схеми адміністративної компенсації без шкоди для прав жертв/постраждалих у пошуку засобів судового захисту. Держави повинні розробляти трансформаційні програми відшкодування, які допомагають подолати основну дискримінацію або недоліки, які спричинили або суттєво вплинули на насильство, з урахуванням індивідуальних, інституційних та структурних аспектів. Пріоритет слід надавати діяльності жертви/постраждалої, її побажанням, рішенням, безпеці, гідності та цілісності.

Координація, моніторинг та збір даних

48. Розробити та оцінити все законодавство, політику та програми у консультаціях з громадськими організаціями, зокрема, жіночими організаціями, у тому числі тими, що представляють жінок, які зазнають перехресних форм дискримінації. Держави-учасниці повинні заохочувати співробітництво між усіма рівнями та галузями системи правосуддя й організаціями, які працюють над захистом та підтримкою жінок жертв/постраждалих від гендерно-обумовленого насильства, беручи до уваги їхні погляди та досвід.⁷³ Держави-учасниці повинні заохочувати діяльність неурядових організацій із захисту прав людини та жіночих неурядових організацій.⁷⁴

⁷¹ Як зазначено в загальних рекомендаціях №33, § 58 (с).

⁷⁰ Див. виноску 6 вище та загальну рекомендацію №33, § 19.

⁷² Фатма Ілдірім проти Австрії, №6/2005 та Сахід Гекче проти Австрії, №5/2005, обидва ухвалені 6 серпня 2007 року.

⁷³ Загальна рекомендація №28, § 16.

Карен Таяг Вертідо проти Філіппін, 2010 р., § 8.9 (б); Р.П.Б. проти Філіппін (справа №34/2011), § 8.3; загальна рекомендація №33, §§ 18 (д), 26 та 29.

⁷⁴ Загальна рекомендація №28, § 16.

49. Створити систему регулярного збору, аналізу та публікації статистичних даних про кількість скарг щодо всіх форм гендерно-обумовленого насильства над жінками, в тому числі щодо технологічного опосередкованого насильства, кількість і типи виданих розпоряджень про захист, випадки відхилень та скасування скарг, переслідування та рівні розкриття злочинів, а також час, витрачений на закриття справ. Система повинна містити інформацію про вироки, накладені на правопорушників, і про відшкодування, в тому числі компенсацію, надану жертвам/постраждалим. Всі дані повинні бути розділені за типом насильства, відносинами між жертвою/постраждалою і правопорушником, а також за перехресними формами дискримінації жінок та іншими відповідними соціально-демографічними характеристиками, враховуючи вік постраждалого. Аналіз даних повинен дозволити виявити помилки у захисті, а також слугувати поліпшенню та подальшому розвитку превентивних заходів. Сюди слід, при потребі, додати створення або призначення пунктів спостережень вбивств жінок на гендерній основі для збору адміністративних даних про гендерно-обумовлені вбивства та спроби вбивства жінок, які також називають “феміцидом” або “фемініцидом”.

50. Проводити або підтримувати опитування, дослідницькі програми та дослідження щодо гендерно-обумовленого насильства над жінками, серед іншого, для оцінки поширеності гендерно-обумовленого насильства над жінками та соціальних або культурних переконань, які посилюють таке насильство та формують гендерні стосунки. У цих дослідженнях та опитуваннях слід враховувати перехресні форми дискримінації, засновані на принципі самоідентифікації.

51. Забезпечити, щоб процес збору та збереження даних про гендерно-обумовлене насильство над жінками відповідав встановленим міжнародним стандартам⁷⁵ та гарантіям, у тому числі законодавству про захист даних. Збір та використання статистичних даних повинен відповідати всесвітньо визнаним нормам для захисту прав людини та основних свобод та етичних принципів.

52. Створити механізм або орган, чи надати повноваження діючому механізму або ж органу для координування, моніторингу та оцінки ефективності заходів на національному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі тих, які рекомендовані у цьому документі, а також інших відповідних регіональних та міжнародних стандартах і керівництвах, щоб попередити та усунути всі форми гендерно-обумовленого насильства над жінками.

53. Виділити відповідні людські та фінансові ресурси на національному, регіональному та місцевому рівнях для ефективного здійснення законів та політики щодо попередження, захисту та підтримки жертв/постраждалих, розслідування, кримінального переслідування і надання відшкодувань жертвам/постраждалим усіх видів гендерно-обумовленого насильства над жінками, у тому числі для підтримки жіночих організацій.

⁷⁵ Основні принципи офіційної статистики A/RES/68/261.

Міжнародне співробітництво

54. Здійснювати пошук підтримки, при потребі, від зовнішніх джерел, як-от спеціалізовані установи ООН, міжнародне співтовариство та громадянське суспільство, з метою задоволення зобов'язань з прав людини шляхом розробки та здійснення всіх відповідних заходів, необхідних для подолання ґендерно-обумовленого насильства над жінками та протидії йому⁷⁶ При цьому слід враховувати, зокрема, глобальні контексти, що розвиваються, та все більш транснаціональний характер такого насильства, в тому числі у технологічному середовищі та інших екстериторіальних операціях внутрішніх недержавних суб'єктів.⁷⁷ Держави-учасниці повинні наполегливо закликати суб'єктів підприємницької діяльності, на функціонування яких вони мають вплив, надавати допомогу державам, в яких вони працюють, у їх зусиллях, спрямованих на повне здійснення права жінок бути вільними від насильства.

55. Надавати пріоритет реалізації відповідних цілей сталого розвитку, зокрема, цілі 5 щодо ґендерної рівності та розширення можливостей жінок та дівчат, а також цілі 16 для сприяння сталого розвитку мирного і інклюзивного суспільства, забезпечити доступ до правосуддя та створювати ефективні, відповідальні та інклюзивні установи на всіх рівнях. Підтримувати національні плани щодо впровадження всіх цілей сталого розвитку з урахуванням ґендерних аспектів відповідно до підсумкового документу 60-ї сесії Комісії ООН щодо статусу жінок, що дозволить забезпечити значущу участь громадянського суспільства та жіночих організацій у реалізації ЦСР та подальших процесах, а також посилить міжнародну підтримку та співпрацю для обміну знаннями та ефективного і цільового зміцнення потенціалу.⁷⁸

⁷⁶ Загальна рекомендація №28 § 29; загальна рекомендація №33 §§ 38, 39.

⁷⁷ Загальна рекомендація №34, § 13.

⁷⁸ A/RES/70/1 – “Перетворення нашого світу: порядок денний сталого розвитку 2030”.

**Загальна рекомендація № 36 (2017 р.)
щодо права дівчат та жінок на освіту**

16 листопада 2017 р.

Зміст

A. Вступ	36-2
B. Можливість захисту права на освіту в судовому порядку	36-3
C. Право на освіту: сучасна нормативна база	36-3
D. Сфера застосування загальної рекомендації: тристороння система захисту прав людини	36-4
E. Заходи щодо подолання ґендерної дискримінації у сфері освіти	36-6
F. Заходи щодо подолання ґендерних стереотипів	36-7
H. Права під час освіти	36-16
I. Права в рамках системи освіти	36-22
J. Державна відповідальність: упровадження та моніторинг	36-24

А. Вступ

1. Освіта відіграє ключову роль у просуванні цінностей прав людини, адже вона сприяє перетворенням та наділяє людей правами і можливостями. Крім того, вона визнається як шлях до гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок.¹ Освіта також є важливим інструментом розвитку особистості та виховання наділених правами і можливостями працівників і громадян, які здатні виявляти громадянську відповідальність та сприяти національному розвитку. Тому, ухвалюючи Декларацію тисячоліття Організації Об'єднаних Націй у вересні 2000 року, держави-учасниці вирішили «до 2015 р. забезпечити дітям у всьому світі можливість у повному обсязі отримати початкову шкільну освіту, і щоб дівчатка та хлопчики мали рівний доступ до всіх рівнів освіти».²

2. Незважаючи на значний прогрес, досягнути цієї цілі не вдалося. Хоча освіта для дівчат і жінок вважається однією з найефективніших інвестицій у сталий та інклюзивний розвиток, у 2012 році 32 мільйони дівчат початкового шкільного віку в усьому світі не відвідували школу, що становило 53 % усіх дітей, які не відвідували школу. Серед дівчат-підлітків не відвідували школу 31,6 мільйона (50,2 %).³ Навіть там, де доступні можливості освіти, існує нерівність, яка заважає жінкам і дівчатам повністю скористатися такими можливостями. Як результат, у вересні 2013 року Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) повідомила⁴, що 773,5 мільйона дорослих (старше 15 років) у світі були неписьменними, з них 61,3 % — жінки, а для молоді (15–24 роки) цей показник становив 125,2 мільйона, з них 61,3 % — жінки. Зазвичай під час навчання в школі дівчата та жінки зазнають непропорційної дискримінації в питаннях ставлення, доступу, продовження та завершення освіти, результатів навчання, а також у виборі професії, що призводить до несприятливих наслідків поза шкільним процесом та середовищем.

3. Необхідність забезпечити інклюзивну та якісну освіту для всіх та просувати можливості навчання протягом усього життя є одним із пріоритетів Цілі 4 з Цілей сталого розвитку (ЦСР)⁵ на період після 2015 року, ухвалених 189 з 192 світових лідерів та спрямованих на перетворення світу до 2030 року. Особливо важливим є досягнення наступних двох завдань у сфері освіти: (а) забезпечити, щоб всі дівчата і хлопчики отримували безкоштовну, справедливу та якісну початкову й середню освіту, що дозволяє домогтися належних і ефективних результатів навчання; і (б) ліквідувати гендерну нерівність в освіті та забезпечити рівний доступ до всіх рівнів освіти й професійної підготовки для соціально незахищених категорій населення, зокрема людей з інвалідністю, представників корінних народів і дітей, що опинились у вразливій ситуації. У Рамковій програмі дій «Освіта 2030», що була ухвалена світовою освітньою спільнотою у листопаді 2015 року на доповнення до порядку денного ЦСР, визнається, що «гендерна рівність нерозривно пов'язана з правом на освіту для всіх» і що для її досягнення «необхідно застосувати підхід, заснований на принципі дотримання прав людини. Такий підхід гарантує, що учні обох статей не тільки отримують доступ до циклів освіти та завершують їх, але й наділяються рівними правами і можливостями в освіті та завдяки їй».

¹ Хроніка ООН. Журнал ООН, т. 1, № 4, 2013 р.

² Документ A/B5/L2 55/2, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>

³ UNESCO Institute for Statistics (UIS) and UNICEF. 2015. Fixing the Broken Promise of Education for All: Findings from the Global Initiative in Out-of-School Children.

Ibid, Fact Sheet. September 2013, No.26.<http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/fs26-2013-literacy-en.pdf>

Документ A/RES/70/1

4. Однак певні чинники непропорційно перешкоджають дівчатам та жінкам претендувати на одне з основних прав людини — освіту, та користуватися ним. До таких чинників належать: перешкоди для доступу знедолених та маргіналізованих дівчат та жінок, що посилюються бідністю та економічними кризами, ґендерні стереотипи в навчальних програмах, підручниках та в навчальних процесах, насильство щодо дівчат та жінок у школі та за її межами, а також структурні та ідеологічні обмеження щодо їх участі в академічних і професійних сферах, у яких переважають чоловіки.

5. Прогалина в юридичному визнанні права дівчат та жінок на освіту залишається суттєвою, тому її ефективне подолання вимагає додаткових настанов та дій відповідно до статті 10 Конвенції, яка пояснюється в цій загальній рекомендації (ЗР). Розробка цієї ЗР та її рекомендації ґрунтуються на сучасній судовій практиці КЛДЖ, зокрема заключних спостереженнях та ЗР, а також на інформації з матеріалів та усних доповідей держав-учасниць і широкого кола зацікавлених сторін, включно з неурядовими та громадськими організаціями та науковими закладами, що були отримані на попередній напівденній консультації, проведеній Комітетом у червні 2014 року.

В. Можливість захисту права на освіту в судовому порядку

6. З моменту ухвалення Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у грудні 1948 року Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ) освіта була визнана основним правом людини.⁶ Згодом декілька міжнародних, регіональних та національних документів та судових рішень⁷ довели, що це право може бути захищеним у судовому порядку, а отже, забезпечене правовою санкцією. Таким чином, ці документи забезпечують захист від дискримінації у сфері освіти, що є основоположним і основним принципом в області прав людини.

7. Тому, відповідно до ЗР № 33 щодо доступу жінок до правосуддя, всі держави-учасниці зобов'язані захищати дівчат та жінок від будь-яких форм дискримінації, які перешкоджають їхньому доступу до всіх рівнів освіти, та забезпечувати, щоб там, де це відбувається, вони мали можливість звернутися за правосуддям.

С. Право на освіту: сучасна нормативна база

8. Окрім ЗДПЛ, право на освіту також підтверджується низкою **міжнародних та регіональних**⁸ документів, які створюють юридичні зобов'язання. Таким чином, держави-учасниці зобов'язані поважати, захищати та здійснювати право на освіту, а можливість його захисту в судовому порядку має бути закріплена в **національних правових системах**.

9. У якості права людини освіта сприяє здійсненню інших прав та свобод людини, дає значні переваги у розвитку, створює умови для ґендерної рівності та заохочує до миру. Освіта також сприяє скороченню бідності, економічному зростанню та збільшенню доходів, підвищує шанси на здоровий спосіб життя, сприяє зменшенню кількості шлюбів у дитячому віці та зниженню материнської смертності, а також надає людям можливість боротися з такими захворюваннями, як ВІЛ/СНІД.

⁶ Загальна декларація прав людини. http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

⁷ SERAP v. Nigeria, Judgment, ECW/CCJ/APP/12/07; ECW/CCJ/JUD/07/10 (Nov. 30, 2010)

⁸ Арабська хартія прав людини, Статут Організації американських держав, Американська декларація прав і обов'язків людини, Африканська хартія прав людини і народів, Африканська хартія прав і добробуту дитини, Протокол до Африканської хартії прав людини та народів щодо прав жінок в Африці, перший Протокол до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод та Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів.

10. Незважаючи на міжнародне визнання, зокрема з боку ЮНЕСКО, що освіта може впроваджуватися поступово, відповідно до наявних ресурсів, необхідно негайно запровадити ті аспекти національного законодавства, які є основою права на освіту. До них належать: забезпечення права доступу до державних навчальних закладів та програм без будь-якої дискримінації; забезпечення того, щоб освіта відповідала цілям, викладеним у міжнародних стандартах; забезпечення початкової освіти для всіх; ухвалення та впровадження національної освітньої стратегії, яка передбачає забезпечення базової, середньої та вищої освіти; та забезпечення вільного вибору освіти без втручання держави або третіх сторін, за умови дотримання «мінімальних освітніх стандартів».⁹

11. До міжнародних документів про право на освіту, які створюють юридичні обов'язки, належать: *Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права* (стаття 13); *Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації* (стаття 5); *Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей* (стаття 30); *Конвенція про права осіб з інвалідністю* (стаття 24); *і Конвенція про права дитини* (стаття 28); *Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту ЮНЕСКО* (стаття 1); *Конвенція про технічну та професійну освіту*.

12. Політичні зобов'язання та глобальні стратегії, що не мають юридичної сили, повторно підкреслюють відповідальність урядів щодо визнання освіти як каталізатора прискорення національного розвитку та соціальних перетворень. Вони закликають держави вживати стратегічних заходів для подолання нерівності та неповноти доступу дівчат і жінок до освіти та професійної підготовки. До них належать: проведена в 1994 році в Каїрі *Міжнародна конференція з питань народонаселення та розвитку* (МКНР); *Пекінська платформа дій 1995 року*; цілі «Освіта для всіх», визначені в м. Джомтьєн (Таїланд) у 1990 році і підтверджені в 2000 році в м. Дакар (Сенегал); *Цілі розвитку тисячоліття* (ЦРТ), ухвалені в 2000 році; і нещодавно розроблений *Порядок денний до 2030 року для Цілей сталого розвитку* (ЦСР), який був ухвалений у 2015 році і містить цілі та завдання, спрямовані на ліквідацію всіх форм дискримінації щодо всіх жінок та дівчат.

D. Сфера застосування загальної рекомендації: тристороння система захисту прав людини

13. Освіта, яка наділяє дівчат та жінок правами та можливостями, надає їм здатність вимагати дотримання і здійснювати ширші соціально-економічні, культурні та політичні права на рівних умовах з хлопчиками та чоловіками у своєму суспільстві. Для досягнення гендерної рівності всі аспекти системи освіти — закони і політика, навчальні матеріали, педагогічні методи і навчальне середовище — мають враховувати гендерний аспект, бути адаптованими до потреб дівчат і жінок, а отже бути трансформаційними для учнів обох статей.

14. Ця ЗР базується на системі захисту прав людини на освіту, яка зосереджена на трьох аспектах: Першим є право на доступ до освіти. Другим — права в галузі освіти, а третім — права, які набуваються через освіту. Ця тристороння система значною мірою відбиває права, розроблені в межах Системи чотирьох «А», яка зосереджується на доступі, наявності, ціновій доступності та адаптивності¹⁰, що розглядаються в наступних параграфах.

⁹ The Right to Education: Law and Policy Review Guidelines. UNESCO 2014. <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002284/228491e.pdf>

¹⁰ Див. документ E/CN.4/1999/49.

15. Право на доступ до освіти передбачає участь в освітньому процесі, а ефективність його реалізації визначається тим, наскільки дівчата/хлопчики, жінки/чоловіки рівноцінно представлені в навчальних закладах. Крім того, реалізація цього права також вимірюється ступенем наявності належної інфраструктури на різних рівнях освіти для відповідної вікової групи. Показники відвідуваності, продовження навчання та переходу з одного рівня освіти на інший — це питання, пов'язані з правом на доступ до освіти.

16. Права в галузі освіти — це більше, ніж просто рівність за кількістю, їх метою є просування гендерної рівності за якістю освіти. Отже, ці права стосуються рівноцінного ставлення та можливостей, а також характеру гендерних відносин між учнями та вчителями обох статей у навчальних закладах. Цей аспект рівності є особливо важливим, оскільки суспільство формує та відтворює нерівність за ознакою статі через соціальні інститути, вирішальне значення серед яких у цьому відношенні мають навчальні заклади. Замість того, щоб протистояти усталеним дискримінаційним гендерним нормам та практикам, шкільна освіта в багатьох суспільствах сприяє подальшому вкоріненню гендерних стереотипів та підтримує гендерний порядок у суспільстві, що виражається шляхом відтворення жіночих/чоловічих ієрархій підпорядкованості/домінування та дихотомій репродуктивності/продуктивності, приватності/публічності.

17. Права, які набуваються через освіту, визначають шляхи, якими шкільна освіта формує права та гендерну рівність у аспектах життя поза сферою освіти. Відсутність цього права особливо очевидна, коли освіта, яка повинна бути трансформаційною, не сприяє суттєвому покращенню становища жінок у соціальній, культурній, політичній та економічній сферах, тим самим перешкоджаючи повному здійсненню їх прав у цих сферах. Головним питанням є те, чи має атестація таку ж цінність та соціальну вагу для жінок, як для чоловіків. Глобальні тенденції вказують на те, що в багатьох випадках, навіть якщо рівень освіти в чоловіків нижчий, ніж у жінок, чоловіки займають кращі позиції у відповідних сферах.

18. Ця ЗР має на меті забезпечити належні заходи і в остаточному підсумку усунути регіональні відмінності та нерівність у межах країни, які базуються на різноманітних та перехресних формах дискримінації, що заважають дівчатам та жінкам користуватися правами на освіту, правами в галузі освіти і правами, що набуваються через освіту. Тому ця ЗР розширює статтю 10 Конвенції КЛДЖ і поєднує її з усіма іншими статтями та відповідними ЗР, щоб встановити взаємозв'язок між правом на освіту та здійсненням інших прав, закріплених у конвенції.

19. Цільовою аудиторією цієї загальної рекомендації є: усі державні посадові особи, яким доручено формулювання та здійснення юридичних та політичних рішень, що стосуються державної та приватної освіти на всіх рівнях; науковці та дослідники; студентські, викладацькі та батьківські асоціації; парламентарі та неурядові організації, що займаються освітою для дівчат та жінок; традиційні та релігійні організації; ЗМІ; а також корпоративні організації та профспілки.

Е. Заходи щодо подолання ґендерної дискримінації у сфері освіти

20. Конвенція КЛДЖ є міжнародним «Жіночим біллем про права» та слугує міжнародним законом, що створює зобов'язання для 189 держав, які, станом на червень 2017 року, її ратифікували. Стаття 10 стосується законного права жінок і дівчат на освіту та закликає держави-учасниці «вжити всіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим, щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти». Таким чином, вона вимагає від держав-учасниць подолання дискримінації жінок у сфері освіти протягом усього життєвого шляху та на всіх рівнях освіти. Щоб вважатися позбавленою дискримінації, освіта має бути доступною як за законодавством, так і на практиці для всіх дівчат і жінок, зокрема тих, що належать до вразливих і маргіналізованих груп, без дискримінації за будь-якою забороненою ознакою.

21. Стаття 1 Конвенції КЛДЖ визначає дискримінацію як «розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі». Отже, державам-учасницям не лише потрібно забезпечити визнання права на освіту як права людини, а й створити відповідні умови для повного і вільного використання та здійснення цього права дівчатами і жінками.

22. Визначаючи ситуації та вимоги, згідно з якими держави-учасниці повинні забезпечити рівноправність реалізації та здійснення прав чоловіків і жінок, стаття 2 Конвенції підтверджує як негативні, так і позитивні зобов'язання. У її основу покладено заборону дискримінації. Це означає, що держави-учасниці повинні утримуватися від прямого чи непрямого втручання в повне здійснення дівчатами та жінками їх права на освіту — це зобов'язання поваги. Аналогічним чином, держави-учасниці повинні вживати позитивних заходів для повного розвитку потенціалу дівчат та жінок на рівних умовах з чоловіками шляхом забезпечення прав на освіту, прав у галузі освіти і прав, що набуваються через освіту.

23. Той факт, що чисельність дівчат та жінок, які отримують освіту, у деяких регіонах світу зростає, приховує постійну дискримінацію, з якою вони зіштовхуються, незважаючи на наявність формальних правових та політичних систем, спрямованих на те, щоб сприяти дійсній рівності. Захист, передбачений офіційними документами щодо ґендерної рівності, є ефективним лише за умови його впровадження відповідно до положень, викладених у статтях 1 і 2 Конвенції.

24. Комітет рекомендує державам-учасницям запровадити наступні заходи, спрямовані на повагу, захист та виконання прав дівчат та жінок на освіту, у галузі освіти та їх прав, що набуваються через освіту:

а) забезпечити більш повне дотримання статті 10 Конвенції та підвищувати обізнаність суспільства щодо важливості освіти як основного права людини та фундаменту для розширення прав і можливостей жінок;

б) включити освіту з прав жінок та Конвенції КЛДЖ до шкільних навчальних програм на всіх рівнях з урахуванням віку;

в) вносити конституційні поправки та (або) здійснювати інші належні законодавчі дії, спрямовані на забезпечення захисту та здійснення прав дівчат та жінок на освіту, прав у галузі освіти і прав, що набуваються через освіту;

d) ухвалити законодавство, яке передбачає право на освіту протягом всього життя для всіх дівчат та жінок, включно зі всіма групами вразливих жінок та дівчат;

e) ліквідувати та (або) реформувати політику, інституційні, адміністративні чи нормативні директиви та практики, які прямо чи опосередковано дискримінують дівчат чи жінок у галузі освіти;

f) ухвалити законодавство, згідно з яким мінімальним шлюбним віком для дівчат є 18 років та, відповідно до міжнародних стандартів, узгодити вік закінчення обов'язкової освіти з мінімальним віком для працевлаштування;

g) переглянути та (або) скасувати закони та політику, що дозволяють виключення вагітних дівчат, інших категорій слухачів та вчителів, а також забезпечити відсутність обмежень щодо їх повернення до навчання після пологів;

h) визнати права на освіту як такі, що забезпечені правовою санкцією, тобто за умови порушення яких дівчата та жінки мають рівний та дієвий доступ до правосуддя, а також право на засоби правового захисту, зокрема відшкодування;

i) здійснювати контроль за виконанням національних, регіональних та міжнародних положень, що регулюють право жінок на освіту, забезпечуючи право на правовий захист у разі його порушення;

j) співпрацювати з міжнародним співтовариством та громадянським суспільством щодо покращення та розвитку права дівчат та жінок на освіту.

F. Заходи щодо подолання ґендерних стереотипів

25. Дискримінація, з якою дівчата та жінки зіштовхуються в галузі освіти, є як ідеологічною, так і структурною. Ідеологічний аспект розглядається в статтях 5 і 10 (с) Конвенції, які закликають держави змінити усталені *«соціальні та культурні моделі поведінки чоловіків і жінок, що ґрунтуються на ...стереотипності ролі чоловіків і жінок»*. Це має першорядне значення для забезпечення того, щоб дівчата та жінки могли користуватись правами на освіту і в галузі освіти, а також правами, що набуваються через освіту. Це важливо, оскільки такі дискримінаційні практики не тільки застосовуються на індивідуальному рівні, але й систематизуються в законодавстві, політиці та програмах, а отже закріплюються та впроваджуються державою.

26. Стаття 5 (а) стосується структурного аспекту дискримінації і зазначає, що дискримінація є наслідком *«забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї зі статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок»*. У цій статті Конвенція вимагає від держав-учасниць вжиття заходів *«щодо справжньої трансформації можливостей, установ та систем таким чином, щоб вони більше не базувалися на історично обумовлених чоловічих парадигмах влади та моделях життя»*. Система освіти є прикладом галузі, трансформація якої може прискорити позитивні зрушення в інших галузях.

27. Відповідно до статей 5 і 10 (с) Конвенції Комітет рекомендує державам-учасницям активізувати зусилля та вживати активних заходів щодо подолання в галузі освіти ґендерних стереотипів, які сприяють збереженню прямої та опосередкованої дискримінації дівчат та жінок, шляхом:

а) критики і зміни патріархальних ідеологій та структур, які обмежують дівчат і жінок у повному здійсненні їх права та свободи користуватися своїми правами на освіту і в галузі освіти, а також правами, що набуваються через освіту;

б) розробки та впровадження політики та програм, зокрема просвітницьких кампаній щодо Конвенції, ґендерних відносин та ґендерної рівності на всіх рівнях шкільного навчання та суспільства в цілому, спрямованих на «зміну соціальних та культурних моделей поведінки чоловіків і жінок для досягнення викоренення забобонів, звичаїв» відповідно до статті 5 (а) Конвенції;

с) заохочення засобів масової інформації до демонстрації позитивних образів жінок без їх сексуальної об'єктивізації, зокрема образів дівчат і жінок, що належать до національних та інших меншин, літніх жінок, дівчат і жінок з інвалідністю, а також до просування цінності ґендерної рівності для суспільства загалом;

д) перегляду та розробки вільних від стереотипів освітніх програм, підручників та навчальних матеріалів з метою подолати традиційні ґендерні стереотипи, які спричиняють та посилюють ґендерну дискримінацію щодо дівчат та жінок, та просувати демонстрацію більш збалансованих, правдивих, здорових та позитивних жіночих образів та точок зору;

е) запровадження обов'язкової підготовки викладацького складу на всіх рівнях освіти з ґендерних питань та врахування ґендеру, а також впливу їх обумовленої ґендером поведінки на процес викладання та навчання.

Г. Право на доступ до освіти

28. Право на доступ дівчат та жінок до якісної освіти ґрунтується на наявності належної інфраструктури для задоволення їхніх потреб. За її відсутності право на доступ не може бути належним чином реалізованим. Якщо дівчата та жінки не мають доступу до якісної освіти, вони в підсумку зіштовхуються зі значними труднощами, зокрема відсутністю особистої автономії та вибору; відсутністю контролю за власним здоров'ям та можливості ухвалення рішень, пов'язаних з сексом і репродуктивним здоров'ям; менш якісним медичним обслуговуванням для себе і своїх дітей; бідністю між поколіннями; відсутністю поділу влади з хлопчиками та чоловіками, а також участі на рівних умовах з хлопчиками та чоловіками як у приватній, так і в громадській сферах. Забезпечення цього права вимагає уваги до фізичного, технологічного та економічного доступу, а також до доступу для вразливих груп та осіб, які перебувають у нестабільних умовах.

Фізичний доступ: Наявність належної інфраструктури

29. Наявність означає забезпечення працюючих навчальних закладів та програм у достатній кількості для задоволення потреб дівчат та жінок у межах юрисдикції держави-учасниці, при цьому ступінь наявності не повинен відрізнятися залежно від географічного розташування (стаття 14) або будь-якого іншого чинника. Крім того, доступ до навчальних закладів повинен бути безпечним для дівчат та жінок, тобто вони повинні або мати раціонально зручне географічне розташування, або забезпечувати безпеку доступу за допомогою сучасних технологій. Близькість до шкіл, особливо в сільській місцевості, має вирішальне значення, беручи до уваги поширеність ґендерно-обумовленого насильства щодо дівчат та жінок у громадських місцях та ризик, на який жінки наражаються під час поїздок між школою та домом. Відстань до школи може стати значною перешкодою для її відвідування, особливо в сільській місцевості, де проживає понад 80 відсотків усіх дітей, що не відвідують школу.

30. Крім того, розглядаючи питання належної інфраструктури в навчальних закладах, варто звернути особливу увагу на перешкоди успішному завершенню школи дівчатами, що можуть бути спричинені настанням менархе. Несприятливе шкільне середовище, зокрема відсутність розділених за ґендером приміщень водопостачання, водовідведення та гігієни, непрофесійний або неуважний персонал, відсутність відповідних матеріалів для санітарного захисту та брак інформації про статеве дозрівання та менструацію призводять до соціального відчуження, зменшення участі в навчанні та уваги до нього, а також зменшення відвідуваності школи.

31. Комітет рекомендує державам-учасницям вживати наступних заходів для забезпечення наявності фізичних умов для доступу до освіти для дівчат та жінок:

a) надавати адекватні бюджетні, людські та адміністративні ресурси для належного забезпечення задоволення потреб усіх дівчат відповідних вікових груп на початковому та середньому рівнях освіти;

b) виправити непропорційність бюджетних асигнувань для вразливих і маргіналізованих дівчат та жінок, залежно від соціально-економічного статусу, географічного розташування, національності, ґендерної ідентичності та релігійних переконань;

c) впровадити тимчасові спеціальні заходи згідно зі статтею 4, щоб збільшити кількість кваліфікованих викладачів, особливо жінок, у місцях, де викладацький колектив переважно складається з чоловіків, зокрема шляхом забезпечення належного та безперервного навчання;

d) здійснювати контроль за впровадженням права дівчат та жінок на освіту шляхом регулярного збору даних з розбивкою за статтю, місцезнаходженням, віком, типом школи та етнічними групами, відповідно до показників доступу на всіх рівнях освіти — кількості зарахованих учнів жіночої/чоловічої статі в частці дітей шкільного віку відповідного рівня освіти; кількості учнів, які продовжили навчання, були відраховані і повторно проходили програму; середньої тривалості навчання для учнів жіночої/чоловічої статі; переходу між рівнями [дошкільна, початкова, початкова-середня, середня/вища/професійна освіта]; кількості вчителів чоловічої/жіночої статі, тобто їх співвідношення у викладацькому складі; показників жіночої/чоловічої письменності в різних вікових групах — та використовувати цю інформацію для ухвалення рішень, формулювання політики та періодичних доповідей Комітету щодо перешкод для доступу дівчат та жінок до освіти;

e) впроваджувати стратегії, спрямовані на заохочення та контроль зарахувань до шкіл, відвідуваності, продовження навчання та реінтеграції після відрахування, на основі даних з розбивкою;

f) покращити санітарні умови, забезпечивши розділені за статтю туалети та вбиральні у всіх школах, а також доступ до безпечної питної води.

32. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити наступних заходів для забезпечення доступу до освіти для всіх дівчат та жінок:

a) забезпечити, щоб дівчата та жінки, які живуть у сільських та віддалених районах, мали доступ до освіти відповідно до статей 14 (d) та 4 Конвенції та, за потреби, вжити тимчасових спеціальних заходів для підтримки їх права на освіту;

b) забезпечити фізичну доступність шкіл та їх безпечну досяжність від домівок, особливо в сільських та віддалених районах;

c) забезпечити можливості для доступу до програм підвищення кваліфікації, включаючи програми для дорослих та діючі програми письменності, зокрема ті, які спрямовані на скорочення будь-яких відмінностей між чоловіками та жінками в галузі освіти [стаття 10 (e)];

d) заснувати політичні ініціативи, серед яких програми соціального захисту, ініціативи щодо шкільного харчування та надання засобів гігієни для збільшення відвідуваності шкіл, особливо в сільських та віддалених районах;

e) надавати гуртожитки/транспорт для дівчат, якщо відстань між домом та школою перешкоджає їх доступу до освіти, а також забезпечувати дівчатам захист від сексуальних та інших форм насильства в цих об'єктах;

f) навчати вчителів забезпечувати сприятливе середовище та культуру, яка дає можливість статево зрілим дівчатам впевнено брати участь у навчанні без страху, сорому чи ризику.

Технологічна доступність

33. При обмеженому фінансуванні альтернативою фізичному доступу до освіти та освітніх закладів є використання інформаційних та комунікаційних технологій для забезпечення дистанційного та відкритого навчання. Такі підходи мають чіткі переваги для дівчат та жінок з обмеженим доступом до загальноприйнятих форм навчання та професійної підготовки, зокрема тих, хто виключений з них через: відстань до школи в сільській місцевості; домашню роботу та батьківські обов'язки, особливо у випадках дитячого шлюбу та підліткової вагітності; і виключення, спричинені іншими соціальними та культурними перешкодами. Жінкам, які хочуть отримувати вищу освіту, поєднуючи роботу та домашні обов'язки, ці можливості також можуть допомогти.

34. До інших чітких переваг, які можна отримати завдяки використанню відкритих технологій навчання, належать: розробка нових моделей викладання та навчання і сприяння створенню нової культури навчання; підвищена гнучкість для дорослих учнів; можливості для роботодавців забезпечити економічно ефективний професійний розвиток на роботі; можливості для урядів підвищувати економічну ефективність та спроможність до освіти та навчання.

35. Комітет рекомендує, щоб за неможливості надання дівчатам і жінкам доступу до освіти через дистанційне та відкрите навчання держави-учасниці вживали наступних заходів:

a) дослідити можливість надання доступу на вищому середньому та вищому рівнях шляхом створення засобів для атестації через використання відкритого навчання;

b) покращити знання та компетентність викладачів у використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та забезпечити навчання навичкам, необхідним для роботи у відкритому навчальному середовищі;

c) забезпечити, щоб дівчата та жінки, які належать до вразливих груп, що мешкають у сільських громадах та мають низький рівень письменності, не виключалися з цих можливостей через відсутність доступу до інструментів та навичок, необхідних для ефективної участі.

Економічна доступність

36. Освіта повинна бути економічно доступною для всіх, без дискримінації за ознакою статі чи будь-якою іншою забороненою ознакою. Крім того, з дошкільного і до середнього рівня, а потенційно — і до вищого рівня, вона має бути безкоштовною і обов'язковою. Незважаючи на існування законодавства, яке передбачає безкоштовну освіту до встановленого віку чи ступеня, у багатьох державах-учасницях для учнів, що відвідують державні школи, встановлюються додаткові платежі для збільшення державних субвенцій. Крім того, батьки зіштовхуються з прихованими витратами на формений одяг, транспортування, підручники та інші шкільні матеріали, обід, а також різноманітні збори та плату за користування. Від цього найбільше страждають і зазнають стигматизації учні, які належать до найбіднішого квінтіля.

37. Монетизація доступу через плату за користування змушує бідних батьків вибирати, кого з дітей відправляти до школи, і вони часто надають перевагу освіті хлопчиків, а не дівчат. Вони приймають рішення на підставі того, яка інвестиція в освіту, на їхню думку, принесе максимальну економічну вигоду сім'ї в довгостроковій перспективі. Внаслідок вкоріненої гендерної нерівності на ринку праці зазвичай надають перевагу чоловікам. Отже, батьки роблять висновок, що краще надавати освіту хлопчикам, які після завершення навчання зможуть отримати кращі можливості для працевлаштування. На вибір батьків також впливають стереотипи, відповідно до яких дівчатам слід займатися домогосподарством.

38. Під час економічних криз багато держав-учасниць скорочують фінансування соціальних послуг, а забезпечення освіти доручається приватним організаціям, а також надається недержавними закладами, такими як релігійні або громадські групи та (або) неурядові організації. Встановлено, що приватизація має конкретні негативні наслідки для дівчат та жінок, зокрема дівчат з бідних сімей, позбавляючи їх освіти.

39. Комітет рекомендує державам-учасницям забезпечити, щоб плата за користування та приховані витрати не мали негативного впливу на доступ дівчат та жінок до освіти шляхом запровадження таких заходів:

a) надання загальної, безкоштовної та обов'язкової освіти від дошкільного до середнього рівня незалежно від соціально-економічного статусу громадян держави, а також для дівчат та жінок зі статусом мігрантів та біженців;

b) забезпечення доступної вищої освіти за рахунок зниження плати за користування, непрямих та альтернативних витрат;

c) впровадження систем соціального захисту та інших заходів для забезпечення того, щоб дівчатам та жінкам з нижчих соціально-економічних прошарків не було відмовлено в доступі до будь-якого рівня освіти на підставі їх нездатності сплачувати плату за користування та (або) приховані витрати;

d) як і в державних органах, висунути повагу до тих самих стандартів щодо недискримінації дівчат і жінок як умову для здобуття приватними суб'єктами права керувати академічними установами;

e) кампанії, спрямовані на батьків та ширше суспільство, щоб вони більше не надавали перевагу чоловікам при виборі особи, що отримуватиме освіту, та визнали цінність навчання дівчат.

Знедолені групи дівчат і жінок

40. Багато дівчат та жінок позбавлені освіти та маргіналізовані через те, що вони одночасно зазнають різних перехресних форм дискримінації, а також з інших причин, серед яких відсутність відповідного навчального плану, спілкування нерідною мовою, вплив насильства та таврування, а також бідність. До таких вразливих груп належать:

41. Дівчата та жінки — представниці етнічних меншин і корінних народів. Більшість дівчат початкового шкільного віку, які не відвідують початкову школу, належать до етнічних меншин та інших виключених груп. Основними чинниками, що впливають на доступ цих груп до освіти, є бідність, дискримінація та відсутність культурного значення, а викладання часто відбувається мовою більшості, що призводить до нижчих освітніх досягнень, більш високих показників відрахування, втрати мови культурно-етнічної належності та зниження самооцінки.

42. Дівчата та жінки, що належать до біженців, шукачів притулку, осіб без громадянства, незареєстрованих, внутрішньо переміщених осіб та мігрантів. При примусовому переміщенні дівчата та жінки опиняються в таборах, де шкіл немає або школи тимчасові з обмеженими можливостями, без навчальних програм або викладання відповідними мовами. Переміщення створює певні перешкоди для навчання: людські ресурси можуть бути втрачені, фізична інфраструктура знищена, а під час втечі діти можуть втратити документи, які вимагаються державою для зарахування до нових шкіл. Дівчата можуть особливо постраждати під час переміщення, тому що підвищена небезпека змушує деяких батьків залишати дівчат вдома.

43. Дівчата та жінки з інвалідністю. Мільйони дівчат та жінок з інвалідністю позбавляються права на освіту внаслідок подвійної дискримінації — за ознакою статі та через інвалідність. За даними ЮНЕСКО, третина дітей, що не відвідують школу, у всьому світі — це діти з інвалідністю.¹¹

44. Хоча багато урядів офіційно підтримують інклюзивну освіту, на практиці діти з інвалідністю, особливо дівчата, виключені з неї або сегреговані в спеціальних школах. Низька відвідуваність дітей з інвалідністю, особливо дівчат, має схожі причини в усьому світі: відсутність фізичної доступності, відмова вчителя чи директора школи від зарахування таких дітей, недостатнє задоволення їхніх потреб у шкільних навчальних програмах та навчальних матеріалах, а більш загально — таврування і недостатня обізнаність батьків та громад, що негативно ставляться до можливості жінок та дівчат з інвалідністю навчатися. Крім того, часто не вистачає вчителів, які отримали підготовку щодо навчання учнів з особливими потребами.

45. Студентки та учениці, які належать до груп лесбійок, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ЛБТІ). Залякування, знущання та погрози на адресу таких учениць та студенток із боку однокласників, однокласників та вчителів перешкоджають праву на освіту дівчат та жінок, які належать до ЛБТІ. Часто школи закріплюють і посилюють соціальні упередження через упровадження відповідної політики органів шкільного управління, а також через неправильне застосування політики щодо відсутності дискримінації учителями, директорами й іншими шкільними чиновниками. Освітні обмеження та культурні табу належать до факторів, які перешкоджають ученицям та студенткам із числа ЛБТІ досягти соціальної мобільності та підвищують їх вразливість до насильства.

¹¹ ЮНЕСКО. http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/inclusive-education/single-view/news/equal_right_equal_opportunity_inclusive_education_for_a/

46. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити всіх відповідних заходів для забезпечення права на освіту для всіх категорій вразливих та маргіналізованих груп шляхом подолання стереотипізації та дискримінації, усунення перешкод для доступу та запровадження таких мір:

a) реагування на стереотипізацію, зокрема дівчат та жінок, які належать до меншин та груп корінних народів, що ставить під загрозу їх доступ до освіти, наражає їх на насильство в навчальних закладах та спільноті, а також по дорозі до школи та додому, особливо у віддалених регіонах;

b) вжиття заходів щодо низького соціально-економічного статусу та поганих умов життя, зокрема дівчат та жінок, які належать до меншин та груп корінних народів, що перешкоджає доступу до освіти, особливо у світлі надання переваги навчання чоловіків у ситуаціях дефіциту фінансових ресурсів;

c) забезпечення, за потреби, у співпраці з донорами та гуманітарними організаціями, адекватного надання освіти та безпеки для всіх вразливих груп дівчат і жінок;

d) забезпечення того, щоб запровадження примусового дрес-коду та заборони певних видів одягу не перешкоджало доступу до інклюзивної освіти, особливо для представників мігрантів;

e) подолання всіх форм дискримінації дівчат та жінок з інвалідністю шляхом визначення та усунення законодавчих, фізичних, соціальних, фінансових, ставленнєвих, комунікаційних та мовних бар'єрів у освітніх закладах та суспільстві;

f) вжиття необхідних заходів для забезпечення відсутності дискримінації дівчат та жінок з інвалідністю на всіх рівнях освіти, за допомогою впровадження інклюзивної освіти у відповідним чином пристосованих місцях навчання;

g) забезпечення фізичної доступності закладів освіти та недопущення блокування директорами прийняття учнів з інвалідністю, особливо дівчат, а також забезпечення того, щоб навчальні курси, матеріали та педагогічні стратегії було пристосовано до унікальних потреб осіб із різноманітними обмеженнями;

h) відповідно до Статті 4 про тимчасові особливі заходи, запровадження стимулів для залучення та підготовки викладачів спеціальної освіти на всіх освітніх рівнях;

i) боротьба з дискримінацією проти дівчат та жінок, які належать до ЛБТІ, за допомогою перевірки вжиття заходів для подолання перепон, що перешкоджають їх доступу до освіти.

Доступ до освіти під час конфліктних ситуацій та стихійних лих

47. Ще один фактор, що перешкоджає доступу дівчат та жінок до освіти, — руйнування інфраструктури надання державних послуг через збройний конфлікт, у результаті чого виникають проблеми щодо надання основних послуг населенню. На територіях, постраждалих від конфлікту, школи закривають через небезпеку, їх захоплюють або знищують державні чи недержавні озброєні групи, і все це перешкоджає доступу дівчат до навчання. У ЗР КЛДЖ № 30 щодо ролі жінок у запобіганні конфліктам, конфліктних та постконфліктних ситуаціях зазначається (п. 48), що серед інших факторів, які перешкоджають доступу дівчат до освіти — цільові напади та погрози їм та їхнім учителям з боку недержавних суб'єктів, а також додаткові обов'язки з догляду та ведення господарства, які їх примушують виконувати.

48. За даними Глобальної коаліції на захист освітніх установ від нападів (GCPEA), із 2005 по 2012 р. освітні заклади використовувалися в конфліктах щонайменше у 24 країнах на чотирьох континентах. Окрім ризику смерті або отримання значних ушкоджень від атак, учні, що відвідують заняття в школах в умовах окупації військами та збройними силами, можуть піддаватися фізичному чи сексуальному насильству, і дівчата наражаються на більший ризик, ніж хлопчики. Присутність озброєних чоловіків часто примушує сім'ї не відправляти дівчат до школи через страх, що вони постраждають від сексуального насильства або стануть об'єктом переслідувань сексуального характеру. Тому вони часто віддають заміж своїх доньок у ранньому віці, вважаючи, що це може їх захистити. Загалом, напади на освіту та використання шкіл і університетів військовими має непропорційний чи дискримінаційний вплив на дівчат і жінок.

49. Під час будь-якого стихійного лиха жінки та діти є найбільш вразливою групою. Руйнування або використання шкіл як общинних притулків для постраждалих сімей має серйозні наслідки для доступу до освіти, спричиняючи втрату часу на учбові заняття та високі показники відсіву.

50. Комітет рекомендує, щоб у ситуаціях конфлікту та стихійних лих держави-учасниці вживали наступних заходів для мінімізації їх впливу на освіту дівчат і жінок, а також для захисту їх права на освіту та безпеку:

a) ввести в дію законодавство, переглянути військову практику й політику та запровадити навчання, яке забороняє національним збройним силам та озброєним групам використовувати чи займати школи, шкільні території чи інші заклади освіти в такі способи, які порушують міжнародне цивільне право та (або) право на освіту відповідно до міжнародного законодавства в області прав людини;

b) запровадити заходи для захисту студенток, учениць та викладачок від фізичного та сексуального насильства з боку державних та недержавних суб'єктів, які займають навчальні заклади;

c) оцінити та вжити відповідних заходів щодо впливу збройного конфлікту на освіту дівчат та жінок;

d) пам'ятаючи про зобов'язання згідно з SCR1325 та подальшими резолюціями щодо жінок, миру та безпеки, демонструвати активну позицію стосовно вжиття необхідних заходів, щоб запобігти цільовим нападам на освітні заклади та захищати жінок та дівчат;

e) забезпечити суттєву участь жінок у моніторингу нападів та розробці превентивних, захисних заходів та мір, направлених на розбудову миру, і забезпечити участь жінок, зокрема з малозабезпечених груп, у їх розвитку;

f) розробляти ефективні, скоординовані, реконструктивні та швидкі міри реагування, серед яких як юридичні, так і не юридичні шляхи для притягнення злочинців до відповідальності;

g) систематично розслідувати та переслідувати в судовому порядку, відповідно до міжнародних стандартів, тих осіб, які відповідальні за замовлення, участь або несуть колективну відповідальність за ряд порушень міжнародних прав людини, цивільного та кримінального законодавства, що складають напад на освіту;

h) якщо у випадку стихійного лиха школи знищено або вони використовуються як притулок, забезпечити, аби доступ дівчат/жінок до навчання не обмежувався необґрунтованим чином;

i) надавати пріоритет реабілітації шкіл, що зазнали впливу стихійних лих, особливо тих, які обслуговують малозабезпечених дівчат і жінок;

j) забезпечити, щоб усі нові шкільні будівлі відповідали приписаним вимогам до будівель та передбачали захист від стихійних лих, а також *проводити регулярні перевірки наявних шкіл*.

Культурні перешкоди

51. Навіть за адекватного надання освіти, коли доступність не є обмежувальним фактором, культурні норми та практики, що базуються на збереженні патріархальних систем і традиційних ролей, які асоціюються з дівчатами та жінками, можуть стати значними перешкодами для використання дівчатами та жінками власного права на освіту.

52. Коли дівчата не відвідують школи, їх із більшою вірогідністю примушують до шлюбу. Ця дискримінаційна та шкідлива практика раннього та (або) примусового шлюбу, пов'язана в деяких суспільствах з релігійними чи культурними традиціями, негативно впливає на право на освіту. Крім того, коли дівчата не мають змоги завершити освіту через ранній та (або) примусовий шлюб та вагітність, вони зіштовхуються з практичними перешкодами, серед яких примусове відрахування зі школи, соціальні норми, що утримують дівчат вдома, або таврування. Шлюб у дитячому віці також впливає на збільшення ризику домашнього насильства, ризиків для репродуктивного здоров'я та обмеження права на свободу пересування. Не намагаючись припинити практику шлюбів у дитячому віці, уряди не виконують свого зобов'язання щодо забезпечення дівчатам доступу до освіти на рівних умовах із хлопчиками.

53. У деяких регіонах світу загальна культурна практика скалічення жіночих геніталій (FGM) перешкоджає та (або) кладе край освіті дівчат. Ускладнення, що стають наслідком такої процедури, можуть стати причиною зниження інтересу дівчат до навчання або взагалі їхньої відсутності в школі, що спричиняє низьку продуктивність навчання та, врешті-решт, його передчасне припинення. У деяких країнах висока вартість такої процедури також впливає на можливість батьків сплачувати за навчання, що спричиняє виключення зі школи. Крім того, примусовий шлюб після такої процедури, яка є ініціацією в дорослий стан, може також вести до виключення зі школи через вагітність або надання переваги домашнім обов'язкам.

54. Бідність, у поєднанні з культурними традиціями, примушує дітей працювати, як за оплату, так і без неї. У доповіді МОП про дитячу працю та освіту (ILO Report on child labour and education) за 2015 р. зазначено, що 168 мільйонів дітей віком 5–17 років перебувають у пастці дитячої праці: часто дівчата надмірно зайняті доглядом за своїми чи чужими домашніми господарствами і несуть подвійне навантаження роботи в домі та поза неї, маючи мало або взагалі не маючи часу на навчання. Ефективність навчання тих, хто поєднує школу та роботу, часто різко знижується, що призводить до виключення. У багатьох регіонах практика дитячої праці також обумовлена культурою: діти залучаються до роботи, пов'язаної з сім'єю, у певні пори року або в певні дні тижня.

55. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити наступних заходів для пом'якшення впливу культурних та релігійних звичаїв на доступ дівчат та жінок до освіти:

a) захищати дівчат та жінок від позбавлення права на освіту через патріархальні, релігійні, культурні норми та звичаї, з огляду на об'єднану резолюцію КЛДЖ ЗР № 31/CRC GC 18 щодо шкідливих практик;

b) сприяти діалогу з релігійними та традиційними лідерами з приводу цінності навчання дівчат та важливості реагування на практики та звичаї, які є перешкодою для їх участі на всіх рівнях освіти;

c) забезпечити, щоб мінімальним віком вступу в шлюб для дівчат, з або без батьківської згоди, було визначено 18 років, відповідно до об'єднаної резолюції КЛДЖ ЗР № 31/CRC GC 18;

d) інтегрувати FGM до формальної та неформальної освіти, щоб цю тему відкрито обговорювали без таврування, щоб дівчата та жінки могли отримати правдиву інформацію про шкідливі та руйнівні наслідки цієї практики, відповідно до ЗР № 14 про жіноче обрізання;

e) організувати професійну підготовку вчителів, координаторів та працівників із молоддю для просвітництва дівчат щодо FGM та підтримки тих, хто має ризик проходження процедури або вже її зазнав;

f) заохочувати релігійних та суспільних лідерів до протистояння практиці FGM, а також інформувати та освічувати власні спільноти щодо небезпек FGM;

g) сформулювати політику повторного вступу та інклюзивного навчання, що дає можливість вагітним дівчатам, молодим матерям та заміжнім дівчатам, які не досягли 18 років, залишатися в школі або повернутися до неї без затримок; забезпечити поширення такої політики на всі навчальні установи та адміністрації, а також серед батьків та спільнот;

h) реагувати на практики, які можуть перешкоджати доступу до навчання, такі як залучення дівчат до неоплачуваної праці вдома;

i) забезпечити, щоб усі діти, особливо дівчата, які не досягли мінімального віку зайнятості, перебували на очному навчанні і, де це можливо та відповідає належним трудовим стандартам, залучалися до професійної чи технічної освіти.

Н. Права під час освіти

56. Права дівчат та жінок під час навчання пов'язані з П — прийнятністю. Прийнятність стосується проблем форми (ставлення) та змісту (якості) навчання, що відповідає умовам у школі, а також змісту та методам навчання. Ці права вимагають державного фінансування, інфраструктури, підтримки та обладнання, необхідних для учнів та вчителів. Вони також вимагають рівного доступу дівчат до освіти тієї самої якості, яка доступна хлопчикам, у термінах якості викладання, якості комунальних зручностей та атмосфери, у якій дівчата і жінки матимуть можливості для досягнення цілей, що сприятимуть самовизначенню та самоактуалізації. Отже, права під час освіти мають стосуватися поваги та захисту прав людини дівчат та жінок впродовж циклу навчання.

57. Відсутність поваги та гідного ставлення, з якою зіштовхуються дівчата та жінки у закладах освіти, залежить від гендерного режиму в школах, який у свою чергу відбиває більш загальний соціальний порядок. Таке середовище часто відзначається закріпленою патріархальною ідеологією, практиками та структурами, що формують повсякденний досвід педагогів, студентів та учнів. І таке оточення здатне спричинити фізичне, емоційне та сексуальне насильство щодо дівчат протягом аж десяти років, у результаті чого вони втрачають свої права протягом навчання. Слід вирішити різноманітні проблеми, щоб забезпечити дівчатам та жінкам, включно з жіночим персоналом, змогу мати рівне ставлення та можливості.

¹² Див. п. 14 вище.

Стратифікація шкіл та знань (стаття 10 а та б)

58. Загалом, системи освіти значно диференційовані за шляхом відбору учнів до шкіл та (або) потоків, особливо в момент переходу з молодшої до середньої школи, що фокусуються на професійній чи академічній підготовці, тому, у деяких системах, перехід між двома напрямками після відбору стає складним. соціально-економічний статус значно впливає на розподіл учнів серед цих різних типів шкіл. Учні з високим економічним статусом вірогідніше відвідуватимуть академічно-орієнтовані школи, що пропонують знання високого статусу, відкриваючи пряму дорогу до освіти вищого рівня. Таким чином, значно диференційовані навчальні системи підтримують соціально-економічну нерівність на доволі ранніх етапах життя і задовго до того, як учні завершать освіту та перейдуть до лав працюючих.

59. У вказаній диференційованій системі освіти також відмічається різниця в матеріальних ресурсах, що розподіляються серед шкіл для допомоги у виконанні навчальної програми. Школи в спільнотах нижчого соціально-економічного рівня, як правило, гірше забезпечені матеріальними ресурсами і мають низьку якість викладання порівняно зі спільнотами вищого соціально-економічного рівня. Причому останні мають змогу більше користуватися субсидіями від батьків для компенсації недостатнього державного фінансування.

60. Серед та в межах цих типів шкільних закладів ґендер є додатковою підставою для диференціювання учнів відповідно до розуміння правильних варіантів вибору предметів для кожної статі. В академічних закладах освіти дівчата часто надають перевагу гуманітарним наукам і недостатньо представлені у сферах точних наук, техніки, інженерії та математики (предмети STEM), а в закладах професійної освіти жінки переважають у таких галузях, як продукти харчування та дієтологія, косметологія та секретаріат. Стратифікація учнів/студентів та знань врешті-решт призводить до того, що дівчат відтісняють до професій, які в соціумі вважаються низькостатусними. Подібний розподіл має потенціал до подальшого посилення в школах з учнями однієї статі, де часто пропонують лише предмети, які вважаються такими, що підходять для певної статі. Як наслідок, у школах для дівчат не пропонуються теслярство, а також будівництво і проектування. Сприяння праву дівчат та жінок на отримання освіти такої самої якості, яку пропонують для хлопчиків та чоловіків, передбачає надання повного спектру академічних та професійно-технічних предметів у навчальних закладах без одночасного посилення статевої сегрегації навчального плану.

61. Критично важливою технічною та професійною сферою, у якій недостатньо представлені дівчата та жінки, є використання навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). 60 % людей по всьому світу позбавлені права на доступ до трансформуючої сили всесвітньої мережі Інтернет, і більшість із них — дівчата та жінки. Щоб подолати цифровий розподіл між чоловіками та жінками у використанні нових технологій, а також щоб надати жінкам рівний доступ до інформації та можливостей працевлаштування в пов'язаних галузях, школи повинні докладати зусиль щодо подолання перепон, через які відбувається таке виключення.

62. Конвенція (стаття 10 г) також закликає держави-учасниці забезпечити дівчатам та жінкам рівні можливості для активної участі у спортивному та фізичному навчанні. Однак, базуючись на переважних стереотипах, позитивним результатом у посиленні участі жінок та ґендерної рівності в цій галузі заважає дискримінація у всіх сферах спортивної та фізичної активності. Зберігається статева сегрегація, і участь жінок в ухваленні рішень обмежено як на національному, так і на міжнародному рівні. Крім того, цінність жіночого спорту часто нижча, що спричиняє неадекватний розподіл ресурсів для підтримки жіночої участі, а також нижчу винагороду. Представлення жінок у спорті в засобах масової інформації також впливає на переважні стереотипи.

Насильство проти жінок, експлуатація та домагання в спорті відбивають традиційне домінування чоловіків у сфері спорту.

63. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити наступних заходів для забезпечення надання системами освіти рівних можливостей для обох статей щодо вільного вибору навчальних курсів та кар'єри:

a) якщо це потрібно, реформувати та стандартизувати систему освіти, щоб забезпечити рівномірний розподіл навчальних ресурсів у всіх школах незалежно від розташування та контингенту;

b) усунути ідеологічні та структурні бар'єри в закладах спільного навчання, особливо на рівні середньої освіти; наприклад, збіг предметів, пов'язаних зі статтю, та ставлення педагогів, яке заважає дівчатам вільно обирати предмети за вибором та варіанти навчальної програми;

c) забезпечити наявних і майбутніх педагогів знаннями та вміннями для консультування учнів та батьків, щоб змінювати глибоко вкорінене сприйняття предметів та (або) кар'єри, як таких, що підходять для певної статі;

d) вжити заходів для підвищення участі жінок у STEM-програмах на всіх рівнях освіти, забезпечивши спеціальні стимули, наприклад, стипендії, вжити тимчасових заходів відповідно до статті 4 та ЗР № 25;

e) забезпечити наявність у навчальних закладах із учнями однієї статі повного спектру предметів, особливо в професійно-технічних сферах, щоб дівчата мали змогу залучитися до галузей, де переважають чоловіки, і навпаки, збільшивши кількість варіантів кар'єрного вибору;

f) розробити національні плани та стратегії щодо використання ІКТ з детальними цілями для досягнення гендерної рівності в доступі до ІКТ у школах та вищих навчальних закладах за підтримки конкретних програм, що мають адекватно розподілений бюджет і план щодо періодичного збору даних із розбивкою за гендером для контролю виконання задач;

g) запровадити чіткі законодавчі та політичні міри, щоб при участі дівчат та жінок у навчальних закладах у дисциплінах і діяльності із домінуванням чоловіків забезпечити їх захист від сексуальних домагань та насильства;

h) забезпечити дівчатам і жінкам рівні можливості в освітніх закладах вільно обирати сфери фізичної активності та спорту, у яких вони хочуть брати участь, та отримувати користь для здоров'я і психологічну користь, які обумовлені такою участю;

i) боротися з традиційними стереотипами та організовувати території, які дозволяють дівчатам та жінкам брати участь у видах фізичної активності та спорту, де переважають чоловіки, як у закладах спільного навчання, так і в закладах, де навчаються тільки жінки;

j) впроваджувати позитивні дії, системи пільгового режиму чи системи квот у сфері спорту, культури та відпочинку, відповідно до ЗР № 25 щодо тимчасових спеціальних мір і, де це необхідно, спрямовувати такі міри на дівчат та жінок, які зазнають різних видів дискримінації, зокрема жінок у сільських районах, відповідно до ЗР № 34.

Гендерна нерівність, домагання та сексуальне насильство в школах

64. Гендерна нерівність включає розбіжності в ставленні, коли одній статі шкільною системою надається перевага або преференційний доступ до таких винагород, як увага, оцінки, можливості, похвала і більш м'яке покарання за погану поведінку. Гендерна нерівність також виявляється в нерівному доступі до нематеріального статусу та влади у взаємодії «педагог — учень/студент». На те, як дівчата з цим зіштовхуються в умовах навчання, впливають певні ознаки, серед яких їхня стать, соціально-економічний статус, раса, етнічна приналежність або приналежність до інших меншин, зовнішній вигляд та мовлення.

65. Ще одна сфера, де часто страждають дівчата та жінки, — це статева політика, пов'язана з їхньою участю в навчальному процесі. Статева політика в школах стосується гендерних відносин, позначених необґрунтованим сексуальним підтекстом. Поширеним прикладом є сексуальне насильство над дівчатами в школах та (або) по дорозі до школи та додому. Вони можуть зіштовхнутися з сексуальним домаганням чи зловживанням владою, які вчиняють учні, учителі та члени спільнот чоловічої статі, а також упередженим ставленням у школі. Сексуальні напади та інші види гендерно-обумовленого насильства в школах значною мірою призводять до зниження самооцінки, поганої успішності та погіршення здоров'я і добробуту в довготерміновій перспективі. У результаті насильства дівчат можуть не пускати до школи, відраховують чи не дозволяють їм повної участі в шкільному житті. Насильство часто починається зі словесних образ та погрозових жестів, після яких за відсутності реакції осіб, наділених владою, здійснюються акти насильства.

66. Групи знедолених дівчат наражаються на підвищений ризик насилля в школі через різноманітні форми дискримінації, з якими вони зіштовхуються. Зокрема, ВІЛ-статус, належність до конкретної касты, етнічної раси та релігії підвищують ризик нападу та впливають на природу насильства, яке вони переживають. Дівчата з інвалідністю зазнають як гендерної, так і дискримінації щодо своєї інвалідності, а дівчата-ЛБТІ зіштовхуються і з сексизмом, і з гомофобією.

67. Незважаючи на той факт, що сексуальні домагання та зловживання владою щодо дівчат настільки поширені в закладах освіти та становлять ключову перепону для реалізації їх прав на освіту та впродовж освітнього процесу, їх не було систематично враховано в політиці та програмах освіти. У багатьох випадках відсутні чіткі механізми притягнення до відповідальності, і в школах це питання ігнорується, винною вважається сама постраждала особа, і порушення залишається безкарним.

68. Сексуальне насильство над дівчатами, зокрема в підлітковому віці, може призводити до небажаних вагітностей, таким чином, необхідно попереджати їх про цю проблему та її наслідки. Отже, важливою відповіддю на масштаб цієї проблеми у сім'ї, у школі та спільноті, є необхідність, згідно зі статтями 10 h) та 12 Конвенції, ЗР № 24 щодо жінок та здоров'я, а також ЗР № 35 щодо гендерно-обумовленого насильства проти жінок, запровадити на всіх рівнях освіти обов'язкові шкільні предмети з урахуванням віку, пов'язані з комплексною сексуальною просвітою, включно з темами сексуального та репродуктивного здоров'я і прав, відповідальної сексуальної поведінки, запобігання раннім вагітностям та профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом. Учителі на різних рівнях мають пройти спеціальне навчання щодо правильного подання інформації з урахуванням віку. У ситуаціях, коли на середньому рівні освіти вчителями переважно працюють чоловіки, слід докласти зусиль, щоб знайти, навчити та найняти жінок-вчителів, які можуть слугувати рольовим прикладом та зробити класи безпечнішими і такими, що надають більше можливостей для дівчат та молодих жінок.

69. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити наступних заходів для боротьби з насильством щодо дівчат та жінок, пов'язаним з освітніми закладами та навчанням, таким чином захищаючи їх право на поважне та гідне ставлення:

a) запровадити та ввести в дію відповідні закони, політики та процедури, щоб заборонити та боротися з насильством проти дівчат і жінок у та навколо навчальних закладів, включаючи словесні та емоційні напади, переслідування, сексуальне домагання та сексуальне насильство, фізичне насильство та експлуатацію;

b) залучити, навчити та працевлаштувати більше вчителів-жінок у навчальних закладах, де в педагогічному колективі переважають чоловіки;

c) забезпечити, щоб дівчата та жінки, які зазнали насильства в школах, мали ефективний доступ до правосуддя та засобів правового захисту;

d) реагувати на випадки насильства щодо дівчат та жінок у навчальних закладах через конфіденційні та незалежні механізми сповіщення, ефективні розслідування, коли доцільно — через кримінальні провадження, адекватне покарання правопорушників, а також надавати послуги потерпілим та постраждалим;

e) забезпечити, щоб про всі випадки насильства проти дівчат та жінок у навчальних закладах сповіщалося і вони були задокументовані, перевіряти кримінальні історії педагогічного персоналу перед працевлаштуванням, розробити правила поведінки і забезпечити їх виконання всіма працівниками освіти та учнями/студентами;

f) ухвалити національні плани дій боротьби з насильством щодо дівчат, пов'язаного зі школою, серед яких настанови для шкіл, обов'язкове навчання для вчителів та учнів/студентів щодо стратегій раннього втручання для боротьби з сексуальними домаганнями та насильством щодо них;

g) розробити владний механізм для попередження та розслідування випадків насильства в навчальних установах та надати адекватне фінансування для боротьби з проблемою;

h) забезпечити наявність служб підтримки для дівчат, які зазнали насильства, включно з консультуванням, медичними послугами, інформуванням про ВІЛ/СНІД та їх лікування;

i) розробити та представити на всіх рівнях обов'язкові навчальні курси, що відповідають віку, ґрунтовані на доказах, є науково точними і розкривають комплексну інформацію щодо статевого та репродуктивного здоров'я та прав, відповідальної сексуальної поведінки, запобігання ранній вагітності та захворюванням, що передаються статевим шляхом.

Кібер-знуцання

70. Іншою формою нападів, яких зазнають дівчата, є кібер-знуцання, яке відбувається з використанням технологій та різних соціальних мереж із метою залякування, погроз та переслідування. У кібер-знуцаннях беруть участь як хлопчики, так і дівчата, проте, за даними дослідження, вірогідність участі дівчат як у ролі постраждалих, так і в ролі кривдників удвічі більша в порівнянні з хлопчиками. Дівчата-підлітки часто наражаються на віктимізацію в Інтернеті, що має багато форм, серед яких: образи, поширення чуток, погрози, розкриття конфіденційної інформації, фото/відео, порнографія заради помсти, сексуальні напади та сексуальні домагання, часто від незнайомих людей.

71. Кібер-знущання має широкий спектр впливу на дівчат-підлітків, зокрема: емоційний вплив, який може бути м'яким або значним; відчуття беззахисності та страху; та, у деяких випадках, призводить не лише до суїцидальних думок, а й власне самогубств.

72. Комітет рекомендує, щоб, незважаючи на те, що кібер-знущання не завжди породжується ситуацією в школі, держави-учасниці вжили в школах наступних заходів для захисту дівчат:

a) сповіщення батьків про поширення цього явища та вплив, який воно може мати на дівчат;

b) розробка комплексних програм інформування вчителів, учнів, батьків про форми, яких може набувати кібер-знущання, та про його потенційні наслідки, а також надання консультацій та підтримки учням, які постраждали від кібер-знущання;

c) запровадження політики, що забезпечить відсутність використання технологій, доступних у школі, з метою кібер-знущання, та слідування за її виконанням;

d) створення численних та легко доступних каналів, якими учні можуть скористатися для сповіщення про такі випадки: запровадження консультування однокласників та учителів, гарячі точки у школах та гарячі лінії для анонімних повідомлень;

e) інформування дівчат про наслідки участі в такій поведінці для їх здоров'я та добробуту, а також про санкції, яких може бути вжито;

f) введення в дію законодавства, яким визначається та карається знущання на основі ІКТ та в Інтернеті над жінками та дівчатами у всіх його проявах.

Рівноправна участь жінок у структурах управління

73. Гендерний режим, наявний у закладах освіти, негативно впливає на жіночий персонал, особливо на середньому та вищому рівні систем освіти. Це найбільш очевидно з огляду на їх обмежену вертикальну мобільність у професії та призначення посадовцями, які ухвалюють рішення. Незважаючи на те, що викладання вважається жіночою професією, у всіх країнах на всіх рівнях освіти спостерігається непропорційно низька кількість жінок на старших та вищих керівних посадах.

74. Недостатню представленість жінок на керівних посадах і в якості посадовців, що ухвалюють рішення, зумовлюють кілька факторів. Серед них: обмежений доступ до освіти, особливо до можливостей вищої освіти для тих, хто викладає на нижчих рівнях; дискримінаційні практики прийняття на роботу та підвищення; родинні зв'язки; переривання кар'єри; культурна стереотипізація; відчуження від чоловічої культури соціальних знайомств та патронажу і збереження протидії прийняттю жінок на керівні посади.

75. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити наступних заходів для подолання гендерного розриву на керівних посадах усіх рівнів освіти, щоб забезпечити усунення дискримінації, якої в цьому плані зазнають жінки:

¹³ ЮНЕСКО <http://www.unesco.org/education/educprog/wche/principal/women.html>

a) підвищити професійну мобільність жінок у закладах вищої освіти шляхом упровадження грантів та (або) стипендій, які дозволять їм отримувати вищі ступені післядипломної освіти, а також впроваджувати стимули/схеми для їх підтримування;

b) активізувати зусилля, спрямовані на збільшення числа жінок на керівних посадах на всіх рівнях освіти, особливо професорів університетів усіх галузей, уживаючи заходів, що включають тимчасові спеціальні міри відповідно до пункту 1 статті 4 КЛДЖ та ЗР № 25;

c) переглянути процедури призначення та підвищення за посадою та усунути будь-які дискримінаційні положення, які перешкоджають рівній участі жінок на керівних посадах у закладах освіти, та боротися з дискримінаційними практиками щодо призначення та підвищення за посадою;

d) працювати над зміною панівної організаційної культури, що не сприяє жіночій вертикальній мобільності в професії педагога;

e) встановити цілі з визначеними термінами, щоб забезпечити у вищій освіті паритет на посадах керівників, професорів, ректорів та проректорів університетів;

f) розробити політику та встановити квоти для рівного представлення жінок у керівних органах вищої освіти, таких як сенати, ради та дослідницькі установи.

I. Права в рамках системи освіти

76. Із 1985 р. на декількох міжнародних конференціях ООН головна увага зосереджувалася на правах людини, жінок, соціальних проблемах та сталому розвитку, також було визначено численні заходи щодо сприяння гендерній рівності та розширення прав і можливостей жінок. На багатьох із цих конференцій наголошувалося на освіті як способі досягнення зазначених цілей та покращення місця жінок у суспільстві. Очікується, що доступ до освіти надасть людям змогу адаптуватися до потреб суспільства, що змінюється, а тому матиме мультиплікативний вплив на здатність жінок заявляти про свої права в будь-яких сферах поза школою. Однак права жінок у рамках системи освіти далекі від реалізації.

77. Незважаючи на регіональні диспропорції, глобальні дані вказують, що жінки мають кращу освіту, а тому представляють краще джерело людського капіталу. Однак чоловікам із нижчими рівнями атестації на певних позиціях надається перевага над жінками з вищим рівнем освіти, що сприяє загальному явищу горизонтальної та вертикальної сегрегації за статевою ознакою на ринках праці. Таким чином, атестація чоловіків та жінок не має однакової соціальної вартості. Більш того, навіть коли представники обох статей мають однакові рівні освіти, перевага частіше надається чоловікам.

¹⁴ Комісія ООН з положення жінок, 2011 р., там само.

78. Такі системні прояви закріплюються, особливо на ринку праці, що базується на уявленні про чоловіка як годувальника, у результаті чого чоловіки займають домінуюче положення на оплачуваній роботі. Як наслідок, у більшості суспільств жінки мають нижчий рівень працевлаштування, більший рівень безробіття та бідності; частіше працюють неповний робочий день; у середньому отримують заробітну плату меншу, ніж у чоловіків; непропорційно представлені у вразливих сферах роботи і тому мають менше можливостей працювати в гідних умовах. Крім того, вони недостатньо представлені як посадовці, які ухвалюють рішення на мікро- та макrorівнях соціальних та політичних інститутів, і не мають справжньої особистої автономії. Підвищення доступу до освіти покращило умови життя жінок та їхніх дітей, однак наразі через культурні переконання та практики, що відтворюють укорінену ґендерну ідеологію, структури і системи, ще не досягнуто такого потенціалу освіти, який може змінювати баланс сил у економічній, політичній та соціальній сферах та виявити стратегічну різницю в термінах розширення можливостей жінок.

79. Основне пояснення щодо стійкості такої картини пов'язане з процесами ґендерної соціалізації, що відтворюють та зберігають розподіл видів праці за статтю, яким визначається, що є жіночим чи чоловічим, а це, в свою чергу, пов'язане з дихотомією публічного/приватного. У цій системі чоловіки домінують у публічній сфері, а жінки — у приватній. Як результат, узаконене навчання не трансформується, а стає інструментом держави для відтворення ґендерного порядку та збереження ієрархії чоловічого/жіночого, керівного/підлеглого та публічного/приватного.

80. Ця тенденція зберігається і щодо участі жінок у політичних процесах та ухваленні рішень, де через те, що жінки лишаються погано представленими, вони не можуть ефективно впливати на політику стосовно своїх інтересів. У 2017 р. середній показник представлення жінок на виборних чи призначених державних посадах складав приблизно 1:4 (жінок до чоловіків). У нижніх палатах парламентів частка жінок складає 23,4 %, а у верхніх — 22,9 %. Аналогічні тенденції спостерігаються щодо участі жінок у державному та приватному секторах у якості членів чи голів правління. Таким чином, у результаті дискримінаційних законів, практик, ставлень та ґендерних стереотипів жінки лишаються значно маргіналізованими у сфері політики та керівництві компаній.

81. Комітет рекомендує державам-учасницям вжити наступних заходів для збільшення рівної участі жінок у соціальних, економічних та політичних процесах, а також у якості посадовців, які ухвалюють рішення в усіх секторах:

a) навчати педагогів адаптувати конструктивістські навчальні стратегії, що наділятимуть дівчат і жінок навичками критичного мислення та відчуттям власної позитивної цінності і впевненості в собі для рівної участі з чоловіками на позиціях високого рівня та в якості посадовців, що ухвалюють рішення в соціальній, економічній та політичній сферах;

b) адаптувати варіанти та зміст освіти дівчат і жінок, особливо на вищих рівнях, тим самим збільшуючи їх участь у наукових, технічних та управлінських кваліфікаціях, щоб забезпечити доступ до робочих місць на високому рівні та посад, де ухвалюються рішення, особливо в професіях та на робочих місцях, де переважають чоловіки;

c) зміцнювати цивільну та громадянську освіту в школах, а також продовжувати програми з підвищення грамотності дорослих з урахуванням ґендерних потреб, націлених на посилення ролі та участі жінок у сім'ї та суспільстві в цілому;

d) усвідомлювати важливість розширення через освіту та підготовку кадрів можливостей усіх жінок у державному апараті, суспільній політиці, економіці, інформаційних технологіях та точних науках, щоб забезпечити розвиток знань і навичок, які їм необхідні для повноцінного внеску в усі сфери суспільного життя;

e) захищати право жінок на гідну роботу шляхом перегляду вкоріненої горизонтальної сегрегації ринків праці, де чоловіки привілейовані та працевлаштовані в секторах із високим статусом, які базуються на патронаті, а не на заслугах;

f) покращити та розширити доступ жінок до інформаційних та комунікаційних технологій, включно з інструментами електронного врядування, щоб надати їм змогу брати участь у політиці, та стимулювати залучення до ширших демократичних процесів, а також покращувати відповідність цих технологій до потреб жінок, зокрема з маргіналізованих груп;

g) консультиуючись із жінками, розробити відповідні інструменти, навички та навчальні програми, щоб забезпечити їх знаннями та уміннями і розширити можливість їхньої участі на керівних посадах та на відповідальних державних посадах;

h) вжити всіх доцільних заходів для усунення упереджень та ґендерних стереотипів, що перешкоджають доступу жінок до соціальної, економічної та політичної сфер, а також повної участі в них.

Ж. Державна відповідальність: упровадження та моніторинг

82. Інформація, подана в попередніх частинах цієї ЗР, вказує, що хоча і вдалося досягти певного зміцнення прав дівчат і жінок на освіту, мета щодо дотримання їхніх прав у всіх трьох сферах — на освіту, у галузі освіти та прав, що набуваються через освіту — залишається недосягнутою. Рекомендації, що містяться у всіх розділах, визначають критерії ухвалення та (або) реформування політики та законодавчих рамок, а також фінансових і людських ресурсів, потрібних для забезпечення та захисту прав дівчат і жінок у цих трьох правових сферах. Якщо, у підсумку, освіта має стати засобом для персонального, соціального, економічного і політичного розширення можливостей жінок та інструментом для використання можливостей зробити безпосередній внесок у процеси розвитку на національному та регіональному рівнях, тоді увага до цих дій має не факультативний, а обов'язковий характер. Однак трансформацію систем і структур можна здійснити лише за наявності політичної волі. Держави-учасниці повинні приділити увагу виконанню міжнародних обов'язків за такими конвенціями, як КЛДЖ, доповнена ЗР, особливо ЗР № 28, що стосується основних зобов'язань держав-учасниць.

83. У зв'язку з чим Комітет закликає держави-учасниці вжити таких дій для забезпечення своєчасного упровадження та моніторингу рекомендацій, зазначених у цих ЗР щодо захисту прав дівчат і жінок на доступ до освіти, а також їхніх прав у галузі освіти та прав, що набуваються через освіту, детально конкретизуючи статтю 10 та створюючи зв'язки з іншими статтями Конвенції та інших ЗР Комітету:

a) забезпечити широке розповсюдження цієї ЗР серед усіх зацікавлених сторін, зокрема держслужбовців у секторі освіти та допоміжних секторах, педагогів усіх рівнів освітньої системи, учнів та студентів, батьків, медіа та пов'язаних національних організацій і спільнот;

b) за потреби перекласти документ національними мовами, а також тими, що використовуються різними групами етнічних меншин;

c) створити національну багатогалузеву цільову групу з представниками основних урядових секторів, залучених до надання освіти та освітніх послуг, а також основних неурядових зацікавлених сторін, що беруть участь в освітньому процесі, для розробки всеосяжної стратегії впровадження та моніторингу з чітко визначеними термінами, орієнтирами для вимірювання досягнень результатів та з відповідальними особами, призначеними для нагляду за виконанням конкретних аспектів плану;

d) забезпечити наявність та доступність адекватних кількісних та якісних наборів даних для інформування про моніторинг результатів; максимізувати результати шляхом гармонізації впровадження цієї ЗР з вимогами інших міжнародних, регіональних та національних документів, що стосуються прав дівчат та жінок на освіту, у галузі освіти та прав, що набуваються через освіту, які узгоджуються з цим документом.

Загальна рекомендація № 37 щодо пов'язаних з ґендерною проблематикою аспектів зменшення ризику катастроф у контексті зміни клімату

7 лютого 2018 р.

Зміст

I. Вступ.....	37-2
II. Мета та сфера застосування.....	37-5
III. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інші відповідні міжнародні рамкові документи.....	37-6
IV. Загальні принципи Конвенції, застосовні до ризику катастроф та зміни клімату.....	37-7
A. Дійсна рівність та недопущення дискримінації.....	37-8
B. Участь та розширення прав і можливостей.....	37-9
C. Підзвітність та доступ до правосуддя.....	37-11
V. Конкретні принципи Конвенції щодо зменшення ризику лих та зміни клімату.....	37-12
A. Оцінювання та збір даних.....	37-12
B. Узгодженість політики.....	37-13
C. Екстратериторіальні зобов'язання, міжнародне співробітництво та розподіл ресурсів.....	37-14
D. Недержавні суб'єкти та екстратериторіальні зобов'язання.....	37-15
E. Розвиток потенціалу та доступ до технологій.....	37-16
VI. Конкретні проблемні питання.....	37-17
A. Право на життя, вільне від ґендерно-обумовленого насильства щодо жінок та дівчат.....	37-17
B. Право на освіту та інформацію.....	37-18
C. Право на працю та соціальний захист.....	37-19
D. Право на охорону здоров'я.....	37-21
E. Право на достатній життєвий рівень.....	37-23
F. Право на свободу пересування.....	37-24
VII. Поширення та звітність.....	37-26

I. Вступ

1. Через зростання кількості та суворості метеорологічних та кліматичних небезпек зміна клімату на глобальному рівні посилює ризики та наслідки катастроф, що підвищує вразливість громад до цих небезпек.¹ Наукові дані вказують, що спричинені людьми зміни клімату сьогодні обумовлюють велику кількість екстремальних метеорологічних явищ у світі.² Наслідки цих катастроф для прав людини помітні в політичній та економічній нестабільності, зростанні нерівності, погіршенні рівнів продовольчої та водопостачальної безпеки та підвищених загрозах для здоров'я людей та їхніх засобів до існування.³ І хоча зміна клімату впливає на всіх, ті країни та групи населення (зокрема люди, що живуть в бідності, молодь та прийдешні покоління), які найменш сприяли зміні клімату, найбільш уразливі до її наслідків.

2. Зміна клімату та катастрофи по-різному впливають на жінок, дівчат, чоловіків та хлопчиків, однак багато жінок та дівчат стикаються з посиленими ризиками, тягарями та наслідками.⁴ Кризові ситуації посилюють ґендерну нерівність, що існувала раніше, а також складні множинні форми дискримінації щодо, серед іншого, жінок, які живуть у бідності, жінок — представниць корінних народів, жінок, які належать до етнічних, расових, релігійних та сексуальних меншин, жінок з інвалідністю, жінок-біженців та шукачів притулку, внутрішньо переміщених жінок, жінок без громадянства та мігрантів, жінок у сільській місцевості, самотніх жінок, підлітків та жінок похилого віку, які нерідко страждають набагато більше, ніж чоловіки чи інші жінки.⁵

3. У багатьох випадках ґендерна нерівність обмежує контроль жінок та дівчат над ухваленням рішень, що впливають на їхнє життя, а також їх доступ до таких ресурсів, як їжа, вода, сільськогосподарські ресурси, земля, кредити, енергія, технології, освіта, здоров'я, відповідне житло, соціальний захист та працевлаштування.⁶ Внаслідок цієї нерівності жінки та дівчата, скоріш за все, є більш вразливими до спричинених катастрофами ризиків та втрат, що пов'язані з їхніми засобами до існування, і менш здатні пристосовуватися до змін кліматичних умов. Програми щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації можуть надати нові можливості для працевлаштування та засобів до існування в таких галузях, як сільськогосподарське виробництво, сталий міський розвиток та екологічно чиста енергетика, проте невирішення проблеми структурних перешкод, з якими стикаються жінки в доступі до своїх прав, збільшить ґендерно-обумовлену нерівність та комбіновані форми дискримінації.

¹ МГЕЗК, П'ята оцінювальна доповідь Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату, 2013 р. МГЕЗК зауважує, що зміна клімату «означає зміну стану клімату, яку можна встановити (наприклад, проведенням статистичних досліджень) за змінами в середньому та (або) мінливості його характеристик, і ці зміни зберігаються протягом тривалого періоду, як правило, десятиліттями або довше».

² S. Hassol et al., '(Un) Natural Disasters: Communicating Linkages Between Extreme Events and Climate Change', WMO Bulletin 65 (2), 2016.

³ ECIS-UNDP, 'Climate change and disaster risk reduction', 2016.

⁴ Див. Резолюції Комісії ООН щодо стану жінок з питання «Ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в умовах стихійних лих», ухвалені за згодою на 56-й та 58-й Сесіях у березні 2012 та березні 2014 року.

⁵ Див., наприклад, Загальну рекомендацію № 27 щодо літніх жінок і захисту їхніх прав людини, CEDAW/C/GC/27, 2010 р., пункт 25.

⁶ Стосовно цієї загальної рекомендації усі посилання на «жінок» слід розуміти як посилання на жінок та дівчат, якщо не вказано інше.

Стосовно цієї загальної рекомендації усі посилання на «жінок» слід розуміти як посилання на жінок та дівчат, якщо не вказано інше.

4. У ситуаціях катастрофи жінки та дівчата мають підвищений рівень смертності та захворюваності.⁷ Гендерно-обумовлена економічна нерівність означає, що жінки та очолені жінками домогосподарства зокрема мають підвищений ризик бідності та, скоріш за все, знаходяться в невідповідних житлових умовах у міських та сільських районах низької земельної цінності, які вразливі до наслідків небезпечних кліматичних явищ, таких як повені, шторми, лавини, землетруси, зсуви та ін.⁸ У ситуаціях конфлікту жінки та дівчата особливо наражаються на ризики, що мають відношення до катастроф та зміни клімату. Підвищений рівень смертності та захворюваності серед жінок протягом та в період після катастроф також є наслідком нерівності, з якою вони стикаються щодо доступу до відповідного медичного обслуговування, їжі та харчування, води та санітарних зручностей, освіти, технологій та інформації.⁹ Крім того, недопущення до гендерно відповідного планування та реалізації заходів боротьби з катастрофами означає, що захисні об'єкти та інфраструктура, такі як механізми раннього попередження, притулки та програми допомоги, часто нехтують особливими потребами доступу для різноманітних груп жінок, зокрема жінок з інвалідністю, жінок похилого віку та жінок — представниць корінних народів.¹⁰

5. Також жінки та дівчата стикаються з підвищеним ризиком гендерно-обумовленого насильства протягом та після катастроф. В умовах відсутності програм соціального захисту та в ситуаціях нестачі продовольства разом із безкарністю за гендерно-обумовлене насильство жінки та дівчата часто зазнають сексуального насильства та експлуатації, коли намагаються отримати доступ до їжі та інших основних потреб для членів сім'ї та себе. У таборах і тимчасових поселеннях відсутність фізичної безпеки, а також безпечної та доступної інфраструктури, зокрема питної води та санітарних зручностей, також призводить до підвищення рівня гендерно-обумовленого насильства щодо жінок та дівчат. Жінки та дівчата з обмеженими можливостями перебувають під особливим ризиком гендерно-обумовленого насильства та сексуальної експлуатації протягом та в період після катастроф через дискримінацію за ознакою фізичних обмежень і через перешкоди до спілкування, а також недоступність основних послуг та об'єктів інфраструктури. Протягом та в період після катастроф існує висока ймовірність насильства в сім'ї, раннього та (або) примусового шлюбу, торгівлі людьми та примусової проституції.

6. Вразливість та піддавання жінок та дівчат ризикам, пов'язаним із катастрофами та зміною клімату, обумовлюються економічними, соціальними та культурними факторами та можуть бути знижені. Така вразливість може відрізнятись в умовах різних катастроф та різних географічних і соціокультурних контекстів.

⁷ Neumayer, Eric and Plumper, Thomas, 2007, 'The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002', *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3): 551–566.

⁸ UNISDR, *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction: Risk and Poverty in a Changing Climate*, 2015; UN ESCAP, *Disasters Without Borders: Regional Resilience for Sustainable Development: Asia Pacific Disaster Report*, 2015.

⁹ C. Bern et al., 'Risk Factors for Mortality in the Bangladesh Cyclone of 1991', in *Bulletin of the World Health Organization*, 1993, 71(1):73–78.

¹⁰ United Nations, 'Post Nargis Joint Assessment', 2008; Aguilar, L. et al, 'Training Manual on Gender and Climate Change', IUCN, UNDP and GGCA, 2009.

7. Віднесення жінок і дівчат до категорії пасивних «уразливих груп», які потребують захисту від наслідків катастроф, є негативним ґендерним стереотипом, який не визнає важливого внеску жінок у зменшення ризику катастроф, управління в період після катастроф, пом'якшення наслідків зміни клімату та стратегії адаптації.¹¹ Належним чином розроблені ініціативи щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату, які забезпечують повноцінну та ефективну участь жінок, можуть сприяти досягненню дійсної рівності жінок та розширенню їхніх прав та можливостей, водночас забезпечуючи досягнення цілей стосовно сталого розвитку, зменшення ризику катастроф та зміни клімату.¹² Необхідно підкреслити, що ґендерна рівність є передумовою реалізації цілей сталого розвитку.

8. Враховуючи значні проблеми та можливості реалізації прав жінок, спричинені зміною клімату та ризиком катастроф, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (Комітет) вирішив надати конкретні рекомендації для держав-учасниць стосовно виконання зобов'язань, пов'язаних зі зменшенням ризику катастроф та зміною клімату відповідно до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Конвенції). У своїх Заключних зауваженнях щодо доповідей держав-учасниць та у кількох загальних рекомендаціях Комітет підкреслив, що держави-учасниці та інші зацікавлені сторони зобов'язані вживати конкретних заходів, які вирішують проблему дискримінації щодо жінок у сферах зменшення ризику катастроф та зміни клімату шляхом ухвалення цілеспрямованих законів, політик, стратегій пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації, бюджетів та інших заходів.¹³ У 2009 році Комітет заявив, що «всі зацікавлені сторони повинні забезпечити, щоб заходи щодо зміни клімату та зменшення ризику катастроф були ґендерно відповідними, враховували місцеві системи знань та поважали права людини. У політиках та програмах щодо зміни клімату необхідно гарантувати право жінок брати участь на всіх рівнях ухвалення рішень».¹⁴

9. Комітет зауважує, що інші механізми Організації Об'єднаних Націй з прав людини, серед яких Рада з прав людини та її спеціальні процедури, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з прав осіб з інвалідністю та Комітет з прав дитини, все більше звертають увагу на негативні наслідки зміни клімату, руйнування навколишнього середовища та катастроф. Ці механізми також підтвердили зобов'язання урядів та інших зацікавлених сторін здійснити негайні цілеспрямовані кроки щодо запобігання та пом'якшення наслідків зміни клімату для прав людини та надання технічної та фінансової підтримки заходів стосовно зменшення ризику катастроф та адаптації до змін клімату.

¹¹ UNISDR, *Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction: Ризик та бідність у кліматі, що змінюється*, 2015 р.; UNDP, *'Clean Development Mechanism: Exploring the Gender Dimensions of Climate Finance Mechanisms'*, 2010; UNDP, *'Ensuring Gender Equity in Climate Change Financing'*, 2011.

¹² UNDP, *'Gender and disaster risk reduction'*, 2013; WHO, *'Gender, Climate Change and Health'*, 2010.

¹³ Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), *Concluding observations, Solomon Islands, CEDAW/C/SLB/CO/1-3*, 2014 р., пункти 40–41; *Concluding observations, Peru, CEDAW/C/PER/CO/7-8*, пункти 37–38; *Concluding observations, Guinea, CEDAW/C/GIN/CO/7-8*, пункт 53; *Concluding observations, Grenada, CEDAW/C/GRD/CO/1-5*, пункти 35–36; *Concluding observations, Jamaica, CEDAW/C/JAM/CO/6-7*, пункти 31–32; *Concluding observations, the Seychelles*, 2013 р.; *Concluding observations, Togo, CEDAW/C/TGO/CO/6-7*, пункт 17; *Concluding observations, Algeria, CEDAW/C/DZA/CO/3-4*, пункти 42–43; *Concluding observations, New Zealand, CEDAW/C/NLZ/CO/7*, пункти 9, 36–37; *Concluding observations, Chile*, 2012 р., *CEDAW/C/CHI/CO/5-6*, пункти 38–39; *Concluding observations, Belarus, CEDAW/C/BLR/CO/7*, пункти 37–38; *Concluding observations, Sri Lanka, CEDAW/C/LKA/CO/7*, пункти 38–39; *Concluding observations, Nepal, CEDAW/C/NPL/CO/4-5*, пункт 38; *Concluding observations, Tuvalu, CEDAW/C/TUV/CO/2*, пункти 55–56. Див. також Загальну рекомендацію № 27 щодо літніх жінок і захисту їхніх прав людини, *CEDAW/C/GC/27*, 2010 р., пункт 25; Загальну рекомендацію № 28, що стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, *CEDAW/C/GC/28*, 2010 р., пункт 11.

¹⁴ CEDAW, 44th Session, August 2009, *'Statement of the CEDAW Committee on disaster risk reduction, gender and climate change'*.

II. Мета та сфера застосування

10. Відповідно до статті 21 (1) Конвенції ця загальна рекомендація надає державам-учасникам рекомендації щодо виконання зобов'язань за Конвенцією стосовно зменшення ризику катастроф та зміни клімату. У доповідях, поданих у Комітет відповідно до статті 18, держави-учасниці мають розглянути питання загальних зобов'язань щодо забезпечення дійсної рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життя, а також конкретних гарантій стосовно тих прав Конвенції, які можуть зазнати особливого впливу зміни клімату та катастроф. До них належать екстремальні метеорологічні явища, такі як повені та урагани, а також явища уповільненої дії, наприклад, танення полярних крижаних шапок і льодовиків, посухи та підвищення рівня моря.

11. Крім надання рекомендацій державам-учасникам, загальна рекомендація також може використовуватися, щоб забезпечувати інформацією роботу організацій громадянського суспільства, міжнародних та регіональних міжурядових організацій, викладачів, наукової спільноти, медичного персоналу, роботодавців та інших зацікавлених сторін, залучених до діяльності, пов'язаної зі зменшенням ризику катастроф та зміною клімату.

12. Мета цієї загальної рекомендації — підкреслити нагальну необхідність пом'якшення змін клімату та висвітлити кроки, які необхідно здійснити для досягнення гендерної рівності як чинника, що зміцнить здатність до адаптації окремих осіб та громад на глобальному рівні в контексті зміни клімату та катастроф. Загальна рекомендація також має сприяти узгодженості дій, підзвітності та взаємному підсиленню різних міжнародних програм щодо зменшення ризику катастроф та адаптації до змін клімату, зосереджуючи увагу на наслідках зміни клімату та катастроф для прав жінок.

13. Загальна рекомендація не охоплює вичерпним чином пов'язані з гендером аспекти заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї. Так само вона не намагається встановлювати різницю між катастрофами, пов'язаними зі зміною клімату, та іншими катастрофами. Однак слід підкреслити, що велика кількість сучасних катастроф може бути пов'язана з кліматичними змінами, спричиненими людьми, і що надані рекомендації також застосовні до небезпек, ризиків та катастроф, які безпосередньо не пов'язані з кліматичними змінами. Стосовно загальної рекомендації катастрофи визначаються як такі, що включають всі ті події, які є малими та великомасштабними, частими та рідкісними, раптовими або уповільненої дії, викликаними небезпеками природного або антропологічного походження, а також пов'язані з ними екологічні, технологічні та біологічні небезпеки та ризики, згадані в Сендайській рамковій програмі, а також будь-які інші хімічні, ядерні та біологічні небезпеки та ризики.¹⁵ До цих небезпек і ризиків також належать випробування та використання всіх видів зброї державними та недержавними суб'єктами.

14. Зобов'язання держав ефективно пом'якшувати зміну клімату та адаптуватись, щоб знизити підвищений ризик катастроф, визнані міжнародними механізмами захисту прав людини. Обмеження використання викопного палива та викидів парникових газів і шкідливого впливу на навколишнє середовище добувних галузей, таких як видобуток корисних копалин та гідророзрив, а також виділення фінансування на заходи щодо клімату розглядаються як важливі кроки в пом'якшенні негативних наслідків зміни клімату та катастроф для прав людини. Водночас будь-які заходи щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації слід розробляти та здійснювати відповідно до принципів прав людини – дійсної рівності та недопущення дискримінації, участі та розширення прав і можливостей, підзвітності, доступу до правосуддя, прозорості та законності.

¹⁵ Див. Організація Об'єднаних Націй, Сендайська рамкова програма щодо зниження ризику лих на 2015–2030 рр., http://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf.

15. Загальна рекомендація зосереджує увагу на зобов'язаннях держав-учасниць та недержавних суб'єктів вжити ефективних заходів щодо запобігання, пом'якшення та ліквідації наслідків катастроф та зміни клімату і в цьому контексті забезпечити дотримання, захист та здійснення прав жінок та дівчат відповідно до міжнародного права. Загальна рекомендація встановлює три різні, але взаємопідсилювальні сфери діяльності зацікавлених сторін. Вони зорієнтовані на: (i) загальні принципи Конвенції, застосовні до ризику катастроф та зміни клімату; (ii) конкретні заходи щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату; та (iii) конкретні проблемні питання.

III. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інші відповідні міжнародні рамкові документи

16. Права жінок підтримуються та захищаються Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на всіх стадіях заходів стосовно зміни клімату та катастроф – попередження, пом'якшення наслідків, реагування, відновлення та адаптації. На додачу до Конвенції декілька конкретних міжнародних рамкових документів містять регулятивні положення щодо зменшення ризику катастроф, зміни клімату, гуманітарної допомоги та сталого розвитку. Деякі з яких також мають відношення до ґендерної рівності. Ці документи слід читати разом із положеннями Конвенції.

17. Конференція з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) визнала особливо вразливий стан малих острівних держав, що розвиваються, та підтвердила принцип ґендерної рівності та необхідність забезпечити ефективну участь жінок і корінних народів в усіх ініціативах, пов'язаних зі зміною клімату. У 2012 році ці заклики були відтворені в підсумковому документі «Ріо + 20».

18. Сендайська рамкова програма щодо зниження ризику катастроф (2015–2030 рр.) підкреслює, що «жінки та їх участь відіграють вирішальну роль у ефективному управлінні ризиками катастроф і в розробці, забезпеченні ресурсами і реалізації ґендерно відповідних стратегій, планів і програм щодо зниження ризику катастроф; і необхідно вживати адекватних заходів щодо зміцнення потенціалу з метою розширення прав і можливостей жінок у справі проведення підготовчих заходів, а також щодо нарощування їхнього потенціалу з використання альтернативних джерел засобів до існування в період після катастроф». Також у ній зазначається, що «розширення прав і можливостей жінок... з метою відкрито скеровувати та просувати ґендерну рівність та всюди доступні підходи до реагування, відновлення, реабілітації та відновлення має найважливіше значення».¹⁶

19. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй щодо зміни клімату (РКЗК ООН) закликає держави вжити заходів щодо зміни клімату на засадах рівності та відповідно до спільних, але диференційованих обов'язків та можливостей. РКЗК ООН визнає, що, хоча зміна клімату впливає на всіх, ті країни, частка яких у кількості викидів парникових газів є найменшою (зокрема люди, що живуть у бідності, молодь та прийдешні покоління), зазнають найбільшого впливу. Кліматична справедливість вимагає, щоб глобальні зусилля з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації приділяли першочергову увагу потребам країн, груп та окремих осіб, зокрема жінок та дівчат, які найбільш уразливі до її несприятливих наслідків.

¹⁶ Там само.

20. У 2014 році Конференція Сторін (КС) РКЗК ООН у Лімі ухвалила Робочу програму з гендерної проблематики, яка затвердила план «сприяння гендерній рівності та досягнення гендерно відповідної політики щодо клімату, розробленої з метою забезпечення ефективної участі жінок у роботі органів, створених за Конвенцією». У 2017 році Сторони узгодили в Бонні План дій щодо гендерної рівності (ГПД), спрямований на впровадження гендерних аспектів до всіх складових заходів щодо клімату.

21. Паризька угода, ухвалена КС РКЗК ООН у 2015 році, у преамбулі зауважує, що «Сторонам, вдаючись до дій щодо вирішення проблеми зміни клімату, слід поважати, заохочувати і брати до уваги свої відповідні зобов'язання щодо прав людини, права на здоров'я, прав корінних народів, місцевих громад, мігрантів, дітей, осіб з обмеженими можливостями, осіб, які знаходяться у вразливих обставинах, та права на розвиток, а також гендерної рівності, розширення можливостей для жінок і справедливості між поколіннями». Сторони Паризької угоди також визнали, що адаптація, включно зі зміцненням потенціалу для пом'якшення наслідків, має враховувати гендерні аспекти, бути інклюзивною та повністю прозорою, беручи до уваги вразливі групи, громади та екосистеми.

22. Цілі сталого розвитку на період 2015–2030 років, затверджені Організацією Об'єднаних Націй, містять важливі цілі щодо гендерної рівності, зокрема в Цілях 3, 4 та 5, 6, 10, і щодо зміни клімату та зниження ризику катастроф у Цілях 11 та 13.

23. Третя Міжнародна конференція з фінансування розвитку, яка відбулася в 2015 році в Аддіс-Абебі, ухвалила низку документів, що пов'язують гендерну рівність та права жінок з адаптацією до змін клімату та зменшенням ризику катастроф, і закликає держави включити ці питання до фінансування розвитку.

24. Всесвітній саміт із гуманітарних питань 2016 року закликав, щоб гендерна рівність, розширення можливостей для жінок та їхні права стали основоположними складовими гуманітарної діяльності, зокрема в підготовленості до катастроф та реагуванні на них. Також у 2016 році Нова програма розвитку міст, ухвалена на Конференції ООН Хабітат-III, визнала необхідність гендерно відповідних заходів, які забезпечуватимуть, щоб міський розвиток був сталим, адаптивним та сприяв пом'якшенню наслідків зміни клімату та адаптації до неї.

IV. Загальні принципи Конвенції, застосовні до ризику катастроф та зміни клімату

25. Декілька наскрізних принципів та положень Конвенції мають вирішальне значення для формування законодавства, політик, планів дій, програм, бюджетів та інших заходів стосовно зниження ризику катастроф та зміни клімату.

26. Держави-учасниці мають забезпечити, щоб всі політики, закони, плани дій, програми, бюджети та інша діяльність стосовно зниження ризику катастроф та зміни клімату враховували гендерні аспекти та спиралися на принципи прав людини, серед яких:

¹⁷ UNFCCC, Decision 18.CP/20 (2014 – COP20), Lima Work Programme on Gender; UNFCCC, Gender and Climate Change, FCCC/SBI/L.29, COP23.

¹⁸ Conference of the Parties, Adoption of the Paris Agreement, FCCC/CP/2015/L.9/Rev.1.

(a) рівність та недопущення дискримінації, з приділенням першочергової уваги найбільш відчуженим групам жінок та дівчат: жінкам, які належать до груп корінних народів, расових, етнічних та сексуальних меншин, жінкам та дівчатам з інвалідністю, підліткам, жінкам похилого віку, самотнім жінкам, жінкам, що очолюють домогосподарства, вдовам, жінкам та дівчатам, що живуть у бідності як у сільських, так і міських районах, жінкам, які займаються проституцією, та внутрішньо переміщеним жінкам, жінкам без громадянства, біженцям, шукачам притулку та мігрантам;

(b) участь та розширення прав і можливостей, шляхом впровадження ефективних процесів та розподілу необхідних ресурсів для забезпечення різноманітних груп жінок можливістю брати участь у кожному етапі розробки, впровадження та моніторингу політики на кожному рівні управління — від місцевого до національного, на регіональному та міжнародному рівнях;

(c) підзвітність та доступ до правосуддя, який вимагає надання відповідної та точної інформації і механізмів, які забезпечують належні та своєчасні засоби правового захисту для всіх жінок та дівчат, чиї права прямо або опосередковано були порушені внаслідок катастроф та зміни клімату.

27. Ці три основні загальні принципи — рівність та недопущення дискримінації, участь та розширення прав і можливостей, підзвітність та доступ до правосуддя — є основоположними в забезпеченні виконання всіх заходів стосовно зниження ризику катастроф у контексті зміни клімату відповідно до Конвенції.

А. Дійсна рівність та недопущення дискримінації

28. Відповідно до статті 2 Конвенції держави-учасниці зобов'язані здійснити цілеспрямовані та конкретні заходи, які забезпечують рівність між жінками та чоловіками, зокрема ухвалити інклюзивні та ґендерно відповідні політики, які стосуються програм та стратегій щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату в кожному секторі. Стаття 2 Конвенції визначає конкретні основні зобов'язання держав-учасниць щодо забезпечення рівності між чоловіками і жінками в усіх сферах, які охоплені Конвенцією, та життя з цією метою законодавчих, політичних та інших заходів.¹⁹ Зобов'язання вживати «всіх відповідних заходів», зокрема на законодавчому рівні в усіх сферах, для забезпечення повноцінного розвитку та покращення стану жінок на засадах рівності з чоловіками, докладно викладене в статтях 3 і 24 Конвенції.

29. Комбіновані форми дискримінації можуть обмежувати доступ окремих груп жінок до інформації, політичної влади, ресурсів та активів, які необхідні, щоб попереджати та пом'якшувати наслідки катастроф та зміни клімату. Загальна рекомендація № 28, що стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції, а також Загальна рекомендація № 32 щодо ґендерних аспектів статусу біженця, притулку, громадянства та безгромадянства жінок, Загальна рекомендація № 33 щодо доступу жінок до правосуддя, Загальна рекомендація № 34 щодо прав жінок у сільських районах, Загальна рекомендація № 35 щодо ґендерно-обумовленого насильства стосовно жінок та Загальна рекомендація № 36 щодо права дівчат та жінок на освіту підтверджують, що дискримінація щодо жінок нерозривно пов'язана з іншими чинниками, які впливають на їхнє життя.

¹⁹ Див. Загальну рекомендацію КЛДЖ № 28 (2010 р.) щодо основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, CEDAW/C/GC/28.

30. Ця загальна рекомендація не є вичерпним описом кожної групи носіїв прав, яку слід виявити та внести до складу законодавства, політик, програм та стратегій щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату. Принципи недопущення дискримінації та дійсної рівності, які утворюють основу Конвенції, вимагають від держав здійснення всіх необхідних заходів, щоб забезпечити подолання прямої та опосередкованої дискримінації, а також її комбінованих форм. Конкретні заходи, зокрема тимчасові спеціальні заходи, законодавство, яке забороняє комбіновані форми дискримінації, та розподіл ресурсів необхідні для забезпечення того, щоб всі жінки та дівчата могли брати участь у розробці, впровадженні та моніторингу політик та планів, що мають відношення до катастроф та клімату.

31. Як визначено в Загальній рекомендації № 28, держави-учасниці зобов'язані поважати, захищати та виконувати принцип недискримінації щодо всіх жінок проти будь-яких форм дискримінації у всіх сферах, навіть тих, які прямо не згадуються в Конвенції, і забезпечувати рівноправний розвиток та покращення стану жінок у всіх сферах. Щоб забезпечити дійсну рівність жінок у контексті зменшення ризику катастроф та зміни клімату, держави-учасниці мають здійснити конкретні, цілеспрямовані та вимірювані кроки, щоб:

(a) виявити та ліквідувати всі форми дискримінації, зокрема комбіновані, щодо жінок у політиках стосовно зменшення ризику катастроф та зміни клімату, у законодавстві, політиках, програмах, планах та в іншій діяльності. Першочергову увагу слід приділити вирішенню проблеми дискримінації стосовно власності, доступу, користування, права розпоряджатися, контролю, управління та одержання в спадщину майна, землі та природних ресурсів, а також перешкод, які заважають жінкам користуватися правоздатністю та самостійністю в таких сферах, як свобода пересування та рівний доступ до економічних, соціальних і культурних прав, зокрема на харчування, здоров'я, працю та соціальний захист. Жінок і дівчат слід також наділити правами та можливостями за допомогою конкретних політик, програм та стратегій таким чином, щоб вони були здатні користуватися своїм правом вимагати, отримувати та передавати інформацію, пов'язану зі зміною клімату та зменшенням ризику катастроф;

(b) створити ефективні механізми, які гарантують, що права жінок і дівчат першочергово розглядаються при розробці заходів щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. Необхідно вжити заходів, які забезпечують наявність, доступність і культурну прийнятність якісної інфраструктури та важливих послуг для всіх жінок і дівчат на засадах рівності.

В. Участь та розширення прав і можливостей

32. Участь та розвиток лідерських здібностей у різноманітних групах жінок і дівчат на різних рівнях управління та в місцевих громадах необхідні, щоб запобігання катастрофам і заходи боротьби з ними та несприятливими наслідками зміни клімату були ефективними та об'єднували точки зору всіх верств суспільства. Заохочення участі дівчат та молодих жінок у створенні, розробці, реалізації та моніторингу політик та планів щодо зміни клімату та зменшення ризику катастроф має важливе значення, оскільки на ці групи часто не звертають уваги, нехтуючи тим фактом, що вони зазнаватимуть наслідків цих явищ протягом свого життя.

33. Жінки роблять значний внесок у домашню, місцеву, національну, регіональну та міжнародну економіку та управління природоохоронною діяльністю, зменшення ризику катастроф та здатність пристосовуватися до нових умов, пов'язаних зі зміною клімату, на різних рівнях. Місцеві традиційні знання, якими володіють жінки в сільськогосподарських регіонах, особливо важливі, оскільки ці жінки мають хороші можливості спостерігати за змінами в навколишньому середовищі та реагувати на них різними адаптивними методами відбору культур, посіву, збирання врожаю, охорони земельних ресурсів і дбайливого управління водокористуванням.

34. Міжурядова група експертів з питань зміни клімату відзначила, що більшість місцевих громад розвивають практики адаптації, які можна та необхідно виявити та запозичити, щоб спеціально розробити ефективні стратегії адаптації та реагування, пов'язані зі зменшенням ризику катастроф та зміною клімату.²⁰ Паризька угода також визнає, що адаптація до змін клімату має скеровуватися найкращими наявними науковими даними та, коли це доречно, традиційними, накопиченими корінними народами та місцевими системами знань. Це узгоджується з багатьма положеннями Конвенції, зокрема зі статтями 7, 8 та 14, які закликають держав-учасниць забезпечити всіх жінок повноцінною можливістю брати участь у процесі ухвалення політичних рішень та плануванні розвитку.

35. Статті 7 та 8 Конвенції передбачають, що жінки повинні мати рівні права в політичному та громадському житті на місцевому, національному та міжнародному рівнях, а стаття 14 ще раз підкреслює, що жінки в сільських районах мають право брати участь у плануванні розвитку та діяльності зі сільськогосподарського реформування. Ця гарантія політичної рівності стосується лідерства, представництва та участі жінок, що дуже важливо для розробки та реалізації ефективних програм щодо зменшення ризику катастроф і зміни клімату та політик, які враховують різні потреби населення, особливо жінок.

36. Щоб гарантувати надання жінкам та дівчатам рівних можливостей участі та керівництва в процесах ухвалення рішень стосовно зменшення ризику катастроф та зміни клімату, Комітет рекомендує державам-учасницям:

(a) ухвалити цілеспрямовані політики, такі як тимчасові спеціальні заходи (зокрема квоти) згідно зі статтею 4 Конвенції та Загальною рекомендацією Комітету № 25 (2004 р.) щодо тимчасових спеціальних заходів як складової скоординованої та постійно контрольованої стратегії досягнення рівної участі жінок у всіх процесах ухвалення рішень та планування розвитку, пов'язаних зі зменшенням ризику катастроф та зміною клімату;²¹

(b) розробити програми, що забезпечують участь та лідерство жінок у політичному житті, серед іншого за допомогою організацій громадянського суспільства, зокрема жіночих організацій, на різних рівнях, особливо в контексті місцевого та громадського планування, зміни клімату, підготовленості до катастроф, реагування та відновлення;

(c) забезпечити рівноправне представництво жінок в обговореннях і механізмах з питань зменшення ризику катастроф та зміни клімату на громадському, місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях, щоб надати їм можливість брати впливову участь у розробці політик зменшення ризику катастроф та зміни клімату, законодавства, планів та їх реалізації. Вжити позитивних заходів, які б забезпечували, що дівчатка, молоді жінки та жінки — представниці корінних народів та інших відчужених груп мають можливість представництва в цих механізмах;

²⁰ МГЕЗК, Четверта оцінювальна доповідь Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату, 2007 р.

²¹ Див., наприклад, Concluding observations, Tuvalu, CEDAW/C/TUV/CO/2, пункти 55–56.

(d) зміцнити національні установи з гендерної проблематики та прав жінок, інститути громадянського суспільства й жіночі організації та надати їм належні ресурси, навички та повноваження для стратегічного керівництва та консультування, моніторингу і реалізації стратегій запобігання катастрофам та реагування на них і пом'якшення несприятливих наслідків зміни клімату.

(e) Розподілити належні ресурси для формування лідерських здібностей жінок та створити сприятливе середовище, щоб посилити їхню активну роль у зменшенні ризику катастроф і реагуванні на них та в пом'якшенні наслідків зміни клімату на всіх рівнях у всіх відповідних секторах.

С. Підзвітність та доступ до правосуддя

37. Відповідно до статті 15 (1) Конвенції жінкам має бути надана рівність перед законом. Це особливо важливо в ситуаціях катастроф та зміни клімату, оскільки жінки, які часто стикаються з перешкодами в доступі до правосуддя, можуть зіштовхнутися зі значними труднощами, вимагаючи відшкодування та інших форм компенсації, щоб зменшити свої збитки та пристосуватися до зміни клімату. Визнання правоздатності, однакової з чоловіками та рівної між різними групами жінок, зокрема жінок з інвалідністю та жінок — представниць корінних народів, а також визнання рівного доступу до правосуддя є важливими складовими політик та стратегій щодо катастроф та зміни клімату.²²

38. Держави-учасниці мають забезпечити, щоб нормативно-правові бази не допускали дискримінації та щоб всі жінки мали дієвий доступ до правосуддя відповідно до Загальної рекомендації № 33 (2015 р.), зокрема шляхом:

(a) аналізу впливу чинного законодавства на гендерні аспекти, зокрема тих законів, що застосовуються в змішаних правових системах (звичаєві, традиційні та (або) релігійні норми і практики), з метою оцінити їх вплив на жінок стосовно ризику катастроф та зміни клімату, та відповідним чином ухвалити, скасувати або змінити закони, норми та практики;

(b) покращення обізнаності жінок щодо наявних засобів правового захисту та механізмів вирішення спорів, а також їхньої правової грамотності через інформування щодо їхніх прав та політик і програми, пов'язані зі зменшенням ризику катастроф і зміни клімату, та наділення можливістю користуватися правом на інформацію в цьому контексті;

(c) забезпечення легкого або, за потреби, безкоштовного доступу до юридичних послуг, зокрема до юридичної допомоги, до офіційних документів, таких як свідоцтва про народження, смерть та шлюб, а також документів (актів) про реєстрацію земельних ділянок. Необхідно створити надійні та недорогі адміністративні системи, які зроблять указану документацію доступною для жінок під час катастроф, щоб вони мали змогу скористатися такими послугами, як матеріальна допомога та компенсації;

(d) усунення перешкод у доступі жінок до правосуддя, забезпечуючи, щоб механізми формального та неформального правосуддя, зокрема альтернативні механізми вирішення спорів, відповідали Конвенції та були доступними для жінок, щоб вони могли заявити про свої права. Також слід розробити заходи захисту від репресалій для жінок, які пред'являють претензію;

²² Див. також Загальну рекомендацію № 33 щодо доступу жінок до правосуддя, CEDAW/C/GC/33.

(e) мінімізації порушень у роботі юридичних та правових систем, які можуть виникати внаслідок катастроф та зміни клімату, за допомогою розробки планів реагування, що передбачають розгортання мобільних або спеціалізованих механізмів повідомлення, слідчих груп та судів. Наявність гнучких та доступних юридичних та судових механізмів надзвичайно важлива для жінок та дівчат, які бажають повідомити про випадки гендерно-обумовленого насильства.

V. Конкретні принципи Конвенції щодо зменшення ризику лих та зміни клімату

A. Оцінювання та збір даних

39. Часто гендерні аспекти зниження ризику лих та наслідки зміни клімату не дуже добре розуміються. Обмежений технічний потенціал на національному та місцевому рівнях став причиною нестачі даних із розбивкою за статтю, віком, інвалідністю, етнічною приналежністю та географічним місцем проживання. Ця проблема продовжує перешкоджати розробці відповідних та цілеспрямованих стратегій зниження ризику лих та реагування на зміну клімату.

40. Держави-учасниці повинні:

(a) створити або виявити наявні національні та місцеві механізми збору, аналізу, управління та застосування даних з розбивкою за статтю, інвалідністю, етнічною приналежністю та регіоном проживання. Такі дані мають знаходитися у відкритому доступі та використовуватися, щоб забезпечувати інформацією гендерно відповідне національне та регіональне законодавство, політики, програми та бюджети щодо ризику катастроф та здатності пристосовуватись до нових умов після зміни клімату;

(b) розробити диференційовані та гендерно відповідні індикатори й наглядові механізми, які нададуть державам-учасницям змогу встановити вихідні показники та вимірювати досягнення в таких сферах, як участь жінок в ініціативах щодо ризику катастроф та зміни клімату, а також у роботі політичних, економічних та соціальних установ. Інтеграція та узгодження з іншими наявними рамковими документами, такими як РКЗК ООН, Програма сталого розвитку – 2030 та Сендайська рамкова програма необхідні для забезпечення послідовного та ефективного підходу;

(c) уповноважити, наділити потенціалом та забезпечити ресурсами, якщо необхідно, шляхом донорської підтримки, національні установи, відповідальні за збір, консолідацію та аналіз даних з розбивкою у всіх важливих секторах, таких як економічне планування, управління ризиком катастроф, планування та моніторинг ЦСР, зокрема на місцевому рівні;

(d) включити інформацію щодо клімату до процесів планування та ухвалення рішень стосовно катастроф на субнаціональному та національному рівнях, забезпечуючи проведення консультацій з жінками як цінним джерелом громадського знання про зміну клімату.

В. Узгодженість політики

41. Зусилля з узгодження політик щодо ґендерної рівності, зниження ризику катастроф, зміни клімату та сталого розвитку почали докладатися лише останнім часом. Деякі директивні документи, наприклад, затверджені Організацією Об'єднаних Націй Цілі сталого розвитку, містять ці важливі завдання у своїх рамках. Проте на національному, регіональному та міжнародному рівнях необхідно докласти ще багато зусиль, щоб узгодити політики. Плани дій, бюджети та стратегії необхідно узгодити як в різних секторах — торгівлі, розвитку, енергетики, навколишнього середовища, водокористування, кліматології, сільського господарства, освіти, охорони здоров'я, планування — так і на різних рівнях управління: місцевому, субнаціональному, національному, регіональному та міжнародному — щоб забезпечити ефективний та заснований на дотриманні прав людини підхід щодо зниження ризику катастроф та зміни клімату.

42. Держави-учасниці повинні:

(a) розпочати всебічний ґендерний аудит політик та програм у різних секторах та сферах, серед яких клімат, торгівля та інвестиції, навколишнє середовище та планування, водокористування, продовольство, сільське господарство, технології, соціальний захист, освіта та зайнятість, щоб виявити розбіжності з метою зміцнення зусиль, спрямованих на зниження ризику катастроф та проблему зміни клімату;

(b) покращити координацію між різними секторами, залученими до питань управління ризиком катастроф, зміни клімату, ґендерної рівності, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, сільського господарства, захисту навколишнього середовища, міського планування та ін. Це можна зробити шляхом ухвалення інтегрованих національних стратегій та планів щодо зниження ризику катастроф та зміни клімату, які безпосередньо містять принцип ґендерної рівності;

(c) оцінювати вплив на ґендерні аспекти протягом етапів розробки, реалізації та моніторингу планів та політик щодо зниження ризику катастроф та зміни клімату;

(d) розроблювати, збирати та поширювати практичні інструменти, інформацію та методології найкращих практик для ефективної інтеграції ґендерної рівності в законодавство, політики та програми у всіх секторах, що мають відношення до зниження ризику катастроф та зміни клімату;

(e) підтримувати та зміцнювати надзвичайно важливу роль, яку субнаціональні органи влади відіграють у зниженні ризику катастроф, наданні послуг, реагуванні в надзвичайних ситуаціях, плануванні землекористування та зміни клімату. У зв'язку з цим необхідно розподілити бюджети та розробити механізми моніторингу за виконанням законодавства та політик на субнаціональному рівні.

С. Екстратериторіальні зобов'язання, міжнародне співробітництво та розподіл ресурсів

43. Держави зобов'язані як у рамках своїх територій, так і за їх межами забезпечувати повне виконання Конвенції, зокрема в сферах зменшення ризику катастроф, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї. Такі заходи, як обмеження використання викопного палива, зниження транскордонного забруднення та кількості викидів парникових газів і сприяння переходу до поновлюваних джерел енергії, розглядаються як найважливіші кроки в пом'якшенні негативного впливу зміни клімату та катастроф на права людини на глобальному рівні. Резолюції Ради з прав людини 26/27 та 29/15 зазначають, що «глобальний характер зміни клімату вимагає якомога більш широкого співробітництва всіх країн та їхньої участі в ефективних і відповідних діях на міжнародному рівні».²³

44. Зараз для усунення основоположних структурних причин ґендерної нерівності, що підвищують ймовірність піддавання жінок ризикам, пов'язаним із катастрофами та зміною клімату, а також для розробки ґендерно відповідних програм у цих сферах призначаються невідповідні ресурси. Уразливі до змін клімату країни з низьким рівнем доходу стикаються з особливими проблемами в розробці, виконанні та моніторингу ґендерно відповідних політик та програм щодо ризику катастроф та зміни клімату, а також у підтримці доступу до прийнятних технологій через обмеженість державного фінансування та допомоги в цілях розвитку.

45. Згідно з Конвенцією та іншими міжнародними інструментами з дотримання прав людини відповідний та ефективний розподіл фінансових і технічних ресурсів для ґендерно відповідного запобігання катастрофам та зміни клімату, пом'якшення їх наслідків й адаптації до неї має забезпечуватися і національними бюджетами, і за допомогою міжнародного співробітництва. Будь-які кроки, що здійснюються державами з метою запобігання зміни клімату та катастрофам, пом'якшення їх наслідків та реагування на них у рамках власних юрисдикцій та за їх межами, повинні міцно спиратися на принципи прав людини — дійсної рівності та недопущення дискримінації, участі та розширення прав і можливостей, підзвітності та доступу до правосуддя та законності.

46. Держави-учасниці окремо та у співробітництві з іншими державами повинні:

(a) вжити ефективних заходів щодо справедливого управління спільними природними ресурсами, особливо водними, та обмежити викиди вуглекислого газу, використання викопного палива, вирубку лісів, руйнування приповерхневої вічної мерзлоти, деградацію ґрунтів та транскордонне забруднення, зокрема скидання токсичних відходів, та всі інші екологічні, технологічні та біологічні небезпеки та ризики, що сприяють зміни клімату та катастрофам, які, як правило, мають непропорційний вплив на жінок та дівчат;

(b) збільшити виділення бюджетних коштів на міжнародному, регіональному, національному та місцевому рівнях для задоволення потреб ґендерно відповідного запобігання катастрофам та зміни клімату, підготовчих заходів, пом'якшення їх наслідків, відновлення та адаптації до них у секторах інфраструктури та надання послуг;

²³ У доповіді 2016 року Спеціальний доповідач з прав людини та навколишнього середовища зауважив (документ A/HRC/31/52, пункт 44), що «нездатність держав ефективно вирішувати проблему зміни клімату шляхом міжнародного співробітництва заважає окремим державам виконувати свої обов'язки захищати та здійснювати права людини в межах власної юрисдикції згідно з правом в області прав людини».

(c) інвестувати в здатність жінок до адаптації шляхом виявлення та підтримки засобів до існування, які можуть пристосовуватися до умов катастроф та зміни клімату, є сталими та розширюють можливості жінок, разом із ґендерно відповідними послугами, які надають жінкам можливість користуватися цими засобами до існування;

(d) збільшити доступ жінок до відповідних систем зменшення ризику, таких як соціальний захист, диверсифікація джерел засобів до існування та страхування;

(e) внести ґендерні аспекти до складу відповідних міжнародних, регіональних, національних, секторальних та місцевих програм і проектів, зокрема тих, що фінансуються міжнародними фондами щодо клімату та сталого розвитку;

(f) поширювати ресурси, знання та технології, які формують у жінок та дівчат потенціал до зниження ризику катастроф та адаптації до зміни клімату, зокрема шляхом забезпечення відповідного, ефективного та прозорого фінансування, яке здійснюється на базі інклюзивних, підзвітних та недискримінаційних процесів;

(g) забезпечувати, щоб держави, міжнародні організації та інші суб'єкти, які надають технічні та фінансові ресурси для зниження ризику катастроф, сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату, враховували аспекти ґендеру та прав жінок у розробці, реалізації, та моніторингу всіх своїх програм і створювали відповідні та ефективні механізми підзвітності щодо прав людини.

D. Недержавні суб'єкти та екстратериторіальні зобов'язання

47. Приватний сектор та організації громадянського суспільства можуть відігравати важливу роль у зниженні ризику катастроф, здатності пристосуватися до нових кліматичних умов та просуванні ґендерної рівності, працюючи як на національному, так і на міждержавному рівні. Розвиток державно-приватного партнерства заохочується низкою різних механізмів, зокрема в рамках Програми сталого розвитку – 2030. Це партнерство може забезпечити необхідні фінансові та технічні ресурси, які нададуть змогу створити нову інфраструктуру для зменшення ризику катастроф, а також для адаптивних до клімату засобів до існування.

48. Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо підприємницької діяльності в аспекті прав людини передбачають, що підприємства безпосередньо зобов'язані поважати та захищати права людини, належним чином запобігати порушенням прав людини та надавати ефективні засоби захисту від порушень прав людини, що пов'язані з їх діяльністю. Щоб під час діяльності приватного сектору у сфері зниження ризику катастроф та зміни клімату права жінок поважалися та захищалися, недержавні суб'єкти повинні гарантувати підзвітність та бути інклюзивними, враховувати ґендерні аспекти та підлягати постійному моніторингу та оцінюванню, що спираються на права людини.

49. Держави-учасниці повинні регулювати діяльність недержавних суб'єктів у рамках своєї юрисдикції, зокрема коли вони працюють за її межами. Загальна рекомендація № 28 (2010 р.), що стосується основних зобов'язань держав-учасниць за статтею 2 Конвенції, підтверджує вимогу за статтею 2 (e) щодо ліквідації дискримінації будь-яким державним чи приватним суб'єктом. Ця вимога поширюється на діяльність національних корпорацій, які функціонують за межами країни.

50. Організації громадянського суспільства, які діють на місцевому та міжнародному рівнях, іноді спільно з урядами та приватним сектором, також зобов'язані забезпечувати, щоб їхня діяльність із питань зміни клімату, управління ризиком катастроф та його зниження «не завдавала шкоди» місцевому населенню, й ці організації мають також вжити заходів, що «мінімізують шкоду, яку вони можуть ненавмисно завдати просто своєю присутністю та наданням допомоги».²⁴

51. Стосовно недержавних суб'єктів держави-учасниці повинні:

(a) створити сприятливе середовище для ґендерно відповідного інвестування в запобігання катастрофам та зміни клімату, її пом'якшення та адаптацію до неї, зокрема шляхом сталого міського та сільського розвитку, просування поновлюваних джерел енергії та механізмів соціального страхування;

(b) заохочувати підприємницьку діяльність жінок та розробляти для них стимули брати участь у діяльності щодо сталого розвитку та створення адаптивних до клімату засобів до існування у таких сферах, як екологічно чиста енергетика та агроекологічні продовольчі системи. Підприємства, які функціонують у цих галузях, також слід заохочувати збільшувати кількість працюючих жінок, особливо на керівних посадах;

(c) аналізувати вплив на ґендерні аспекти будь-якого запропонованого державно-приватного партнерства у сферах зниження ризику катастроф і зміни клімату та забезпечити залучення різноманітних груп жінок до розробки, реалізації та моніторингу державно-приватного партнерства. Особливу увагу слід приділити питанню фізичного та економічного доступу всіх груп жінок до будь-якої інфраструктури та послуг, що надаються державно-приватним партнерством;

(d) ухвалити регуляторні заходи, які захищають жінок від порушень прав людини, спричинених приватними підприємствами, та забезпечити, щоб їхня діяльність, зокрема здійснена спільно з приватним сектором та громадянським суспільством, поважала та захищала права людини, і що у випадку порушень прав людини, пов'язаних з діяльністю недержавних суб'єктів, доступні дієві засоби правового захисту. Ці заходи слід застосовувати до діяльності, що здійснюється як на території держави-учасниці, так і за її межами.

Е. Розвиток потенціалу та доступ до технологій

52. Брак активної участі жінок у програмах щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату, особливо на місцевому рівні, перешкоджає просуванню до виконання зобов'язань стосовно ґендерної рівності та розвитку узгодженої та ефективної політики щодо зменшення ризику катастроф та політик і стратегій щодо здатності пристосуватися до нових кліматичних умов. Необхідно вжити заходів, які формуватимуть потенціал та здібності жінок, організацій із захисту прав жінок та державних суб'єктів брати участь у ґендерно відповідних оцінюваннях ризику катастроф та зміни клімату на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях.

53. У заяві 2009 року стосовно зміни клімату Комітет відзначив, що «програми, які сприяють ґендерній рівності в доступі до науки, технологій і формальної та неформальної освіти та навчання, їх застосуванні та контролюванні, посилять потенціал нації у сферах зниження ризику катастроф, пом'якшення зміни клімату та адаптації до неї».²⁵ Проте занадто часто жінки не можуть отримати доступ до технологій, можливостей навчатися та інформації внаслідок ґендерної нерівності.

²⁴ Рада ООН з прав людини, документ A/HRC/28/76, 10 лютого 2015 року, пункти 40 (g), 99 та 104.

²⁵ Statement of the CEDAW Committee on Gender and Climate Change, CEDAW 44th Session, August 2009.

54. Держави-учасниці повинні:

(a) збільшити участь жінок у розробці планів щодо зменшення ризику катастроф та зміни клімату шляхом підтримки їхнього технічного потенціалу та надання відповідних ресурсів для цієї мети;

(b) зробити інституційним лідерство жінок у запобіганні катастрофам, підготовчих заходах (зокрема в розробці та поширенні систем раннього попередження), реагуванні, відновленні, пом'якшенні наслідків зміни клімату та адаптації до неї на всіх рівнях;

(c) забезпечити надання інформації раннього попередження за допомогою технологій, які є своєчасними, культурно доречними, доступними, інклюзивними та враховують потреби різноманітних груп жінок. Зокрема, розповсюдження Інтернету та покриття мобільного зв'язку, а також інших надійних та економічних комунікаційних технологій, таких як радіо, та їх доступність для всіх жінок, зокрема представниць корінних народів та меншин, жінок похилого віку та жінок з інвалідністю, необхідно активно підтримувати у контексті зниження ризику катастроф та програм щодо зміни клімату;

(d) забезпечити, щоб жінки мали доступ до технологій попередження та пом'якшення несприятливих наслідків катастроф та зміни клімату для сільськогосподарських культур, тваринництва, житла та підприємств, та щоб вони могли отримувати економічну вигоду з використання технологій пом'якшення зміни клімату та адаптації до неї, зокрема тих, що відносяться до поновлюваних джерел енергії та сталого сільськогосподарського виробництва;

(e) підтримувати розуміння, застосування та використання традиційних знань і навичок, якими володіють жінки в умовах зниження ризику катастроф та пом'якшення зміни клімату й адаптації до неї;

(f) заохочувати та сприяти внеску жінок у концептуалізацію, розробку та використання технологій зниження ризику катастроф та кліматології.

VI. Конкретні проблемні питання

A. Право на життя, вільне від гендерно-обумовленого насильства щодо жінок та дівчат

55. У Загальній рекомендації № 35 (2017 р.) щодо гендерно-обумовленого насильства стосовно жінок, яка оновлює Загальну рекомендацію № 19 щодо насильства стосовно жінок, Комітет зазначає, що «гендерно-обумовлене насильство щодо жінок є одним з основних соціальних, політичних та економічних засобів закріплення становища жінок відносно чоловіків та їхніх стереотипних ролей». Також вона визначає ситуації катастроф, та деградацію і руйнування природних ресурсів як фактори, що впливають на гендерно-обумовлене насильство щодо жінок та дівчат і загострюють його.

56. Також Комітет за різних обставин зауважив, що «сексуальне насильство є широко розповсюдженим явищем в умовах гуманітарних криз та може стати гострою проблемою внаслідок національної катастрофи. У період посиленого стресу, беззаконня та бездомності жінки стикаються з підвищеною загрозою насильства».²⁶

²⁶ Statement by the CEDAW Committee on the situation in Haiti, E/CN.6/2010/CRP.2; Див. також, CEDAW/C/GC/19/Add.1, пункт 12 та CEDAW/C/GC/35, пункт 14.

57. Згідно з Конвенцією та Загальною рекомендацією № 35 (2017 р.) щодо ґендерно-обумовленого насильства стосовно жінок, яка оновлює Загальну рекомендацію № 19 щодо насильства стосовно жінок, держави-учасниці повинні:

(a) розробити політики та програми, які усувають наявні та нові фактори ризику ґендерно-обумовленого насильства щодо жінок — зокрема насильства в сім'ї, сексуального насильства, економічного насильства, торгівлі людьми та примусового шлюбу — у контексті зменшення ризику катастроф та зміни клімату і сприяння участі та лідерству жінок у розробці цих політик та програм;

(b) прослідкувати, щоб мінімальний дозволений законом шлюбний вік становив 18 років для жінок і чоловіків. Держави повинні включити питання дитячого та примусового шлюбу до навчання для всіх працівників, залучених до діяльності з реагування на катастрофи. Спільно з жіночими спілками та іншими зацікавленими сторонами в рамках місцевих та регіональних планів боротьби з катастрофами слід створити механізми для запобігання, моніторингу та вирішення проблеми дитячого та примусового шлюбу;

(c) створити доступні, конфіденційні, підтримувальні та ефективні механізми для жінок, які бажають повідомити про ґендерно-обумовлене насильство;

(d) спільно з широким колом зацікавлених сторін, зокрема з жіночими спілками, розробити систему регулярного моніторингу та оцінювання заходів, призначених запобігати ґендерно-обумовленому насильству щодо жінок та реагувати на нього в рамках програм щодо зменшення ризиків катастроф та зміни клімату;

(e) забезпечити навчання, роз'яснювальну роботу та підвищення обізнаності для працівників органів влади, екстрених служб та інших груп щодо різних форм ґендерно-обумовленого насильства, які широко розповсюджені в умовах катастрофи, їх запобігання та подолання. Це навчання має містити питання прав та потреб жінок та дівчат, зокрема представниць корінних народів та меншин, жінок з інвалідністю, та жінок і дівчат — лесбійок, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів, та інформацію щодо того, як вони можуть по-різному піддаватися ґендерно-обумовленому насильству;

(f) ухвалити довгострокові політики та стратегії, які долають корінні причини ґендерно-обумовленого насильства щодо жінок в умовах катастрофи, зокрема шляхом залучення чоловіків і хлопчиків, засобів масової інформації, традиційних і релігійних лідерів та навчальних закладів для виявлення та ліквідації соціальних і культурних стереотипів стосовно суспільного становища жінок.

В. Право на освіту та інформацію

58. Стаття 10 Конвенції стосується ліквідації дискримінації у сфері освіти.²⁷ Освіта покращує здатність жінок брати участь у житті домогосподарств, сімей, громад та підприємств, виявляти засоби зменшення ризиків катастроф, пом'якшувати зміну клімату, розробляти ефективніші стратегії відновлення та, таким чином, створювати громади, більш здатні пристосовуватись до нових умов. Також освіта полегшує доступ до можливостей, ресурсів, технологій та інформації, яка допомагає в зменшенні ризику катастроф та розробці ефективних політик щодо зміни клімату.

²⁷ Див. Загальну рекомендацію КЛДЖ № 36 (2017 р.) щодо прав дівчат та жінок на освіту, CEDAW/C/GC/36..

Запобігання катастрофам та зміні клімату й пом'якшення їх наслідків вимагає від жінок та чоловіків гарної підготовки в багатьох дисциплінах, зокрема в економіці, сільському господарстві, управлінні водокористуванням, кліматології, інженерії, праві, телекомунікаційних послугах та послугах екстреної допомоги.

59. У період після катастроф дівчата та жінки, чий доступ до освіти часто вже обмежений внаслідок соціальних, культурних та економічних перешкод, можуть стикатися з навіть більшими перешкодами щодо отримання освіти через руйнування інфраструктурних об'єктів, відсутність викладачів та інших ресурсів, економічні труднощі та проблеми безпеки.

60. Згідно зі статтею 10 Конвенції та Загальною рекомендацією Комітету № 36 (2017 р.) щодо права дівчат та жінок на освіту, держави-учасниці повинні:

(a) шляхом регулярних перевірок забезпечувати, щоб освітні заклади були безпечними та достатньо пристосованими, щоб вистояти під час катастроф, та щоб були виділені відповідні ресурси для захисту учнів та викладачів від наслідків катастроф та зміни клімату;

(b) розподілити достатні ресурси та бюджети, щоб школи та інші освітні заклади було побудовано з кращим захистом від небезпек, реконструйовано з урахуванням оцінки ризику катастроф та організовано таким чином, щоб забезпечити якнайшвидше реагування на катастрофи та їх наслідки. Реінтеграція дівчат та інших груп, для яких освіта традиційно не вважається важливою, має бути пріоритетним напрямом для спеціальних програм допомоги з метою запобігання виключенню дівчат та жінок з освітнього процесу після катастроф;

(c) забезпечити жінкам та дівчатам рівний доступ до інформації, включно з науковими дослідженнями, та освіти щодо катастроф та зміни клімату. Ця інформація повинна бути частиною основного навчального плану на кожному рівні освіти;

(d) пріоритетом мають бути інноваційні та гнучкі освітні програми з урахуванням ґендерних потреб, зокрема на рівні громади, щоб надати жінкам можливість отримувати знання, необхідні для адаптації до кліматичних змін, та залучити їх до проектів із постійного розвитку. Потрібно запровадити спеціальні програми та стипендії для підтримки дівчат і жінок у навчанні та підготовці в усіх сферах, пов'язаних зі зменшенням ризику та управлінням ризиком катастроф, а також екологією та кліматологією.

С. Право на працю та соціальний захист

61. Катастрофи та зміна клімату шкодять жінкам, особливо тим, які живуть у бідності, безпосередньо впливаючи на їх засоби до існування. Економічна нерівність між жінками та чоловіками зміцнюється та посилюється через різні форми дискримінації. Серед них: обмеження на володіння та управління землею і майном, нерівна винагорода, переважання жінок на ризикових, неофіційних і нестабільних робочих місцях, сексуальне домагання та інші форми насильства на робочому місці, пов'язана з вагітністю дискримінація при працевлаштуванні, розподіл домашньої праці за ґендером та недооцінювання об'єму внеску жінок до побутової, громадської праці та праці з догляду. Інші області, що викликають занепокоєння щодо дискримінації на робочому місці, включають в себе сексуальну працю та експлуатацію, захоплення землі та знищення екології через зловживання у видобувній галузі та нерегульовану промислову та (або) агропромислову діяльність. Усі ці типи ґендерно-обумовленої дискримінації обмежують можливість жінок запобігати та адаптуватися до шкоди, яку спричиняють лиха та зміна клімату.

62. Після лих тягар опіки та побутової роботи для жінок часто збільшується. Знищення запасів їжі, помешкання та інфраструктури, такої як постачання води та електроенергії, та відсутність систем соціального захисту і медичного обслуговування мають особливі наслідки для жінок та дівчат. Результатом такої гендерної нерівності є те, що вона посилює вразливість і смертність жінок та дівчат, а також часто залишає їм менше часу для залучення до різних видів економічної діяльності чи для доступу до ресурсів, зокрема інформації та освіти, які є необхідними для відновлення та адаптації.²⁸

63. Соціальні та законодавчі нерівності ще більше обмежують можливість жінок перебратися до безпечніших територій, з меншим ризиком виникнення катастроф, і можуть обмежувати права жінок на доступ до фінансових послуг, кредитів, пільг соціального захисту, а також забезпечення землею та іншими виробничими ресурсами.²⁹

64. Держави-учасниці повинні:

(a) робити інвестиції в системи соціального захисту з урахуванням гендерних потреб та соціальні служби, що знижують економічні нерівності між жінками та чоловіками і надають жінкам можливість пом'якшувати ризики катастроф та пристосовуватися до змін клімату. Критерії прийнятності схем соціального захисту слід ретельно контролювати, щоб забезпечити їхню доступність для всіх груп жінок, включно з сім'ями, які очолюють жінки, самотніми жінками, внутрішньо переміщеними жінками, мігрантами та біженцями, а також жінками з інвалідністю;

(b) забезпечити стійкість до ризику катастроф чи аварій на робочих місцях та критичних інфраструктурах, серед яких атомні реактори та електростанції, шляхом регулярних перевірок та прийняття вимог до безпеки будівель та інших систем, щоб гарантувати, що функціонування таких інфраструктур, зокрема необхідних для створення доходів та побутових заходів, відновлюється якнайшвидше після катастрофи чи аварії;

(c) гарантувати жінкам рівні права на гідні та стабільні можливості працевлаштування, як передбачається статтею 11 Конвенції, та застосовувати їх у контексті запобігання катастрофам, управління та відновлення, а також у зв'язку з пристосуванням до кліматичних змін як на міських, так і на сільських територіях;

(d) сприяти рівному доступу жінок до ринків, фінансових послуг, кредитних та страхових схем та регулювати тіньову економіку, щоб забезпечити жінкам можливість вимагати пенсії та інші права на соціальне забезпечення, пов'язані з працевлаштуванням;

(e) визнати та боротися з нерівним тягарем неоплачуваної роботи та догляду, що здійснюють жінки, зокрема в рамках політики щодо катастроф і клімату. Слід розробити політику та програми для оцінки, зменшення та перерозподілу гендерної складової завдань із догляду (наприклад, програми підвищення обізнаності щодо рівного розподілу домашньої роботи та безоплатної роботи з догляду, запровадження заходів з економії часу та включення відповідних технологій, послуг та інфраструктури);

²⁸ Див., наприклад, CEDAW Concluding Observations, Belarus (2000), A/55/38, п. 339.

²⁹ Див. Загальну рекомендацію КЛДЖ № 29 (2013 р.), Економічні наслідки шлюбу, сімейних відносин та їх руйнування, CEDAW/C/GC/29 та Загальну рекомендацію № 34 (2016 р.) щодо прав жінок у сільських районах, CEDAW/C/GC/34.

(f) захищати та сприяти праву жінок на доступ до навчання в нетрадиційних сферах роботи, включно з «зеленою» економікою та забезпеченням стабільних засобів до існування, які дадуть їм змогу розробляти, брати участь, управляти та перевіряти заходи щодо запобігання катастрофам та зміні клімату, підготовки до них, пом'якшення наслідків та пристосування, а також краще забезпечити їхню можливість отримувати користь від подібних втручань.

D. Право на охорону здоров'я

65. Стаття 12 Конвенції закликає держави-учасниці гарантувати суттєве рівноправ'я жінок та чоловіків у наданні послуг з охорони здоров'я, зокрема послуги щодо сексуального, репродуктивного та психічного і психологічного здоров'я.³⁰ Заходи, яких держави-учасниці повинні вжити згідно зі статтею 12 Конвенції, щоб поважати, захищати та виконувати права всіх жінок на здоров'я, викладено у Загальній рекомендації Комітету № 24 (1999 р.) щодо жінок та здоров'я. Послуги та системи охорони здоров'я, зокрема послуги щодо статевого та репродуктивного здоров'я, мають бути наявними, доступними, прийнятними та мати гарну якість навіть в умовах катастроф.³¹ Із цією метою слід уживати заходів для забезпечення того, щоб політику, бюджет та заходи з моніторингу, що стосуються зміни клімату та політики відновлення після катастроф, було повністю інтегровано до послуг та систем охорони здоров'я з урахуванням ґендерних потреб.

66. Зміна клімату та катастрофи, включно з пандеміями, впливають на переважання, розповсюдження та серйозність нових та повторних захворювань. Сприйнятливість жінок та дівчат до хвороб підвищується в результаті нерівного доступу до їжі, харчування та охорони здоров'я, а також соціальних очікувань, що жінки виступатимуть основними опікунами дітей, осіб літнього віку та хворих.

67. Держави-учасниці повинні забезпечити детальні політики та розподіл бюджетів, спрямованих на сприяння, захист та виконання права жінок на захист здоров'я, зокрема сексуальне та репродуктивне здоров'я і комплексну сексуальну просвіту з урахуванням віку, психічне і психологічне здоров'я, гігієну та санітарію. Положення щодо до- та післяпологового догляду, такі як невідкладна акушерська допомога та підтримка грудного вигодовування, повинні стати частиною стратегій, планів та програм, пов'язаних із кліматичними змінами та катастрофами.

68. Зокрема, держави-учасниці мають:

(a) забезпечити участь жінок, зокрема в якості посадовців, що ухвалюють рішення, включно з різноманітними групами жінок та дівчат, у плануванні, імплементації та нагляді за виконанням політик, програм та під час розробки й керування інтегрованими послугами захисту здоров'я для жінок у контексті управління ризиком катастроф та зміни клімату;

(b) інвестувати в системи та служби захисту здоров'я, здатні пристосовуватися до нових умов після катастроф і зміни клімату, та виділити максимум доступних ресурсів на такі основні чинники здоров'я, як чиста вода, адекватне харчування, санітарно-технічні споруди, а також засоби гігієни під час менструацій. Ці інвестиції повинні спрямовуватися на трансформацію систем захисту здоров'я, щоб вони оперативніше реагували на зміни потреб у медичних послугах, які виникають у зв'язку зі зміною клімату та катастрофами; і були достатньо гнучкими, щоб упоратися з цими новими вимогами;

³⁰ Дивіться Загальну рекомендацію № 24 (1999 р.), Статтю 12 Конвенції (жінки та здоров'я).

³¹ ВООЗ, Gender inequities in environmental health, 25-й 3-їзд Європейського комітету з охорони навколишнього середовища та здоров'я, EUR/5067874/151, 2008 р.

³² Міжурядова група експертів з питань змін клімату (2014 р.), ст. 5, 733.

(c) забезпечити усунення всіх перепон для доступу жінок та дівчат до медичних послуг, освіти та інформації, зокрема у сферах психічного та психологічного здоров'я, онкологічного лікування, сексуального та репродуктивного здоров'я та, серед іншого, виділити ресурси на програми, спрямовані на скринінг раку, психічне здоров'я та консультування, а також на профілактику та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ/СНІД, до, під час та після катастроф;

(d) надавати пріоритет інформуванню і послугам у сфері планування сім'ї та сексуального і репродуктивного здоров'я в рамках програм готовності та реагування на катастрофи, зокрема доступу до екстреної контрацепції, постконтактної профілактики ВІЛ/СНІД та безпечних абортів, а також зниженню рівня материнської смертності шляхом надання безпечних акушерських послуг, наявності кваліфікованих акушерок та допологової допомоги;

(e) здійснювати контроль за наданням послуг з охорони здоров'я жінкам державними, неурядовими та приватними організаціями, щоб забезпечити рівний доступ та якість допомоги, що відповідає конкретним потребам щодо здоров'я різноманітних груп жінок у контексті катастроф та зміни клімату;

(f) вимагати від усіх служб захисту здоров'я, які працюють під час катастроф, сприяти дотриманню прав людини жінок, включно з правом на автономію, приватне життя, конфіденційність, інформовану згоду, відсутність дискримінації та вибір. Слід включити до політики і стандартів охорони здоров'я під час катастроф конкретні заходи для забезпечення просування та захисту прав жінок і дівчат з інвалідністю, дівчат і жінок, які належать до корінних народів або меншин, лесбійок, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуальних дівчат і жінок, жінок літнього віку та представниць інших маргіналізованих груп;

(g) забезпечити, щоб навчальні програми для робітників сфери охорони здоров'я, включно зі службою швидкої допомоги, містили всеосяжні обов'язкові курси з урахуванням ґендерних особливостей щодо жіночого здоров'я та прав людини, зокрема стосовно ґендерно-обумовленого насильства. Постачальники медичних послуг мають бути поінформовані про зв'язки між підвищенням ризику катастроф, зміни клімату та зростаючим потенціалом виникнення надзвичайних ситуацій у сфері громадського здоров'я внаслідок зміни динаміки захворювань. Така підготовка також має включати інформацію щодо прав жінок з інвалідністю, жінок, які належать до корінних народів або національних меншин та інших маргіналізованих груп;

(h) збирати та оприлюднювати дані щодо ґендерних відмінностей у чутливості до інфекційних та неінфекційних хвороб, які виникають у ситуаціях катастроф та в результаті зміни клімату. Цю інформацію слід використовувати для розробки інтегрованих планів та стратегій на випадок катастрофи чи зміни клімату, що базуються на дотриманні прав людини.

Е. Право на достатній життєвий рівень

Їжа, земля, помешкання, вода та санітарні умови

69. Вплив кліматичних змін вже спостерігається в багатьох сферах у зв'язку зі зменшенням безпеки харчових продуктів, деградацією земель та більш обмеженою доступністю води й інших природних ресурсів. Існують дані, що наслідки, спричинені небезпекою харчових продуктів, землі та води, не є гендерно-нейтральними і що жінки частіше страждають від поганого харчування та недоїдання під час дефіциту їжі.³³ Було також відзначено, що жінки та дівчата, які в багатьох суспільствах несуть основну відповідальність за вирощування, збір та приготування харчових продуктів і збір паливних матеріалів і води, піддаються диспропорційному впливу відсутності доступної та безпечної питної води, а також джерел паливних матеріалів через додаткове навантаження з точки зору часу, фізичної складності, збільшення ризику насильства та стресу, які може спричинити такий дефіцит ресурсів, пов'язаних із кліматом.³⁴

70. Жінки, особливо ті, які живуть у селах та належать до корінних народів, зазнають прямого впливу катастроф і зміни клімату як виробники харчових продуктів і сільськогосподарські працівники через той факт, що вони складають більшість дрібних землевласників та селян по всьому світу, які вирощують їжу для годування власної сім'ї, і значну частину працівників ферм. Через дискримінаційні закони та соціальні норми жінки мають обмежений доступ до безпечного землеволодіння, а їхні сільськогосподарські угіддя, як правило, мають нижчу якість і більшу вірогідність затоплення, ерозії чи інших несприятливих кліматичних явищ. Внаслідок виїзної міграції чоловіків все частіше на жінок лягає відповідальність за сільське господарювання на територіях, на які впливає зміна клімату. Однак вони не мають законної та соціально визнаної земельної власності, яка б дозволила їм пристосовуватися до зміни клімату. Жінки також страждають від наслідків непрямого впливу на вартість харчових продуктів, обумовленого природними явищами.

71. Статті 12 та 14 Конвенції містять конкретні гарантії щодо харчування та рівної участі жінок в ухваленні рішень щодо виробництва та споживання харчових продуктів. Крім того, основні зобов'язання Держав щодо усунення дискримінації, визначені в статті 2 Конвенції, у статті 5 (а) щодо зміни культурних поведінкових сценаріїв, оснований на дискримінаційних стереотипах, у статті 15 щодо забезпечення рівності перед законом та в статті 16 щодо гарантії рівності в шлюбних та сімейних стосунках, мають центральне значення для вирішення проблем щодо прав жінок на землю та продуктивні ресурси, які є життєво важливими для забезпечення права на харчування та стабільне життєзабезпечення.

72. Держави-учасниці повинні:

(а) заохочувати та захищати рівні права жінок на їжу, житло, санітарні умови, землю та природні ресурси, зокрема адекватний стан та кількість питної води, води для домашнього використання та для виробництва їжі, та вжити позитивних заходів для гарантії наявності та доступності цих прав, навіть у часи дефіциту. Особливу увагу слід приділити забезпеченню того, щоб жінки, які живуть у бідності, зокрема в неформальних поселеннях як на міських, так і на сільських територіях, мали доступ до належного житла, питної води, засобів санітарії та їжі, особливо в контексті катастроф та зміни клімату;

³³ Див., наприклад, Заключні спостереження КЛДЖ, Непал, CEDAW/C/NPL/CO/4-5.

³⁴ ВООЗ, «Гендер, зміна клімату та здоров'я», 2010 р.

(b) збільшити здатність жінок пристосовуватися в умовах катастроф та впливу зміни клімату, визначаючи та підтримуючи сталі засоби до існування, які сприяють розширенню прав та можливостей, розвивати служби з урахуванням ґендерних потреб, зокрема розширені служби для допомоги жінкам-фермерам, які дадуть жінкам можливість доступу та отримання користі від таких засобів до існування;

(c) розробити плани розвитку та політику, засновані на широкій участі та з урахуванням ґендерних потреб, що включають підхід, заснований на дотриманні прав людини, щоб гарантувати сталий доступ до належного житла, їжі, води та санітарних засобів. Пріоритет слід надавати забезпеченню доступності послуг для всіх жінок;

(d) прийняти закони, програми, політику та виділити бюджети для подолання бездомності та забезпечити наявність і доступність належного помешкання, стійкого до стихійних лих та аварій, для всіх жінок, зокрема з інвалідністю. Слід ужити заходів, щоб захистити жінок від примусового виселення та забезпечити, щоб схеми державного житлового та орендного обслуговування надавали пріоритет і відповідали конкретним потребам різних груп жінок.

F. Право на свободу пересування

73. Зростаюча частота й інтенсивність екстремальних погодних явищ, а також деградація навколишнього середовища, спричинена зміною клімату, імовірно призведуть до значного переміщення населення як у межах країн, так і поза їх межами.³⁵

74. Комітетом і багатьма іншими організаціями з захисту міжнародних прав людини, включно з Комітетом із захисту прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (КТМ), було визнано, що катастрофи, зокрема природні, та зміна клімату є чинниками, що впливають на жіночу міграцію.³⁶ У певних регіонах зміна клімату та катастрофи, зокрема природні, сприяють посиленій фемінізації міграції – тобто самостійній міграції жінок до фемінізованих секторів зайнятості, з метою підтримки членів сім'ї, які більше не мають можливостей для отримання засобів до існування в місці проживання.

75. Жінки-мігранти зіштовхуються з підвищеним ризиком ґендерно-обумовленого насильства, включаючи торгівлю людьми, та інших форм дискримінації під час перевезень, у таборах, на кордонах та у країнах призначення. Жінки також можуть зіштовхуватися з конкретними порушеннями прав людини протягом міграції та в місці призначення через відсутність належних служб захисту сексуального, репродуктивного та психічного здоров'я, а також через дискримінацію при доступі до працевлаштування, соціальної безпеки, освіти, житла, правових документів, таких як свідоцтво про народження чи шлюб, і правосуддя. Жінки та дівчата-мігранти часто стають об'єктом комбінованих форм дискримінації. Жінки, які мігрують, можуть також бути вразливими до впливів зміни клімату в місці призначення, особливо в міських центрах у країнах, що розвиваються.

76. Однак у багатьох контекстах жінки не можуть виїхати з регіонів із високим ризиком катастроф, зокрема природних, чи мігрувати для відновлення власного життя після екстремальних кліматичних подій.³⁷ Ґендерні стереотипи, обов'язки в домашніх господарствах, дискримінаційні закони, недостатність економічних ресурсів та обмежений доступ до соціального капіталу часто обмежують здатність жінок до міграції.

³⁵ Joint Statement by CMW, CEDAW, UN Women and OHCHR, 'Addressing Gender Dimensions in Large-Scale Movements of Migrants and Refugees', 19 September 2016.

³⁶ Див. також Загальну рекомендацію КЛДЖ № 26 (2009 р.) щодо питання про трудящих жінок-мігрантів, CEDAW/C/GC/26, п. 8; Joint Statement by CMW, CEDAW, UN Women and OHCHR, 'Addressing Gender Dimensions in Large-Scale Movements of Migrants and Refugees', 19 September 2016.

³⁷ Азійський банк розвитку, 'Gender equality and food security—women's empowerment as a tool against hunger', 2013 p., 12.

77. У той же час жінки, що залишилися вдома при міграції членів сім'ї чоловічої статі, також можуть опинитися в ситуації, коли їм треба виконувати нетрадиційні завдання з економічного та соціального лідерства, до яких вони погано підготовані або навчені. Така ситуація має особливе значення під час катастроф, зокрема природних, і жінки відповідають за координацію зусиль щодо пом'якшення наслідків, відновлення та адаптації без підтримки членів спільнот чоловічої статі.

78. Відповідно до Конвенції та Загальних рекомендацій № 26 (2008 р.) щодо питання про трудящих жінок-мігрантів та № 32 (2014 р.) щодо ґендерних аспектів статусу біженця, притулку, громадянства та безгромадянства жінок, держави-учасниці повинні:

(a) забезпечити, щоб політики міграції та розвитку відповідали ґендерним потребам та щоб вони включали уважні міркування щодо ризиків катастроф та визнавали катастрофи, зокрема природні, і зміну клімату як важливі чинники внутрішнього переміщення та міграції. Цю інформацію слід включити до національних та регіональних планів контролю та підтримки дотримання прав жінок і дівчат під час міграції та переміщення;

(b) сприяти участі жінок-мігрантів, включно з тими, хто був переселений у результаті катастроф та зміни клімату, у розробці, імплементації та нагляді за виконанням політик, спрямованих на захист і заохочення їх прав людини на всіх етапах міграції. Особливі зусилля повинні спрямовуватися на залучення жінок-мігрантів до розробки належних служб на територіях, серед яких психічне здоров'я та психосоціальна підтримка, захист сексуального та репродуктивного здоров'я, освіта та професійна підготовка, зайнятість, помешкання та доступ до правосуддя;

(c) забезпечити ґендерну рівновагу серед прикордонної поліції, військовослужбовців та державних чиновників, які приймають мігрантів, та просвітити ці групи щодо ґендерно-зумовленої шкоди, якої можуть зазнати жінки-мігранти, включно з підвищеним ризиком насильства;

(d) інтегрувати міркування, пов'язані з людською мобільністю, до політики щодо зменшення ризику катастроф, зокрема природних, і зміни клімату, беручи до уваги конкретні права та потреби жінок і дівчат, зокрема одиноких жінок та сім'ї, очолювані жінками, до, під час і після катастроф.

VII. Поширення та звітність

79. Щоб ефективно запобігати катастрофам і зміні клімату та пом'якшувати їхній вплив, держави та інші зацікавлені сторони повинні здійснити вимірювані та цілеспрямовані кроки, щоб зібрати, проаналізувати та розповсюдити інформацію та дані щодо розвитку стратегій, політики і програм, розроблених для подолання ґендерної нерівності, зменшення ризику катастроф і збільшення здатності пристосовуватися до нових кліматичних умов.

80. Необхідно створити мережі співпраці між організаціями громадянського суспільства, що працюють над проблемами ґендерної рівності, і тими, що зайняті гуманітарною підтримкою, зменшенням ризику катастроф та зміни клімату; вони повинні включати національні установи, урядові структури на різних рівнях та міжнародні організації із захисту прав людини.

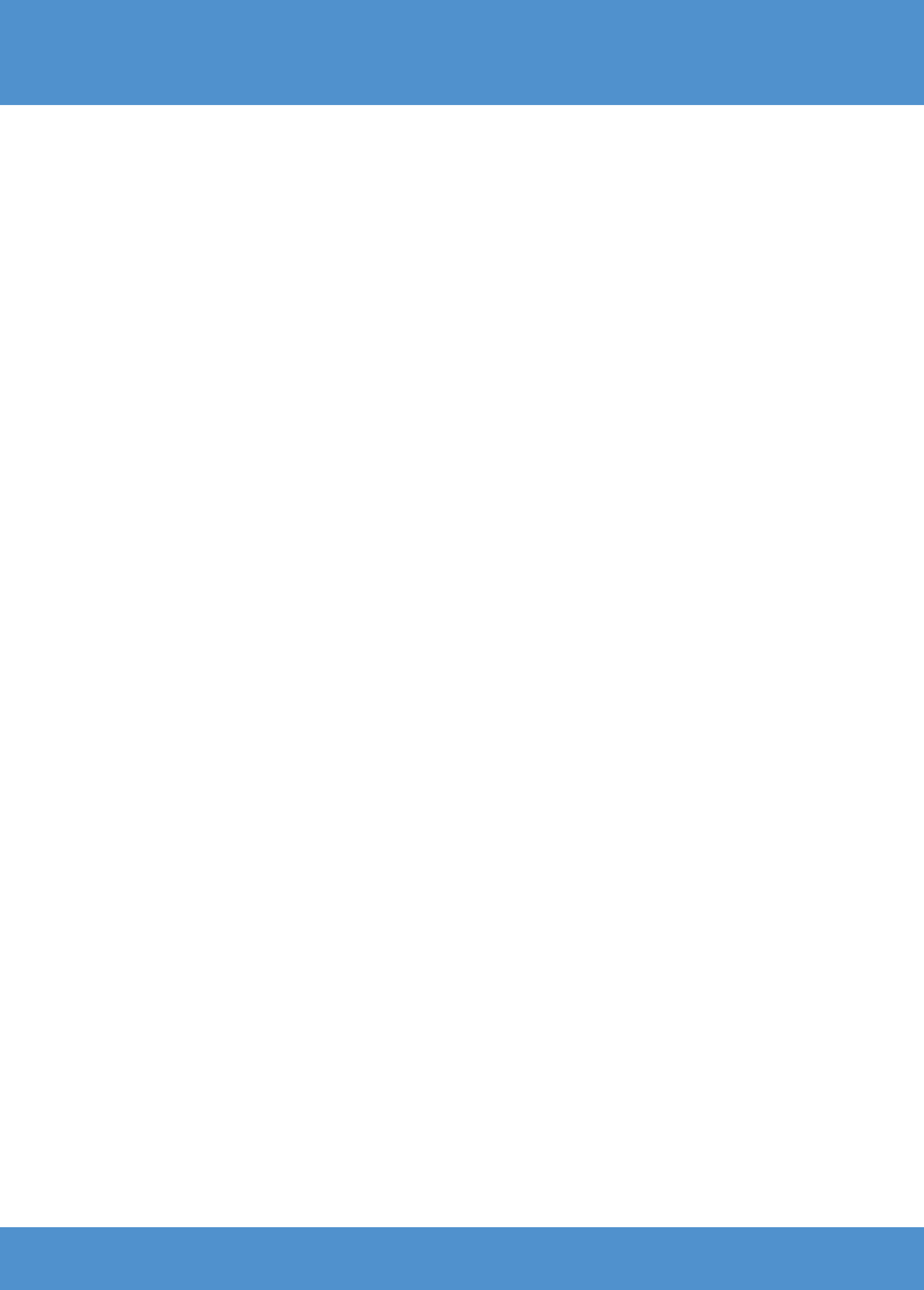
81. Щоб забезпечити створення ефективних систем моніторингу та звітності, держави-учасниці повинні:

(a) розробити та юридично оформити надійні механізми збору, аналізу, моніторингу та розповсюдження даних на всіх територіях, які беруть участь у роботі щодо зменшення ризику катастроф, а також стосовно зміни клімату та ґендерної рівності;

(b) забезпечити участь жінок у зборі, аналізі, моніторингу даних та розповсюдженні результатів на субнаціональному, національному, регіональному та міжнародному рівнях;

(c) включити до періодичних звітів Комітету інформацію про нормативно-правову базу, стратегії, бюджети та програми, які вони впровадили для забезпечення поширення інформації про права людини жінок та їх захисту в рамках політики щодо зміни клімату та зменшення ризику катастроф;

(d) перекласти ці Загальні рекомендації національними та місцевими мовами, зокрема мовами корінних народів та національних меншин, а також широко розповсюдити серед всіх гілок влади, у громадянському суспільстві, ЗМІ, серед академічних закладів та жіночих організацій.

Перекладено українською, підготовлено до розповсюдження та надруковано у рамках проекту ООН Жінки «CEDAW в дії!» за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

ООН Жінки в Україні

вул. Еспланадна, 20, Київ, Україна, 01601

Тел.: +38 (044) 253 59 80

<http://ukraine.unwomen.org>

www.facebook.com/unwomenukraine

www.twitter.com/unwomenukraine

Canada

